

Jaarstukken 2019

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Leeswijzer.....	5
Bestuurlijk inleiding	7
Financieel Beeld	9
Programmaverantwoording	23
Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon.....	25
Programma 2 Bereikbaar en Verbonden.....	55
Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend.....	73
Programma 4 Bestuur en Samenleving.....	111
Doel 4-4 Afbouw tak en jeugdzorg.....	121
Overzichten en Middelen	123
Overzicht Overhead.....	127
Paragrafen.....	129
Paragraaf Lokale heffingen.....	131
Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing	135
Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen.....	163
Paragraaf Financiering.....	167
Paragraaf Bedrijfsvoering	171
Paragraaf Verbonden Partijen.....	181
Paragraaf Grondbeleid	187
Paragraaf Subsidies	195
Paragraaf EU-subsidies.....	209
Jaarrekening 2019	213
1. Overzicht baten en lasten.....	215
2. Investerings.....	216
3. Kapitaallasten.....	221
4. Algemene dekkingsmiddelen en EMU-saldo	223
5. Incidentele baten en lasten.....	226
6. WNT-verantwoording 2019 provincie Zuid-Holland	228
7. Grondslagen van de financiële verslaggeving.....	229
8. Balans.....	233
9. Niet uit de balans blijvende verplichtingen (NUBBV)- en rechten (NUBBR).....	293
10. Stille reserves	300
11. Rechtmatigheid.....	302
12. Verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen (SISA).....	307
13. Overzicht van lasten en baten per taakveld/ uitvoeringsinformatie	309
Kijklijnen.....	313
Bijlagen	317
Bijlage 1 Controleverklaring.....	319
Bijlage 2 Kerngegevens provincie Zuid-Holland	321
Bijlage 3 Afkortingenlijst.....	323
Bijlage 4 Amendementen en moties.....	327

Leeswijzer

Voor u liggen de Jaarstukken 2019. Met de jaarstukken leggen Gedeputeerde Staten integraal verantwoording af over zowel het beleid (doelen en prestaties), als de financiën (rekeningresultaat en balans). De jaarstukken zijn ingericht conform het Besluit Begroting en Verantwoording gemeenten en provincies (BBV). Dit betekent onder meer dat de opzet van de Begroting 2019 leidend is voor de Jaarstukken 2019. Deze opzet is nog conform het toen geldende Coalitieakkoord 2015-2018. De jaarstukken bestaan uit het Jaarverslag 2019 en de Jaarrekening 2019.

Het Jaarverslag 2019 bestaat uit:

- De bestuurlijke inleiding met de belangrijkste bestuurlijke ontwikkelingen en resultaten van 2019.
- Het financieel beeld met de financiële resultaten van 2019 en in het bijzonder de analyse van het rekeningresultaat.
- De programmaverantwoording, met daarin:
 - de inleiding per programma, met daarin een toelichting op de onderwerpen die deel uitmaken van het programma;
 - de verantwoording over de realisatie van de doelen (Wat hebben we bereikt?) op basis van effectindicatoren;
 - de verantwoording over de besteding van budgetten (Wat heeft het gekost?) op basis van afwijkingen van meer dan 5%, tenzij het een afwijking betreft kleiner dan € 0,2 mln, of bestuurlijke relevantie.
- De verantwoording in de in het BBV voorgeschreven paragrafen en de aanvullende paragrafen Duurzaamheid en Subsidies.

Voortgang en trends

In lijn met de wens naar een transparante en open provincie is net als vorig jaarverslag de voortgang van de effecten van ons beleid inzichtelijk gemaakt (de indicatoren). We doen dit door een signalering te geven in de voortgang en de trend van de indicatoren. In de digitale jaarrekening is dit opgenomen op de hoofdpagina, waarmee het mogelijk is eigen selecties te maken om zelf gewenste informatie te tonen.

Voortgang	 onbekend	 goed	 aandachtspunt	 niet volgens planning
Trend	 onbekend	 stabiel	 positieve ontwikkeling	 Negatieve ontwikkeling

Voortgang:

Met een stoplichtscore geven we aan of een streefwaarde volgens planning is gehaald. Deze score wordt daarna verder toegelicht (cijfermatig zoals percentages, bedragen, hectares; alsook in tekst).

Het hoeft niet zo te zijn dat de meetwaarde minimaal gelijk moet zijn aan de streefwaarde om een goed te kunnen scoren. Dat hangt af van het uitgangspunt dat bij de bepaling van de streefwaarde is gehanteerd. In de toelichting wordt dat inzicht verschaft. Bijvoorbeeld als de streefwaarde is om 26.850 m² te scoren en de meetwaarde is 26.700 m² kan deze als goed zijn neergezet.

Trend: Bij de weergave van de trend is gekken naar hoe de meetwaarde zich heeft ontwikkeld ten opzichte van de vorige meting. Dit kan positief of negatief zijn. De grafische weergave geeft direct duidelijk weer hoe de trend is. In sommige gevallen is een lagere meetwaarde namelijk juist een positieve ontwikkeling.

De jaarrekening bestaat uit:

- De programmarekening met een toelichting per programma op de begrotingswijzigingen (voorjaarsnota en najaarsnota) en de afwijkingen opzichte van de begroting na wijziging.
- De balans en de toelichting op de balans.
- De SISA-bijlage met de verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen.
- Overzicht van lasten en baten per taakveld.

In de jaarrekening zijn veel optellingen opgenomen. Voor deze tabellen geldt dat als gevolg van afronding de som der delen kan afwijken van het totaal.

De controle van de accountant op getrouwheid en rechtmatigheid richt zich op de jaarrekening. De accountant stelt tevens vast dat het jaarverslag verenigbaar is met de jaarrekening.

Door de samenvoeging van alle onderdelen, waarvan de meeste zijn voorgeschreven in het BBV, vormen de jaarstukken een omvangrijk boekwerk. De jaarstukken worden ook digitaal beschikbaar gesteld via de website <http://www.begrotingzuidholland.nl/>

In de jaarstukken is de informatie vanuit de verschillende programma's bijeengebracht in de Kijklijnen. Hiermee wordt de lezer een snel en compleet overzicht geboden over:

- de stand van zaken rond de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland;
- de voortgang rond de extra ambities in de Begroting 2019;
- de stand van zaken rond de strategische verkenning diepte-investeringen;
- de aanwending van het ingestelde alertheidsbudget.

Bestuurlijke inleiding

Wij zijn trots op Zuid-Holland, haar inwoners, organisaties en bedrijven. Vele ondernemers versterken onze economie en de werkgelegenheid. Er is veelzijdige natuur en prachtige cultuur en erfgoed. Talloze vrijwilligers en werknemers zijn elke dag aan de slag zijn om Zuid-Holland mooier te maken. Die gezamenlijke inzet zorgt ervoor dat 2019 een goed jaar was voor Zuid-Holland. Dat dit niet vanzelfsprekend is laat de coronacrisis zien. Zuid-Holland, Nederland en Europa zitten daar op dit moment middenin. Nu al staat vast dat 2020 een volstrekt ander jaar wordt dan 2019.

De resultaten van 2019 staan voor het eerste half jaar op het conto van het vorige college, met als motto Slimmer, Schoner, Sterker. Er zijn mooie successen geboekt om van Zuid-Holland de best bereikbare provincie te maken, onze delta klimaatbestendiger te maken, onze energievoorziening te vernieuwen, de economie innovatiever en krachtiger te maken, de leefomgeving aantrekkelijk en gezond te houden, de woningbouw een impuls te geven en de bestuurskracht in de regio te vergroten. In 2019 is het nationale Klimaatakkoord getekend en ook onze provincie levert een bijdrage aan de uitvoering daarvan.

De Jaarrekening 2019 laat zien dat wij steeds beter in staat zijn om onze doelen te realiseren conform onze planning. Het is beter gelukt om ons geld conform verwachting uit te geven. Een duidelijk signaal dat het voorspellend vermogen van de organisatie is toegenomen, en dat de realisatiekracht is versneld. Er blijven uiteraard voldoende uitdagingen, zoals de doorlopende stikstofproblematiek. De grote onzekerheid die de coronacrisis op veel vlakken teweeg brengt zal het uiterste vergen om ons voorspellend vermogen en realisatiekracht op niveau te houden in 2020. Deze uitdagingen kunnen wij niet in ons eentje het hoofd bieden, wij hebben daarvoor de inzet van al onze inwoners, bedrijven en organisaties nodig.

Het huidige college zet succesvol beleid voort en maakt ook nieuwe keuzes. Sinds september 2019 zijn wij daarvoor samen met anderen aan de slag. Want als provincie staan we midden in de samenleving. En daarom werken wij hard om met inwoners, bedrijven, medeoverheden en vele anderen van Zuid-Holland een betere plek te maken. Elke dag, juist in crisistijd.

Het college van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland
mei 2020

Financieel Beeld

Inleiding

In het financieel beeld wordt op hoofdlijnen inzicht gegeven in de financiële resultaten over het gevoerde beleid in 2019. Daarnaast worden ook de belangrijkste financiële trends weergegeven, waaronder het voorspellend vermogen en de realisatiekracht, om zo een beeld te krijgen hoe de provincie financieel heeft gepresteerd en hoe deze resultaten zich ten opzichte van voorgaande jaren verhouden. Naast inzicht in de totale bestedingen en ontvangsten wordt aandacht besteed aan het rekeningresultaat en de beklemming (het gedeelte dat voor hetzelfde doel in 2020 behouden blijft) ervan. De financiële positie van de provincie wordt onder andere toegelicht aan de hand van de omvang van het eigen vermogen, met een uitgebreide verdieping naar de programmareserves en er wordt aandacht besteed aan de relatie tussen inkomsten, schuld en de reserve. Voor een meer gedetailleerd inzicht in de prestaties en financiën per beleidsprogramma, verwijzen wij u door naar de toelichting in de programma's.

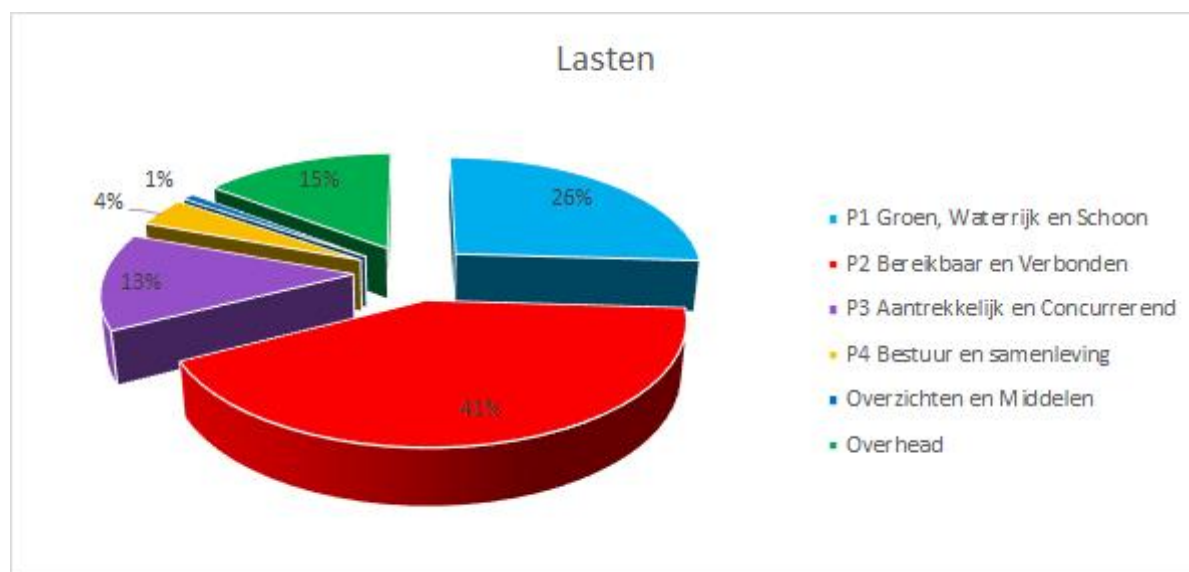
Wat heeft de provincie financieel gepresteerd?

Al enkele jaren is er extra aandacht voor het voorspellend vermogen. Hoe voorkomen we dat pas achteraf (bijvoorbeeld bij de jaarrekening) blijkt dat er geld over is? De inspanningen van de afgelopen jaren werpen hun vruchten in toenemende mate af. Ook dit jaar is het voorspellend vermogen verbeterd.

Hieronder zijn de financiële prestaties van 2019 grafisch, met een korte toelichting weergegeven.

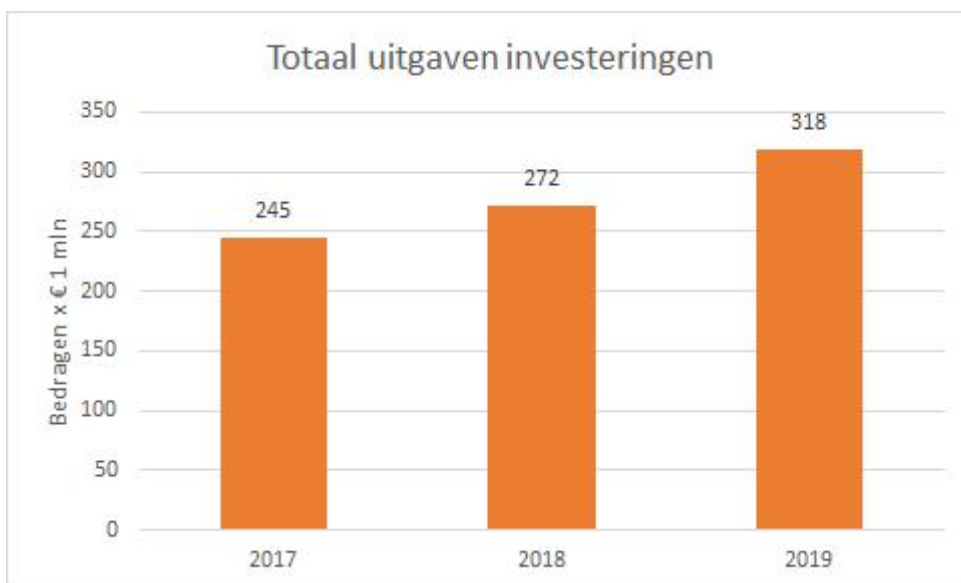
1a) Lasten

De provincie heeft in 2019 € 686 mln aan lasten gemaakt om de gewenste doelen en taken te realiseren.

1b) Investeringslasten

De provincie heeft in 2019 € 318 mln uitgegeven aan investeringsprojecten. Investeringslasten maken geen onderdeel uit van de provinciale lasten. De investeringen komen op de balans. In de volgende jaren komende afschrijvings- en rentekosten ten laste van de begroting. In 2019 zijn de uitgaven aan investeringen in grond, water- en wegenbouwkundig werk toegenomen. In onderstaande tabel zijn de investeringsuitgaven van de afgelopen 3 jaar weergegeven. Hieruit blijkt dat we steeds meer activiteiten in de investeringsfeer uitvoeren om onze doelen en taken te realiseren.

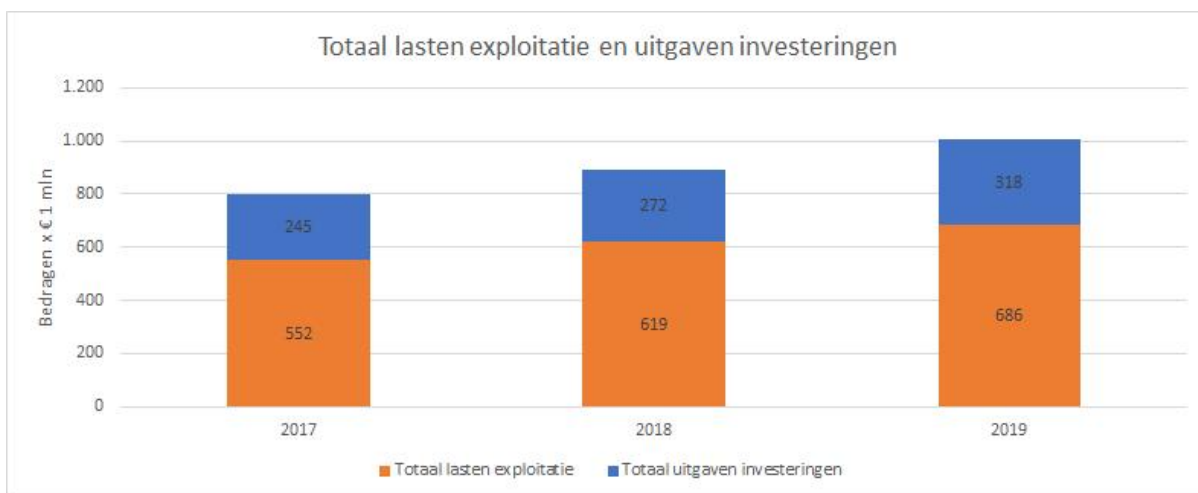
Voorspellen

Het voorspellend vermogen is dit jaar t.o.v. vorige jaren verbeterd. De Jaarrekening 2019 laat een realisatiepercentage op de lasten zien van 97% van het bij Najaarsnota 2019 bestuurlijk bijgestelde budget. Het realisatiebedrag is gecorrigeerd met de afgeboekte activa i.v.m. de overgang van Vijfheerenlanden. In 2016 zat het uitputtingsniveau op 90%, in 2017 op 91% en in 2018 op 94%. Hiermee is het voorspellend vermogen in 2019 wederom verbeterd en ook boven de eigen doelstelling van minimaal 95% gekomen.

Realisatiekracht

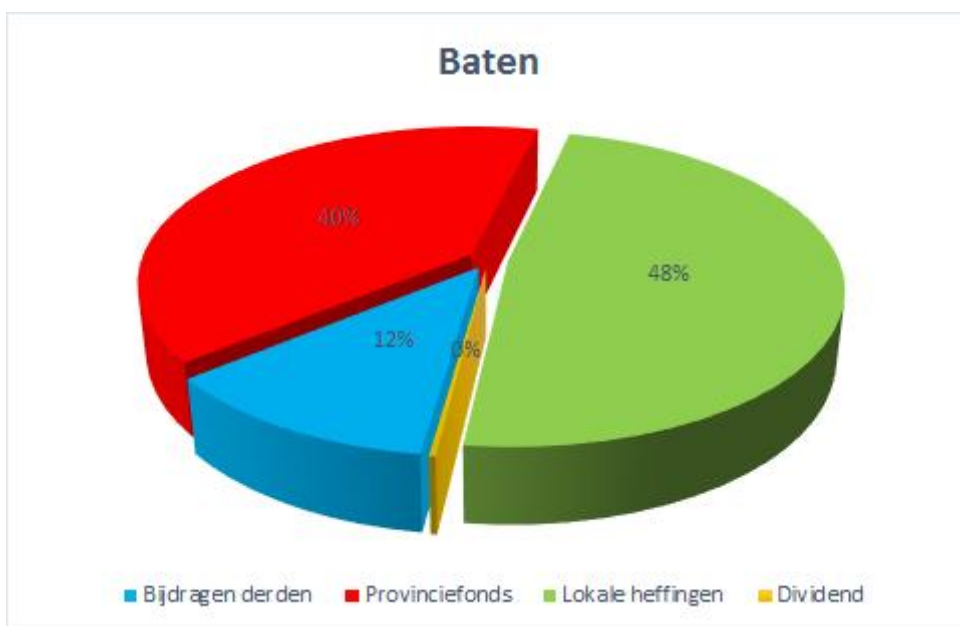
We hebben de afgelopen jaren actief gestuurd op realisatiekracht, wat zijn vruchten in toenemende mate afwerpt. Hieronder is een tabel opgenomen met daarin de lasten in de exploitatie en de uitgaven aan de investeringsprojecten om zo een beeld te krijgen van onze realisatiekracht van de afgelopen jaren.

In 2019 is te zien dat er ten opzichte van 2018 zowel in de exploitatie als in de investeringen meer is uitgegeven. Ook op totaalniveau is te zien dat alle inspanningen om de realisatiekracht te verbeteren hun vruchten hebben afgeworpen. Het verbeteren van het prognosticerend vermogen in combinatie met het kunnen versnellen en/of meer kunnen doen zorgt ervoor dat we steeds beter presteren binnen onze beschikbare middelen.

2a) Baten

De provincie heeft in 2019 € 706 mln aan baten ontvangen. In onderstaand cirkeldiagram zijn de grootste batenposten opgenomen. Bijna de helft van onze ink omsten bestaat uit de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting. Naast de opcenten vormt de uitkering provinciefonds het belangrijk stedeel van de ink omsten. De laatste grote post betreft de bijdragen van derde partijen, veelal ook Rijk en/of gemeenten.

2b) Investeringsbijdragen

De provincie heeft in 2019 € 74 mln aan investeringsbijdragen verantwoord. Investeringsbijdragen maken geen onderdeel uit van de provinciale baten in de exploitatie. De investeringen komen op de balans. In de volgende jaren komende afschrijvings- en rentekosten ten laste van de begroting. Dit dient in samenhang te worden bekeken met de uitgaven aan investeringen die bij 1b) zijn benoemd.

Rekeningresultaat

Door het hogere bedrag aan ontvangen baten is het rekeningresultaat over 2019 € 21,1 mln positief. Dit is het resultaat na verrekening met bestemmingsreserves. Voor € 17 mln moet dit resultaat als bekend worden beschouwd (zie verderop in bestemming en beklemming), hierdoor is het onbekende deel dat vrij is voor integrale afweging in 2020 en verder € 4,1 mln. In onderstaande tabel staat het gerealiseerde resultaat 2019 weergegeven, afgezet tegen het resultaat uit de oorspronkelijke en bijgestelde begroting zoals deze bij de Najaarsnota 2019 is gepresenteerd.

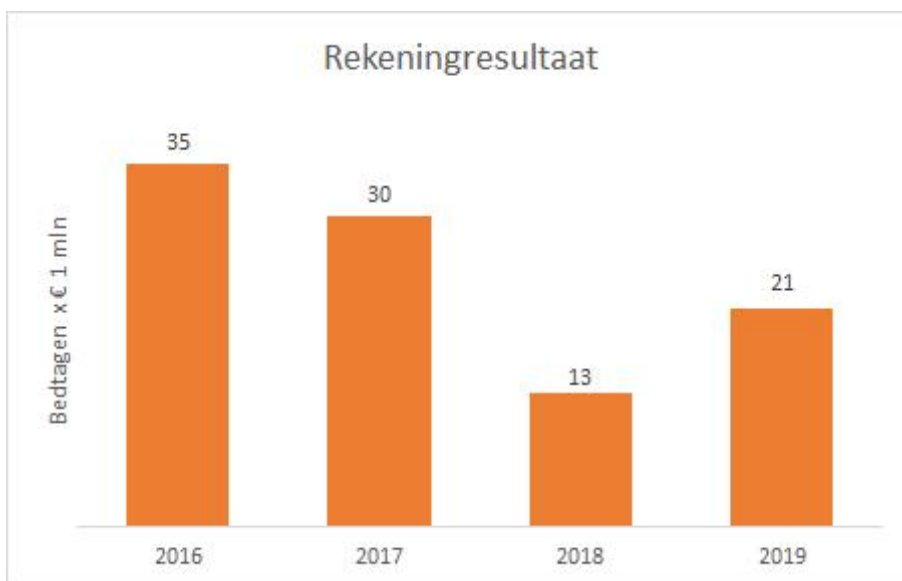
In 2019 waren een aantal gebeurtenissen nog te onzeker om opgenomen te worden als voorziening in 2019. Daarnaast hebben zich grote ontwikkelingen voorgedaan ten tijde van het opstellen van deze jaarrekening. Onderstaande onderwerpen gaan een groot beslag leggen op de beschikbare middelen van de provincie en daarmee de financiële positie van de provincie. In welke mate deze de financiële positie beïnvloeden is op dit moment nog niet in te schatten:

- Asbest sanering bij verbouwing gebouw provincie Zuid Holland.
- Stikstofakkoord en de daarmee samenhangende maatregelen.
- Het gesloten natuurpact en de daarmee samenhangende maatregelen.
- Corona-crisis en de daarmee samenhangende maatregelen en de financiering die ontbreekt in de gebruikelijke trap op trap methode van het provinciefonds

De uitbraak van COVID-19 (Corona) eind februari 2020 heeft een enorme impact op ons allemaal. De wereldwijde pandemie leidt tot ongekende omstandigheden. Voor de aanpak van COVID-19 kijken wij wat we, aanvullend op de landelijke maatregelen van het Rijk, kunnen doen. Dit raakt veel beleidsterreinen van onze organisatie. We streven naar een zo adequaat mogelijke uitvoering van de landelijke en lokale maatregelen en naar zoveel mogelijk continuïteit van de reguliere werkzaamheden en van noodzakelijke (digitale) besluitvorming en hebben daarvoor de nodige interne maatregelen genomen.

Rekeningresultaat

(bedragen x € 1.000)	Originele begroting	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
Lasten	705.207	690.935	686.174	4.761
Baten	678.720	674.130	706.103	-31.973
Subtotaal baten en lasten	26.486	16.805	-19.929	36.734
Toevoeging aan reserves	340.080	410.890	406.662	4.228
Onttrekking aan reserves	366.567	427.695	407.827	19.868
Subtotaal reserves	-26.486	-16.805	-1.165	-15.640
Resultaat	0	0	-21.094	21.094

Het rekeningresultaat is de afgelopen jaren sterk gedaald. Dit is het gevolg van de inspanningen die zijn verricht op het beter plannen en voorspellen en het tijdig bijsturen bij voor- en najaarsnota. Vanaf 2016 is het rekeningresultaat flink afgenomen. In 2019 is het t.o.v. 2018 weer gestegen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de hogere baten uit September- en Decembercirculaire die niet waren voorzien en de lagere onttrekkingen uit reserves. Tegenover deze hogere baten staan ook verplichtingen die nog niet gerealiseerd zijn en dus zullen vallen in 2020. Dit uit zich in de beklemmingen van € 17 mln op dit resultaat.

Het rekeningresultaat van € 21,1 mln positief is onder te verdelen naar:

a. niet beïnvloedbaar resultaat	€ 5,6 mln
b. beperkt beïnvloedbaar resultaat	€ 2,7 mln
c. beïnvloedbaar resultaat	€ 12,8 mln

Niet beïnvloedbaar resultaat betreft afwijkingen ten opzichte van de bij de najaarsnota gepresenteerde (gewijzigde) begroting, waarop de provincie niet kan sturen. Beperkt beïnvloedbaar resultaat betreft afwijkingen ten opzichte van de bij de najaarsnota gepresenteerde (gewijzigde) begroting waarop de provincie wel kan sturen, maar de mogelijkheid daartoe is beperkt. Beïnvloedbaar resultaat betreft de afwijkingen ten opzichte van de bij de najaarsnota gepresenteerde (gewijzigde) begroting waarop de provincie kan sturen.

Niet beïnvloedbaar resultaat

Dit betreft voornamelijk de effecten uit de September- en Decembercirculaire. De Decembercirculaire wordt ontvangen na het moment van opstellen van de najaarsnota en is daarin derhalve niet verwerkt.

Het effect hiervan in het rekeningresultaat van 2019 bedraagt € 5,6 mln.

Beperkt beïnvloedbaar resultaat

Het beperkt beïnvloedbaar resultaat betreft onderwerpen waarop de provincie in enige mate kan sturen, maar waarvan het resultaat bij de najaarsnota nog niet dusdanig duidelijk is dat dit cijfermatig kan worden verwerkt in de najaarsnota. In 2019 gaat het om € 2,7 mln.

Beïnvloedbaar resultaat

Naast de niet beïnvloedbare en beperkt beïnvloedbare afwijkingen op de begroting resteren de zaken waarbij de provincie de mogelijkheid heeft te sturen. De belangrijkste:

1. Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid	€ 7,2 mln
2. Een adequaat aanbod van openbaar vervoer	€ 5,3 mln
3. Diverse beleidsterreinen verschillen < € 1 mln	€ 2,6 mln
4. Borgen kennis sociaal domein	€ 1,3 mln
5. Beschermd, bekende en beleefbaar cultureel erfgoed	€ 1,1 mln
6. Financieel gezonde huishouding	- € 1,4 mln
7. Datagedreven werken en digitaliseren	- € 3,3 mln

Bestemming en beklemming

Provinciale Staten besluiten bij het vaststellen van de jaarstukken over de bestemming van het rekeningresultaat. In de regel wordt voorgesteld om het rekeningresultaat ten gunste van de algemene reserve te brengen. Bij het volgende P&C product, namelijk de Voorjaarsnota 2020, zullen de middelen waarvoor in 2019 of eerder juridische of bestuurlijk verplichtingen zijn aangegaan maar nog niet zijn uitgevoerd, bestemd worden. Deze middelen worden bij de jaarrekening gedefinieerd als beklemd, zodat ze beschikbaar blijven voor het betreffende doel.

De beklemming geldt voor de decentralisatie-uitkeringen uit de September- en Decembercirculaire waar specifieke afspraken over zijn gemaakt, alsook de gesloten systemen voor Groen en Mobiliteit uit het hoofdlijnenakkoord.

Beklemd deel jaarrekeningresultaat

- Decentralisatie uitkeringen uit de September- en Decembercirculaire ad € 8,7 mln. (MKB MIT-regeling € 3,9 mln, Aanpak vakantieparken, versnellen flexwonen € 0,3 mln, woondeal Zuid-Holland € 0,2 mln, Regiodeal bodemdaling € 3,8 mln, NL digibeter innovatiebudget € 0,4 mln).
- Verstedelijking & PDV knelpunten op welke in amendement 646 ter beschikking zijn gesteld ad € 1,5 mln.
- Subsidie t.b.v. drukdrainage, de stichting zou naar verwachting in 2019 een subsidie aanvragen van € 0,4 mln waarvan € 0,08 mln voor 2019. Deze aanvraag is vertraagd en valt volledig in 2020.
- Renovatie gebouw C, de renovatie is gestart. In 2019 is € 0,4 mln aan kosten verschoven naar 2020.
- 75 jaar vrijheid, het project loopt door in 2020. De middelen € 0,26 mln welke in 2019 minder zijn uitgegeven zijn in 2020 nodig.
- VV2.0 (AADV - Altijd Actuele Digitale Vergunningen), De niet benutte middelen in 2019 ad € 0,86 mln zijn in 2020 nodig. O.a. voor realisatie proof of concept digitaal vergunningen systeem, robuuste vergunning en structureren van de aanvraag.
- Onderhoud molens, voor 3 molens in Leidschendam is in 2019 opdracht gegeven, de uitvoering zal in 2020 plaats vinden voor € 0,08 mln.
- Gesloten systeem bereikbaarheid af € 0,7 mln.
- Gesloten systeem groen ad € 4,5 mln.

Het rekeningresultaat is € 21,1 mln. Voor bovenstaande onderwerpen moet € 17 mln als beklemd worden beschouwd. De beklemming past hiermee binnen het rekeningresultaat. Het onbeklemd deel van het resultaat bedraagt daarmee € 4,1 mln.

Het rekeningresultaat nader gespecificeerd

In de programmaverantwoording is bij het onderdeel de 3e W-vraag "Wat heeft dat gekost?" per doel een analyse gegeven van de verschillen tussen de bij de najaarsnota gepresenteerde begroting en de uiteindelijke realisatie. De belangrijkste verschillen groter dan € 1 mln die het rekeningresultaat hebben veroorzaakt staan hieronder kort toelicht.

Minder uitgegeven dan begroot		
1	Goede kwaliteiten kwantiteit grond- en oppervlaktewater (doel 1.2)	€ 3,9 mln
2	Recreatie en groenbeleving (doel 1.3)	€ 2,8 mln
3	Een gezonder en veiliger leefmilieu (doel 1.6)	€ 1,9 mln
4	Een adequaat aanbod van openbaar vervoer (doel 2.2)	€ 4,2 mln
5	Beter benut (bebouwd) gebied (doel 3.3)	€ 3,5 mln
6	Beschermde, bekende en beleefbaar cultureel erfgoed (doel 3.6)	€ 1,1 mln
7	Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond (doel 3.7)	€ 1,0 mln
8	Borgen kennis sociaal domein (doel 4.3)	€ 1,3 mln
9	Overige verschillen < € 1 mln	€ 2,6 mln
Meer uitgegeven dan begroot		
10	Natuur en biodiversiteit (doel 1.4)	- € 2,5 mln
11	Duurzame landbouw (doel 1.5)	- € 1,7 mln
12	Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde (doel 2.1)	- € 2,9 mln
13	Financieel gezonde huishouding	- € 4,2 mln
14	Overhead	- € 1,5 mln
Meer baten dan begroot		
15	Provinciefonds (doel 5.1) diverse mutaties	€ 7,2 mln
16	Motorrijtuigenbelasting (doel 5.1)	€ 4,4 mln

1. Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater (€ 3,9 mln)

In de Septembercirculaire van het provinciefonds is € 3,9 mln toegekend voor de regiodeal Bodemdaling groene hart. De lasten voor deze deal zullen in 2020 worden gemaakt.

2. Recreatie en groenbeleving (€ 2,8 mln)

De overdracht van recreatiegebied Ruyven heeft in 2019 vertraging opgelopen. Deze overdracht zal in 2020 / 2021 plaats gaan vinden (€ 1,5 mln), tevens is de subsidie aan de landschap stafelLeidsche Ommelanden met een jaar verlengd (€ 1,3 mln).

3. Een gezonder en veiliger leefmilieu (€ 1,9 mln)

De subsidies Coolport en Waterbus/Aqabus zijn lager vastgesteld door lagere kosten af gerekend met de ontvangende partijen. Tevens heeft CLINSH wat vertraging opgelopen (€ 1,5 mln). Ook zijn de lasten voor de bouwadviezen WABO/Briks, handhavingsstrategie en uitgaven omgevingsdiensten Zuid Holland lager uitgevallen in 2019. De investeringen in de IT voor het programma AADV zullen naar verwachting doorschuiven naar 2020 (€ 2,2 mln). Voor WABO/Briks zijn ook minder baten ontvangen (- € 1,8 mln).

4. *Een adequaat aanbod van openbaar vervoer (€ 4,2 mln)*

Voor de beschikbaar gestelde ruimte voor de Corridor Leiden Centraal - Leiden Lammenschans is nog geen aanvraag ontvangen (€ 5,3 mln). Voor de extra onderzoeken voor de aanbesteding Waterbuscontract en Busconcessie Zuid-Holland Noord is minder besteed (- € 1,1 mln).

5. *Beter benut (bebouwd) gebied (€ 3,5 mln)*

De verdiepingsslag binnen business cases van diverse gemeenten om de onrendabele top te bepalen en te verifiëren kost in de praktijk meer tijd dan vooraf verwacht. Aan twee gemeenten zijn subsidies verleend voor knelpuntentransformatie binnenstedelijke Locaties en Perifere Detailhandel Vestigingen. De verwachting is dat in 2020 overeenstemming wordt bereikt met een aantal andere gemeenten over provinciale medefinanciering (€ 2 mln). De Glassanering Deltapoort is lager vastgesteld dan verwacht (€ 1,5 mln).

6. *Beschermde, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed (€ 1,1 mln)*

De uitgaven voor erfgoed, restauratie en herbestemming zijn in 2019 lager dan geraamd als gevolg van vertraging in de uitvoering en geringe vertraging in het kasritme.

7. *Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond (€ 1 mln)*

Er is vertraging ontstaan in diverse projecten en opdrachten aan de omgevingsdiensten door vertraging in aanbestedingsprocedures en ontbrekende capaciteit bij aannemers (€ 2,4 mln). Daarnaast is de voorziening Nazorg gesloten stortplaatsen conform het tekort aan doelvermogen in het fonds ultimo 2019 opgehoogd (- € 1,4 mln).

8. *Borgen kennis sociaal domein (€ 1,3 mln)*

Binnen het traject basis op orde in de visie waardevol Digitaliseren kostende uitvoeringsplannen maken meer tijd.

9. *Overige verschillen < € 1 mln (€ 2,6 mln)*

Diverse onderbestedingen die zijn toegelicht in het onderdeel "Wat heeft het gekost" in de programmaverantwoording.

10. *Natuur en biodiversiteit (- € 2,5 mln)*

Voor het NatuurNetwerk Nederland worden er gronden aangekocht. In het deelgebied Krimpenerwaard zijn er meer hectare verworven, in de andere deelgebieden zijn er minder hectare geworven door nog lopende onderhandelingen, deze zullen verschuiven naar 2020 (€ 1,3 mln). Daarnaast zijn er minder subsidieaanvragen geweest in 2019 (€ 1,2 mln). Voor PMR is een akkoord over de grondverwerving, de akte zal in 2020 passeren (€ 1,5 mln). Door de uitspraak van de Raad van State over de PAS zijn de werkzaamheden met betrekking tot de wet Natuur, Faunabeheer en soortenbeleid uitgesteld (€ 1,5 mln).

Door de latere verkopen van de gronden in NNN en PMR750 zijn er ook minder baten ontvangen (€ 4,5 mln en € 1,8 mln).

11. *Duurzame landbouw (- € 1,7 mln)*

Er is meer besteed aan de uitvoeringskosten binnen POP3 (- € 1,7 mln).

12. *Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde (- € 2,9 mln)*

Voor dagelijks beheer en onderhoud zijn meer kostengemaakt voor noodzakelijke werkzaamheden (o.a. groenareaal en SolaRoad) (- € 4,2 mln). Tevens zijn er diverse projecten afgerekend welke bekostigd werden uit de gereserveerde middelen BDU (- € 5 mln). Daarnaast zijn er ook een aantal bijdragen aan derden die niet meer volgens de BBV geactiveerd mogen worden afgeboekt (- € 8,5 mln).

De overdracht van de N472 zal in 2020 plaatsvinden i.p.v. 2019 (€ 5,2 mln).

Door de overgang van de gemeente Vijfheerenlanden naar provincie Utrecht mag een deel van de activa niet meer op onze balans staan, deze activa is vervroegd afgeschreven (- € 14,5 mln). Tegelijkertijd is dit bedrag volgens de wet ARHI opgenomen als vordering (€ 14,5 mln). Als laatste zijn er meer apparaatslasten gerealiseerd welke in de paragraaf Bedrijfsvoering verder worden toegelicht (€ 3,3 mln).

13. Financieel gezonde huishouding (- € 4,2 mln)

Abusievelijk is hier een deel arbeidskosten begroot, welk toegewezen worden aan de programma's (- € 1,4 mln). In het kader van de wet Appais er een bedrag toegevoegd aan de voorziening Pensioenen GS (- € 2,8 mln).

14. Overhead (- € 1,5 mln)

Door de grotere vraag naar datagedreven werken en digitalisering is er een toename van de kosten. Daarnaast is in 2019 meer ICT-capaciteit nodig geweest (- € 3,3 mln). De baten voor het UWV en detacheringen worden niet begroot, deze bedroegen in 2019 € 1,8 mln.

15. Provinciefonds, diverse mutaties (€ 7,2 mln)

Ten opzichte van de bijgestelde Begroting 2019 zijn de uitkeringen uit het provinciefonds in totaal € 7,1 mln hoger uitgevallen. Van dit bedrag is € 4,9 mln extra decentralisatie-uitkering die in de Decembercirculaire zijn toegevoegd. De algemene uitkering 2019 is met € 3 mln gestegen ten opzichte van de Septembercirculaire. De afrekening van het provinciefonds 2018 zorgt voor een nadeel van € 0,8 mln.

16. Motorrijtuigenbelasting (€ 4,4 mln)

De stijging van de opbrengsten ten opzichte van vorig jaar en ten opzichte van de bijgestelde begroting wordt verklaard door een sterke toename in het wagenpark. De omvang van deze toename was groter dan de verwachte afname van het wagenpark van Vijfheerenlanden.

De financiële positie van de provincie Zuid-Holland

In voorgaande is vooral ingegaan op de inkomsten uitgaven. Hieronder gaan we in op de bezittingen en schulden van de provincie.

Wat is een balans:

Bezittingen en schulden worden weergegeven op de balans. In een sterk vereenvoudigde en fictieve vorm ziet dat er als volgt uit:

Activa		Passiva	
Bezittingen (zoals wegen, fietspaden)	100	Eigen vermogen (zoals reserves)	70
Geld op de bank	10	Vreemd vermogen (schulden zoals leningen)	40
Totaal	110	Totaal	110

In het jaarrekeningdeel van het jaarverslag wordt in detail ingegaan op ieder van bovenstaande posten. In het vervolg van dit financieel beeld geven we een toelichting op het eigen vermogen en een deel van het vreemd vermogen. Allereerst geven we een toelichting op de samenhang tussen schulden, inkomsten reserves.

Netto Schuldquote en de relatie tussen inkomsten, schuld en reserves.

De netto schuldquote geeft de mate aan waarin een organisatie in staat is om de schulden terug te betalen. De hoogte van de schuld die de provincie kan dragen, hangt af van de hoogte van de inkomsten. De netto schuldquote wordt grofweg berekend door onze leningen minus ons geld op de bank (dit noemen we netto schuld), te delen door de jaarlijkse inkomsten.

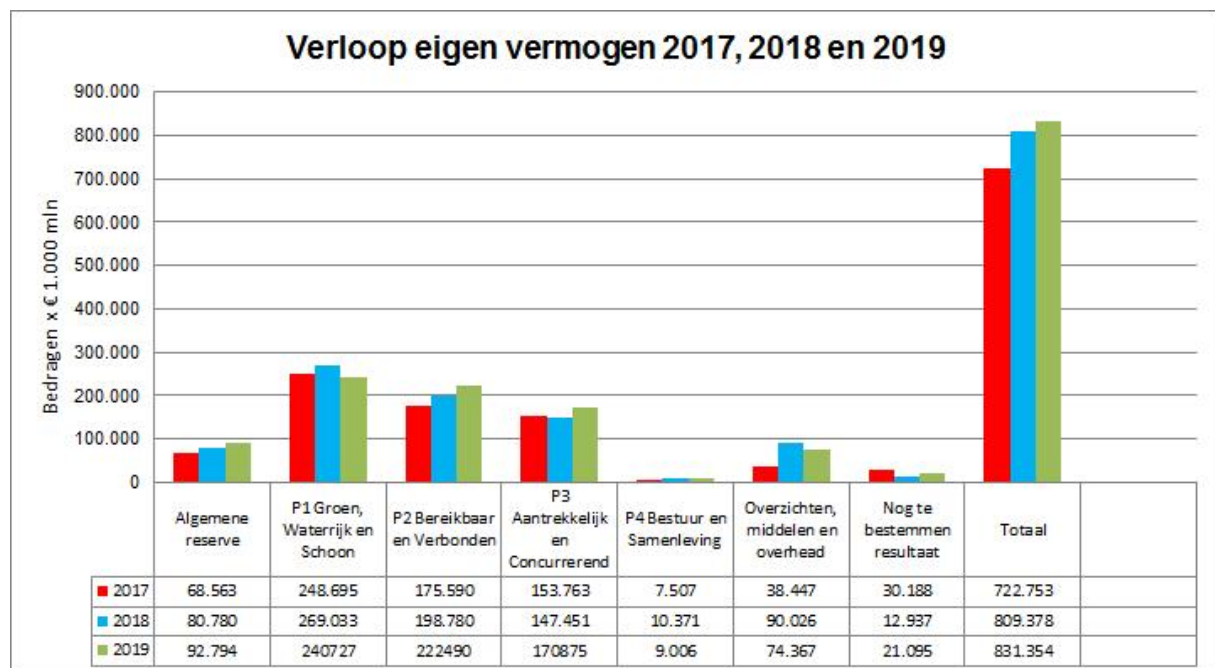
Ondanks het feit dat het saldo van de langlopende schuld bijna gelijk is als waar in de oorspronkelijke begroting mee rekening is gehouden is er een verschil bij de netto schuldquote (71,3% in plaats van de begrote 80,2%). Dit verschil wordt veroorzaakt door een aantal kortlopende posten, zoals bank saldoen debiteuren en crediteuren. Een groot gedeelte van de facturen die betrekking hebben op 2019 zijn pas betaald in januari 2020. Dit beïnvloedt de stand van de netto schuldquote op 31-12-2019. Voor een verdere toelichting, zie paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing en de paragraaf Financiering.

Er is geen officiële norm voor de netto schuldquote, maar de VNG houdt voor gemeenten een bovengrens aan van 130%, zit een gemeente daarboven dan is er sprake van een relatief hoge schuld.

De huidige schuldquote van de provincie ligt ruim onder de 130% en er is dus op dit moment geen probleem. In 2019 zien we dat de provincie veel heeft geïnvesteerd en daarvoor, zoals gepland en verwacht, leningen is aangegaan. Ook voor de komende jaren zal er vanwege de geplande investeringen meer geleend moeten worden. Als provincie hebben we veel reserves, maar eigen vermogen in de vorm van reserves is geen geld dat je voor investeringen kunt uitgeven. Met andere woorden, als we willen investeren dan zullen we geld moeten lenen. De netto schuldquote zal hierdoor de komende jaren stijgen.

Eigen vermogen

In onderstaande grafiek is het verloop van het eigen vermogen gedurende 2017, 2018 en 2019 zichtbaar gemaakt.

Het eigen vermogen bestaat uit de algemene reserve, de programmareserves en het nog te bestemmen rekeningresultaat. Het eigen vermogen neemt ten opzichte van 2018 toe met € 22 mln (van € 809,4 mln naar € 831,4 mln).

Eigen vermogen en reserves

In onderstaand overzicht is het verloop van het eigen vermogen vanaf 2014 zichtbaar gemaakt.

Eigen vermogen neemt, in zijn algemeenheid, toe doordat reserves toenemen (algemene reserve en/of programmareserves). Reserves nemen toe als de baten hoger zijn dan de lasten. Jaarlijks lichten we dat toe bij de mutaties op de reserves en bij de toelichting op het resultaat. Als we naar het verloop van het eigen vermogen over een aantal jaren kijken, dan zijn er echter ook technische redenen aan te wijzen waardoor de reserves stijgen. De drie belangrijkste in de afgelopen jaren invloed hebben gehad:

1. *Verplichte omzetting van middelen met terugbetalingsverplichting (OVP) naar reserve*

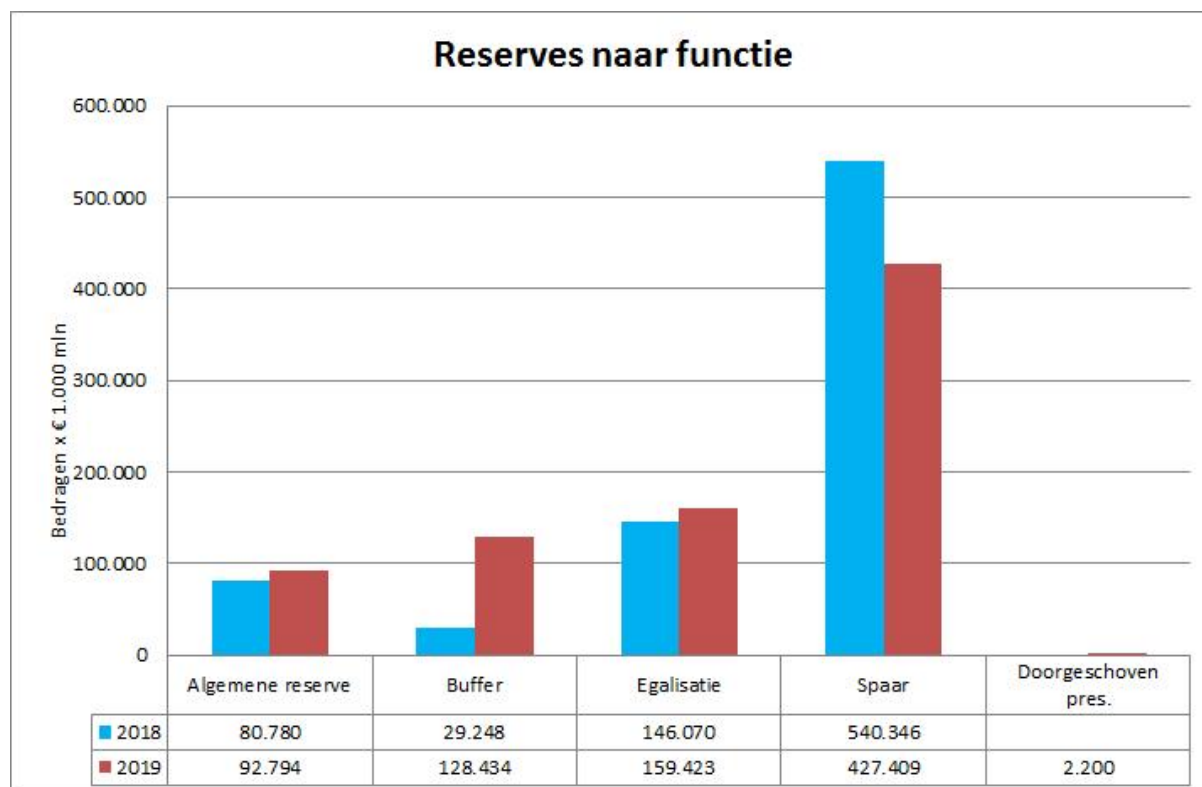
Vanwege het vervallen van de terugbetalingsverplichtingen op een aantal subsidies die wij als provincie ontvangen hebben, moeten we deze middelen niet meer zien als een schuld (vreemd vermogen) maar als een bezit (eigen vermogen). In eerdere jaarrekeningen is toegelicht dat hierdoor de reserves in 2016 met € 140 mln zijn toegenomen.

2. *Verplichte activering van projecten met maatschappelijk nut*

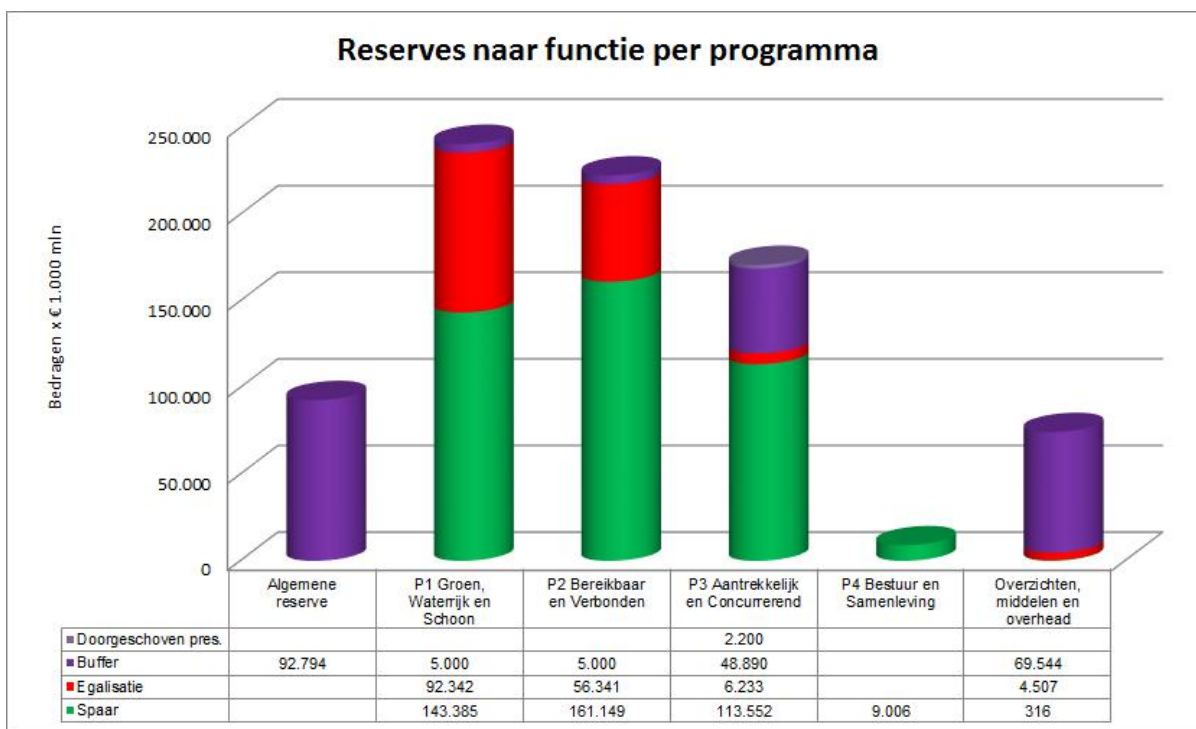
Vanaf 2017 geldt een verplichte activering van investeringsprojecten met een maatschappelijk nut. Vóór 2017 was het nog mogelijk om dit soort investeringen met een maatschappelijk nut ten laste van de exploitatie te brengen en het geld dus in het lopende jaar uit te geven. Vanaf 2017 dienen we dit soort investeringen te activeren. Dit betekent dat deze investeringen op de balans momenteel staan als bezit en we dat bezit over een aantal jaren afschrijven. Die afschrijvingen (en rente) vormen de jaarlijkse kosten over de duur van de periode dat we het bezit afschrijven. De uitgaven worden dus verspreid over de jaren. Vóór 2017 gaven we per jaar circa € 10 à € 15 mln uit aan dit soort investeringsprojecten die we in exploitatienamen. Als we uitgaan van een afschrijvingstermijn van 30 jaar, geven we aan afschrijvingen (en rente) op die investeringen nu circa 1/30e daarvan uit. Op de langere termijn is er geen verschil in uitgaven. Op dit moment geven we echter jaarlijks dus een stuk minder uit aan deze investeringen. Het verschil tussen de uitgaven zoals we die in de oude situatie kenden en de uitgaven in de nieuwe situatie worden jaarlijks gestort in reserves waardoor de reserves toenemen.

De verschillende functies van reserves

Binnen de provincie Zuid-Holland kennen we naast de algemene reserve om risico's op te vangen (bufferfunctie) diverse andere reserves met een bufferfunctie en bestemmingsreserves. Binnen de bestemmingsreserves maakt de provincie onderscheid naar reserves die dienen om piek en dalen in de exploitatie op te vangen (egalisatiefunctie) en reserves die dienen om in de toekomst een bepaalde prestatie te realiseren (spaarfunctie en functie "doorgeschoven prestaties"). In onderstaand overzicht is de verhouding zichtbaar tussen de verschillende functies.

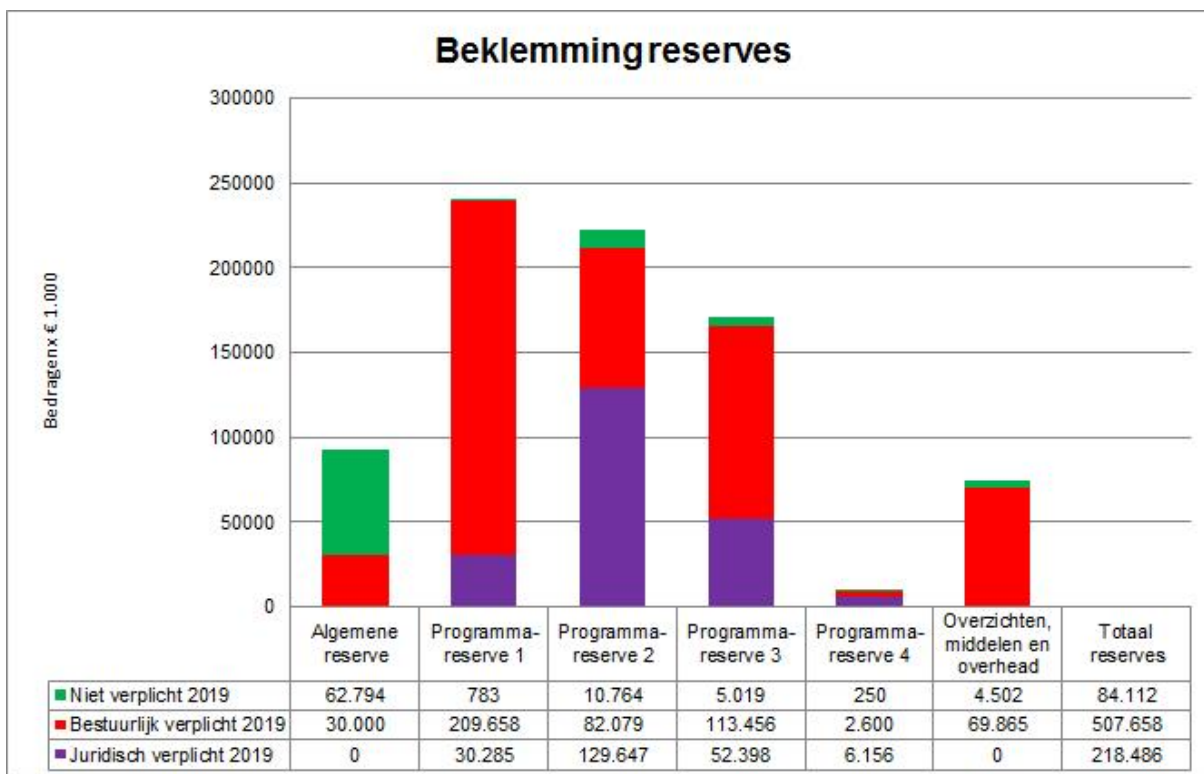
De meeste reserves bij de provincie Zuid-Holland zijn bedoeld om in de toekomst een bepaalde prestatie te realiseren (spaarfunctie) of om piek en dalen in de exploitatie op te vangen (egalisatie). Daarnaast is in een aantal gevallen besloten om een aparte risicoreserve te vormen voor sommige risico's zoals het Energiefonds en InnovationQuarter. De overige risico's zijn opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen en voor die risico's wordt € 30 mln van bovenstaande algemene reserve als minimum weerstandsvermogen aangehouden. De verschuivingen ten opzichte van 2018 in bovenstaand overzicht komen vooral voort uit verandering van functies van reserves en de grote toe- of afname van reserves. De grootste wijzigingen komen voort uit de reserve Begrotingsaldo 2024-2031 die als buffer reserve is opgenomen en de daar tegenover staande reserve Afschrijvingslasten (egalisatie) die is opgeheven. Bij de egalisatiereserves is de reserve Natuurnetwerk Nederland toegenomen maar de bedragen die daarvoor nodig waren komen voornamelijk uit spaarreserves. In onderstaand overzicht is zichtbaar hoe de reserves per programma zijn verdeeld over de verschillende functies.

Beklemming reserves

Onder beklemming wordt verstaan: het bestemmen van (gereserveerde) middelen door het aangegaan zijn van juridische verplichtingen en door gemaakt tebestuurlijk eafspraken die nog niet tot uitvoering zijn gebracht. Zie [Beleidsnota reserves en voorzieningen](#).

Van het totaal aan reserves van de provincie Zuid-Holland is het grootste deel juridisch of bestuurlijk verplicht en daarmee beklemmd. Het totaal beeld is als volgt:

Uit bovenstaand overzicht blijkt ook dat voor een deel van de reserves geen bestuurlijk of juridische verplichting bestaat waardoor we deze reserves als niet verplicht c.q. onbeklemd zien. In de jaarrekening is per reserve toegelicht of en waarom reserves beklemd zijn. Daarnaast is per reserve, indien van toepassing, aangegeven of er plannen zijn voor de onbeklemdedelen van de reserve waarvoor nog geen bestuurlijk of juridische verplichting is aangegaan.

Doeluitkeringen en overlopende passiva (OVP)

De provincie ontvangt subsidies van derden, met een specifiek bestedingsdoel. Als dit doel met minder middelen gerealiseerd kan worden, geldt een terugbetalingsverplichting. Als deze subsidies niet in het jaar van ontvangst worden uitgegeven, worden ze als OVP (Overlopend passief) opgenomen op de balans.

Als gevolg van een aantal grote decentralisatie-operaties is de omvang van de OVP's afgelopen jaren sterk afgenomen. De omvang van de OVP's is de afgelopen jaren gedaald van in 2013 € 298,5 mln naar circa € 130 mln in 2019. Dit verklaart een groot deel van de stijging van de reserves.

Voorzieningen

In 2019 is een nieuwe voorziening gevormd voor de afwikkeling Vijfheerenlanden, welke per 01-01-2019 overgegaan is naar de provincie Utrecht. In 2019 is er € 2 mln toegevoegd aan deze voorziening in verband met de afwikkeling van de samenwerkingsverbanden Vijfheerenlanden.

Programmaverantwoording

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Naar een klimaatadaptieve Delta

Door haar ligging in de delta's en grotendeels beneden de zeespiegel is Zuid-Holland extra kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering. Dreiging van overstromingen neemt toe en extreme neerslag en lange perioden van hitte en droogte zullen steeds meer voorkomen. Dit alles beïnvloedt onze leefomgeving en de kwaliteit van ons water. In sommige gebieden leidt dit tot verzilting en tekorten aan zoet water en in stedelijke gebieden tot hittestress en wateroverlast. Daarnaast daalt de bodem in gebieden met veen en of slappe bodem, zowel in het landelijk als in het stedelijk gebied. Dit heeft steeds grotere gevolgen voor de kosten van aanleg en onderhoud van infrastructuur en de fundering van woningen, voor de huidige agrarische en overige bedrijven. We willen onze fysieke leefomgeving zo inrichten dat deze bestand is tegen klimaatveranderingen en bodemdaling.

Aantrekkelijke, schone en veilige leefomgeving

De combinatie van het kenmerkende kust-, veenweide- en rivierdeltalandschap, waarin steden en landschap met elkaar verweven zijn, maakt onze provincie veelzijdig en uniek. Dit landschap, de biodiversiteit en de kwaliteit van de leefomgeving, staan onder druk door het groeiend aantal inwoners, economische ontwikkelingen en klimaatverandering. De landbouwsector, op veel plaatsen drager van het landschap, heeft te kampen met bodemdaling en druk op schaalvergroting vanuit de wereldmarkt. In metropolitaneregio's vormen een aantrekkelijk landelijk gebied en een schone en veilige leefomgeving een belangrijke vestigingsfactor voor mensen en bedrijven. Een groene leefomgeving draagt bij aan een gezonde leefstijl van de inwoners van Zuid-Holland. Deze provincie zet zich in om het landschap beter beleefbaar te maken, te benutten en te beschermen. We willen de kwaliteit van de leefomgeving versterken door natuur, water, recreatie, landbouw, verstedelijken en economie in samenhang te bezien.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	183.443	12.132	195.574	177.904	17.670	91%
Baten	35.976	6.725	42.702	35.380	7.322	83%
Subtotaal baten en lasten	147.466	5.406	152.872	142.524	10.348	
Toevoeging aan reserve	123.884	7.634	131.518	127.346	4.172	97%
Onttrekking aan reserve	152.284	7.696	159.980	154.572	5.408	97%
Subtotaal reserves	-28.401	-62	-28.462	-27.227	-1.236	
Resultaat	119.066	5.344	124.410	115.298	9.113	93%

Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast

Wat hebben we bereikt?

De provincie wil de Zuid-Hollandse gebieden beschermen tegen (de gevolgen van) overstromingen en wateroverlast zoveel mogelijk beperken. De voorkeursstrategie van het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden is in 2019 herijkt. In de nieuwe strategie is er extra aandacht gekomen voor thema's die ook voor de provincie belangrijk zijn, zoals een overstromingsbewuste verstedelijkingsopgave, de relatie tussen overstromingsbewuste inrichting met de energietransitie. Er zijn ruimtelijk e handelingsperspectieven voor dijk en geactualiseerd op basis van uitgevoerde pilots dijk en ruimte. Daarbij is gek eken naar de gevolgen van de mogelijk versnelde zeespiegelstijging.

Binnen de provincie is het provinciale Ruimtelijk Perspectief Dijk en afgerond. Dit geeft een beeld van de belevingswaarde en gebruikswaarde van de dijk en. Begin 2020 is dit ter vaststelling aan PS aangeboden. Het beleidsk ader buitendijk se waterveiligheid is doorvertaald naar het omgevingsbeleid.

In het North Sea Region Interreg project FRAMES (Flood Resilient Areas by Multilayer Safety approach) hebben wij met partners uit Denemark en, Engeland, Duitsland, België en Nederland in totaal 15 pilots uitgevoerd in gebieden die kwetsbaar zijn voor overstromingen. Daarmee hebben we meer kennis en ervaring gekregen om de gevolgen van overstromingen te verkleinendoor toepassing van de meerlaagse veiligheidsbenadering (MLV). Deze MLV-benadering is toegepast in de pilots op waterrobuuste ruimtelijk e inrichting en infrastructuur (resilient areas), weerbare overheden (resilient authorities) en een weerbare samenleving (resilient communities). Wij hebben ervaring opgedaan met onze rol van "Lead Beneficiary" om de specifieke verantwoordelijkheden in te vullen op het gebied van corporate communicatie, budgetbewaking en de halfjaarlijk se rapportageverplichting. Voor de monitoring van het Uitvoeringsbesluit Regionale Waterkeringen West-Nederland is de bestuurlijk e rapportage regionale waterkeringen 2018 opgesteld. Deze rapportage biedt inzicht in de verbeteropgave en voorbereiding 2e toetsronde 2024 regionale keringen van de waterschappen. Verder hebben we bij dijkversterkingsplannen meegedacht over borging en versterking van LNC-waarden (LNC = Landschap, Natuur en Cultuurhistorie) en de gecoördineerde procedure.

In het Waterbesluit is aan Gedeputeerde Staten van de provincies opgedragen zorg te dragen voor de productie, actualisatie en elektronische publicatie van overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten, overeenkomstig artikel 6 van de richtlijn overstromingsrisico's. Op 5 november 2019 hebben wij de geactualiseerde overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten voor het grondgebied van de provincie Zuid-Holland vastgesteld en vrijgegeven voor publicatie. Vanaf 20 december 2019 zijn de kaarten zichtbaar op www.risicokaart.nl

Begin 2019 is de klimaatadaptatiestrategie 'Weerkrachtig Zuid-Holland' besproken in de Staten. De Staten hebben besloten deze strategie als startpunt te nemen om klimaatadaptatie in beleid te borgen (module klimaatadaptatie voor .aanpassing omgevingsbeleid), en, in samenwerking met (gebieds-)partners, ontwikkeling van concrete uitvoeringsplannen (ontwikkeling uitvoeringsagenda). De voorbereidingen voor beide trajecten zijn in 2019 gestart en worden in 2020 afgerond.

Een aantal in het oog springende (tussen-)resultaten in het afgelopen jaar betreft:

- Doorontwikkeling – samen met de Zuid-Hollandse waterschappen – van de k limateatlas www.zuid-holland.klimaatalas.net met kaartbeelden voor wateroverlast landelijk gebied, bodemdaling en overstromingsrisico's. Op basis van deze atlas kunnen de gemeenten de kwetsbaarheden voor klimaatverandering in hun gebied in kaart brengen (stresstesten) en risicodialogen organiseren.
- Voor onze natuur- en groengebieden zijn de stresstesten afgerond. Hiermee hebben we input kunnen leveren voor de nationale adaptatiedialoog Natuur en het door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) aan de Tweede Kamer toegezegde Actieplan Natuur.
- We hebben aandacht gevraagd voor kwetsbaarheden (wateroverlast, hittestress) op bedrijventerreinen.

- Samenwerking met woningcorporaties is gestart (samen met onder meer de Groene Huisvesters), wat heeft geleid tot een inspiratieboekje 'Klimaatadaptatie voor woningcorporaties'.
- In het kader van het 'Convenant klimaatadaptief bouwen' is, in samenwerking met 40 private en publieke partners in Zuid-Holland, een minimumprogramma van eisen, een leidraad voor toepassing daarvan en een website met inspirerende voorbeelden op geleverd klimaatadaptief bouwen 'het nieuwe normaal' te laten worden. Het convenant – vorig jaar op initiatief van provincie Zuid-Holland gestart – krijgt veel belangstelling (nieuwe toetreders) en nationale aandacht in het kader van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) en de Nationale klimaatadaptatiestrategie (NAS). De partners hebben afgelopen najaar de wens uitgesproken de samenwerking met één jaar te verlengen voor implementatie en opschaling.
- Met een groot aantal partijen is de Regiodeel Bodemdaling Groene Hart gesloten. Hiermee wordt gezamenlijk gewerkt aan een intensieve aanpak van de bodemdaling in het Groene Hart.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

De provincie heeft het trekkerschap vervuld van de herijking van de Voorkeursstrategie Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden. Wij hebben deelgenomen aan het gebiedsoverleg van dat deltaprogramma. De provincie heeft de pilots dijk en ruimte geleid om een goede balans te creëren tussen de waterveiligheidsopgave voor de dijk en ruimtelijke ontwikkelingen rondom de dijk.

Europese samenwerking implementatie meerlaagse veiligheid

De provincie is Lead Beneficiary voor het Europese Interregproject FRAMES (Flood Resilient Areas by Multi Layered Safety approach). In die rol zijn wij schakeltussen het North Sea Region programma en de 17 deelnemende partners als het gaat om monitoring van de projectdoelen, communicatie, monitoring/bewaking van de budgetten en indiening van de halfjaarlijkse projectrapportages bij het NSR-programma. Daarnaast dragen wij als projectpartner bij met een pilot in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, waarbij wordt onderzocht op welke manier het concept meerlaagse veiligheid kan worden geïmplementeerd.

Toetsen dijkversterkingsplannen

In 2019 heeft de provincie geen dijkversterkingsplannen ter goedkeuring aangeboden gekregen van de waterschappen. Wel zijn wij betrokken bij dijkversterkingen die in de verkenningsfase zitten: Salmstede – Schoonhoven (SAS), Streefkerk – Ameide – Fort Everdingen (SAFE), en bij dijkversterkingen die in de planuitwerkingsfase zitten: Gorinchem – Waardenburg (GOWA), Krachtige IJsseldijk en Krimpenerwaard (KIJK). Wij hebben meege gedacht over te behouden en te ontwikkelen LNC (Landschap, Natuur en Cultuurhistorie)-waarden, koppelkansen en te volgen procedures. Omdat het deels provincie-grensoverschrijdende dijktrajecten betreft, heeft er de nodige afstemming plaatsgevonden met aangrenzende provincies. Meedenken bij dijkversterkingsplannen heeft onder meer geleid tot een bijdrage door de provincie voor verbetering van natuur in de Woelse Waard en een subsidieaanvraag aan de provincie om de Nieuwe Hollandse Waterlinie bij Dalem en Gorinchem zichtbaar te maken (beide dijkversterking GOWA). De klimaatdijk Streefkerk is dit jaar afgerond.

Actualiseren overstromingsrisico kaarten

In overleg met de waterschappen en Rijkswaterstaat zijn de benodigde overstromingsgegevens verzameld en zijn de kaarten afgestemd. Namens het IPO hebben wij deelgenomen aan het landelijke Productieteam Kaarten, waarin wij onder meer hebben bijgedragen aan formulering van de uitgangspunten voor en opzet van de kaarten.

Kaderstelling en ruimtelijke bescherming regionale keringen

In 2019 was er geen noodzaak tot normering van regionale keringen. Er is wel gestart met vervolgonderzoek bij het waterschap Hollandse Delta naar een mogelijke aanwijzing van enkele zogenaamde voorlandkeringen (een voorliggende kering die buitenwater keert) als regionale kering. Voor de voorlandkeringen in het beheergebied van het Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard is inmiddels gebleken dat een aanwijzing nu nog niet nodig is. Verder zijn er adviezen gegeven over ruimtelijke borging van regionale keringen. De voortgangsrapportages regionale keringen zijn beoordeeld en hierover zijn gesprekken gevoerd met de waterschappen, vervolgens zijn de rapportages aangeboden aan PS.

Watersysteemmaatregelen

Met Waterschap Rivierenland is overleg gevoerd over borging en zo mogelijk ontwikkeling van LNC-waarden bij te treffen watersysteemmaatregelen in de Alblasserwaard. Met het waterschap is gesproken over coördinatie en goedkeuring door de provincie van de plannen voor een deel van deze maatregelen, waaronder de aanleg van een kanaal met keringen.

Regenradar Rijnmond

In 2019 is een nieuwe regenradar geplaatst die geschikt is om de neerslagontwikkeling komende jaren te gaan volgen.

Klimaatadaptatie

Klimaatadaptatie heeft uit het budget voor strategische verkenningen € 0,48 mln ter beschikking gekregen. Dit is gebruikt om het thematische onderzoeksprogramma klimaatadaptatie ('Weerkrachtig Zuid-Holland'), de doorontwikkeling van het 'Convenant klimaatadaptief bouwen' en bodemdaling te versnellen.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	4.324	-762	3.562	2.932	630	82%
Baten	552	0	552	515	37	93%
Subtotaal baten en lasten	3.772	-762	3.010	2.416	593	
Toevoeging aan reserves	500	0	500	500	0	100%
Onttrekking aan reserves	1.084	-650	434	109	325	25%
Subtotaal reserves	-584	650	66	391	-325	
Resultaat	3.188	-112	3.076	2.808	268	91%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,2 (v)	Dit betreft een meerjarig vastgesteld budget voor het Interreg project Frames. De (gedeelde) projectkosten zijn achter gebleven bij de raming, doordat het een pilot betreft waardoor voor de raming geen gebruik kon worden gemaakt van eerder opgedane kennis. Veel kosten zullen naar verwachting in 2020 worden gemaakt (zoals een conferentie, communicatie van eindproducten). Als gevolg hiervan kan over 2019 minder cofinanciering terug geclaimd worden bij het EU Interreg programma.
€ 0,1 (v)	In 2019 waren er voor meerlaagse waterveiligheid minder kosten dan begroot. Het is een onderwerp dat niet alleen door de provincie wordt opgepakt, ook de andere waterpartners hebben hierin een rol. De provincie heeft er voor gekozen om de resultaten uit het EU project FRAMES (dat ook over meerlaagse waterveiligheid gaat) af te wachten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 0,1 (v)	In 2019 waren er voor de regionale kerengingen minder kostendans begroot door een teruggaaf van een bijdrage aan het IPO, waarvoor de kostenlager waren uitgevallen. Deze teruggaaf was niet begroot.
€ 0,1 (v)	De Zandmotor vraagt in de praktijk minder onderhoud, waardoor de exploitatiekosten in 2019 lager zijn uitgevallen.
€ 0,1 (v)	Voor de strategische verkenningklimaatadaptatie is er in 2019 geen beroep gedaan op de bijdrage van € 0,1 mln uit de reserve Meerjarenplanbodemsanering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,2 (n)	Door een onderbesteding van € 0,2 mln op het budget voor de Zandmotor, zie de toelichting bij de lasten van Zandmotor, is er minder beroep gedaan op de reserve Zandmotor.
€ 0,1 (n)	Voor de strategische verkenningklimaatadaptatie is er in 2019 geen beroep gedaan op de bijdrage van € 0,1 mln uit de reserve Meerjarenplanbodemsanering.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3 MJP Bodem, ondergrond en grondwater	500	0	500	500	0
Totaal toevoeging aan reserve	500	0	500	500	0
PR 3 MJP Bodem, ondergrond en grondwater	0	100	100	0	100
PR 3 Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	700	-675	25	21	4
PR 1 Zandmotor	384	-75	309	88	221
Totaal onttrekking aan reserve	1.084	-650	434	109	325
Saldo reserves	-584	650	66	391	-325

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Taak 1.1.1 Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		1.1.1.1	Aantal kilometer genormeerde regionale keringen per jaar	2.065	10	0
		1.1.1.2	Aantal getoetste dijkversterkingsplannen primaire keringen per jaar	3	1	0

Verantwoording prestatie-indicatoren

1.1.1.1: De regionale keringen zijn inmiddels vrijwel allemaal onderzocht en waar nodig genormeerd. Onderzoek van de laatste keringen (voorlandkeringen) vindt nog plaats

1.1.1.2: De dijkversterkingsplannen worden door de waterschappen opgesteld. Dit jaar zijn er geen plannen aangeboden ter goedkeuring. Wel is de provincie betrokken bij een aantal plannen die in voorbereiding zijn.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.844	-862	2.982	2.430	552	81%
Baten	552	0	552	495	57	90%
Subtotaal baten en lasten	3.292	-862	2.430	1.934	495	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	1.084	-750	334	109	225	33%
Subtotaal reserves	-1.084	750	-334	-109	-225	
Resultaat	2.208	-112	2.096	1.826	270	87%

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 3 Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	700	-675	25	21	4
PR 1 Zandmotor	384	-75	309	88	221
Totaal onttrekking aan reserve	1.084	-750	334	109	225
Saldo reserves	-1.084	750	-334	-109	-225

Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken

- Evenwicht tussen beschikbaarheid van en vraag naar zoetwater, met de voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma als leidraad
- Voldoende drinkwatervoorzieningen en drinkwatervorraden (kwalitatief en kwantitatief)
- Alle Kader Richtlijn Water (KRW)-grondwaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwantitatief en kwalitatief)
- Alle KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwalitatief)
- Grond- en oppervlaktewater in Natura 2000 gebied voldoet aan eisen van natuurdoelen (kwalitatief en kwantitatief)
- Voldoende veilige en kwalitatief goede zwemwaterlocaties
- Omgaan met veenbodemdaling (stoppen, remmen of loslaten)

Om de doelen van goede kwaliteiten kwantiteit grond- en oppervlaktewater te behalen, werkt de provincie samen met diverse partijen. Voor de uitvoering van de voorkeursstrategieën van het Deltaprogramma zijn dat de partijen in de verschillende stuurgroepen: Zuidwestelijk e Delta, Rijnmond-Drechtsteden en zoetwaterregio West Nederland.

Verder werkt de provincie samen met drinkwaterbedrijven, waterschappen, omgevingsdiensten en diverse andere organisaties.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		1.2.a	Aantal KRW-grondwaterlichamen dat aan de KRW-doelen voldoet	3 (2015)	3	geen meting

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag naar zoetwater voor nu en in de toekomst, met de voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma als leidraad:

- Samen met partijen in de zoetwaterregio West-Nederland is onderzoek uitgezet naar optimalisatie van de zoetwateraanvoer. Mede op basis van dat onderzoek zijn kansrijke maatregelen geïdentificeerd voor de volgende fase van het Deltaplan Zoetwater.
- Naar aanleiding van de droogte in 2018 is de provincie aan de slag gegaan met één van de aanbevelingen van de Beleidstafel Droogte, namelijk verbetering van inzicht in de droogtegevoelige natuurgebieden.

Voldoende drinkwatervoorzieningen en drinkwatervorraden (kwalitatief en kwantitatief):

- De provincie heeft samen met de drinkwaterbedrijven een verkenning gedaan naar de gevoeligheid van de drinkwatervoorziening voor de effecten van klimaatverandering.

Alle KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwalitatief):

- De waterschappen en de provincie hebben een afstemmingsbijeenkomst gehad over de mogelijke match tussen opgave provincie voor Rijk e-Groenblauwe leefomgeving en de doelen (goede toestand) voor de oppervlaktewater kwaliteit. Verdere afstemming vindt plaats per waterschap.
- Er is een watersysteemanalyse en inventarisatie van mogelijke maatregelen van waterschappen uitgevoerd om de doelen voor 2027 in het kader van de voorbereiding 3^e Stroomgebied beheerplan (gaat in op 1 januari 2022) te bereiken.

Grond- en oppervlaktewater in Natura 2000 gebied voldoet aan eisen van natuurdoelen (kwalitatief en kwantitatief):

- Aanstaaude inwerkingtreding van de Omgevingswet (verordeningen p programma)en het project ‘Warme Overdracht Bodemtaken’; met onder andere workshops, overleg gemeenten en organisatie bestuursconferentie.
- Een provinciaal grondwateroverleg waaraan omgevingsdiensten en enkele waterschappen en gemeenten deelnemen.
- Een gezamenlijk programma Bodem, Ondergrond en Grondwater.
- Sanering van verontreinigde landbodem en/of grondwater.
- Vermindering van de emissie van gewasbeschermingsmiddelen landbouw en nutriënten landbouw. Bij deze activiteiten is de verbinding met andere rijk- en provinciale programma's gezocht, naast die met de sector zelf.
- Hernieuwde relatie met bollensector (KAVB/Landelijk Milieuoverleg Bollenteelt) in verband met (op termijn) terugdringen van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen.
- Pilot grootschalige hoog-temperatuur opslag WKO-HTO Koppert Cress (TKI (Topconsortia voor Kennis en Innovatie)-project).
- Start TKI project Window (landelijk pilots HTO/Geothermie).
- Project Coastar, zoet-/brakwater pilots.
- Modellering Integraal watermodel (parapluovereenkomst Delters) / [NHI](#); nieuwe deelname provincies.
- Voorbereiding nieuwe aanbesteding (upgrade) Meetnetbeheer.
- Opstellen rapportage SGBP2, in Rijn-Westverband (kwalitatief en kwantitatief).

Omgaan met veenbodemdaling (stoppen, remmen of loslaten):

Om met bodemdaling om te gaan is 2019 belangrijk geweest om de komende jaren op door te bouwen, vanwege 1) de ‘Regiodeal Bodemdaling Groene Hart’ die is gesloten met acht regionale collega-overheden en het Rijk en 2) het ‘Klimaatakkoord’, met daarin een specifieke opgave voor de veenweiden, die het Rijk heeft gepresenteerd. Deze geven een stevige impuls en onderbouwing om als provincie door te gaan met aanpak van de bodemdaling. Vanuit de behoefte om bodemdalingsprocessen beter te begrijpen en realistische handelingsperspectieven te verkennen te ontwikkelen, hebben we in 2019 bijgedragen aan kennisontwikkeling, netwerkvorming en gebiedsaanpakken, als voeding voor beleid en strategie. Dit hebben we gedaan via onder andere het Nationaal Kennisprogramma Bodemdaling, het Veenweide Innovatie Centrum en gebiedsaanpakken zoals Trots op Krimpenerwaard en Groene CirkelKaas en Bodemdaling.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	8.348	8.857	17.205	11.766	5.439	68%
Baten	5.823	3.409	9.232	7.760	1.472	84%
Subtotaal baten en lasten	2.525	5.448	7.973	4.006	3.967	
Toevoeging aan reserves	5.219	1.764	6.982	7.202	-219	103%
Onttrekking aan reserves	0	2.099	2.099	2.234	-135	106%
Subtotaal reserves	5.219	-335	4.883	4.967	-84	
Resultaat	7.744	5.113	12.856	8.973	3.883	70%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 3,9 (v)	Een begroot budget van € 3,9 mln voor de regiodeal Bodemdaling Groene Hart is in 2019 niet uitgegeven. De middelen zijn vanuit het ministerie pas bij Septembercirculaire toegekend enaan het provinciefonds, waardoor er onvoldoende tijd was om het budget in 2019 weg te zetten. Het bedrag wordt daarom vanaf 2020 bekemd.
€ 1,6 (v)	Het budget voor het Europees subsidieprogramma POP3 (Plattelands Ontwikkelings Programma) in dit doel is overschreden met € 1,6 mln omdat er meer subsidieaanvragen zijn geweest. Als gevolg hiervan kan over 2019 meer cofinanciering teruggeclaimd worden bij de EU.
€ 0,1 (n)	Er zijn diverse overige verschillen die leiden tot een nadeel van € 0,1 mln.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,2 (v)	Zie de toelichting bij de lasten van POP3.
€ 0,2 (v)	Betreft éénmalige baten uit Projecten Zoet Water.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,2 (v)	Als gevolg van een onderbesteding van € 0,2 mln (binnen maatregel 2.6a) op het Europees subsidieprogramma POP3 (Plattelands Ontwikkelings Programma), is er minder een beroep gedaan op de reserve UPG 40.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,1 (v)	Als gevolg van een overbesteding van € 0,1 mln op diverse posten, zie de toelichting bij de lasten, is er meer beroep gedaan op de reserve Groene Ambities.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 1 Groene ambities	0	1.764	1.764	1.764	0
PR 1 Reserve UPG 40	219	0	219	438	-219
PR 1 Risicoreservering Grevelingen	5.000	0	5.000	5.000	0
Totaal toevoeging aan reserve	5.219	1.764	6.982	7.202	-219
PR 1 Groene ambities	0	525	525	630	-105
PR 1 Decentralisatieakkoord natuur	0	1.500	1.500	1.500	0
PR 1 Reserve UPG 40	0	0	0	30	-30
PR 3 IRP Goeree-Overflakkee	0	74	74	74	0
Totaal onttrekking aan reserve	0	2.099	2.099	2.234	-135
Saldo reserves	5.219	-335	4.883	4.967	-84

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Een toegankelijk, gevarieerd en robuust groenblauw netwerk van gebieden, waterwegen, routenetwerken en landschappen in Zuid-Holland.
- Een aantrekkelijke overgang van stedelijk naar landelijk gebied voor diverse recreantengroepen.
- Grote betrokkenheid van particulieren, bewoners en ondernemers bij versterking van groen- en waterbeleving (groenparticipatie) en de biodiversiteit.

De provincie heeft een bijdrage geleverd aan een groenblauw netwerk om daarmee de recreatiemogelijkheden in Zuid-Holland te vergroten. Hierdoor is bevorderd dat het groen op een aantrekkelijke manier bereikbaar is (juist ook vanuit de stad) en het landschap beleefbaar, vanaf het water of over land. Dit zorgt voor een toenemende waardering van het recreatief groen door de inwoners van Zuid-Holland en een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat.

Met het oog op een aantrekkelijke overgang van stedelijk naar landelijk gebied is ook gewerkt aan een betere aansluiting tussen de verschillende groenblauwe netwerken, waarmee een meer samenhangende structuur is ontstaan. Na nieuwe gebieden en routestructuren voor fietsen, wandelen, en varen te hebben gemaakt, is er nu aandacht voor nieuwe infrastructuur voor paardrijden.

Er is een accentverschuiving gekomen naar beter beleefbaar maken en beter benutten van bestaande recreatievoorzieningen en (regionale) samenwerkingsverbanden opzetten of intensiveren, zoals bij de Nationale Parken.

Er is meer draagvlak en een gedeelde verantwoordelijkheid voor een duurzaam behoud van de groene en blauwe ruimte in Zuid-Holland, doordat de provincie bij het uitdenken en uitvoeren van plannen ervoor heeft gekozen om dit samen met belanghebbende organisaties en burgers te doen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		1.3.a	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatief groen in de buurt (straal van 2 km en/of binnen 10 minuten fietsen)	73%	73%	84%
		1.3.b	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatieve routenetwerken (varen, fietsen, wandelen)	66%	70%	83%

Verantwoording effectindicatoren

1.3.a: De meetwaarde van 84% ligt hoger dan de streefwaarde van 73%. Bij de streefwaarden is destijds gekozen voor een constante waarde van 73% in aansluiting op de nulmeting, waarbij enerzijds de investeringen in groen en anderzijds de verdere verstedelijken infrastructurale uitbreidingen elkaar in evenwicht houden. De bijdrage aan een groenblauwe structuur lijkt een positieve invloed te hebben op de tevredenheid met recreatief groen in de buurt.

1.3.b: De meetwaarde van 83% ligt hoger dan de streefwaarde van 70%. Mogelijke verklaring hiervoor is de voltooiing van een provinciedekkend wandelroutenetwerk en investeringen in een betere verbinding van stad en land voor (met name) fietsers.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Om de groenbeleving te vergroten, zijn nieuwe groengebieden en recreatieve netwerken gemaakt. Zo is inmiddels 33 ha aan nieuw recreatiegebied in de Nieuw Dordtse Biesbosch gemaakt en is ook de inrichting van de Nieuwe Driemanspolder afgerond (oplevering voorzien in 2020).

Ook zijn kwaliteitsverbeteringen doorgevoerd in bestaande gebieden en netwerken. De bezoekersdruk op de gebieden neemt steeds verder toe, ook door bezoekers van buiten de provincie. Daarom is het nodig de opvangcapaciteit te vergroten en de bezoekersstromen te reguleren, om kwetsbare natuur te ontlasten. Dit gebeurt altijd met oog voor behoud van de kernkwaliteiten van de gebieden. Om aan te sluiten op de actuele recreatiewensen van de Zuid-Hollandse inwoners is regionaal maatwerk nodig.

De afgelopen jaren zijn de meeste provinciale recreatiegebieden overgedragen aan gemeenten. De provincie heeft momenteel nog zeven recreatiegebieden in eigendom. Voor het recreatiegebied Vlietland is afgelopen jaar gestart met een toekomstperspectief, in nauwe samenwerking met gebiedspartijen.

Voor beheer van recreatiegebied Bentwoud wordt gewerkt aan een beheerplan met meerjarige financiële planning. Ook is voor Bentwoud een evaluatie uitgevoerd naar de samenwerkingsafspraken met de betrokken gemeenten en Staatsbosbeheer, als opmaat naar nieuwe samenwerkingsafspraken in 2020.

Er is inmiddels een provinciedekkend wandelroutenetwerk ontstaan. Om de afstemming van beheer en onderhoud en de vindbaarheid van recreatieve routenetwerken te bevorderen, is in 2019 gestart met een verkenning naar het draagvlak voor een routebureau. Daarnaast zijn de contracten voor circa 30 km aan boerenlandpaden in 2019 verlengd. Aan de landelijke stichting Fietsplatform is een provinciale bijdrage toegekend voor de icoonfietsroutes Maasroute en Kustroute. De Maasroute is in mei 2019 geopend.

In het kader van routenetwerken zijn voor het Ruiterspadenplan fase 1 de eerste subsidieaanvragen voor groot onderhoud ingediend. Deze fase is erop gericht bestaande ruiterspaden op te knappen en schakels in de bestaande routenetwerk te maken (motie 743).

Samen met gebiedspartners werkt de provincie aan twee Zuid-Hollandse nationale parken: Hollandse Duinen en NL Delta Biesbosch-Haringvliet. Voor NL Delta is in 2019 de samenwerking tussen de initiatiefnemers van NL Delta, provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant bestendigd door een samenwerkingsovereenkomst waarin partijen middelen (geld en capaciteit) hebben toegezegd voor het voorbereidende werk om de status van Nationaal Park aan te vragen. Voor Nationaal Park Hollandse Duinen (NPHD) is in 2018 al een samenwerkingsovereenkomst gesloten. Beide parken willen in 2021 de status van Nationaal Park hebben. In dat licht wordt verder gewerkt aan de governance en duurzame financiering, educatiestrategie en de uitwerking van ambities.

De verantwoordelijkheid (ook financieel) voor het beheer en onderhoud is zoveel mogelijk neergelegd bij regionale partijen, soms met hulp van vrijwilligers. Er is vaak sprake van (co)financiering, bijvoorbeeld via subsidie of door regionale gebiedsprogramma's mede te ontwikkelen, partijen te verbinden en samenwerking, kennisuitwisseling en voorlichting te stimuleren. Daarnaast zijn projecten en vrijwilligersinitiatieven ondersteund die bijdragen aan meer groenbeleving.

Met de samenwerkende partijen zijn meerjarige regionale gebiedsprogramma's in de verschillende regiegroepen en landschapstafels verder uitgevoerd om groene ambities voor recreatie, natuur en duurzame landbouw te verwezenlijken. Het accent ligt daarbij op recreatieve projecten. Hiervoor waren coalitiemiddelen beschikbaar in de periode 2016 – 2019. Tot eind 2019 hadden de landschapstafels de tijd om projecten te starten en in het voorjaar van 2020 rapporteren zij over de resultaten.

De bestaande programma's en projecten voor groenparticipatie zijn ook in 2019 gecontinueerd en uitgebreid. Zo is er naast kinderen betrekken in het programma 'Groen doet Goed' ook subsidie beschikbaar gesteld voor Tiny Forests.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	27.199	-459	26.740	23.221	3.518	87%
Baten	287	-150	137	930	-793	678%
Subtotaal baten en lasten	26.912	-309	26.602	22.291	4.312	
Toevoeging aan reserves	769	601	1.370	1.552	-182	113%
Onttrekking aan reserves	8.622	356	8.978	6.057	2.921	67%
Subtotaal reserves	-7.852	245	-7.608	-4.505	-3.103	
Resultaat	19.060	-65	18.995	17.786	1.209	94%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 1,5 (v)	De overdracht van recreatiegebied Ruyven heeft vertraging opgelopen. Hierdoor zijn de hiervoor bestemde middelen niet benut en zullen deze in 2020/2021 worden besteed.
€ 0,2 (v)	Het betreft intrekking en verlaging van subsidies van diverse projecten waaronder het project Mallegatpark en Nassauhaven, de Blauwe Verbinding deeltracé Rhoonse Baan, Project Ruyven-Noord en aanleg en groene Inrichting gemeente Midden-Delfland.
€ 0,5 (n)	Conform afspraak worden de niet begrote opbrengsten uit de verkoop Ruimte voor Ruimte rechten Eendrachtspolder verdeeld over de overige deelnemende partijen (gemeente Rotterdam, hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard en Recreatieschap Rottemeren). Zie ook toelichting bij baten.
€ 1,3 (v)	Dit betreft een looptijdverlenging van de subsidie voor de Landschaptafel Leidsche Ommelanden van 31 december 2019 naar 31 december 2020. De middelen hiervoor zijn reeds beschikbaar ten valen binnen het totale budget dat voor de landschapstafels aanwezig is.
€ 0,4 (v)	Voor het opknappen het groot onderhoud van het ruiter- en menpadennetwerk is in totaal € 3,2 mln vrijgemaakt bij motie 743. Voor de begeleiding van de subsidieaanvragen voor het groot onderhoud van de bestaande ruiter- en menpaden is in de loop van het jaar een kwartiermaker ingehuurd. De geplande gecoördineerde regionale aanpak is hierdoor vertraagd. De eerste subsidieaanvragen zijn in 2019 ontvangen en worden in 2020 beschikbaar.
€ 0,1 (v)	Dit gaat om ambities verkennen rondom waterrecreatie (congres) en ontwikkeling van strategieën om de beleefbaarheid te verbeteren. In verband met de coalitievorming is dit proces gestagneerd.
€ 0,2 (v)	Met het Kaderbesluit Groen 2018 hebben PS ingestemd met het toekennen van € 0,8 mln voor procesgeld ter ondersteuning van verschillende initiatieven. In 2019 zijn er in dit kader voor € 0,6 mln aan toezeggingen gedaan, wat betekent dat € 0,2 mln niet zal worden ingezet. De toezeggingen hebben niet tot daadwerkelijke lasten in 2019 geleid. De gegeven opdrachten zullen in 2020 worden verantwoord.
€ 0,2 (v)	Kleine afwijkingen op diverse activiteiten.
€ 0,1 (v)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,8 (v)	Niet begrote opbrengst uit de verkoop Ruimte voor Ruimte rechten Eendrachtspolder aan projectontwikkelaar. Conform afspraak worden deze opbrengsten verdeeld over de overige deelnemende partijen (gemeente Rotterdam, hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard en Recreatieschap Rottemeren). Zie ook toelichting bij lasten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,2 (v)	Voor het beschikbaar houden van UPG40 middelen, welke door het vorige college beschikbaar zijn gesteld, wordt vanwege uitgestelde realisatie € 0,2 mln toegevoegd aan de reserve UPG40.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 4,9 (v)	Door lagere uitgaven voor de realisatie en de ontwikkeling van recreatiegebieden wordt voor € 0,2 mln en € 0,9 mln minder onttrokken aan respectievelijk de reserve Natuurnetwerk Nederland en de reserve Decentralisatieakkoord Natuur. Tevens een lagere onttrekking van € 1,1 mln aan het Voormalig Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing 3 en tot slot voor € 0,7 mln minder onttrokken aan de reserve Groene Ambities.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1 Groene ambities	769	491	1.260	1.260	0
PR 1 Reserve UPG 40	0	110	110	292	-182
Totaal toevoeging aan reserve	769	601	1.370	1.552	-182
PR 1 Groene ambities	6.949	320	7.269	6.528	741
PR 1 Vlietland	82	0	82	144	-62
PR 1 Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	-920	920
PR 1 Reserve UPG 40	720	-290	430	430	0
PR 1 NatuurNetwerk Nederland	0	0	0	-203	203
PR 2 Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	800	318	1.118	0	1.118
PR OMO Frictiekosten algemeen	70	8	78	77	1
Totaal onttrekking aan reserve	8.622	356	8.978	6.057	2.921
Saldo reserves	-7.852	245	-7.608	-4.505	-3.103

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 1-4 Natuur en biodiversiteit

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd op termijn het volgende te bereiken:

- Natuurwaarden in het Natuurnetwerk Nederland (NNN), voorheen de herijk te Ecologische Hoofdstructuur (EHS), blijven voldoen aan de ambitie uit het natuurbeheerplan.
- Het Natuurnetwerk in Zuid-Holland is compleet inclusief de ecologische verbindingen.
- De Natura 2000 instandhoudingsdoelen zijn behaald met behoud van economische ontwikkelruimte (conform de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)).

In 2019 is de meetwaarde van de biodiversiteit 96%. In het agrarisch gebied is de trend negatief. Met de stand van insecten en boerenlandvogels gaat het niet goed. Daar waar specifiek maatregelen worden getroffen voor bijen, weidevogels of andere iconsoorten zijn wel positieve effecten bereikt. Dit gaat echter om een relatief gering oppervlak binnen de provincie. Binnen de natuurgebieden zijn de natuurwaarden stabiel, dank zij de inspanningen voor inrichting, beheer en bescherming voor het Natuurnetwerk Zuid-Holland en specifieke natuurmaatregelen in de Natura 2000 gebieden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		1.4.a	Biodiversiteitsgraadmeter	100	100	96
		1.4.b	Kwaliteit SNL-beheertypen (flora, fauna, structuur, abiotiek en ruimtelijke condities)	M.i.v. 2019	nulmeting	70%
		1.4.c	Kwaliteit habitattypen in Natura 2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met een goede kwaliteit)	27%	27%	26%
		1.4.d	Kwaliteit leefgebied/populatiegrootte vogel- en habitatrictlijnsoorten in N2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met goede kwaliteit)	49%	49%	38%

Verantwoording effectindicatoren

1.4.a: De Biodiversiteitsgraadmeter voor Zuid-Holland is de door het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) berekende Living Planet Index (LPI). Deze index is gebaseerd op ontwikkelingen in aantal en verspreiding van 241 diersoorten waarvoor de trend door de beschikbaarheid van voldoende gegevens zowel voor heel Nederland als voor Zuid-Holland berekend kan worden.

1.4.b: De indicator betreft het percentage van het oppervlak SNL (Subsidiestelsel Natuur en Landschap) - beheertypen waarvoor een kwaliteitsbeoordeling is uitgevoerd met als resultaat de beoordeling "hoog" voor het aspect aanwezigheid van flora- en faunasoorten. In 2019 is voor circa 9.000 ha van het totale areaal van circa 40.000 ha de natuurkwaliteit beoordeeld. In totaal scoorde 70% van het beoordeelde areaal 'hoog'. Een aandachtspunt hierbij is dat er grote verschillen zijn tussen de scores van de verschillende natuurdoelen. Dit wordt toegelicht in de Voortgangsrapportage PZG 2019.

Voor de effectindicatoren 1.4 c en 1.4 d geldt dat de nulmeting, de streefwaarde en de meetwaarde 2019 niet goed met elkaar te vergelijken zijn vanwege wijzigingen in het areaal en het aantal soorten op basis waarvan de cijfers berekend zijn. Zo is de nulmeting destijds gebaseerd op de situatie in 2012. Er waren in 2012 drie Natura 2000 gebieden met een vastgesteld Natura 2000 beheerplan. Behalve voor het Krammer-Volkerak, dat nog niet formeel als N2000-gebied is aangewezen, is er inmiddels voor alle 20 wel aangewezen Natura 2000 gebieden een beheerplan vastgesteld. De meetwaarde 2019 is derhalve gebaseerd op een veel groter Natura 2000 areaal

en leefgebied van meer Natura 2000 soorten. Daarnaast is relevant dat vanwege de gemeentelijke herindeling twee Natura 2000 gebieden in de provincie Utrecht zijn gekomen te liggen.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Natuurnetwerk Zuid-Holland

Voor het NNN Zuid-Holland zijn in 76,6 ha beschikbaar gekomen via aankoop of zelfrealisatie, 17,3 ha is ingericht en 3,3 kilometer ecologische verbinding is gerealiseerd. Daarnaast is in de delta circa 63 ha aan het NNN toegevoegd.

In 2019 heeft de gemeente Krimpenerwaard het Inrichtingsplan en bestemmingsplan voor het NNN in de Krimpenerwaard vastgesteld en daarmee is de nieuwe realisatiestrategie in werking getreden. Dit bestaat uit de afwaardering van grond (Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap) en het aankopen van grond (tegen volledige schadeloosstelling) als de huidige grondeigenaar niet bereid is tot zelfrealisatie.

Om de bestaande en gerealiseerde natuur in stand te houden verstrekt de provincie beheersubsidie. In 2019 is in de hele provincie Zuid-Holland op circa 28.000 ha het beheer met provinciale beheersubsidie gefaciliteerd. Vanwege de overgang van Vijfheerenlanden naar de provincie Utrecht is het totale areaal NNN dat door de provincie Zuid-Holland wordt gesubsidieerd afgenomen ten opzichte van 2018. Op basis van monitoring en gebiedsschouwen wordt de ontwikkeling van de natuur gevolgd. Voor terreinen waar de ontwikkeling van de natuurkwaliteit nog achterblijft, worden beheerders geholpen om in contact te komen met adviseurs / kennishouders voor een gericht beheeradvies.

Vooruitlopend op de inrichting en/of de overdracht van provinciale NNN-gronden naar de eindbeheerder zorgt de provincie ervoor dat bestaande natuurwaarden zo goed mogelijk in stand blijven. In 2019 zijn de pachtvoorwaarden verder geoptimaliseerd en zijn er voor diverse ingerichte natuurgebieden van de provincie tijdelijke beheeropdrachten verleend. In de Krimpenerwaard hebben natuurorganisaties en agrarische organisaties een intentieverklaring getekend voor de oprichting van een Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard (NBC). De provincie zal met het NBC in 2020 nadere afspraken maken over het beheer van de 2.250 ha NNN Krimpenerwaard.

Natura 2000 en stikstof

Als gevolg van de gemeentelijke herindeling Vijfheerenlanden vallen de N2000-gebieden Zouweboezem en Uiterwaarden Lek per 1 januari 2019 onder de verantwoordelijkheid van de provincie Utrecht. Dit brengt het totaal aantal N2000-gebieden in Zuid-Holland op 21. Voor bijna alle gebieden zijn Natura 2000 beheerplannen vastgesteld. Voor de uitvoering van de maatregelpakketten zoals beschreven in de beheerplannen zijn overeenkomsten met terreinbeheerders afgesloten. Voor het Krammer-Volkerak is nog geen beheerplan vastgesteld, hiervoor moet het Rijk eerst het aanwijzingsbesluit vaststellen. Het is onbekend op welk termijn dit zal gebeuren.

Vanwege het stikstofdossier wordt in de komende periode voor stikstofgevoelige gebieden een gebiedsgerichte aanpak gevolgd volgens het plan van aanpak "Naar een Gebiedsgerichte Aanpak Natura 2000/stikstof", dat Gedeputeerde Staten in december 2019 hebben vastgesteld. In 2020 worden voor deze gebieden de stikstofdraagkracht en het maatregelpakket bepaald dat nodig is om de doelstellingen te halen. De resultaten worden ingebracht in gebiedsprocessen, om een definitief maatregelpakket te maken. Deze kunnen vervolgens worden vastgelegd in een nieuwe generatie beheerplannen. Deze aanpak kan in enkele gevallen leiden tot vertraging van de reguliere beheerplancycclus, wat betekent dat GS voor twee gebieden (Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Duinen Goeree) mogelijk een besluit tot verlenging van het huidige beheerplan zal moeten nemen. De uitvoering van maatregelen op basis van de huidige beheerplannen loopt intussen gewoon door.

Project Mainport Rotterdam; Buitenland van Rhoo

Gebiedscoöperatie Buitenland van Rhoo werkte in 2019 voor het eerst een volledig jaar volgens de in 2018 afgesloten samenwerkingsovereenkomst. Gezamenlijk doel is het streefbeeld voor natuurinclusieve landbouw, natuurontwikkeling en recreatie te realiseren. Het experiment rond een natuurinclusieve landbouw zonder bestrijdingsmiddelen is voortgezet, ook is er gewerkt aan verdere natuurontwikkeling. In combinatie met de sanering van de Rhoonse stort is er 3,2 ha aan extra natuurvriendelijke oevers aangelegd waarmee een deel van het streefbeeld voor het gebied is ingevuld.

Integrale Ontwikkeling tussen Delft en Schiedam

Het merendeel van de activiteiten voor de Integrale Ontwikkeling tussen Delft en Schiedam (IODS) is afgerond. In 2019 is de Ecopassage over de Schie gemaakt. De resultaten van de werkwijze van het Weidevogelpact zijn geëvalueerd en positief ontvangen. In het Weidevogelpact werken de gebiedspartijen samen aan planvorming en uitvoering van maatregelen voor een goed weidevogelbroeden -leefklimaat in Midden-Delfland. De termijn voor financiële ondersteuning van het Weidevogelpact is verlengd tot 2027 (binnen de voor Weidevogelpact beschikbare middelen). Het weidevogelkerngebied de Commandeurspolder is in 2019 met subsidie van de provincie ingericht. Er kwamen in 2019 al meteen veel weidevogels broeden. De resterende middelen voor weidevogels worden gebruikt om duurzaam weidevogelbeheer in de Klaas Engelbrechtspolder in 2021 te realiseren.

Faunabeheer

Er is subsidie verleend aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (FBE). De FBE heeft in opdracht van de provincie diverse faunabeheerplannen opgesteld op grond waarvan diverse schadeveroorzakende diersoorten kunnen worden bestreden. Ook heeft de FBE de uitvoering van populatiebeheer en schadebestrijding gecoördineerd. BIJ12-Faunafonds heeft namens de provincie Zuid-Holland tegemoetkomingen verleend aan agrarische ondernemers vanwege schade door in het wild levende dieren. Ook heeft BIJ12 namens de provincie subsidie verleend voor de ganzenrustgebieden.

Soortenbeleid

Er is in 2019 subsidie opengesteld voor fysieke maatregelen die bijdragen aan instandhouding van iconsoorten. Ook is een bijdrage geleverd aan onderzoek naar zeearenden in de Delta.

In 2019 is in samenwerking met gebiedspartijen een actieplan Boerenlandvogels opgesteld. PS hebben dit actieplan vastgesteld en er is gestart met de uitvoering ervan. Dit betrof onder andere het opstellen van predatiebeheerplannen faciliteren, betere ondersteuning van weidevogelvrijwilligers en het beheer van kruidrijk grasland uitbreiden.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	74.667	-4.609	70.057	66.881	3.176	95%
Baten	23.580	2.780	26.359	20.848	5.512	79%
Subtotaal baten en lasten	51.087	-7.389	43.698	46.034	-2.336	
Toevoeging aan reserves	105.945	5.270	111.214	106.765	4.450	96%
Onttrekking aan reserves	134.870	-3.368	131.502	131.845	-343	100%
Subtotaal reserves	-28.926	8.638	-20.288	-25.080	4.792	
Resultaat	22.161	1.249	23.410	20.954	2.456	90%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 1,3 (v)	Voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland (NNN) zijn de lasten € 1,3 mln lager dan begroot. Deze afwijking heeft te maken met het feit dat grondaankopen voor het NNN moeilijk precies te plannen en begroten zijn. Het gaat om onderhandelingen die zorgvuldigheid en tijd vergen. In deelgebied Krimpenerwaard is in 2019 het bestemmingsplan aangepast. Daarmee is de begrenzing van het NNN definitief geworden en zijn de instrumenten volledige schadeloosstelling / onteigening beschikbaar gekomen. Dit heeft er mede voor gezorgd dat in 2019 t.o.v. de planning meer hectares zijn verworven. In de andere deelgebieden zijn in 2019 minder hectares verworven dan gepland, mede omdat aankopen zijn doorgeschoven naar 2020.
€ 1,7 (n)	De lasten voor beheer, verpachting, verkoop en afschrijving van groene grond zijn € 1,7 mln hoger dan begroot. Dit komt met name doordat in 2019 voor het gebouwenbeheer (sanering/sloop) extra en sneller dan verwacht kosten moesten worden gemaakt. Deze werkzaamheden moeten gezien de veiligheid zo snel mogelijk worden uitgevoerd. Dit is ook een voorwaarde om te kunnen verkopen.
€ 0,6 (n)	De lasten voor beheer, verpachting, verkoop en afschrijving van provinciaal vastgoed en de bedrijfsvoering van de afdeling Grondzaken zijn € 0,6 mln hoger dan begroot.
€ 1,5 (v)	Voor realisatie van het Project Mainport Rotterdam (PMR750) zijn de lasten € 1,5 mln lager dan begroot. De lagere realisatie heeft betrekking op een grondverwervingsdossier, waarover in 2019 overeenstemming is bereikt, maar waarvan het passeren van de overeenkomst bij de notaris in 2020 zal plaatsvinden.
€ 0,6 (v)	De lasten voor de Integrale Ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) zijn € 0,6 mln lager dan begroot. Daarvan heeft € 0,3 mln betrekking op een doorgeschoven subsidie waardoor de lasten naar volgend(e) jaar(en) doorschuiven.
€ 0,4 (n)	De lasten voor het Verbeterplan Boerenlandvogels zijn € 0,4 mln hoger dan begroot. Binnen dit plan zijn de lasten van de uitvoering van motie 725 Winst voor Weidevogels € 0,7 mln lager. De lasten voor de realisatie van Weidevogelkerngebieden zijn daarentegen € 1,1 mln hoger. Dit komt vooral door de mogelijkheid die zich voordeed om geschikte gronden te verwerven.
€ 1,5 (v)	Voor de uitvoering van de wet Natuur, faunabeheer en soortenbeleid zijn de lasten in totaal € 1,5 mln lager dan begroot. Daarvan heeft € 0,7 mln betrekking op de uitvoering van de wet Natuur, met name doordat de vergunningverlening deels stil kwam te liggen door de uitspraak van de Raad van State over het PAS. Er is een onderbesteding van € 0,2 mln op Faunabeheer vanwege een nog te ontvangen factuur van BIJ12 voor tegemoetkoming faunaschade en subsidie ganzenrustgebieden. Voor soortenbeleid ten slotte is er € 0,6 mln uitgegeven met een projectsubsidie, die door vertraging in de besluitvorming begin 2020 is toegekend.
€ 1,2 (v)	Voor de uitvoering van het Natuurbeheer NNN (SNL en SKNL) zijn de lasten € 1,2 mln lager dan begroot. Dit wordt met name veroorzaakt doordat er in 2019 geen subsidieaanvragen voor kwaliteitsimpulsen zijn ingediend die op dit budget betrekking hebben. Daarnaast zijn de subsidies voor natuurbeheer in 2019 lager uitgevallen dan begroot.
€ 0,1 (n)	Voor de uitvoering van het Agrarisch Natuurbeheer (ANLb) zijn de lasten € 0,1 mln hoger dan begroot.
€ 0,1 (n)	Overige kleine verschillen op diverse onderwerpen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 4,5 (n)	De baten van de verpachting en de verkoop van groene grond (NNN) zijn € 4,5 mln lager dan begroot.
€ 1,8 (n)	De baten van de verpachting en de verkoop van grond voor PMR750 zijn € 1,8 mln lager dan begroot.
€ 0,7 (v)	Voor de uitvoering van het ANLb zijn de baten uit Europa en van derden € 0,7 mln hoger dan verwacht.
€ 0,1 (v)	Overige kleine verschillen op diverse onderwerpen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 4,5 (v)	Als gevolg van lagere baten van de verkoop van groene grond (NNN) wordt minder in de reserve Ontwikkelopgave natuur gestort.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 2,4 (v)	Als gevolg van hogere lasten voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland wordt € 2,4 mln meer onttrokken aan de reserve Ontwikkelopgave Natuur.
€ 1,2 (n)	Als gevolg van lagere lasten voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland wordt € 1,2 mln minder onttrokken aan de reserve NatuurNetwerk Nederland.
€ 0,8 (n)	Als gevolg van lagere lasten voor de realisatie van het IODS wordt € 0,8 mln minder onttrokken aan de reserve IODS.
€ 0,2 (n)	Als gevolg van lagere lasten op diverse onderdelen die gedekt worden uit de reserve Groene Ambities is de onttrekking van de reserve € 0,2 mln lager.
€ 0,2 (v)	Als gevolg van hogere lasten op de Sanering van de Rhoonse stort als onderdeel van het Project Mainport Rotterdam die gedekt worden uit de reserve Meerjarenplan Bodemsanering is de onttrekking van de reserve € 0,2 mln hoger.
€ 0,1 (n)	Als gevolg van een lagere realisatie op diverse onderdelen wordt op diverse reserves minder onttrokken.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1 Groene ambities	0	3.372	3.372	3.372	0
PR 1 Beheerplannen Natura 2000 en PAS	0	796	796	796	0
PR 1 Reserve UPG 40	0	397	397	397	0
PR 1 Reserve Ontwikkelopgave natuur	11.278	0	11.278	6.828	4.450
PR 1 NatuurNetwerk Nederland	94.667	0	94.667	94.667	0
PR 1 IODS	0	705	705	705	0
Totaal toevoeging aan reserve	105.945	5.270	111.214	106.765	4.450
PR 1 Groene ambities	36.823	6.354	43.177	42.981	197
PR 3 MJP Bodem, ondergrond en grondwater	1.225	455	1.680	1.888	-208
PR 1 Beheerplannen Natura 2000 en PAS	500	-500	0	0	0
PR 1 Decentralisatieakkoord natuur	64.077	1.566	65.643	65.643	0
PR 1 Natuurcompensatie	36	1.000	1.036	1.055	-19
PR 1 Reserve UPG 40	0	675	675	655	20
PR 1 Reserve Ontwikkelopgave natuur	20.684	-6.816	13.868	16.296	-2.428
PR 1 NatuurNetwerk Nederland	7.505	-3.457	4.048	2.846	1.202
PR 2 1%-regeling Kunst	13	-13	0	0	0
PR 3 Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	184	-24	160	89	71
PR 1 IODS	3.823	-2.608	1.215	393	823
Totaal onttrekking aan reserve	134.870	-3.368	131.502	131.845	-343
Saldo reserves	-28.926	8.638	-20.288	-25.080	4.792

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 1-5 Duurzame landbouw

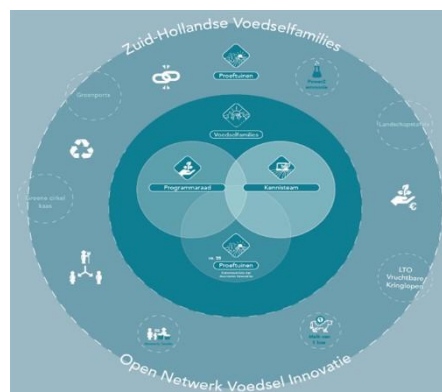
Wat hebben we bereikt?

Het doel is een sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw. Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Verbeteren kwaliteit van de leefomgeving via verduurzaming door:
 - sluiten van kringlopen van grondstoffen
 - versterken van regionale voedsel etens
 - versterken biodiversiteit bij normale agrarische bedrijfsvoering door nieuwe verdienmodellen
- Versterken van volhoudbare sterke economische sector door:
 - Landbouwsector als sterke economisch cluster op lange termijn in stand houden

Centraal staat de ambitie om een duurzame landbouw- en voedsel eten in Zuid-Holland te maken, voor gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen. De veranderaanpak stimuleert en faciliteert duurzame innovaties in de vorm van proeftuinen. Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedsel eten innovaties gericht op duurzame landbouw ontwikkelt en uitprobeert. Deze veranderaanpak wordt ingevuld door met andere partijen, zoals boeren, ondernemingen, gevestigde partijen, onderzoeken en kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samen te werken, deze bij elkaar te brengen en te verbinden. Dit vanuit de overtuiging dat langetermijnperspectieven niet anders dan op basis van een substantiële gezamenlijke inspanning zijn te realiseren. Deze doelen zijn mede gebaseerd op het op 29 juni 2016 door Provinciale Staten vastgestelde Ambitiedocument Innovatieagenda Duurzame Landbouw.

Bij de veranderaanpak hoort ook de samenwerking met de diverse Groene Circels, zoals die met Heineken. Voor duurzame landbouw zijn er nu een aantal andere nieuwe Groene Circels, zoals Groene Cirkel Duurzame Akkerbouw gezamenlijk voor de regio's Hoeksche Waard, Goeree Overflakkee en Voorne Putten, de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling als proeftuin en de nieuwe Groene Cirkel met Farm Frites voor een duurzame aardappelketen. Deze Groene Cirkel aanpak wordt ook ondersteund door samenwerkingsovereenkomsten en subsidies. Sommige proeftuinen zijn uitvoering van de Groene Cirkel samenwerkingen.

Het Open Network Voedsel Innovatie Zuid-Holland bestaat uit:

- Verandernetwerk Zuid-Hollandse Voedsel Families: een netwerk van circa 650 mensen uit de landbouw- en voedsel eten: In dit netwerk zijn de volgende groepen van belang:
 - Programmaraad: 9 personen uit de landbouw- en voedsel eten die zorgen voor programmering en uitvoering van activiteiten voor 'Zuid-Hollandse Voedsel Families' in samenwerking met het Kennisteam, de provincie en de proeftuinen. De bestuursleden van de Stichting Zuid-Hollandse Voedsel Families zitten in de Programmaraad.

- Kennisteam: voor het kennis- en ontwikkelprogramma met Wageningen Economic Research, Hogeschool InHolland, HAS Hogeschool en DRIFT/Erasmus universiteit;
- Proeftuinen: in uitvoering of in ontwikkeling door samenwerkende ondernemers uit de landbouw- en voedselketen.

Bij netwerkend werken past dat de Zuid-Hollandse Voedsel families meer zelfstandig gaat werken waarvoor voor de komende jaren via de Voorjaarsnota 2019 een begrotingssubsidie voor de Stichting Zuid-Hollandse Voedsel families is vastgesteld. Samen met de provincie voert zij haar programma de komende 4 jaar uit.

We zetten hiermee een stap naar een circulaire economie: de next level van de nieuwe economie en een bijdrage aan de ambitie van de rijk stegroenblauwe leefomgeving. Het gaat om samenwerken en een grote sprong maken.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		1.5.a	Barometer Duurzame landbouw		Zie voor indicator onderstaande weergave	

Verantwoording effectindicatoren

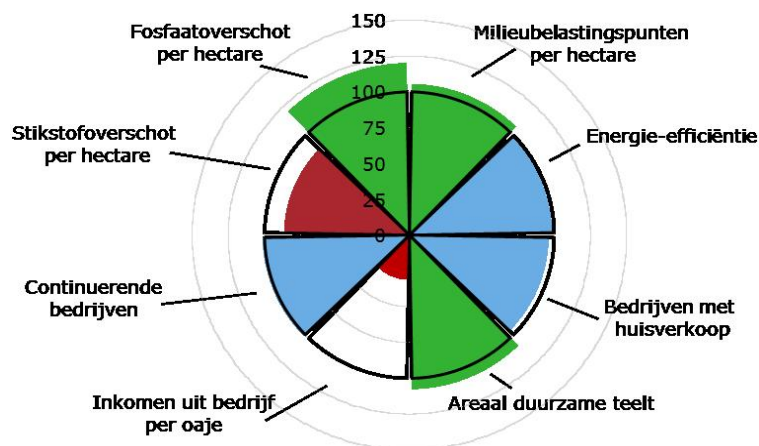
De Barometer toont de duurzaamheidsprestaties per jaar. Deze Barometer geeft de prestaties van het jaar 2017 (vlakken) ten opzichte van de referentie (de dik gedrukt lijn) weer. Deze referentie wordt gevormd door het meerjaarsgemiddelde van de periode 2010-2015. Deze effectindicator is afzonderlijk uitgewerkt voor de melk rundveehouderijen de akkerbouw. Dit zijn in Zuid-Holland de belangrijkste sectoren binnen de grondgebonden landbouw.

De Barometer gaat over de duurzaamheidsprestaties van de grondgebonden landbouw in Zuid-Holland en omvat een groot aantal people-, planet- en profit-thema's (8 voor de akkerbouw en 10 voor de melk rundveehouderij).

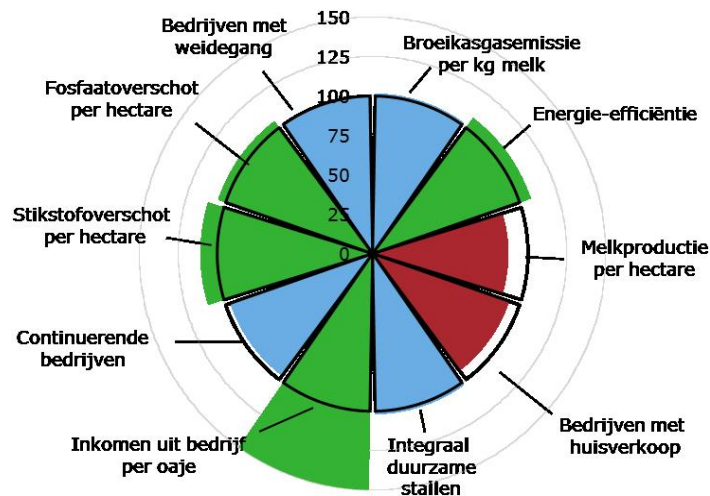
Zie voor de volledige rapportage <https://doi.org/10.18174/472264>

oaje = onbetaalde arbeidsjaareenheid

Akkerbouw

Melkrundveehouderij

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Open Innovatienetwerk Zuid-Hollandse Voedsel families

Het Kennisteam heeft in 2019 opnieuw een Ambitiedag gehouden ([verslag Ambitiedag Voedsel families](#)).

Daarnaast heeft het Kennisteam haar ervaringen tot nu toe vastgelegd in een publicatie "Zo smaakt de toekomst", stappen en lessen uit de Zuid-Hollandse voedseltransitie ([publicatie Zo smaakt de toekomst](#)).

In 2019 is de bijdrage aan duurzame instandhouding van het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) te Zegveld voldaan op grond van een samenwerkingsovereenkomst met provincie Utrecht (2017-2019). Hierdoor kunnen innovaties worden uitgevoerd en oplossingen in de praktijk geïmplementeerd (www.veenweiden.nl). Een goed overzicht van de activiteiten en resultaten van provincie en Voedsel families geeft het digitale magazine "Eten mak en waar je blij van wordt" ([Magazine Voedsel families](#)) en de animatie uit 2019 over de werkwijze van het innovatienetwerk ([animatie Voedsel families](#)).

Urgentie vanuit stikstof-vraagstuk en klimaatakkoord

Ook in Zuid-Holland is de urgentie rond het stikstofvraagstuk groot. Landbouw speelt een grote rol binnen het stikstofdossier, vanwege de grote ammoniakuitstoot van met name de veehouderij. De provincie heeft een plan van aanpak opgesteld voor de gebiedsaanpak, onderdeel hiervan zijn doelen- en bronnenanalyse om vervolgens een gebiedsaanpak te maken om stikstofuitstoot te reduceren, waarbij alle sectoren een bijdrage leveren. Zowel vanuit de proeftuinen als vanuit het Veenweiden InnovatieCentrum komt informatie die een bijdrage kan leveren aan verduurzaming van de landbouw. De proeftuin Veenweiden is daarvan een concreet voorbeeld met maatregelen die op korte termijn zijn in te voeren ([proeftuin veenweiden](#)).

Proeftuinen met POP3 subsidies

De start en ontwikkeling van proeftuinen in combinatie met samenwerking in het Open Netwerk Voedsel Innovatie (verandernetwerk) en met het kennis- en ontwikkelprogramma (Kennisteam) bevordert en versterkt de innovaties en verduurzaming van de grondgebonden landbouw in de provincie. Er zijn inmiddels circa 30 proeftuinen actief met de uitvoering van verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem in Zuid-Holland.

Openstelling samenwerken aan duurzame landbouwinnovaties

In 2019 heeft de vierde ronde openstellingen van POP-3 plaatsgevonden voor kennis over en samenwerken aan innovaties. De aanvragen zijn beoordeeld op basis van criteria uit het openstellingsbesluit. De subsidieverlening zal in 2020 plaatsvinden.

Openstelling Kennisoverdracht

In 2019 is een openstelling van kennisoverdracht geweest met het doel om uit de proeftuinen kennis op te halen, te delen en te verspreiden. Het voorstel Duurzame Landbouw Expeditie, van de deelnemende partners uit de kennis- en samenwerkingsovereenkomst onder leiding van Wageningen Economic Research wordt gehonoreerd. De start daarvan zal plaatsvinden begin 2020.

Hiernaast leveren twee andere POP-3 maatregelen een bijdrage aan een sterke en rendabele grondgebonden landbouw in Zuid-Holland:

maatregel 2.3 JOLA:

Deze regeling is vooral bedoeld om jonge landbouwers te stimuleren modernere duurzame installaties en machines aan te schaffen. De regeling is opengesteld in de periode vanaf 3 december 2018 tot en met 8 februari 2019 met deplafond van € 1,06 mln. Er zijn 62 aanvragen ingediend voor een totaal bedrag van € 1,05 mln. Er zijn 50 aanvragen toegewezen voor een bedrag van € 0,84 mln.

maatregel 3 LEADER:

Op basis van de Lokale Ontwikkelingsstrategieën (LOS) van twee gebieden, Holland Rijnland en Polders met Waarden, worden bottom-up aanvragen beoordeeld door de Lokale Actiegroep (LAG) van elk gebied. De LAG adviseert Gedeputeerde Staten over wel of niet verlenen van de subsidie. In 2019 is gekozen om over te gaan op een doorlopende openstelling.

Groene Cirkels

In 2019 zijn twee nieuwe Groene Cirkels gestart (op 1 februari en 15 maart): namelijk Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling met als initiatiefnemer Zuivelfabriek De Graafstroom en de duurzame fritesketen met Farm Frites. In deze nieuwe Groene Cirkels wordt nauw samengewerkt met kennis en private partners in de landbouw zoals: Wageningen University en Research, HAS, Naturalis, landbouwcoöperaties, waterschappen en Rabobank. Dromen en doelen die met de partners geformuleerd zijn: reductie van broeikasgassen, bevordering van biodiversiteit en bodemkwaliteit, stimulering van duurzame energie en andere verdienmodellen. Er is verder gegaan met de bestaande netwerksamenwerking in Groene Cirkel Heineken en bijbehorende opgaven en doelen (www.groenecirkels.nl).

Maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw

2019 was het tweede jaar voor de uitvoering van de subsidieregeling "Maatschappelijke initiatieven Duurzame Landbouw" (SRG par. 2.10). In totaal zijn tien initiatieven beschikt (totaal subsidiebedrag € 0,025 mln) waarvan er drie zijn afgerond en zeven gestart. De subsidie is tot een maximumbedrag van € 0,025 mln met een maximum van 50% van de kosten.

Circulair Zuid-Holland- Transitieagenda Biomassa en Voedsel

In 2019 is de strategie Circulair Zuid-Holland opgesteld (GS, december 2019). Onderdeel hiervan is de transitieagenda Biomassa en Voedsel opstellen. Voor landbouw als belangrijke sector voor onze voedselproductie wordt de innovatieaanpak met de Voedsel families uitgewerkt en de implementatie van Groene Cirkels voortgezet en ondersteund. Dit is een bijdrage aan de transitie naar circulaire landbouw waarbij de kringloop gesloten worden. Daarvoor heeft de provincie in 2019 een verkenning circulaire landbouw uitgevoerd en is gestart met een onderzoek naar de aanpak van voedselverspilling.

Jong Leren Eten

In de Begroting van 2018 is een begrotingssubsidie van € 0,3 mln beschikbaar gesteld voor het Programma Jong Leren Eten (www.JongLerenEten.nl) voor de jaren 2018-2020 op basis van het gezamenlijke Werkplan 2018-2020.

Amendement 648: versnelling toepassing mest met een gereduceerd fosfaatgehalte

Op 14 november 2018 is amendement 648: versnelling toepassing mest met gereduceerd fosfaatgehalte aangenomen door PS. Hierin geeft PS aan dat zij op de Begroting 2019 een bedrag van € 0,2 mln reserveren voor onderzoek, proeven en monitoring naar de toepassing van mest met een gereduceerd fosfaatgehalte. Om de problematiek en relevantie voor Zuid-Holland in kaart te brengen is voorgesteld een nader verkennend onderzoek te laten uitvoeren door een organisatie met expertise op het gebied van mest en fosfaat. Uit de verkenning Circulaire Landbouw Zuid-Holland bleek namelijk dat een apart verkennend onderzoek nodig is. Dit onderzoek start in 2020.

Kavelruil

In 2019 is de kavelruil verder gestimuleerd en ondersteund, wat heeft geresulteerd in een kavelruil van 12 ha bij 4 deelnemende agrarische bedrijven binnen het kavelruilproject Alblasserwaard Oost. In 2019 zijn veel projecten uit voorliggende jaren financieel afgerond en nieuwe kavelruilprojecten voor de komende jaren gestart, waardoor weinig kavelruilen in 2019 zijn gepasseerd bij de notaris. Daarnaast heeft het kavelruilproject in de Hoeksche Waard helaas niet geleid tot een daadwerkelijk ruil, omdat geen overeenstemming tussen de deelnemers is bereikt.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	8.308	3.451	11.759	12.062	-303	103%
Baten	2.034	687	2.721	3.009	-287	111%
Subtotaal baten en lasten	6.274	2.764	9.038	9.053	-15	
Toevoeging aan reserves	1.187	0	1.187	1.063	124	90%
Onttrekking aan reserves	2.547	2.853	5.400	5.224	176	97%
Subtotaal reserves	-1.360	-2.853	-4.213	-4.160	-52	
Resultaat	4.914	-90	4.825	4.893	-68	101%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 1,0 (n)	De lasten voor maatregelen en voor uitvoeringskosten van POP3 zijn € 1 mln hoger dan begroot. Daarvan heeft € 0,1 mln betrekking op de POP3 maatregelen Landbouw en € 0,9 mln op de uitvoeringskosten van het gehele POP3 programma.
€ 0,2 (v)	Lagere lasten voor mest met een gereduceerd fosfaatgehalte. De start van het programma heeft vertraging opgelopen. Het programma zal doorlopen in 2020/2021.
€ 0,3 (v)	Lagere lasten voor uitvoeringsprogramma Groen Systeem innovatie landbouw door vrijval van subsidies (lagere vaststelling).
€ 0,2 (n)	Hogere lasten voor programma Groene Circels.
€ 0,3 (v)	Met betrekking tot kavelruil is € 0,3 mln minder gerealiseerd. Dat kwam voor € 0,2 mln uit een vrijval van eerder verleende subsidies en voor € 0,1 mln door lagere lasten a.g.v. minder kavelruilaanvragen.
€ 0,1 (v)	Overige kleine verschillen op diverse onderwerpen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,2 (n)	Lagere baten voor de POP3 maatregelen Landbouw.
€ 0,5 (v)	Hogere bijdrage aan de lasten voor de uitvoeringskosten van het gehele POP3 programma (niet grondgebonden deel).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,1 (v)	Er wordt € 0,1 mln minder aan de reserve toegevoegd. Dit komt door een onjuiste correctie in de begroting op de onttrekking uit de reserve (als storting in de reserve geboekt).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,3 (n)	Er wordt € 0,3 mln minder aan de reserve Groene ambities onttrokken als gevolg van een lagere realisatie (met name op Zuid-Hollandse Voedselfamilies, Werkbudget duurzame landbouw en uitvoeringsprogramma Groen Systeem innovatie landbouw).
€ 0,5 (v)	Er wordt € 0,5 mln meer aan de reserve UPG 40 onttrokken als gevolg van een hogere realisatie voor POP3.
€ 0,4 (n)	Er wordt € 0,4 mln minder aan de reserve Groene ambities onttrokken als gevolg van een lagere realisatie (op kavelruil). Deze onttrekking zou eigenlijk € 0,3 mln moeten zijn, maar door een onjuiste correctie (als storting van € 0,1 mln) is deze niet aangepast.

Instrumentarium

De provincie gebruikt verschillende instrumenten bij de aanpak van duurzame landbouw waarbij de belangrijkste subsidies en een veranderaanpak zijn gebaseerd op netwerkend werken en transitie management.

Subsidies

De provincie zet voor de duurzame innovaties en kennisoverdracht de Uitvoeringsregeling POP3-Zuid-Holland in zodat ondernemers en partners uit de landbouw- en voedselketen zelf hun initiatieven via proeftuinen kunnen uitvoeren.

Voor de proeftuinen duurzame landbouw maken we gebruik van de subsidie van Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland (POP-3) met 50% Europese middelen bij de realisatie van dit beleid.

In het algemeen hebben de gesubsidieerde innovatieprojecten een looptijd van 3 jaar. Dat betekent dat in 2019 de laatste openstellingen voor verbetering van concurrentiekracht en voor innovatie hebben plaatsgevonden.

Bij netwerkend werken past dat het Open Innovatie Netwerk Zuid-Hollandse Voedselfamilies meer zelfstandig gaat werken. In 2019 is een vervolg begrotingssubsidie voor de Stichting Zuid-Hollandse Voedselfamilies vastgesteld. Samen met de provincie voert zij haar programma uit.

Ook de opbouw van een netwerk voor het programma Jong Leren Eten wordt ondersteund door een begrotingssubsidie (2018-2020). Voor maatschappelijk initiatieven duurzame landbouw is er de Subsidieregeling Groen. Het programma Groene Cirkels heeft subsidie in de Subsidieregeling Groen. Het Veenweide InnovatieCentrum wordt ook jaarlijks financieel ondersteund.

Netwerkend werken:

Er wordt actief in netwerken gewerkt. Dit betekent dat de provincie samen met andere partijen programma's opzet voor duurzame innovatie en kennisontwikkeling. Deze netwerkaanpak biedt de basis voor proeftuinen, Groene Cirkels, projecten en/of verkenningen en de bijbehorende langdurige samenwerking. Door kennisontwikkeling en kennisdeling in proeftuinen verduurzaamt de grondgebonden landbouw en wordt deze economisch sterker.

Het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland is met de Zuid-Hollandse Voedsel families een zelfstandig transitie- en innovatienetwerk. Deze samenwerking bestaat uit drie onderdelen, namelijk de Programmaraad, het Kennis- en Ontwikkelprogramma en de Proeftuinen. Deze samenwerking heeft ook wel de Zuid-Hollandse Voedsel families. Dit vernieuwingsnetwerk heeft nu een formele status via de Stichting Zuid-Hollandse Voedsel families en de Programmaraad. De provincie ondersteunt dit netwerk naar een zelfstandig functioneren als netwerkorganisatie voor de komende jaren.

Dit zelfde geldt voor de verschillende Groene Cirkels zoals Heineken en Farm Frites waarbij met deze bedrijven en onderzoeksinstituten als Wageningen Universiteit in een modern netwerkverband wordt samengewerkt. Deze netwerk worden gelinkt aan andere samenwerkingsverbanden zoals de Participatietafel Voedseltransitie van Rijk dienst voor Ondernemend Nederland (RVO), de Transitiecoalitie Voedsel en het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Ook met andere organisaties wordt samengewerkt zoals Greenport West Holland en LTO.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1 Groene ambities	190	0	190	0	190
PR 1 Reserve UPG 40	997	0	997	1.063	-66
Totaal toevoeging aan reserve	1.187	0	1.187	1.063	124
PR 1 Groene ambities	2.303	2.009	4.311	3.614	697
PR 1 Sanering glastuinbouw	244	0	244	244	0
PR 1 Reserve UPG 40	0	844	844	1.365	-521
Totaal onttrekking aan reserve	2.547	2.853	5.400	5.224	176
Saldo reserves	-1.360	-2.853	-4.213	-4.160	-52

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu

Wat hebben we bereikt?

Het milieubeleid richt zich op een gezonde en veilige leefomgeving. Dat betekent dat de provincie wil bereiken dat mensen minder blootgesteld worden aan:

- Verontreinigde lucht;
- Te hoge geluidbelasting;
- Risico's door activiteiten met, of transport van, gevaarlijk estoffen.

Samen met andere overheden, bedrijven en inwoners werkt de provincie aan het realiseren van een veilige gezonde leefomgeving.

De luchtkwaliteit in Zuid-Holland wordt beter. We voldoen al een aantal jaren aan de wettelijke grenswaarden voor fijnstof. Voor stikstofdioxide is het doel in 2016 bereikt, op enkele gemeentelijke knelpunten na. In de [9e Voortgangsrapportage Luchtkwaliteit](#) staat de ontwikkeling van de luchtkwaliteit in Zuid-Holland beschreven. Hierin staan eveneens de maatregelen die de provincie samen met andere partijen heeft genomen voor het verbeteren van de luchtkwaliteit.

Samen met het Rijk, andere provincies en grote gemeenten is gewerkt aan de voorbereiding van een vervolg op het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit: het Schone Lucht Akkoord. De voorbereidingen voor dit akkoord zijn in 2019 afgerond.

Bij de uitvoering van het Actieplan Geluid is, naast de bekende maatregelen als stil asfalt en geluidsschermen, ook gekken naar de inzet van diffractoren en andere innovaties (waaronder bamboebos). Er is geëxperimenteerd met de klachtengerelateerde regeling die geldt voor situaties waarbij sprake is van overlast zonder dat de geluidsnorm wordt overschreden. Partijen die geluid klachten hebben kunnen samen met de provincie zoeken naar oplossingen, waarbij de provincie in principe meebetaalt in die mate dat zij voor zichzelf een verantwoordelijkheid ziet; de klagende partij is verantwoordelijk voor het overige benodigde budget. Voor 39 klachten is verkend wat mogelijke oplossingen zijn; in vijf gevallen heeft dit al geleid tot gedeeltelijke implementatie van die oplossing.

Het afgelopen jaar is veel energie gestoken in de stelselwijzigingen als gevolg van de Omgevingswet en tegelijk met de Omgevingswet de modernisering van het Omgevingsveiligheidsbeleid. Van belang is dat de provinciale doelen en belangen ten aanzien van externe veiligheid ook met de inwerkingtreding van de Omgevingswet hun doorwerking in de fysieke leefomgeving blijven vinden. Dit vindt plaats in nauwe samenwerking met de omgevingsdiensten, de veiligheidsregio's en gemeenten die te maken hebben met hoge externe veiligheidsrisico's.

Door te zorgen voor actuele vergunningen, een hoge toezichtsdichtheid en consequent handhavend optreden door de omgevingsdiensten, worden hinder, emissies en risico's beperkt, doordat bedrijven voldoen aan actuele wet- en regelgeving.

Het provinciale beleid voor (potentiële) Zeer Zorgwekkende Stoffen ((p)ZZS) is vastgesteld en in december gepubliceerd in het Provinciaal Blad. De derde (p)ZZS-uitvraag is succesvol de deur uit gedaan en de vierde, waar onder andere de afvalsector in zal worden meegenomen, is in voorbereiding.

Na lobby van onze kant heeft het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat aangekondigd de meldplicht voor de afvalsector te verstevigen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		1.6.a	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten	653.000	<=nulmeting	626.931
		1.6.b	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten dat is verantwoord (als percentage van het totaal aantal blootgestelden)	27%	63%	90%
		1.6.c	Aantal blootgestelden boven de grenswaarde stikstofdioxide (NO2)	81.000	0	107
		1.6.d	Aantal geluidgehinderden langs de provinciale wegen boven de 55 dB	9.800	7800	8.167

Verantwoording effectindicatoren

1.6.a: Het totaal aantal blootgestelden voldoet aan de doelstelling om het aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten niet te laten toenemen boven de nulmeting.

1.6.b: "Verantwoord blootgestelden" slaat op het verantwoordingsproces dat in geval van externe veiligheidsrisico's in een gebied doorlopen moet worden bij het opstellen en vaststellen van functies in bestemmingsplannen. Als dit proces doorlopen is, worden personen die gebruik maken van de betreffende functies als "verantwoord blootgesteld" benoemd. Het percentage verantwoord blootgestelden aan risicovolle activiteiten is ruim boven de doelstelling voor 2019.

1.6.c: De gegevens zijn gebaseerd op 2018, de gegevens 2019 zijn pas eind 2020 bekend. In 2018 is in Zuid-Holland het aantal blootgestelden aan concentraties boven de wettelijk e grenswaarde stikstofdioxide verder gedaald tot 107 blootgestelden. In het begin van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit, in 2009, was dit aantal nog 81.000. Het streven is nul blootgestelden boven de grenswaarden. Het doel voor deze indicator wordt benaderd, maar is nog net niet bereikt. Deze indicator laat zien dat de luchtkwaliteit verbetert. Er is nog een klein aantal binnenstedelijke wegen met hardnekkige knelpunten.

1.6.d: De gegevens zijn – net als vorig jaar – gebaseerd op de laatste EU-geluidsbelastingkaarten. Deze worden pas opnieuw berekend in 2021, zodat de huidige meetwaarde gelijk is aan de meetwaarde in 2018.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Samen met andere partijen heeft de provincie diverse maatregelen uitgevoerd voor het verbeteren van de luchtkwaliteit. De maatregelen richtten zich onder andere op het schoner maken van de binnenvaart, door schonere bussen te kunnen laten rijden en uitwisseling van kennis met gemeenten om houtstook tegen te gaan. De belangstelling van inwoners om binnen het project Citizen science luchtkwaliteit met eenvoudige meetsensoren te meten is onverminderd groot. Er zijn projecten in Rotterdam, Leidschendam-Voorburg, Waddinxveen, Bodegraven, Leiden, Delft, Gouda, Alblasserdam en Lansingerland waar de provincie bij betrokken is; daarnaast heeft de provincie een [website](#) in het leven geroepen waar de betrokkenen ervaringen kunnen uitwisselen en vragen kunnen stellen. In Alblasserdam is met behulp van de provincie een luchtkwaliteitsprogramma opgezet. Daarvan zijn de leerervaringen gebundeld en bij alle andere Zuid-Hollandse gemeenten onder de aandacht gebracht. Het meten met sensoren is een vrij experimentele techniek, die op termijn aanvullend kan zijn op officiële metingen. De DCMR Milieudienst Rijnmond meet sinds 1969 de luchtkwaliteit in de regio. In 2019 werd voor het 50e jaar gemeten.

De uitvoering van het Actieplan Geluid 2018-2023 is onderdeel van programma 2, met name het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur. Als voorbereiding op nieuwe geluidwetgeving onder de Omgevingswet (SWUNG 2) is het register, waarin het provinciaal wegenareaal (inclusief voor geluid relevante zaken als stil asfalt en geluidschermen) is opgenomen, deels gevuld, dit wordt in 2020 voortgezet.

Met het oog op de Omgevingswet worden voor de Rotterdamse Haven de gebruik tegeluidsmodellen en de daarmee te maken geluidsberekeningen (voor vergunningverlening, handhaving en ruimtelijke plannen) geactualiseerd. Op basis hiervan kunnen de vergunningen voor geluid geactualiseerd worden.

Het oplossen van saneringssituaties en het voorkomen van nieuwe is en blijft onderdeel van het provinciale uitvoeringsprogramma externe veiligheid. Bij het oplossen van deze situaties wordt samengewerkt met gemeenten, de omgevingsdiensten (met name DCMR Milieudienst Rijnmond), het havenbedrijf Rotterdam, de veiligheidsregio's Rotterdam-Rijnmond en Zuid-Holland Zuid en verschillende bedrijven. Dergelijke situaties zijn bijvoorbeeld historisch gegroeide knelpunten in verband met het vervoer van gevaarlijke stoffen (het zogenaamde basisnet) door binnenstedelijk gebied. De provincie voert met betreffende gemeenten een lobby richting het Rijk om maatregelen te treffen aan het basisnet, bijvoorbeeld door gebruik te maken van de sturingsmogelijkheden op het basisnet, zoals een betere benutting van de Betuweroute.

In 2019 is het toezicht bij bedrijven vallende onder de branches Raffinaderijen, Tank op- en Overslag en Chemie geïntensiveerd. Ook is er verscherpt toezicht uitgevoerd bij Shell en ExxonMobil.

In het dossier Chemours zijn in 2019 verdere stappen gezet om de emissies van GenX en andere PFAS stoffen naar water en lucht naar beneden bij te stellen.

In 2019 zijn binnen het programma Altijd Actuele Digitale Vergunningen (AADV) een vijftal projecten uitgevoerd. Zo is er een proof of concept opgeleverd van het digitaal systeem van de AADV. Ook is er vanuit het programma een samenwerking opgezet met de uitvoeringsdiensten van de provincies Noord-Holland en Noord-Brabant. Er is samenwerking met het programma dat verantwoordelijk is voor de invoering van het Digitaal Stelsel Omgevingswet.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	60.597	5.655	66.252	61.043	5.209	92%
Baten	3.700	0	3.700	2.318	1.382	63%
Subtotaal baten en lasten	56.897	5.655	62.552	58.725	3.827	
Toevoeging aan reserves	10.264	0	10.264	10.264	0	100%
Onttrekking aan reserves	5.162	6.406	11.568	9.104	2.463	79%
Subtotaal reserves	5.102	-6.406	-1.304	1.160	-2.463	
Resultaat	61.999	-750	61.248	59.885	1.364	98%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,3 (v)	Apparaatslasten, Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 0,6 (v)	Voor ZZS toegek endbudget is toegevoegd aan kaderstellingmilieuaspecten, de realisatie hiervan heeft echter plaatsgevonden op uitvoering VTH. Dit heeft geleid tot een lagere realisatie op kaderstelling (€ 0,3 mln). Er zijn minder opdrachten verstrekt aan maatschappelijke organisaties dan verwacht in 2019 (€ 0,3 mln).
€ 0,6 (v)	Omgevingsveiligheid waarbij Zuid-Holland de landelijke kassierfunctie vervult: Bij een aantal landelijke projecten is vertraging ontstaan doordat de inhoud complexer blijkt te zijn dan het ministerie vooraf had ingeschat. Dit betreft de projecten 'Berekenig aandachtsgebieden omgevingsveiligheid' en het project 'Register externe veiligheid' (€ 0,6 mln).
€ 1,5 (v)	De subsidies Coolport en Waterbus/Aquabus over voorgaande jaren zijn recent afgerekend. Onderbesteding door de ontvangende partijen heeft geresulteerd in een terugbetaling. Dit heeft geleid tot een correctie op de bijdrage uit de reserve Luchtkwaliteit (€ 1,1 mln). Voor CLINSH (Clean Inland Shipping) is minder uitgegeven dan begroot door vertraging op het project. Een deel van de verwachte uitgaven is hiermee doorgeschoven naar 2020 en 2021 (€ 0,3 mln). Voor Goederenvervoer over water is minder gerealiseerd dan begroot door vertraging in onder meer de pilot 'Blockchain in de binnenvaart' (€ 0,1 mln).
€ 2,2 (v)	De omvang van de vraaggestuurde bouwadviezen WABO/BRIKS is lager uitgevallen dan verwacht (€ 0,5 mln). De uitvoering van de handhavingsstrategie heeft niet genoodzaakt tot inzet van extra middelen voor handhaving (€ 0,1 mln). De uitgaven van de Omgevingsdiensten in Zuid-Holland zijn lager uitgevallen dan verwacht (€ 0,4 mln). Het aantal wijzigingen van het bedrijvenbestand is lager uitgevallen (€ 0,2 mln). Het algemeen budget voor Omgevingsdiensten, beschikbaar om fluctuaties in het bedrijvenbestand bij de vijf omgevingsdiensten op te kunnen vangen, is niet aangesproken in 2019 (€ 0,2 mln). Voor het programma AADV is de afronding van een aantal projecten verschoven naar 2020 en is de IT- investering verplaatst naar 2020 (€ 0,8 mln).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 1,8 (n)	De vraaggestuurde WABO/BRIKS-inkomsten zijn lager uitgevallen dan begroot (€ 1,8 mln).
€ 0,4 (v)	Dit bedrag is ontvangen aan dwangsommen als gevolg van de uitgevoerde handhavingsstrategie.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,2 (n)	Reserve Meerjarenplan Bodemsanering. Betreft de bij de lasten toegelichte onderbesteding op het algemeen budget voor de Omgevingsdiensten.
€ 1,3 (n)	Reserve Luchtkwaliteit. De subsidies voor de Coolport en de Waterbus/Aquabus over voorgaande jaren zijn recent afgerekend, wat heeft geresulteerd in een terugbetaling van € 1,2 mln en daarmee een correctie op de bijdrage uit de reserve. Door de lagere lasten voor CLINSH blijft ook de bijdrage uit de reserve € 0,1 mln achter bij de raming.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 0,8 (n)	Reserve Omgevingsveiligheid. Bij een aantal projecten is vertraging ontstaan doordat de inhoud complexer blijkt te zijn dan het ministerie vooraf had ingeschat. De bijdrage uit de reserve is daardoor lager dan geraamd.
€ 0,1 (n)	Reserve Friciekosten RUD. De bijdrage in de frictiekosten bij ODWH en de bijbehorende bijdrage uit de reserve zijn na onderhandeling € 0,1 mln lager dan geraamd.
€ 0,1 (n)	Reserve Milieuaspecten omgevingbeleid. De bijdrage uit de reserve valt lager uit door kleinere afwijkingen op diverse activiteiten.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 1 Omgevingsveiligheid	10.264	0	10.264	10.264	0
Totaal toevoeging aan reserve	10.264	0	10.264	10.264	0
PR 3 MJP Bodem, ondergrond en grondwater	0	163	163	0	163
PR 1 Luchtkwaliteit (NSL)	378	0	378	-886	1.263
PR 1 Milieuaspecten omgevingbeleid	285	-22	263	159	104
PR 1 Omgevingsveiligheid	4.000	6.264	10.264	9.436	828
PR 1 Friciekosten RUD	500	0	500	395	105
Totaal onttrekking aan reserve	5.162	6.406	11.568	9.104	2.463
Saldo reserves	5.102	-6.406	-1.304	1.160	-2.463

Bijdrage Verbonden partijen

De vijf omgevingsdiensten in Zuid-Holland ([DCMR Milieudienst Rijnmond](#), [Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid](#), [Omgevingsdienst West-Holland](#), [Omgevingsdienst Midden-Holland](#) en [Omgevingsdienst Haaglanden](#)) voeren namens Gedeputeerde Staten het beleid op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving uit binnen de wettelijk kaders die de provincie opstelt. Actuele vergunningen, frequent toezicht en consequent handhavend optreden bij geconstateerde overtredingen dragen bij aan het verminderen van hinder, emissies en risico's..

Naast vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH)-tak en bij bedrijven voeren de vijf omgevingsdiensten ook tak en uit op grond van onder meer de Wet Natuurbescherming, Wet bodembescherming, Waterwet, Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden, Wet luchtvaart, Wet geluidhinder en de Provinciale Milieuverordening.

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

Best bereikbare provincie

Zuid-Holland is een internationaal transportknooppunt. Onze welvaart dank en we grotendeels aan goederenstromen vanuit de haven en industrie en producten vanuit de land- en tuinbouw die de provincie in en uit gaan. We zien ook veel dagelijkse verplaatsingen tussen woon- en werklocaties. Zuid-Holland is de meest verstedelijkte provincie, waarin twee van Nederlands grootste steden liggen, een reek soud-Hollandse steden en talrijk ek leineregemeenten.

Economische groei zorgt voor toenemende druk op de infrastructuur, door meer goederenverkeer en meer woon-werk verplaatsingen. Zuid-Holland ontleent zijn kracht aan het meerkernige stedelijk netwerk waarin elk e stad een economisch profiel heeft. Uit internationale onderzoeken blijkt t dat het potentieel sterker benut kan worden door de steden en economische clusters met hun afzonderlijke kwaliteitenbeter te verbinden. Voor de concurrentiepositie is niet alleen een goede bereikbaarheid via (vaar- en spoor)wegen van belang, maar ook steeds meer via de digitale infrastructuur.

Het is onze ambitie dat Zuid-Holland de best bereikbare provincie van Nederland is; optimaal verbonden met regionale, landelijk e en internationale centra. Er liggen grote kansen in verbinding van de mobiliteitsopgaven met de verstedelijkingsaanpak, economische transitie en energievernieuwing. Wij willen de mobiliteitssector schoner maken en verduurzamen, om de nationale doelstellingen voor k limaat en luchtkwaliteit te halen. Wij willen daarom het openbaar vervoer versterken en gebruik van de fiets in de mobiliteitsketen van reizigers stimuleren. Daarnaast moet vervoer over water een volwaardig alternatief zijn voor vervoer over de weg. De demografische opbouw van de samenleving verandert, wat leidt tot een verschuiving in het ov-gebruik . Hierdoor staat de traditionele invulling van het aanbod van openbaar vervoer in de landelijk e gebieden onder druk . In deze landelijk e gebieden blijft wel de noodzaak bestaan voor passend openbaar vervoer voor mensen die hiervan afhank elijk zijn.

We willen innovatie in het openbaar vervoer stimuleren door in de concessieverlening de creativiteit van aanbieders de ruimte te geven.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	276.980	-10.598	266.383	283.737	-17.354	107%
Baten	21.502	-9.037	12.464	21.343	-8.878	171%
Subtotaal baten en lasten	255.479	-1.560	253.918	262.394	-8.476	
Toevoeging aan reserve	48.193	2.622	50.815	50.489	327	99%
Onttrekking aan reserve	15.373	6.765	22.138	9.612	12.525	43%
Subtotaal reserves	32.821	-4.143	28.678	40.876	-12.199	
Resultaat	288.300	-5.704	282.596	303.271	-20.675	107%

Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde

Wat hebben we bereikt?

Dit doel beoogt het volgende te bereiken:

- Kwaliteit bestaande provinciale infrastructuur op orde houden;
- Mobiliteitsnetwerk compleet maken;
- Verkeersveiligheid verbeteren;
- Bestaande infrastructuur benutten door:
 - Vraag naar mobiliteit af te stemmen op het aanbod van infrastructuur en vervoermiddelen;
 - Integratie van netwerken te verbeteren;
- Mobiliteitssysteem versterken en opwaarderen.

Algemeen

In 2019 heeft de provincie de ambitie Schoner, Slimmer en Sterker Zuid-Holland verder ingevuld. Zuid-Holland wil de best bereikbare provincie van Nederland zijn. Om de doelen van betere bereikbaarheid en betere verkeersveiligheid te behalen is het noodzakelijk om op te trekken en samen te werken met onze partners in de regio. Dit betreft andere overheden (Rijk, regio's, gemeenten en waterschappen), (weg)beheerders, bedrijven (VNO-NCW, LTO) en kennisinstellingen.

Jaarlijks worden verschillende onderhouds- en nieuwbouwprojecten uit het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) voorbereid en uitgevoerd. In 2019 zijn verschillende projecten afgerond en mijlpalen bereikt op het vlak van (vaar)wegen, fiets en verkeersveiligheid. In het beheer en onderhoud wordt voor het moment van onderhoud gekeken naar de werkelijke conditie van het areaal ofwel toestandafhankelijkheid. Tijdens het beheer en onderhoud worden functionele verbeteringen, verkeersveiligheidsmaatregelen en kansen voor bijvoorbeeld energietransitie (CO₂ neutraal) meegenomen. Een voorbeeld waarbij deze werkwijze is toegepast is de N470.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		2.1.a	Percentage wegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	93%	92%	80%
		2.1.b	Percentage vaarwegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	51,6%	57%	60%
		2.1.c	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het wegverkeer	98%	100%	95%
		2.1.d	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het vaarwegverkeer	94%	100%	93%
		2.1.e	Gemiddelde snelheid autoverkeer spits op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	50,1 km/uur	≥ 2018	52,2 km/uur
		2.1.f	Gemiddelde snelheid autoverkeer dal op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	54,0 km/uur	≥ 2018	55,2 km/uur
		2.1.g	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers Zuid-Holland	64	≤ 2018	PM
		2.1.h	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers in het regiogebied Zuid-Holland	34	≤ 2018	PM
		2.1.i	Aandeel fietsgebruik bij afstanden tot 15 km	31%	≥ 33%	PM (2018)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		2.1.j	Gebruik provinciale vaarwegen in vaarbewegingen -- Aantal vaarbewegingen (beroepsbinnenvaart) op de Gouwe	8.100	≥ 2018	8.468 (2019)
		2.1.k	Gebruik provinciale vaarwegen in tonnages -- Vervoerde tonnages (x100.000) op de Gouwe	33.000	≥ 2018	36.000 (2019)
		2.1.l	Percentage kunstwerken waarvan het laatste grote onderhoud aan civiele constructie max. 15 jaar geleden heeft plaatsgevonden	100% (2017)	100%	100%

Verantwoording effectindicatoren

2.1.a/b: De indicator voor technische staat geeft het percentage aan van wegen en vaarwegen dat goed of uitstekend scoort, op een schaal van zes niveaus, binnen de NEN-2767. Aan nagenoeg het volledige wegenareaal is het afgelopen decennium groot onderhoud uitgevoerd. Door het gebruik neemt de gemiddelde kwaliteit langzaam af en zak toonder het niveau goed. Hierdoor daalt de indicator. In 2019 is de methodiek van omzetting van de resultaten uit de diverse metingen van de technische staat van de wegen naar een NEN-2767 score, aangepast. Hierdoor is de technische staat van een deel van het areaal veranderd van goed naar redelijk. Dit heeft een negatief effect gehad op indicator 2.1.a. Deze aanpassing heeft echter nauwelijks effect op het geplande jaar van onderhoud. Ook als de technische staat redelijk of matig is, is deze nog ruim voldoende om de beschikbaarheid het technisch veilig gebruik, onder andere stroefheid, te borgen. De gebruiker zal in de praktijk zelfs de matige weg als voldoende waarderen. Een meetwaarde lager dan de streefwaarde betekent gezinszins dat er achterstanden in onderhoud bestaan. Conform de vastgestelde beheerstrategie sober en doelmatig wordt planmatig onderhoud aan wegen uitgevoerd als de technische staat matig is. In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen, deel infrastructuur is de verdeling van de technische staat van het areaal naar de zes niveaus (uitstekend – 1 tot zeer slecht – 6) inzichtelijk gemaakt.

2.1.c: In 2019 zijn twee bruggen in totaal meer dan de norm van 17,5 uur in storting geweest en hierdoor niet beschikbaar geweest voor de weggebruiker. Dit betreft de Hefbrug Boskoop, gestremd in verband met maatregelen die werden getroffen om de brug weer constructief veilig te maken. Voor de wandelaars en fietsers zijn gedurende deze periode tijdelijke voorzieningen getroffen om de Gouwe te kruisen. Daarnaast is de Waddingerbrug meerdere malen in storting geweest door defecten in de besturingssysteem. De achterliggende oorzaak van deze storings is gevonden en verholpen.

2.1.d: Naast de genoemde vier bruggen bij indicator 2.1.c is de Bolgerijensebrug door een defecte elektromotor 1 werkdag in storting geweest voor het vaarwegverkeer.

2.1.e/f: De doelstelling is behaald.

2.1.g/h: De ongevalstatistiek met de aantallen dodelijke slachtoffers, die in 2019 te betreuren zijn, worden in april bekend gemaakt. Dit is te laat om in deze jaarstukken op te nemen. Over de verkeersslachtoffers in Zuid-Holland in 2018 zijn Provinciale Staten per brief geïnformeerd. (Algemene Statencommissie van 12 juni 2019).

2.1.i: Tot en met 2017 werd voor deze indicator gebruik gemaakt van data afkomstig uit het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN) een enquête-onderzoek naar het verplaatsingsgedrag van mensen in Nederland. In 2018 is dit onderzoek gewijzigd in het onderzoek: Onderweg in Nederland (ODiN). Hierbij is de opzet van het onderzoek flink gewijzigd. Ten opzichte van de resultaten t/m 2017 zijn veel resultaten in 2018 sterk gewijzigd. Zo ligt bijvoorbeeld de totale vervoerprestatie in Nederland 8,8% hoger dan in 2017. (Respectievelijk 2017: 194,2 miljard reizigerskilometers en 2018, 211,3 miljard reizigerskilometers). Specifiek voor de fiets geldt dat in 2018 3,9 miljard meer reizigerskilometers zijn afgelegd (18,4 miljard versus 14,5 miljard). Om de waarde

van deze methodebreuk goed te kunnen bepalen zijn meerdere jaren van onderzoek in de gewijzigde opzet nodig. Hierdoor is het niet mogelijk om de indicator in deze jaarstuk kente vullen. Een uitgebreide toelichting is te vinden in de: "[Eindrapportage Onderweg in Nederland \(ODiN\) 2018](#)".

2.1.j/k: De doelstelling is niet gehaald. Hier liggen twee oorzaken aan ten grondslag. Ten eerste is in 2019 het aantal en daardoor ook het volume van zandtransporten voor de Rijnlandroute afgenomen. Ten tweede is in 2019 de hefbrug Bosk oopvan 10 oktober tot en met 20 november dicht geweest voor weg- en vaarwegverkeer. De provincie constateerde op donderdag 10 oktober dat de hefbrug Bosk oopzonder het nemen van maatregelen constructief onveilig was. In de periode 10 oktober tot 20 november 2019 zijn herstelwerkzaamheden uitgevoerd en is de Gouwe tussen Gouda en Bosk oopvolledig gestremd geweest voor scheepvaart.

2.1.l: De doelstelling is behaald.

Wat hebben w edaarvoor gedaan?

Beheer en onderhoud

In 2019 zijn reguliere onderhoudsprojecten aan provinciale wegen en vaarwegen uitgevoerd. Het betreft onder andere het onderhoud aan de N207, N231, N444, N470 en N489; het onderhoud aan de oevers van traject 1 (Delftse Schie), traject 4 (Rijn-Schie anaal/ Oude Rijn), traject 5 (De Zijl), en traject 9 (Gouwe); en het onderhoud aan de Sluis Leidschendam, Leiderdorpsebrug en diverse kunstwerken op de Zijl, het Aarkanaal en de Oude Rijn. Daarbij zijn indien wenselijk ook functionele verbeteringen meegenomen om de verkeersveiligheid en doorstroming te verbeteren.

De provincie constateerde op donderdag 10 oktober 2019 dat de hefbrug Bosk oopzonder verdere maatregelen te nemen constructief onveilig was. Werkzaamheden zijn uitgevoerd om de brug weer constructief veilig te maken. Woensdag 20 november 2019 na de avondspits k onde hefbrug weer gebruik tworden door het wegverkeer. Na verwijdering van de tijdelijk e pontonbrug is de volgende ochtend de stremming voor de scheepvaart opgeheven.

In 2018 is geconstateerd dat het onderhoud aan beweegbare kunstwerken vertraging oploopt. Om deze vertraging in te lopen zijn diverse acties opgezet, onder de noemer "Aanpak boeggolf beweegbare kunstwerken". Dit heeft onder andere geleid tot een strakkere beschrijving van het onderhoudsproces en de diverse rollen binnen dit proces. In 2019 is gestart met de implementatie hiervan. Zowel de vertraging in onderhoudsprojecten beweegbare kunstwerken als de gebeurtenissen met de hefbrug Bosk oopvormen aanleiding voor de start van extra analyse en inspecties naar de technische staat van de provinciale beweegbare kunstwerken; dit om risico's op stremmingen door achterstanden in onderhoud te beheersen.

In 2019 is de incidentcoördinatie-desk (IC-desk) gestart. Hiermee is binnen de provincie Zuid-Holland de incident- en storingsafhandeling op de (vaar)weg gecentraliseerd met als doel om de hinder - als gevolg van incidenten en storingen - tot een minimum te beperken. Voor de realisatie van een nieuwe bediencentrale is een project gestart. In december 2019 is met de Stichting Brugwachtershuisjes een overeenkomst aangegaan om de bekende markeringspunten en monumenten, die niet meer worden gebruikt, te exploiteren en onderhouden.

Met betrekking tot de bedrijfsvoering heeft de provincie zijn certificaat Assetmanagement, na de jaarlijk se externe audit, behouden. Aanvullend is voor de centrale brugbediening het Certificaat Safety Assesment brug 2.0 behaald. Het ontwerp voor besturing op afstand is verbeterd door rekening te houden met fouten die in normaal gebruik en voorspelbaar misbruik k unnen voorkomen. Hiermee wordt de veiligheid voor de gebruik erop een hoger niveau gebracht. Inmiddels zijn zeven bruggen uitgevoerd op basis van Brug 2.0.

Provinciale (wegen)projecten

In het project [Rijnlandroute](#) vorderen de werkzaamheden volgens planning. Er is gewerkt aan de zogenaamde diamantaansluiting Leiden-West (N206/A44) en de tunnelboormachine (Gaia) is begin augustus gestart met boren. Het contract voor de Tjalmaweg is in 2019 gegund. Via participatiebijeenkomst is de omgeving betrokken bij het ontwerp, bouwmethode en planning van de (tijdelijk en definitieve) Tjalmaweg en de inrichting van de Parkstrook/Snel fietspad. Ook is de tunneltechnische installatie nu al aangesloten op de verkeerscentrale Rhooon. Tot slot is de samenwerking tussen Rijkswaterstaat en provincie voor de nieuwe tunnel in de N434 bevestigd. In het kader van de Infrastructuur 2020 is het projectbudget verhoogd, omdat in de periode 2015-2019 niet was geïndexeerd.

In het Westland is in 2019 de verbreding van de N213 tussen de Middel Broekweg en de Dijk weg gestart en de aansluiting van de Westlandroute (verbinding N213 met de Veilingroute) op de N465 en de Lange Broek weg gemaakt. Ook is er een fietstunnel gemaakt onder de Westlandroute door.

Voor de [N211 \(Wippolderlaan\)](#) is voor het nieuwe ontwerp van de Wippoldervariant het projectbudget verhoogd en het ontwerp is verder uitgewerkt (geluid, inrichting en inpassing) met inbreng van de omgeving door participatieavonden in aanloop naar de start van de ruimtelijke procedure.

Voor de [N59](#) is een breed maatregelenpakket opgesteld om de verkeersveiligheid, doorstroming, duurzaamheid (CO₂ reductie) en ecologie te verbeteren. Zo zijn er al slimme bandenpompen geïnstalleerd en is afgesproken om een rijbaanscheiding toe te passen tussen het Hellegatsplein en de kruising met de Schaapsweg. Voor de [A20 Nieuwerkerk a/d IJssel – Gouda](#) is in 2019 de voorkeursbeslissing genomen en een bestuurlijk overeenkomst tussen Rijk en regionale partijen gesloten. De [Bochtafsnijding Schie](#) is, op de aanleg van natuurvriendelijke oevers na, afgerond.

Verder is gewerkt aan de verkenning [Beter Bereikbaar Gouwe](#) met participatie vanuit de omgeving. Ook heeft de Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit een advies opgesteld. Afgesproken is om alle mogelijke maatregelen in het onderzoek te houden.

In 2019 is een nieuwe analyse opgeleverd over de verschillende infrastructuurnetwerken zoals wegen, vaarwegen en fietsen en waar zij elkaar (kunnen) versterken en belemmeren. Deze netwerkanalyse is uitgewerkt in een concept [netwerkviewer](#) (in ontwikkeling).

Afspraken Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)

Voor Zuid-Holland is de bereikbaarheid van internationale knooppunten zoals de haven van Rotterdam, luchthaven Schiphol en de greenports in Westland en Oostland van groot belang en dat heeft dan ook specifieke aandacht. De afspraken met het Rijk worden jaarlijks in het [bestuurlijk overleg MIRT](#) vastgelegd.

In het bestuurlijk overleg MIRT van 2019 zijn diverse besluiten genomen en afspraken gemaakt die een bijdrage leveren aan de bereikbaarheid van Zuid-Holland. Het gaat onder meer om de volgende afspraken tussen Rijk en regio:

- Gezamenlijke bereikbaarheidsaanpak om de hinder voor weggebruikers en omwonenden tijdens onderhoudswerkzaamheden zoveel mogelijk te beperken;
- Financiële reservering voor de aanpak van de fietsenstallingen op de stations Leiden Centraal en Dordrecht;
- Gezamenlijke pre-verkenning voor de spoorlijn Leiden – Dordrecht (de zogeheten Oude Lijn) en de onderliggende lijnen om zo met elkaar nader te bepalen welke maatregelen nodig zijn om het openbaar vervoer verder te versterken;
- Het Rijk heeft voor de komende vier jaar € 250 mln per jaar beschikbaar gesteld voor de bouw van betaalbare woningen in gebieden in Nederland waar de druk op de woningmarkt het hoogst is, waaronder de Randstad;

- Startbeslissing voor de Oeververbindingen Rotterdam. Dit is van groot belang voor de doorstroming op de A16/Brienoordcorridor, de bereikbaarheid in Rotterdam en de oplossing van het knelpunt op de Algeracorridor;
- Bestuursafspraken voor de ontwikkeling van het Central Innovation District/Binckhorst in Den Haag inclusief maatregelen voor bereikbaarheid per openbaar vervoer en fiets;
- Startbeslissing voor de MIRT-verkenning A12 Gouda – de Meern uiterlijk in het najaar 2020. Daarbij zal bijzondere aandacht worden gegeven aan oplossing van de problematiek rond de aansluitingen, waaronder de aansluiting van de N11 op de A12 bij Bodegraven;
- Voor de gebiedsuitwerkingen Logistiek e bereikbaarheid Westland en bereikbaarheid Voorne-Putten en Haven is de probleemanalyse afgerond en worden maatregelen uitgewerkt en de effectiviteit en kosten bepaald;
- Financiële afspraken zijn gemaakt over het doortrekken van de spitspendel Leiden-Utrecht. Ook is met het Rijk afgesproken dat we tijdens het bestuurlijk overleg MIRT in het najaar van 2022 nadere afspraken maken over het lange termijn perspectief van deze verbinding. Dan is ook duidelijk welke maatregelen nodig zijn om de baanstabieleit op lange termijn te verbeteren;
- Voor de MIRT-Verkenning A15 is de startbeslissing gepubliceerd, is een start gemaakt met de participatie, zijn de bestuurlijk en de maatschappelijk e adviesgroepen samengesteld en zijn de eerste noodzakelijke producten opgesteld.

Europa

Zuid-Holland is een internationaal transportknooppunt. Via vaarwegen, spoor en snelwegen zijn we verbonden met het Europese achterland. Ook in 2019 is gewerkt aan de kwaliteit van deze internationale verbindingen. Met de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen is daartoe op 25 februari 2019 een Werk agenda Mobiliteit & verkeer ondertekend in Zwolle, met als concreet vervolg het grensoverschrijdende project met Noordrijn-Westfalen [RH2INE](#).

Daarnaast is de uitvoering gericht op het [Trans-Europese Netwerkenprogramma](#) van de EU, waaraan een bijdrage wordt geleverd aan verduurzaming van OV ([3Emotion](#) en [JIVE2](#)), de realisatie van 4 truckparkings in Nederland ([SecureNL](#)), verduurzaming van infrastructuur in de Eurodelta ([STISE](#)). Het ROV (Regionaal Ondersteuningsbureau Verkeersveiligheid) van Zuid-Holland was genomineerd als ‘best practice’ naar aanleiding van de deelname aan de Europese Mobiliteitsweek in september 2019.

Voor Clean Inland Shipping ([CLINSH](#)), een Europees project met cofinanciering uit het LIFE-fonds (dat een bijdrage te levert aan verduurzaming van de binnenvaart), zijn de eerste resultaten gepresenteerd in Brussel.

We werken daartoe samen met de Europese Commissie, Europese Netwerken als [EGTC Rhine-Alpine](#), [POLIS](#), [UITP](#) en met Europese partnerregio's waaronder Noordrijn-Westfalen en Vlaanderen.

Goederenvervoer

Naast (onderhouds)projecten voor wegen en vaarwegen zijn maatregelen genomen om de doorstroming op de vaarwegen en het [Goederenvervoer over water](#) op een innovatieve manier te verbeteren. Om het binnenvaartnetwerk beter te benutten (modal shift van weg naar vaarweg) zijn via het [NewWays Zuid-Holland](#) logistiek e adviezen gegeven aan verladers. Daarbij is ook gekeken naar de randvoorwaarden voor de binnenvaart (infrastructuur en overslaglocaties) en optimalisering van de binnenvaart. Ze is gestimuleerd om autonoom varen en digitalisering van de logistiek e ketente onderzoeken en in te zetten op nieuwe logistiek e concepten (bijvoorbeeld fijnmazige stadsdistributie). In 2019 is in de Delftse regio overleg geweest met bouwbedrijven (woningbouw), afvalbedrijven en stedelijke distributiebedrijven over innovatieve binnenvaart concepten.

In het kader van [Blauwe Golf Verbindend](#) is verder gewerkt aan het samenbrengen van data uit verschillende informatiesystemen om deze realtime te ontsluiten voor reizigers op het water en op de weg.

In 2019 is gewerkt aan mogelijkheden om continentale verse lading uit de Greenports in Zuid-Holland via het spoor te vervoeren naar onder andere Duitsland. Ook is met de initiatiefnemers van de Holland Rail Terminal en

de betrokken verladende en vervoerende bedrijven gewerkt aan spoorverbindingen voor vers- ladingen. Dit heeft geresulteerd in een spoorboekje voor vers naar Berlijn.

Smart Mobility en Dynamisch Verkeersmanagement

In 2019 is er mee gestart om bij verkeerslichten groen-prioriteit te geven voor vrachtwagens. Zo wordt tijd, brandstof en CO₂ bespaard. Er is veel geïnvesteerd in de relatie met de transportsector die enthousiast is over dit [initiatief](#). Op 29 oktober was het startschot voor de [autonome people mover](#) bij de Europese ruimtevaartorganisatie ESA ESTEC in Noordwijk waar de provincie subsidie aan heeft verleend om ervaring op te doen met onbemand vervoer en voor- en natransport van het openbaar vervoer. Ook is in Zuid- Holland de aftrap gegeven voor Mobility as a Service (MAAS) waarbij mensen worden verleid om zich efficiënter en duurzamer te verplaatsen.

Duurzame mobiliteit

In 2019 is de N211 "[weg van de energietransitie](#)" opgeleverd, met 22 toegepaste innovaties op het vlak van energieopwekking en CO₂ reductie. Bij de verdubbeling van de Veilingroute tussen de Middel Broekweg en de aansluiting op de Westlandroute is 30% CO₂ uitstoot bespaard. Er is speciaal asfalt (lynpave) gebruik waarbij een deel van de bitumen is vervangen door plantaardige lijnolie waardoor het asfalt sterker is en langer meegaat. Verder is in het voorjaar van 2019 gestart met het groot onderhoud aan de N470. Na dit groot onderhoud is de N470 de [duurzaamste weg van Nederland](#). Het is de eerste weg die over de volledige lengte CO₂-negatief wordt vernieuwd. Daarbij worden ook doorstroming en veiligheidsbeleving naar de laatste inzichten verbeterd. De werkzaamheden lopen door tot het voorjaar van 2020.

Fiets

Fietsen levert een belangrijke bijdrage aan de bereikbaarheid en leefbaarheid van de provincie. Daarom is geïnvesteerd in goede fietspaden en fietsroutes. Er zijn uiteenlopende verbeteringen van het fietsnetwerk gerealiseerd. Fietsers, voetgangers en ruiters hebben hun eigen plek gekregen op het veelgebruikte Virulypad tussen Zoetermeer en Delft. De fietsbrug over de Oude Rijn in Katwijk is in gebruik genomen en er zijn stukken fietsroute van de F15 IJsselmonde gereed gekomen.

In 2019 is de provinciale visie op de realisatie van een hoogwaardig, veilig, aantrekkelijk en snel netwerk van fietsroutes vastgesteld dat de hele provincie ontsluit, de 'toekomstagenda snelfietsroutes'. Daarnaast is in samenwerking met gemeenten, waterschappen en Rijkswaterstaat een netwerk van meer dan 80 telpunten voor fietsverkeer ontwikkeld, aanbesteed en gegund. Zo krijgen we inzicht in de ontwikkeling van het fietsverkeer in het algemeen en het effect van verbeteringen in het bijzonder. In een serie Ontwerpcafé's zijn beleidsmakers en fietsers uit Zuid-Holland uitgenodigd om in een workshop oplossingen aan te dragen voor drukke punten. Kennisuitwisseling is ook georganiseerd met de Zuid-Hollandse afdelingen van de Fietsersbond.

Verkeersveiligheid

Via het Regionaal Ondersteuningsbureau Verkeersveiligheid (ROV) heeft de provincie in 2019 weer gedragsbeïnvloedings-activiteiten voor verkeersveiligheid uitgevoerd. Onder het centrale thema "Maak een punt van Nul verkeersslachtoffers" zijn de programma's "[School op Seef](#)" en "[Totally Traffic](#)" en landelijke verkeersveiligheid [campagnes](#) (zoals BOB) voortgezet.

Ook is een start gemaakt met het opstellen van het Strategische Plan Verkeersveiligheid 2030 (SPV), een gezamenlijke strategische visie op de aanpak van het verkeersveiligheidsbeleid van alle overheden. Hiervoor is een startakkoord ondertekend door de provincie met de ambitie om te streven naar nul slachtoffers. Hiervoor is een regionale risicoanalyse uitgevoerd naar grootste risico's per regio en deze is besproken met de regio. Vervolgens heeft een gezamenlijke aftrap plaatsgevonden met Zuid-Hollandse regio's voor de implementatie van het SPV. Tot slot is afgesproken om samen met de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH), politie en het openbaar ministerie te verkennen hoe de handhaving van verkeersonveilig gedrag vergroot kan worden.

Luchtvaart

De aandacht voor luchtvaart is voor de provincie in 2019 verder toegenomen. De balans tussen bereikbaarheid, leefbaarheid, de woningbouwopgave en energietransitie speelt bij dit onderwerp een belangrijke rol.

Bij zowel de luchthaven Schiphol als Rotterdam The Hague Airport (RTHA) vlak tde groei, van de afgelopen jaren, in aantallen passagiers af. Ondanks een gelijk blijvend aantal vluchten zorgt de luchtvaart voor een toenemend aantal k lachten. In 2019 is een proces gevoerd voor een nieuw luchthavenbesluit voor RTHA. De provincie is hierin een van de deelnemende partijen. Dit proces is nog niet afgerond.

In 2019 is in de Omgevingsraad Schiphol, waar de provincie Zuid-Holland een van de deelnemende partijen is, geprobeerd om een akkoord te sluiten met belanghebbenden over de toekomstige ontwikkeling van Schiphol. Dit heeft niet geleid tot een eensluidend advies aan de Minister van Infrastructuur en Waterstaat (I&W).

Het Rijk is gestart met een participatietraject rond de herziening van de Luchtvaartnota en de Luchtruimherziening. Hiermee wil het Rijk het beleid voor de komende decennia maken. De provincie Zuid-Holland heeft belang bij inbreng en is actief in de totstandkoming van deze trajecten. Deze ontwikkelingen hebben extra inzet gevraagd van de provinciale organisatie.

Een evaluatie naar de beleidsregel: 'Landen en Opstijgen' is gestart. De uitkomsten hiervan kunnen gebruikt worden voor een herziening van deze beleidsregel in 2020.

Stand van zaken extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland:

Met de investeringsimpuls 'Nieuwe Impuls Verduurzaming Mobiliteit' is het volgende bereikt:

- Versterking en uitbreiding van het concept 'weg van de energietransitie (N211 en N470). De werkzaamheden aan de N211 tussen Poeldijk en Den Haag zijn afgerond. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een zeer geslaagd project waarin de eerste CO₂-negatieve weg van Nederland is gerealiseerd en de verbinding met lokale bedrijven en bewoners is gezocht.
- De werkzaamheden aan de volgende weg (N470) zijn gegund. Dit is de eerste weg die over de volledige lengte van 17 kilometer CO₂-negatief wordt vernieuwd. De uitvoering is gestart in 2019 en duurt twee jaar. Er wordt een mix van maatregelen uitgevoerd die energie besparen en opwekken. Hier wordt onder andere een proef gedaan met asfalt. Het asfaltmengsel bepaalt voor een groot deel hoe energiezuinig een weg is. Binnen het traject zijn 2 locaties aangewezen als proeftuin waar nieuwe asfaltmengsels met verschillende eigenschappen getest worden.
- De provincie Zuid-Holland en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat hebben samen een SBIR (Small Business Innovation Research)-competitie in gang gezet. Het SBIR-traject wordt een proeftuin van de natte infrastructuur. Het doel van deze competitie is om innovatieve bedrijven te stimuleren haalbare oplossingen te vinden om duurzame energie op te wekken langs de provinciale oevers/kades. In dit traject zijn ondernemers uitgenodigd om haalbaarheidsstudies op te stellen en proefprojecten uit te voeren voor de energietransitie van vaarwegen. In 2019 is fase 1 van de SBIR afgerond. In deze fase zijn acht haalbaarheidsstudies voltooid. Hiervan zijn drie initiatieven geselecteerd om een pilot uit te voeren. Het betreft twee initiatieven die een damwandconstructie combineren met warmte-koude opslag en één initiatief dat energie wint uit golfbeweging. De pilots vinden plaats in 2020.
- Opschaling van het duurzame openbaar vervoer met waterstofbussen. Op 20 november 2019 heeft de provincie met I&W een samenwerkingsovereenkomst getekend voor JIVE II, waarbij een opschaling naar 50 bussen voor Nederland in vier regio's (Groningen, Drenthe, Flevoland en Zuid-Holland) is voorzien. Hiervan zullen er 20 in de provincie Zuid-Holland gaan rijden, uiterlijk in 2021. Cofinanciering van de EU en ministerie van I&W is beschikbaar. Momenteel wordt er gewerkt aan de aanbesteding voor aankoop van de waterstofbussen.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	181.780	-10.793	170.987	192.354	-21.366	112%
Baten	20.782	-9.037	11.744	20.260	-8.516	173%
Subtotaal baten en lasten	160.998	-1.755	159.243	172.094	-12.850	
Toevoeging aan reserves	38.464	-228	38.236	37.535	701	98%
Onttrekking aan reserves	9.996	4.803	14.799	6.911	7.888	47%
Subtotaal reserves	28.469	-5.031	23.438	30.624	-7.187	
Resultaat	189.467	-6.786	182.681	202.718	-20.037	111%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 6,5 (v)	De nadere uitwerking van de bestuurlijke intentieafspraken tot overdracht van de N472 (€ 2 mln), N220/N223 (€ 2,2 mln), N446 (€ 1,3 mln) en diverse kleine weggedeelten binnen de Wet herindeling wegen (€ 1 mln) zijn in 2019 niet afgerond. De daadwerkelijke overdracht van het areaal heeft hierdoor nog niet plaatsgevonden.
€ 0,9 (n)	Om de constructie van de HefbrugBosk oopte versterken en tijdelijk e verkeersmaatregelen te treffen gedurende de werkzaamheden is € 0,9 mln uitgegeven.
€ 0,0 (v)	De aannemer voert het onderhoud aan de N213 (1,8 mln n) sneller uit dan oorspronkelijk gepland. Door extra voorbereidingstijd voor verbreding van het fietspad is het werk aan de N207c vertraagd (€ 1,7 mln v). Daarnaast zijn er kleine kasritme verschuivingen, zowel versnelling als vertraging, op diverse andere projecten (€ 0,1 mln v).
€ 2,8 (n)	De overbesteding op het dagelijks beheer en onderhoud heeft voor een deel betrekking op extra onderhoudsmaatregelen aan het groenareaal. Daarnaast zijn binnen het vaarwegcontract extra uitgaven geweest doordat het bezwaar tegen de voorgenomen gunning van het regiocontract gegrond is verklaard. Tot slot zijn binnen het onderhoudsbestek voor wegen en kunstwerken extra planmatige onderhoudsmaatregelen binnen de dagelijkse onderhoudsbestekken uitgevoerd.
€ 0,5 (n)	Om onderbesteding tegen te gaan is voor het onderzoeksbudget verkeer- en vervoerbeleid gewerkt met overprogrammering. Voor 2019 heeft dit geleid tot een overschrijding van het budget. Ten laste van het budget zijn onder andere extra bijdragen voor Groene Cirkels, de verkenningen naar truckparkinglocaties en Central Innovation District (CID)-Binckhorst betaald en diverse andere beleidsonderzoeken uitgevoerd op het vlak van personenvervoer, goederenvervoer, logistiek, smart mobility en fiets. Voor deze onderzoeken is ook tijdelijk externe deskundigheid ingehuurd.
€ 0,9 (v)	Een aantal geplande activiteiten van het ROV zijn in 2019 om verschillende redenen niet uitgevoerd. Het is de bedoeling deze activiteiten in 2020 alsnog uit te voeren.
€ 4,5 (n)	In 2019 heeft een aantal projecten, onder andere het project Beter Benutten Goederenvervoer, tussentijds afgerekend met de in het verleden hiervoor gereserveerde BDU-middelen.
€ 0,2 (v)	De subsidieaanvraag van het ministerie van I&W van € 0,8 mln voor de A20 Nieuwerkerk a/d IJssel - Gouda kon niet meer in 2019 worden afgedaan. Er zijn bijdragen verstrekt voor de MIRT-verkenning Oeververbinding regio Rotterdam (€ 0,3 mln) en voor onderzoek naar de Holland Rail Terminal (€ 0,1 mln). In de overprogrammering worden voor diverse projecten, zoals de N59 en de Corridor Rotterdam - Antwerpen, onderzoeken uitgevoerd, waardoor de raming met € 0,2 mln wordt overschreden.
€ 0,4 (v)	Voor Beter Bereikbaar Gouwe zijn minder kostengemaakt dan verwacht. De onderzoekswerkzaamheden hebben vertraging opgelopen doordat een gepland bestuurlijk overleg niet door kon gaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 1,6 (n)	Als gevolg van onherstelbare schade aan de SolaRoad elementen (zonnepanelen in de weg met zwaar verkeer) is de pilot afgebroken en hebben partijen de overeenkomst per 1 november 2019 opgezegd. De uitgaven mogen daarom niet meer worden geactiveerd en moeten direct ten laste van de exploitatie worden genomen.
€ 0,1 (v)	Kleinere afwijkingen op diverse activiteiten.
€ 3,3 (v)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 22,5 (n)	Kapitaallasten. Er is € 8,5 mln extra afgeschreven op de bijdragen in activa van derden, omdat de ontvangers van de subsidie het betreffende activum niet hebben geactiveerd. Het is de provincie dan niet toegestaan de bijdrage te activeren, met uitzondering van bijdragen aan het Rijk. Daarnaast zijn er ontvangers van de subsidie die in een kortere periode afschrijven dan de provincie en in die gevallen dient de provincie de afschrijvingen daarop aan te passen. In verband met de herindeling Vijfheerenlanden wordt een deel van de provinciale activa overgedragen aan de provincie Utrecht. Dit leidt tot een extra afschrijving van € 14 mln, waar een vordering op de provincie Utrecht tegenover staat, zie ook de toelichting bij de baten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 1,1 (v)	Binnen het RWS-project A16 Rotterdam zijn afspraken gemaakt met het Rijk voor de overdracht van de N209. Eén van de afspraken betrof de afkoop van de boekwaarde N209 op het moment van de overeenkomst. In 2019 is dit bedrag ontvangen.
€ 0,3 (v)	Bij het opstellen van de begroting worden de baten conservatief begroot. Hierdoor zijn op het dagelijks beheer en onderhoud dat in opdracht van en in rekening voor derden is uitgevoerd, waaronder objectbediening, netto € 1,2 mln extra baten ontvangen. De eindafrekening voor het namens de provincie Utrecht uitgevoerde onderhoud Merwedekanaal periode 2015-2018 was € 0,9 mln lager dan het op basis van voorschot berekende bedrag. In verband met de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden en de totstandkoming van de nieuwe beheerovereenkomst met de provincie Utrecht voor het Merwedekanaal zijn de onderhoudsprojecten tijdelijk stil gelegd.
€ 2,1 (v)	Het onderhoud aan de Leiderdorpsebrug, eigendom gemeente Leiderdorp, wordt in 2019/2020 uitgevoerd. Voor de in 2019 uitgevoerde werkzaamheden is de bijdrage al ontvangen (€ 1,5 mln). De baten van derden voor het werk aan de N470 worden door de planning van de werkzaamheden pas in 2020 ontvangen (€ 1,3 mln). Daarnaast zijn op de andere onderhoudsprojecten de baten conservatief geraamd (€ 0,3 mln). De uitgaven en inkomen voor het project Beter Benutten Goederenvervoer worden deels verrekend met de beschikbare middelen voor beheer en onderhoud. Door de tussentijdse afrekening van het project met de gereserveerde BDU-middelen (zie ook de lasten) wordt € 1,6 mln ten gunste van de beheer- en onderhoudsmiddelen geboekt.
€ 3,9 (v)	In 2019 hebben een aantal projecten, onder andere het project Centrale as N213 (Beter Benutten Goederenvervoer), tussentijds afgerekend met de gereserveerde BDU-middelen.
€ 1,2 (v)	Voor de aanleg van een nieuw deel van de A16 Rotterdam is grond verkocht aan de staat en zijn opstalrechten gevestigd en beëindigd. De opbrengst bedroeg € 0,8 mln. Voor het project Korte Termijn Maatregelen A15 is een bijdrage van € 1 mln toegezegd door de Drechtsteden. Hiervan is € 0,4 mln ontvangen in 2019.
€ 0,6 (n)	Vanwege minder uitgevoerde activiteiten door het ROV blijven ook de baten achter bij de raming.
€ 0,2 (v)	Voor de Programmatische Aanpak Gouwe zijn in 2019 de bijdragen van de regiopartners geformaliseerd en ook direct uitgekend.
€ 0,1 (v)	Voor het programmatische team en de werkgroep financiën BO MIRT Goederenvervoer Corridors (GVC) zijn bijdragen ontvangen van de provincies Gelderland, Limburg en Noord-Holland en van het ministerie van I&W.
€ 0,1 (v)	Een deel van de lasten voor duurzaam veilige infrastructuur wordt gedekt door een bijdrage uit de OVP BDU.
€ 0,1 (v)	Kleinere afwijkingen op diverse activiteiten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,8 (v)	Egalisatiereserve beheer en onderhoud. Het nadelig resultaat op beheer en onderhoud (taak 2-1-1, dagelijks beheer en onderhoud / taak 2-1-2, planmatig onderhoud) is verrekend met de storting in de reserve.
€ 0,1 (n)	Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI. Van de gemeente Rotterdam is een bijdrage ontvangen die begroot is in 2020. Om de middelen voor de aanverwante activiteit in 2020 beschikbaar te houden, wordt de bijdrage in de reserve gestort.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 1,2 (n)	Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI. Voor de bijdragen aan de projecten 'Vorbereiding A20 Gouda – Nieuwerkerk a/d IJssel' ad € 0,9 mln en 'Velo-Comfort-systeem Algerabrug' ad € 0,1 mln zijn geen aanvragen ontvangen. Het project 'Pilot geluidsreducerende maatregelen (Whisstone) langs de N223 (De Lier)' ad € 0,2 mln is al in 2018 verantwoord.
€ 6,4 (n)	Reserve Bereikbaarheid. Een deel van de geplande overdrachten van wegen is niet gedaan, waardoor € 5,9 mln minder aan de reserve is onttrokken. Het betreft de overdracht van de N472, de N220/N223 en een aantal overdrachten in het kader van de Wet herindeling. Voor de bijdrage aan de KTA Bereikbaarheid Rotterdam – Den Haag ad € 1 mln is voor € 0,3 mln nog geen aanvraag ontvangen. Voor de bijdragen voor aansluiting van gemeentelijke VRI's (Katwijk, Noordwijk, Voorschoten en Alphen aan den Rijn) op de verkeerscentrale (totaal € 0,2 mln) zijn geen aanvragen ontvangen.
€ 0,2 (n)	Reserve Mobiliteit Door toegekendelooptijdwijzigingen van gesubsidieerde projecten schuift een deel van de subsidie lasten door naar latere jaren, waardoor ook de bijdrage uit de reserve doorschuift.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2 Egalisatiereserve expl proj PZI	5.490	0	5.490	5.540	-50
PR 2 Bereikbaarheid	12.046	2.701	14.747	14.747	0
PR 2 Mobiliteit	1.929	0	1.929	1.929	0
PR 2 Egalisatiereserve beheer & onderhoud	19.000	-2.930	16.070	15.319	751
Totaal toevoeging aan reserve	38.464	-228	38.236	37.535	701
PR 2 Egalisatiereserve expl proj PZI	4.600	-2.148	2.453	1.240	1.213
PR 2 Bereikbaarheid	3.296	6.950	10.246	3.812	6.434
PR 2 Mobiliteit	0	0	0	-244	244
PR 2 Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	1.100	0	1.100	1.103	-3
PR 1 IODS	1.000	0	1.000	1.000	0
Totaal onttrekking aan reserve	9.996	4.803	14.799	6.911	7.888
Saldo reserves	28.469	-5.031	23.438	30.624	-7.187

Bijdrage Verbonden partijen

De provincie participeert in het Wegschap Dordtse Kil, samen met andere partijen is de provincie eigenaar van de Kiltunnel die de N217 met de N3 verbindt. De Kiltunnel maakt deel uit van het gezamenlijke infrastructurele netwerk van provincie en andere wegbeheerders.

Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer

Wat hebben we bereikt?

Voor een adequaat aanbod van openbaar vervoer wil de provincie het volgende bereiken:

- Goed functionerende dienstverlening openbaar vervoer voor bus, regionaal spoor en waterbus;
- Infrastructuur openbaar vervoer op orde;
- Beter kwaliteit openbaar vervoer.

Om het openbaar vervoer betaalbaar, betrouwbaar en beschikbaar te houden hebben we onder meer onderstaande mijlpalen bereikt.

Samen met het ministerie van I&W, MRDH, gemeenten en vervoerders heeft de provincie gewerkt in de werkplaats Metropolaan OV. De basis hiervoor zijn het eerder vastgestelde toekomstbeeld OV 2040 pilot Zuidelijke Randstad en de Ontwikkelagenda OV Zuidelijke Randstad. Hierin wordt de grote lijn uitgezet voor de ontwikkeling van het openbaar vervoer in samenhang met ruimtelijke ordening voor de komende decennia. In 2019 is de adaptieve ontwikkelstrategie Metropolaan OV en Verstedelijk ingemaakt, waarin grote ov-projecten, zoals spoor en hoogwaardig openbaar vervoer, tot 2040 worden geprioriteerd. Ook zijn eerste kostenschattingen gemaakt van een aantal grote projecten. Vanuit de Werkplaats is afgestemd met het Landelijk Toekomstbeeld OV 2040. Het BO MIRT 2020 zal waarschijnlijk een besluit nemen over de verdere ontwikkeling van het Nederlandse spoornetwerk.

In 2019 zijn de overeenkomsten met het ministerie van I&W getekend over continuering van de intercity Dordrecht-Brabant 2020-2024 en realisatie van de Viersporigheid Schiedam, waarmee de Intercitystatus Schiedam kan worden behouden.

In de concessie Drechtsteden Molenlanden Gorinchem (DMG) is vervoerder Qbuzz gaan rijden. In de aanbesteding zijn duurzaamheidseisen gesteld voor een schoon Zuid-Holland. De stadsdiensten van Drechtsteden en Gorinchem zijn op basis van deze aanbesteding in de loop van 2019 geheel elektrisch gaan rijden. Ook heeft de nieuwe concessie uitgebreide ketenvoorzieningen, waardoor de reis van deur tot deur is verbeterd. Hiermee is weer een stap vooruit gezet in de verdere ontwikkeling van best bereikbare provincie. Met ingang van de dienstregeling 2019 is de nieuwe concessie van start gegaan. De start van de concessie kent veel problemen, waarbij onder meer ritten zijn uitgevallen, er veel vertraging is opgetreden en ICT-apparatuur niet functioneerde. Aan Qbuzz is een boete opgelegd. In de loop van 2019 zijn de prestaties van de vervoerder op het gebied van de dienstuitvoering verbeterd ten opzichte van de start, maar ze zijn nog niet volledig op het geëiste niveau.

Bij zero-emissie busvervoer worden naast elektrisch rijden ook andere opties verkend. Zo is een samenwerkingsovereenkomst met het ministerie van I&W gesloten over de aanschaf en inzet van twintig waterstofbussen voor de concessie Hoeksche Waard/ Goeree-Overflakkee.

De aanbestedingen van de concessie Zuid-Holland Noord en het contract van de Waterbus zijn in 2019 verder gebracht. Ook daarin worden eisen gesteld aan verduurzaming en kwaliteitsverbetering. De eerste aanbesteding van de Waterbus leverde geen inschrijvende vervoerder op, waarna extra financiële middelen zijn toegevoegd en diverse eisen in wensen zijn omgezet. Eind 2019 is de aanbesteding opnieuw op de markt gezet. Vanwege de verlenging van de concessie Zuid-Holland Noord met twee jaar is Arriva in 2019 de stadsdienst Leiden geheel elektrisch gaan rijden.

De provincie werkt mee aan het Randstad-net (R-net) voor hoogwaardig openbaar vervoer (HOV). Volgens planning is het R-net uitgebreid met vier R-net en drie HOV-verbindingen, alle in het concessiegebied DMG

(Drechtsteden, Molenlanden & Gorinchem). Er zijn nieuwe fietsvoorzieningen bij de nieuwe haltes gemaakt. Met ingang van de dienstregeling 2019 rijdt de Merwedelinglijn als R-net trein en rijden R-net bussen tussen Rotterdam Kralingse Zoom - Alblasserdam, Rotterdam Kralingse Zoom - Dordrecht en Rotterdam Zuidplein - Sliedrecht. Daarnaast is hoogwaardig openbaar vervoer gaan rijden tussen Dordrecht - Alblasserdam, Rotterdam - Sliedrecht - Utrecht en Gorinchem - Utrecht. Hiermee is een kwaliteitsimpuls gegeven aan het openbaar vervoer.

De R-netverbinding van Rotterdam Zuidplein naar Oud-Beijerland is in onderzoek. Eind 2019 is er een participatiebijeenkomen geweest met reizigers om tracévarianten te bekijken. Naar verwachting wordt in 2020 besloten over de invoer van R-net op deze corridor.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		2.2.a	Aantal instappers in de busconcessies (totaal)	31,9 mln	≥ nulmeting	27,1 (2019)
		2.2.b	Aantal reizigerskilometers in de busconcessies (totaal)	306,4 mln	≥ nulmeting	239,7 (2019)
		2.2.c	Aantal instappers R-net lijnen	4,5 mln	≥ 2018	6,9 (2019)
		2.2.d	Aantal reizigerskilometers R-net lijnen	63,0 mln	≥ 2018	87,1 (2019)
		2.2.e	Aantal instappers spoordiensten	3,0 mln	≥ 2018	4,9 (2019)
		2.2.f	Aantal reizigerskilometers spoordiensten	42,0 mln	≥ 2018	65,8 (2019)
		2.2.g	Aantal instappers Waterbus	1,5 mln	≥ 2018	1,5
		2.2.h	Waardering Openbaar Vervoer obv Klantenbarometer	7,5 (2014)	≥ landelijk gemiddelde 2019	7,9 (landelijk gemiddelde 7,8)
		2.2.i	Waardering van de sociale veiligheid in het openbaar vervoer obv klantenbarometer	7,7	≥ landelijk gemiddelde 2019	8,1 (landelijk gemiddelde 8,0)
		2.2.k	Bezettingsgraad fietsenstallingen bij OV-haltes	79,7%	≥ nulmeting	75,9% (2019)
		2.2.l	Bezettingsgraad P&R-plaatsen bij OV-haltes	68,2%	≥ nulmeting	78,6% (2019)

Verantwoording effectindicatoren

2.2.a t/m f: De doelstelling is deels behaald. De totale reizigersgroei in 2019 is toe te schrijven aan de R-net lijnen, bij de spoordiensten blijven de reizigersaantallen gelijk en het aantal reizigers in de overige buslijnen daalt licht. Deze trend is voornamelijk te verklaren doordat de 3 nieuwe R-net lijnen (488, 489 en 491) in de DMG concessie zijn ontstaan uit verschillende streeklijnen (88, 89, 91, 78 en 178). Logischerwijs tonen de reizigerskilometers eenzelfde trend, de afstanden die afgelegd zijn met R-net zijn toegenomen, maar de afstanden met de overige buslijnen zijn afgenomen. Verder zien we ook een lichte daling in de reizigerskilometer per spoor, dit komt vooral door een afname bij de Treindienst Alphen-Gouda.

2.2.g: 2018 was het beste jaar tot nu toe met prachtig mooi weer en nauwelijks regen in de brede zomer, de reizigersaantallen waren daarom in 2018 (1.637.500) exceptioneel hoog.

Vergelijken met 2018 is daarom niet realistisch, maar het reizigersaantal is in totaal in 2019 (1.547.900) iets afgenomen (-5%).

Twee evenementen gingen niet door in 2019 waardoor een significant aantal reizigers gemist worden: Dordt in Stoom (alleen in even jaren) en de kerstmarkt (vanwege storm afgelast).

Realistischer is het daarom om het reizigersaantal van 2019 met 2017 (1.493.800) te vergelijken en dan is er een reizigersgroei van +3,6%.

2.2.h/i: De doelstelling is behaald. Meer toelichting op de resultaten zie: <https://www.zuid-holland.nl/actueel/nieuws/maart-2020/complimenten-openbaar-vervoer-zuid-holland/>

2.2.k: De lagere bezetting komt vooral voor rekening van de fietsenstallingen bij de stations in Alphen aan den Rijn en Gouda. Mogelijk dat een strengere handhaving van de aanwezigheid van langparkeerders/weesfietsen hier een verklaring voor is.

2.2.l: De doelstelling is behaald.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Het Rijk is systeemverantwoordelijk en daarmee verantwoordelijk voor de investeringen in het hoofdrailnet. De provincie heeft door advisering, lobby en bestuurlijk edruk ervoor gezorgd dat een aantal concrete projecten die bijdragen aan de bereikbaarheid van Zuid-Holland per openbaar vervoer op de agenda kwamen bleven.

Daarbij is gebruik gemaakt van de overleggen en agendering in het BO MIRT en de landelijke OV- en Spoortafels.

De provincie heeft met het Rijk, de MRDH en regiopartners in verschillende beleidstrajecten gesproken over de schaa sprong in het metropolitaan OV en maatregelen op korte termijn. Het metropolitaan levert een belangrijke bijdrage aan het ruimtelijk-economisch vestigingsk limaat, de leefbaarheid in steden, terugdringing van congestie op de weg en een betere bereikbaarheid. Als onderdeel van het Gebiedsprogramma Bereikbaarheid Rotterdam Den Haag is een vervolg gegeven aan de Werkplaats Metropolitaan OV, Ruimte en Duurzaamheid. Door een gezamenlijke voorbereiding vanuit de verstedelijkingsopgave, de opgave van Next Economy en energietransitie is een stevige basis gelegd voor nadere afspraken van Rijk en regio over het openbaar vervoer.

Bij de ontwikkeling van beleidskaders voor aanbesteding van de concessie Zuid-Holland Noord en het contract van de Waterbus heeft de provinciesamenwerking met lokale partijen gezocht, zoals regio's en gemeenten. Met gemeenten, reizigersorganisaties en vervoerders is gesproken over verschillende uitvoeringsaspecten van de R-net verbindingen en voorzieningen.

Voor de R-net en HOV-verbindingen in de Drechtsteden en Alblasserwaard is gekozen voor een integrale aanpak. Haltes, fietspaden, fietsenstallingen en andere voor en na-transportvoorzieningen worden in samenhang en tegelijk aangelegd. In de loop van 2019 is aanvullende infrastructuur aangelegd, zoals fietspaden en fietskluizen in met name de Alblasserwaard. Het knooppunt Meerkerk A27 is aangepakt voor de kortetermijn en is daarmee verkeersveiliger geworden.

Door toenemend verkeer op de weg neemt de snelheid en betrouwbaarheid van bussen provinciebreed af. Er zijn studies gestart om knelpunt te inventariseren. Met Rijkswaterstaat zijn in 2019 de eerste afspraken gemaakt om meer bussen over de vluchtstrook te laten rijden. Dat heeft geresulteerd in bussen op de vluchtstrook op de A29 met ingang van begin 2020.

In de concessie Zuid-Holland Noord is de proef met de museumbus in Leiden geen succes gebleken. Deze lijn werd mede gefinancierd door de gemeente en Arriva. Vanwege de tegenvallende reizigersaantallen is de lijn met ingang van de dienstregeling van 2020 opgeheven. Op en bij het terrein van Esa-Estec is in 2019 een proef met autonoom rijdende voertuigen gestart. De provincie wil met de samenwerkingspartners ervaring opdoen met deze vorm van aanvullend openbaar vervoer.

De tarieven in het regionaal openbaar vervoer zijn in 2019 alleen geïndexeerd. Hiermee blijven de Zuid-Hollandse tarieven de laagste van het land.

De provincie werkt ook aan verbetering van comfort op haltes. Mede naar aanleiding van de in Provinciale Staten ingediende motie om de halte kwaliteits te verbeteren, is samen met wegbeheerders en consumentenorganisaties onderzocht hoe de halte van de toekomst moet zien. Ook is via het programma Start-up in Residence gewerkt aan nieuwe halteconcepten. Twee concepten die worden onderzocht zijn een 3D-geprinte halte en de mogelijkheid om pakketjes bij haltes af te halen. Van dit laatste concept is in 2019 een testlocatie geopend in Spijkenisse.

Personenvervoer over water is in ontwikkeling. De proef met de spits- en daldiensten van de Waterbus was een succes. Daarom zijn deze ook in 2019 gecontinueerd.

De veerdienst Maassluis - Rozenburg is overgenomen door Aqua Swets B.V. In relatie tot de overname is een aanvullende overeenkomst gesloten met de nieuwe exploitant waarmee op kortetermijn bestemming van de betrouwbaarheid wordt bereikt en een versnelde vervanging van een van de veerponten door een nieuwe, duurzame veerpont.

Stand van zaken extra investeringen

Extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (met ingang van 2018 € 1,5 mln). De structurele middelen voor behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer worden deels ingezet voor de exploitatiesubsidie van het veer Maassluis - Rozenburg. Het restantbedrag is gereserveerd voor versterking van personenvervoer over water.

Oplossen knelpunten openbaar vervoer

Middelen van de investeringsimpuls voor "Oplossen knelpunten openbaar vervoer" zijn ingezet voor projecten om een aantal buslijnen langer door te laten rijden in de avonden en om een aantal rustigere buslijnen te behouden die anders zouden zijn opgeheven. Hiermee is de leefbaarheid en bereikbaarheid van met name het landelijk gebied verbeterd.

(Motie 729) Gelijktrekken OV-tarieven provinciale concessies. Op 1 januari 2018 zijn de kilometertarieven voor het openbaar vervoer in de concessie Zuid-Holland Noord verlaagd naar het niveau in de concessies Drechtsteden, Alblasserwaard/Vijfheerenlanden (DAV) en Hoeksche Waard Goeree-Overflakkee (HWGO). Met hulp van een extern bureau is de opbrengstderiving bepaald en is er overeenstemming met Arriva bereikt over de vergoeding die de provincie hiervoor betaalt. In 2019 zijn deze lage tarieven doorgezet en slechts geïndexeerd.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	95.200	195	95.395	91.383	4.012	96%
Baten	720	0	720	1.083	-363	150%
Subtotaal baten en lasten	94.480	195	94.675	90.301	4.375	
Toevoeging aan reserves	9.729	2.850	12.579	12.954	-375	103%
Onttrekking aan reserves	5.377	1.962	7.339	2.702	4.637	37%
Subtotaal reserves	4.352	888	5.240	10.252	-5.012	
Resultaat	98.832	1.083	99.915	100.553	-637	101%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 1,1 (n)	Het betreft hier extra onderzoeken en inhuur van expertise voor de aanbestedingen van het Waterbuscontract en de busconcessie Zuid-Holland Noord.
€ 1,2 (n)	Onder de exploitatie van het openbaar vervoer vallen onder andere de bijdragen aan de vervoerders, concessie management, toegankelijkheid van het OV en het onderhoud DRiS. Het nadelige resultaat is voornamelijk het gevolg van afrekeningen over voorgaande jaren met de vervoerders.
€ 5,3 (v)	Van de gemeente Leiden is nog geen aanvraag ontvangen voor de bijdrage voor no regret maatregelen voor de corridor Leiden-Centraal - Leiden Lammenschans.
€ 0,4 (v)	Vanaf 2017 zijn voor het project HOV Hoeksche Waard - Goeree Overflakkee abusievelijk uitgaven ten laste van de exploitatie gebracht. Dit wordt nu gecorrigeerd.
€ 0,4 (v)	In 2019 zijn slechts twee subsidieaanvragen ontvangen voor sociale veiligheid.
€ 0,1 (v)	In 2019 zijn slechts twee subsidieaanvragen ontvangen voor bedrijfsvervoer.
€ 0,1 (n)	Er is extra capaciteit ingehuurd in het kader van de Luchtvaartnota en de Luchtruimherziening.
€ 0,1 (n)	Kleinere afwijkingen op diverse activiteiten.
€ 0,2 (v)	Apparaatlasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,2 (v)	Van de gemeenten Rotterdam en Den Haag en van de MRDH zijn bijdragen ontvangen voor het Gebiedsprogramma Duurzame Bereikbaarheid Rotterdam-Den Haag.
€ 0,2 (v)	De exploitatiebijdrage aan de Waterbus/Fast Ferry is hoger dan geraamd (Exploitatie OV) waardoor ook de bijdrage van de Drechtsteden € 0,1 mln hoger is dan geraamd. De afrekening voor de concessie ZH-Noord over voorgaande jaren is € 0,1 mln voordelig.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,4 (n)	Reserve Mobiliteit. Een deel van de lasten voor het OV en voor regionale en provinciale infrastructuur (Doel 2-1) wordt verrekend met de reserve Mobiliteit. Omdat de lasten voor deze activiteiten lager zijn dan geraamd, is de storting in de reserve hoger dan geraamd.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 5,3 (n)	Reserve HOV Net Zuid-Holland Noord. Van de gemeente Leiden is nog geen aanvraag ontvangen voor de bijdrage voor no regret maatregelen voor de corridor Leiden-Centraal - Leiden Lammenschans.
€ 0,7 (n)	Reserve Mobiliteit. Het voordelige resultaat op de exploitatie OV als gevolg van afrekeningen over voorgaande jaren met de vervoerders leidt tot een lagere onttrekking aan de reserve.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2 Mobiliteit	8.529	2.850	11.379	11.754	-375
PR 2 Risicoreserve Revolverend Verenfonds	1.200	0	1.200	1.200	0
Totaal toevoeging aan reserve	9.729	2.850	12.579	12.954	-375
PR 2 HOV Net Zuid-Holland Noord	5.377	0	5.377	0	5.377
PR 2 Mobiliteit	0	1.962	1.962	2.702	-740
Totaal onttrekking aan reserve	5.377	1.962	7.339	2.702	4.637
Saldo reserves	4.352	888	5.240	10.252	-5.012

Bijdrage Verbonden partijen

Op 22 oktober 2018 is de Coöperatie Samenwerkingsverband DOVA U.A. opgericht. De provincie Zuid-Holland is in februari 2019 formeel lid geworden. Het betreft een coöperatieve vereniging op het gebied van openbaar vervoer (OV) die zich richt op onderwerpen die alle veertien decentrale OV-autoriteiten aangaan zoals het OV-betaal- en tariefsysteem, sociale veiligheid en de open informatiehuishouding.

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Naar een nieuwe economie: the next level

De provincie Zuid-Holland bevindt zich in een omvangrijk transitieproces naar een duurzame en digitale economie.

De economie heeft te maken met snelle disruptieve technologische ontwikkelingen, zoals de omschakeling van fossiele naar duurzame energie, robotisering, 3-D printing en digitalisering. Daardoor moeten we onze productieprocessen en manier van werken anders inrichten en ons aanpassen aan andere, nieuwe markten en ketens van producent naar consument. Hoe sneller we dat doen, des te concurrerender we zijn. Voor Zuid-Holland betekent dat werk aan de winkel. We maken de stap naar een circulaire economie waarin hergebruik van grondstoffen een nieuw verdienmodel wordt. We stimuleren innovatie via nauwe samenwerking tussen de diverse economische sectoren, kennis- en onderwijsinstellingen die onze regio herbergt. Met een aantrekkelijke woon- en werk omgeving trekken we bedrijven, kenniswerkers en andere talenten.

Energievernieuwing

Het klimaatakkoord dat in 2015 in Parijs is gesloten, luidt het einde in van een economie gebaseerd op fossiele brandstoffen. De aanwezigheid van energie-intensieve sectoren als de haven en de glastuinbouw biedt grote kansen voor de energietransitie. De omvang van de opgave voor energietransitie is in Zuid-Holland groot, 25% van de totale CO₂-emissie in Nederland wordt in Zuid-Holland uitgestoten, 20% van de Nederlandse bevolking woont in deze provincie. Dat biedt de kans om hier ook de grootste stap te zetten en dus een groot effect zichtbaar te maken. Zuid-Holland wil een slimme en schone economie waar fossiele bronnen zijn vervangen door hernieuwbare bronnen. Dat brengt –naast negatieve effecten door klimaatverandering voorkomen- ook nieuwe verdienmodellen, nieuwe exportproducten en nieuwe banen met zich mee. We nemen maatregelen om energie te besparen en het gebruik van aardgas drastisch te verminderen.

Naar een levendige meerkernige metropool

In Zuid-Holland is een onderscheidend meerkernig stedelijk netwerk ontstaan waarin elk stad een eigen profiel heeft ontwikkeld. Onze welvaart en welzijn hangen af van de kwaliteit van dit stedelijk netwerk. Steden zijn ontmoetingsplaatsen, emancipatieladders voor nieuwkomers en broedplaatsen van ideeën en innovatie. Zuid-Holland staat voor de opgave om in het komende decennium een fors aantal woningen te laten bouwen en om de woonvoorraad te verduurzamen. De uitdaging is om deze ontwikkeling op een sociale, gezonde en duurzame manier vorm te geven. Het economisch potentieel kan beter benut worden door de steden met hun afzonderlijke kwaliteiten beter te verbinden tot een metropool. Het leef- en vestigingsklimaat wordt versterkt door stad en land goed te verbinden, door ruimte te bieden voor groen en water in de stad, door een evenwichtige woningvoorraad en passende werklocaties. De vitaliteit van de meerkernige metropool is gebaat bij cultuur, kenniscentra en aantrekkelijke binnensteden.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	118.929	-18.965	99.964	89.998	9.966	90%
Baten	774	963	1.737	4.146	-2.410	239%
Subtotaal baten en lasten	118.155	-19.928	98.227	85.852	12.375	
Toevoeging aan reserve	21.716	33.969	55.684	56.384	-700	101%
Onttrekking aan reserve	37.731	-4.127	33.604	30.174	3.430	90%
Subtotaal reserves	-16.015	38.096	22.081	26.211	-4.130	
Resultaat	102.140	18.168	120.308	112.063	8.245	93%

Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie

Wat hebben we bereikt?

Dit doel beoogt het volgende te bereiken:

- De innovatiekracht van het kennisintensievement te vergroten
- Het organiserend vermogen van het kennisintensievement te vergroten
- Het organiserend vermogen in de greenports en in het Haven Industrie Complex (HIC) te vergroten
- Duurzame transitie van de greenports en het Haven Industrie Complex (HIC)

Binnen dit doel is, als onderdeel van de extra investeringen voor een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 4: Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei
- Impuls 5: Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'
- Impuls 6: Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland
- Impuls 7: Extra bijdrage voor cofinanciering van de innovatiestimuleringsmaatregelen

De provincie versterkt de regionale economie. Wij faciliteren groei die duurzaam en innovatief is. Wij dragen bij aan het creëren van nieuwe kennisintensieve sectoren en aan extra werkgelegenheid door ondernemerschap beter te koppelen aan het transitieproces naar een duurzame en digitale economie. Verder zet de provincie zich in voor het behoud van de sterke positie die de greenports in de wereld hebben. Daarnaast wil de provincie het moderniseringsproces van het Haven Industrie Complex (HIC) faciliteren. Het Rotterdamse havengebied verandert van een klassieke haven economie naar een kennisintensief logistiek en industrie complex gebaseerd op (informatie)technologie, hernieuwbare grondstoffen en innovatieve diensten.

De lage ligging, de grote bevolkingsdichtheid en de energie-intensieve industrie (chemie, greenports en logistiek) maken Zuid-Holland extra kwetsbaar voor de toenemende schaarste aan grondstoffen, stijgende energieprijzen en klimaatverandering. Een transitie naar een water- en energie-efficiënte economie zorgt voor een toekomstbestendig Zuid-Holland.

De provincie stimuleert de samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijven, onder meer via de Economic Board Zuid-Holland (EBZ). Ook benut Zuid-Holland haar innovatiepotentieel steeds beter. Het aantal kennisintensieve maatregelen dat erin slaagt om door te groeien, neemt toe. De geschetste rol van de provincie op economisch gebied zal ook de komende jaren nodig zijn.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		3.1.a	Procentuele jaarlijkse groei van het inkomen van de prioritaire clusters	-2,0	0,1	-0,3
		3.1.b	Procentuele groei BRP (BBV)	PM	PM	
		3.1.c	Procentuele werkgelegenheid (BBV)	PM	PM	70,8

Verantwoording effectindicatoren

Ondanks alle inspanning blijft de gekozen indicator nog achter, maar wel véél minder dan vorige jaren. De indicator geeft het verschil weer tussen het percentage bedrijven met toegenomen omzet en het percentage bedrijven met afgenomen omzet in de prioritaire clusters. Beschikbaar zijn cijfers van de sectoren landbouw, industrie, bouwnijverheid en vervoer en opslag waartoe de prioritaire clusters maritiem en deltatechnologie, transport & logistiek, greenports en bioscience behoren. Gemiddeld is het verschil voor deze sectoren over 2019 - 0,3%. Dit betekent dat waar landelijk het saldo van het percentage bedrijven in de prioritaire clusters met meer

omzet 13,9% hoger is dan het percentage bedrijven in de prioritaire clusters met minder omzet, dit verschil voor Zuid-Holland 13,6% is. Kortom, het gaat met Zuid-Hollandse bedrijven in de prioritaire clusters bijna net zo goed als op landelijk niveau.

Waar het vooral voor bouwnijverheid in die zin een minder goed jaar was dan in de rest van Nederland (positief saldoverschil 20% tegenover 29,7% landelijk), was het verschil voor vervoer en opslag kleiner (4% tegen 5,6% landelijk). Voor industrie (11,1% tegen 6,4% landelijk) en landbouw (19,5% tegen 14,2% landelijk) was het jaar voor Zuid-Hollandse bedrijven in de sectoren waar de prioritaire clusters deel van uitmaken (helaas zijn er geen cijfers van de prioritaire clusters zelf) juist stukken beter dan nationaal. Voor industrie is het positieve saldo bijna twee keer zo groot, in landbouw ook een stuk beter. In vervoer en opslag zijn de marges altijd al klein, zeker voor bedrijven in deze regio met relatief hogere prijzen en grotere personeelstekorten.

Economische groei Zuid-Holland

Over het geheel genomen presteert de Zuid-Hollandse economie in 2019 net iets onder het gemiddelde (1,6% groei is de prognose voor Zuid-Holland tegen 1,7% landelijk).

Seinen lijken steeds meer op groen te staan. Zo bleek uit een ING-onderzoek naar innovatievermogen per provincie in oktober 2018 (een herhaling van een soortgelijk onderzoek in oktober 2015) al dat Zuid-Holland was gestegen van de 10e naar de 2e plek. Maar ook bleek uit de jaarlijkse Scale Up Dashboard van Erasmus Center for Entrepreneurship 2019 dat in 2018 Zuid-Holland na Noord-Holland de meeste snelgroeiende bedrijven kent. Dit is van belang omdat deze bedrijven in Zuid-Holland tussen 2015 en 2018 samen meer dan 45.000 banen hebben gecreëerd. Ook kent Zuid-Holland de meeste jonge snelle groeiers. Overigens is de gemiddelde leeftijd van snel-groeiende bedrijven in Zuid-Holland 16 jaar, dus meestal zijn het geen startups maar gevestigde bedrijven die een sterke groei doormaken.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

MKB-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT)-regeling

In 2019 is er samen met het ministerie van EZK € 14 mln geïnvesteerd in de MKB MIT-regeling. Door het succes van de MKB MIT-regeling en met het oog op de continuering na 2019 is, bij Kadernota 2019, in de jaren 2020 tot en met 2023 jaarlijks € 7,5 mln aan de lasten toegevoegd. De MIT-subsidieregeling is in 2019 op doeltreffendheid geëvalueerd. De hoofdaanbeveling is de inzet van het beleidsinstrument subsidies via de MIT-regeling te continueren met tenminste het huidige budget. De regeling is laagdrempelig en blijkt in een duidelijke behoefte te voorzien. Het hoofddoel van de MIT-regeling, meer innovaties in mkb in Zuid-Holland, wordt bereikt. Daarnaast is aangetoond dat meer dan 50% van de aanvragers hun innovatieproject niet doorzet zonder ondersteuning vanuit de MIT-regeling. Verder blijkt uit de evaluatie dat van mkb-ers die subsidie hebben ontvangen de gemiddelde omzet daarna stijgt met 38%. De gemiddelde R&D-uitgaven van de MIT-ontvangers stijgen met 55%. Eind 2019 heeft het ministerie van EZK bevestigd de cofinanciering met € 0,5 mln te verhogen. Daarmee kan de provincie in 2020 € 15 mln in de MIT-regeling investeren.

InnovationQuarter (IQ)

InnovationQuarter heeft drie kerntaken: Innoveren, Investeren en Internationaliseren. De activiteiten van InnovationQuarter hebben in 2019 geleid tot een extra geïnvesteerd privaatvermogen van circa € 490 mln en 2.764 aantal hoogwaardige arbeidspplaatsen. De doelstellingen uit het Jaarplan 2019 waren respectievelijk € 140 mln en 600 hoogwaardige arbeidspplaatsen.

IQ wil naast de economische impact ook duurzaam het verschil maken, een verschil dat structuurversterkend is en aansluit bij toekomstige uitdagingen van de regio. IQ wil bijdragen aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken voor onder meer voeding, gezondheid, energie en veiligheid. Binnen het team Innoveren wordt dan ook specifiek aandacht besteed aan consortiumvorming en aan innovatieprojecten op deze gebieden. Ook de

andere teams binnen IQ willen een zo groot mogelijke bijdrage leveren aan maatschappelijk evraagstukken. Zo richt het fonds ENERGIIQ, dat IQ beheert voor de provincie, zich specifiek op innovaties die de energietransitie versnellen.

In 2019 is het Zuid-Hollands Investeringsplatform opgericht onder IQ. Het platform bestaat uit een kernteam van IQ en casemanagers bij de provincie, de gemeente Rotterdam en de gemeente Den Haag. Dit platform ondersteunt projecteigenaren bij de ontwikkeling van financiële business cases van kansrijk etransitieprojecten en ondersteunt de markt tussen projecteigenaren en aanbieders van financiering. Het platform werd opgericht naar aanleiding van het advies van de European Investment Bank (EIB). Het platform is ook het voorportaal voor Invest-NL.

Regeling Regionale Netwerken voor Innovatie Zuid-Holland (RNIZ)

De provincie zet middelen in voor de ontwikkeling van regionale netwerken waarin kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheid zijn vertegenwoordigd ('triple helix'). Met de subsidieregeling Regionale Netwerken voor Innovatie Zuid-Holland (RNIZ) wil de provincie het organiserend vermogen van innovatieve clusters en hun kennisbestuiving versterken. Het doel van de netwerkorganisaties is om samenwerking te stimuleren tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden voor innovatie binnen een specifieke sector of economische thema's. De subsidieregeling RNIZ vervangt de oude subsidieregeling Regionale Netwerken Topsectoren (RNT).

De RNIZ beoogt het volgende te bereiken:

- De innovatiekracht van het kennisintensieve MKB vergroten.
- Het organiserend vermogen van het kennisintensieve MKB vergroten.
- Het organiserend vermogen in de greenports en in het Haven Industrie Complex (HIC) vergroten.
- De samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijven stimuleren.

In 2019 is voor € 2,5 mln subsidie verleend aan RNIZ-partners.

Campusregeling

In 2018 is de Subsidieregeling campussen Zuid-Holland vastgesteld. Via deze regeling draagt de provincie bij aan de versterking en doorontwikkeling van de campussen Leiden Bio Science Park, TU Delft Campus en Space Campus Noordwijk. In 2019 is de subsidieregeling voor het eerst opengesteld en zijn diverse projecten ondersteund. In totaal is € 1,5 mln aan subsidies beschikbaar voor projecten op het Leiden Bio Science Park, € 1,5 mln voor projecten op de TU Delft Campus en € 1 mln voor projecten op Space Campus Noordwijk.

Innovatieteam

Het innovatieteam van de provincie, dat eind 2017 is opgericht, is erop gericht de provinciale organisatie efficiënter en effectiever te maken door de inzet op innovatie. Daarvoor heeft het team de volgende drievoudige doelstelling:

- Innovatie integreren in processen en opgaven van de provincie.
- De provinciale organisatie zelf innoveren, waaronder de inkoopfunctie en het inkoop-areaal van de provincie. Het gaat vooral om innovatiegericht aanbesteden en 'launching customer ship'.
- Slimmer communiceren over de innovaties die plaatsvinden binnen en met de provinciale organisatie.

Voorbeelden van activiteiten zijn het Startup in Residence-programma waarin startups met innovatieve business cases worden gekoppeld aan maatschappelijk evraagstukken van de provincie. In 2019 is na beoordeling van 160 aanvragen uiteindelijk samengewerkt met tien startups waarvan er zes een vervolgoopdracht hebben gekregen. De totale opdrachtwaarde uit het programma 2018-2019 bedroeg circa € 0,6 mln. Een ander voorbeeld is het programma 'Van pilot naar opschaling' waarin succesvolle pilots in de reguliere beleidscyclus van de organisatie worden opgenomen. Daarnaast hebben wij opnieuw het Festival van de Toekomst georganiseerd, een innovatiefestival met circa 800 bezoekers waarbij innovatieve oplossingen van en voor de provincie Zuid-Holland centraal stonden.

Greenports

De provincie Zuid-Holland is een belangrijke netwerkpartner in de Zuid-Hollandse greenports. Samen met onze partners willen wij de gezamenlijke meerjarige doelstellingen op het gebied van onder meer modernisering, energietransitie, internationalisering en netwerksamenwerking behalen. In 2019 hebben wij hiervoor de volgende stappen gezet.

Het in 2018 ondertekende innovatiepact van Greenport West-Holland heeft geleid tot diverse innovatieprojecten, zoals learning communities, digital greenhouse, next generations en beroepsbeelden in transitie. In 2019 is de eerste fase opgeleverd van het beoogde fieldlab voor voedselverpakkingen. Voor veel projecten uit het innovatiepact duurde het langer dan verwacht om de gevraagde cofinanciering te beoordelen en te organiseren. Hierdoor valt de projectfinanciering grotendeels in 2020 in plaats van in 2019. Vrijgevallen middelen uit 2019 vloeien terug naar de algemene middelen van de provincie.

Voor de overname en het beheer van de Extractenbibliotheek, waar plantenextracten onderzocht worden voor nieuwe toepassingen, is in 2019 een overeenkomst met Universiteit Leiden gesloten.

Om netwerken te stimuleren heeft de provincie Zuid-Holland een faciliterende rol bij bijvoorbeeld het gebiedsproces Broekpolder (gemeente Westland), waar een groep ondernemers een gebiedsproces start voor een toekomstbestendige Broekpolder. De provincie heeft daarnaast de greenportsnetwerken versterkt door financieel bij te dragen aan de netwerkorganisaties van de Zuid-Hollandse greenports. De provincie heeft verder actief overheden in Europa benaderd om lid te worden van het ERIAFF-netwerk voor tuinbouwregio's voor een Europese triple helix-samenwerking. De China-missie in 2019 heeft de relaties met Hebei, Beijing en Shanghai-Pudon bestendigd voor ontwikkeling van de tuinbouw in het kader van Feeding en Greening Megacities. Het bedrijfsleven heeft de missie positief geëvalueerd.

In het kader van het Energieakkoord uit 2017 zijn in 2019 stappen gezet voor: het WarmteSysteem Westland, de vorming van nieuwe warmtecoöperaties, de planvorming bij de WarmteSamenwerking Oostland (Lansingerland en Pijnacker-Nootdorp) en de ontwikkeling van nieuwe geothermiebronnen in de greenport.

Vervoer van versproducten over spoor heeft in 2019 een impuls gekregen; de realisatiemogelijkheden van de Holland Rail Terminal in Lansingerland zijn verkend. Ook wordt gesproken over inzet van verstreinen vanuit het Rail Service Centre in de Waalhaven van Rotterdam.

Voor de gebiedsverkenning Oostland is in 2019 het ontwerp-werkboek opgeleverd met een inventarisatie van kansen voor versterking van de ruimtelijk-economische structuur van het tuinbouwcluster in het gebied.

De uit het werkboek Westland voortvloeiende Gebiedsuitwerking Greenport 3.0 heeft geleid tot een korte termijn mobiliteitsaanpak om de positie van het Westland in het netwerk van greenports-mainports te versterken.

Circulair

In 2019 hebben Gedeputeerde Staten de strategie Circulair Zuid-Holland vastgesteld. Daarbij zijn diverse onderzoeken uitgevoerd: een verkenning van circulaire landbouw, een onderzoek naar de gevolgen van de transitie naar een circulaire economie op de werkgelegenheid in Zuid-Holland en een verkennend studie naar de sociale gevolgen van een circulair Zuid-Holland in 2050. Ook is verder gewerkt aan de opbouw van netwerken om de circulaire economie in Zuid-Holland te versnellen. Samen met partners zijn diverse initiatieven gestart (mede om te leren), zoals Zuid-Houtland (bouwen met hout) en een proef met plastic statiegeldbekers in Leiden tijdens het 3 oktober-feest om plastic verspilling en zwerfvuil tegen te gaan. Verschillende ondernemers hebben deelgenomen aan Circo-workshops van de provincie, en decentrale overheden hebben kennis opgedaan over circulaire economie tijdens een regiodag. Met de omgevingsdiensten is een verkenning uitgevoerd naar de ruimte voor circulaire economie in vergunningstrajecten en belemmerende wetgeving. Tot slot is gestart met een monitoringssystematiek, waarbij we intern onze reststromen monitoren en met andere overheden hebben verkend hoe we een nationale monitoring vormgeven.

ACCEZ (Accelerating Circular Economy Zuid-Holland)

ACCEZ is het kennisprogramma van de provincie Zuid-Holland voor circulaire vraagstukken. De partners die hierin samenwerken zijn VNO-NCW West, Universiteit Leiden, Erasmus Universiteit Rotterdam, Wageningen University and Research en Technische Universiteit Delft. ACCEZ versnelt ontwikkeling van circulaire economie in de provincie met concrete antwoorden op kennisintensieve vraagstukken. Dit gebeurt door denk-, beleids-, en ondernemerskracht te verbinden. In 2019 zijn de eerste resultaten zichtbaar geworden voor het project Binckhorst en het project Groene Hart Circulair. Rond beide projecten ontstaan nieuwe netwerken. Het programma heeft in 2019 een eigen centrale werkplek op de Binckhorst ingericht waar het met partijen samenwerkt aan circulaire gebiedsontwikkeling. De werkplek faciliteert universitair onderzoekers om samen te werken, en ACCEZ onderzoekt het effect van aanwezigheid in het gebied op de samenwerking met ondernemers. In 2019 heeft het project Groene Hart Circulair, met veehouders en andere ondernemers in het Groene Hart business cases ontwikkeld voor circulair ondernemen. Ook wordt ACCEZ steeds vaker gevonden als partner voor kennisintensieve samenwerking, bijvoorbeeld tussen de Zuid-Hollandse universiteiten, een aantal grote gemeenten en de provincie.

Versterking Life Sciences & Health – regeneratieve geneeskunde

Sinds de Begroting 2018 is een jaarlijkse reservering van € 1,2 mln opgenomen voor de strategische versterking van de sector Life Sciences & Health. Binnen de sector is regeneratieve geneeskunde in Zuid-Holland een belangrijk speerpunt. In 2019 is een opdracht van € 0,3 mln verleend aan het Holland US Bridge Programma, dat als belangrijk stedoel heeft om Life Sciences bedrijven uit Zuid-Holland toegang te verlenen tot de Amerikaanse kapitaal- en gezondheidszorgmarkt. Daarnaast is een subsidie van € 75.000 verleend aan de stichting RegMed XB. De stichting RegMed XB is een samenwerking gericht op versnelling van de ontwikkelingen op het gebied van regeneratieve geneeskunde. Op basis van amendement 582 ('Extra GS Voorstellen Begroting 2018'; 08-11-2017) is een reservering opgenomen, voor een nader te concretiseren investeringsbeslissing op het gebied van regeneratieve geneeskunde, waarmee de Zuid-Hollandse oppositie op dit terrein wordt versterkt. De besluitvorming over deze investeringsbeslissing duurt echter langer dan verwacht. De overige middelen zijn in 2019 daarom in reserve gebleven. Gedeputeerde Staten zullen naar verwachting in 2020 een investeringsbeslissing aan Provinciale Staten voorleggen.

Versterking Space-cluster

In februari 2019 is € 7 mln voor een meerjarige boekjaarsubsidie aan NWO-I verleend voor herhuisvesting van het Nationaal Instituut voor Ruimteonderzoek (SRON) naar het Leiden Bio Science Park. Het is de bedoeling dat SRON-Utrecht in 2021 van Utrecht naar Leiden kan verhuizen.

In het kader van de ontwikkeling van Space Campus Noordwijk (naar aanleiding van afspraken in de regiodeal 'ESTEC en Space Campus Noordwijk') is in samenwerking met de gemeente Noordwijk een campusorganisatie ingericht en de directeur geworven. Eind september is de boekjaarsubsidieaanvraag ontvangen van € 0,3 mln voor 2019/2020 en deze is begin 2020 verleend aan Stichting Space Campus Noordwijk.

Verder is er in oktober een openstelling gedaan van € 1 mln binnen de subsidieregeling Campussen voor projecten om de Space Campus Noordwijk te versterken. Er zijn twee subsidieaanvragen ingediend waarvan er intussen één gehonoreerd is. De tweede is in behandeling.

In november is een actie-agenda 2019-2022 gelanceerd voor samenwerking in de space-sector tussen de twee sterke Europese ruimtevaartregio's Bremen en Zuid-Holland. De actie-agenda werd gelanceerd door SpaceNed, provincie Zuid-Holland, landsdeel Bremen en Aviaspace Bremen.

SMITZH (Smart Manufacturing Industriële Toepassingen in Zuid-Holland)

Het SMITZH-programma helpt Zuid-Hollandse maak bedrijven hun productieprocessen te verbeteren door hen te verbinden aan hightech toeleveranciers en Smart Manufacturing-fieldlabs. In fase 3 van het programma dat in het najaar 2019 is gestart, is specifieke aandacht voor opschaling en de thema's: technologieontwikkeling, arbeidsmarkt en internationalisering. Ook zijn er nieuwe partners ingestapt. In 2019 is € 5,2 mln subsidie aan TNO en IQ toegekend voor fase 3 van het SMITZH programma. De gesubsidieerde activiteiten lopen door tot en met 2022.

Fieldlabs

Fieldlabs zijn praktijkomgevingen waarin bedrijven en kennisinstellingen doelgericht producten en technologieën ontwikkelen, testen en implementeren. De provincie ondersteunt fieldlabs met eigen en Europese middelen (EFRO). Het innovatieprogramma voor de maakindustrie 'Smart Manufacturing Industriële Toepassingen in Zuid-Holland' (SMITZH), ter grootte van € 5 mln is al gestart. Voor 2020 en 2021 is € 1,4 mln beschikbaar voor nieuwe fieldlab activiteiten en innovatieprogramma's.

Voortgang intensiveringsmiddelen 2016-2019

- Impuls 4: Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei
De uitvoering van deze impuls vindt plaats onder de noemer ACCEZ. Het project loopt nog door tot en met 2021.
- Impuls 5: Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'
De uitwerking van deze impuls heeft geleid tot twee subsidieregelingen: Campussen in Zuid-Holland en Fieldlabs. Voor de campusregeling zijn de middelen tot en met 2019 besteed en wordt verlenging voorgesteld in de coalitieperiode 2020-2023. Ook voor fieldlabs worden voor die periode middelen aangevraagd.
- Impuls 6: Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland
De subsidieverlening heeft plaatsgevonden. De uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten loopt nog door tot en met 2021.
- Impuls 7: Extra bijdrage voor cofinanciering van de innovatiestimulering mkb, dit onderwerp is al enige tijd afgerond.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	48.643	-14.095	34.548	33.858	691	98%
Baten	80	0	80	210	-130	263%
Subtotaal baten en lasten	48.563	-14.095	34.468	33.647	821	
Toevoeging aan reserves	1.200	15.104	16.304	16.304	0	100%
Onttrekking aan reserves	17.853	-5.648	12.205	11.587	618	95%
Subtotaal reserves	-16.653	20.752	4.099	4.717	-618	
Resultaat	31.910	6.657	38.567	38.364	203	99%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,3 (v)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 0,3 (n)	De uitgaven voor SMITZH zijn € 0,3 mln hoger dan geraamd als gevolg van versnelling van het project, waardoor de lasten 2019 hoger zijn dan geraamd. In 2020 is hierdoor sprake van lagere lasten (te verwerken in de 1 ^e Begrotingswijziging 2020).
€ 0,4 (v)	De uitgaven voor versterking economie zijn voor enkele onderdelen lager als gevolg van fasering naar 2020. Het betreft onder meer: <ul style="list-style-type: none">• ACCEZ: fasering van € 0,1 mln naar 2020.• Campusregeling: fasering van € 0,1 mln naar 2020.• Procesgeld economie: € 0,2 mln ten behoeve van projecten in 2020.
€ 0,3 (v)	De uitgaven voor Detailhandel bedrijventerreinen zijn lager dan geraamd omdat er minder animo was dan verwacht voor de subsidieregeling.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,1 (v)	Het betreft hier hogere bijdragen van derden voor uitvoeringskosten van economische programma's.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,3 (n)	Betreft lagere onttrekking reserve Bedrijventerreinen voor uitgaven detailhandel (zie lasten).
€ 0,5 (n)	Betreft lagere onttrekking reserve Versterking Economie voor diverse onderdelen (zie lasten)

Instrumentarium

Subsidies

De subsidieregeling MKB Innovatie stimulerings Topsectoren Zuid-Holland (MIT ZH).

De provincie stimuleert innovatie binnen het MKB met de subsidieregeling MIT ZH. MKB-ondernemers in de topsectoren kunnen een financiële bijdrage krijgen bij de uitvoering van haalbaarheidsprojecten en/of R&D-samenwerkingsprojecten. Het ministerie van EZK levert voor deze regeling 50% cofinanciering. In 2019 heeft het ministerie van EZK € 7 mln aan cofinanciering toegekend. Het subsidiefonds voor 2019 van € 13,4 mln (exclusief 4% uitvoeringskosten) is volledig uitgeput.

Overige subsidies:

RNIZ-regeling (€ 2,5 mln verleend in 2019)

Campusregeling (€ 1,5 mln verleend in 2019)

Interreg-EFRO (circa € 7,5 mln; verleningen 2019 worden nog afgerond)

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie
PR 3 Interreg-cofinanciering EFRO	0	400	400	400	0
PR 3 Regionale netwerken topsectoren	0	773	773	773	0
PR 3 Versterking economie	0	7.100	7.100	7.100	0
PR 3 MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	6.831	6.831	6.831	0
PR 3 Risicoreserve Regmed XB	1.200	0	1.200	1.200	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.200	15.104	16.304	16.304	0
PR 3 Bedrijventerreinen	500	0	500	202	298
PR 3 Interreg-cofinanciering EFRO	4.500	-850	3.650	3.650	0
PR 3 Regionale netwerken topsectoren	860	-260	600	590	10
PR 3 Versterking economie	5.868	-2.431	3.437	3.128	309
PR 3 MIT MKB Innovatiestimulering topsect	5.700	-2.057	3.643	3.643	0
PR 3 Risicoreserve Regmed XB	425	-50	375	375	0
Totaal onttrekking aan reserve	17.853	-5.648	12.205	11.587	618
Saldo reserves	-16.653	20.752	4.099	4.717	-618

Bijdrage Verbonden partijen

InnovationQuarter (IQ)

InnovationQuarter (IQ) draagt bij aan de ambitie van GS om het innovatiepotentieel van Zuid-Holland beter te benutten. InnovationQuarter ontsluit het innovatieve vermogen van Zuid-Holland en versterkt op deze wijze de concurrentiekracht van de regio duurzaam. Dat doet InnovationQuarter door financiering van vernieuwende en snelgroeiende bedrijven mogelijk te maken (vanuit haar kerntaak Capital), samenwerk ingtussen ondernemers, kennisinstellingen en de overheid te bevorderen (vanuit haar kerntaak Business Development) en door innovatieve bedrijven en investeringen aan te trekken naar en te behouden in de regio, die:

- sectoren/ clusters versterken;
- tot een toename in private R&D investeringen leiden en/of;
- tot een toename in werk gelegenheid leiden (vanuit haar kerntaak Foreign Investment).

De inhoudelijke focus van InnovationQuarter ligt bij de speerpunten Cleantech, Life Sciences & Health, Safety & Security, Horticulture en Smart Industry. De geografische focus ligt op de gehele provincie Zuid-Holland.

Vanquard Initiative

Het Vanquard Initiative (VI) is een politiek initiatief om de rol van de regio's in het Europees innovatie- en industrieel beleid te versterken. De provincie Zuid-Holland is in 2014 lid geworden van het VI. Momenteel is het VI één van de meest toonaangevende Europese platformen om de regionale 'slimme specialisatiestrategie (S3)' in Europa vorm te geven en uit te voeren. De inzet van de betrokken regio's is erop gericht bottom-up marktgedreven innovatieve en industriële vernieuwing in Europese prioritaire gebieden aan te jagen met Europese interregionale triple helix samenwerking (people, planet, profit).

Het Nieuwe Westland CV (ONW)

De Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland (ONW) is een publiek-private samenwerking tussen de gemeente Westland, het Hoogheemraadschap Delfland en BNG Gebiedsontwik keling. De ONW is bedoeld als instrument om de ambities van het Integraal Ontwikkelingsprogramma Westland (IOPW) uit te voeren. De projectenportefeuille bestaat uit woningbouwlocaties.

Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Regionale energiestrategieën opstellen
- Ruimtelijk beleid voor opgave hernieuwbare opwekking op land tot 2030
- Planvorming en voorbereiding voor verduurzaming gebouwde omgeving tot 2022 en realisatie (warmte)infrastructuur
- Nieuwe energiedragers (elektriciteit, waterstof, biomassa) verder ontwikkelen, opslag en conversie en bijbehorende infrastructuur voor verduurzaming en circulair maken en industrie
- Gebiedsaanpak emissiereductie veenweiden en innovaties glastuinbouw
- Verdere verduurzaming OV, (brandstoffen voor) mobiliteit en infrastructuur
- Regionale energiestrategieën overeenkomen
- Arbeidsmarkt en scholing
- (Markt)financiering organiseren
- Burgerparticipatie faciliteren

In 2019 heeft de provincie onder meer aan de volgende zaken gewerkt:

- In zeven regio's is bijgedragen aan kennis over energiegebruik, ruimtelijke impacten bronnen en zijn regionale energiestrategieën voorbereid (RES'sen)
- Bijgedragen aan de opgave hernieuwbare opwekking van elektriciteit op land
- Inzage opgebouwd in belemmeringen om elektriciteit op te wekken via zonnepanelen op dak en dubbel ruimtegebruik
- Planvorming en voorbereiding voor verduurzaming van de gebouwde omgeving met gemeenten opgepakt, in het bijzonder de warmtebronnen en warmtevraag per gemeente helder krijgen
- Kennisopbouw over de ontwikkeling van warmtebronnen zoals geothermie en aquathermie gestimuleerd en gedeeld
- Kansrijke lokale warmteprojecten bijeengebracht en gebundeld voor ontwikkelingen aanvraag van Europese subsidie
- Voorstellen over marktordening voor (regionaal) warmtetransport opgebouwd via Green Deal met warmtepartners voor warmtewet 2
- Ontwikkeling van (warmte)infrastructuur voor verstedelijkt Zuid-Holland verder gebracht
- Kennisontwikkeling gestimuleerd over nieuwe energiedragers, opslag en conversie en bijbehorende infrastructuur voor verduurzaming en circulair maken en industrie
- Een conceptvisie voor de inzet van waterstof in Zuid-Holland opgesteld
- Gebiedsaanpak emissiereductie veenweiden en innovaties glastuinbouw doorgevoerd
- Verdere verduurzaming van het streek-OV, mobiliteit over water en onze infrastructuur ter hand genomen
- Uitdagingen op de arbeidsmarkt en opleiding voor energietransitie geanalyseerd en bijgedragen aan oplossingen hiervoor
- Inwonersinitiatieven voor opwekking van elektriciteit, besparing en/of warmteverduurzaming ondersteund met subsidie en kennisdeling
- Bijgedragen aan bestrijding van energiearmoede via projecten en opleiding van buurt-energieadviseurs

Hoofdlijnenakkoord

In 2019 is gewerkt aan de uitvoering van de Energieagenda Watt Anders 2016-2020-2050, die Provinciale Staten in het verlengde van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 hebben geaccordeerd. Bovengenoemde speerpunten vormen onderdeel van deze agenda.

Eind 2019 hebben PS ermee ingestemd dat het IPO het Klimaatakkoord medeondertekent. De doelstellingen daarin geven, samen met het coalitieakkoord 'Elke dag beter. Zuid-Holland,' voor de provinciede nieuwe kaders waarbinnen de komende jaren de plannen geactualiseerd zullen worden in een uitvoeringsprogramma.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		3.2.a	Aandeel duurzame energie in Zuid Holland (%)	3.1 %	7	5.3
		3.2.b	Totale productie van hernieuwbare energie in Zuid Holland (PJ)	13.4 PJ	30	22.9
		3.2.c	Vermeden CO2 uitstoot door duurzame energie inzet in Zuid Holland (in Mton)	1.7 Mton	4.5	3.2
		3.2.d	Absolute energiebesparing ten opzichte van 1990 (PJ)	-34 PJ	-21	-30
		3.2.e	Vermeden CO2 uitstoot door energie-efficiëntie, besparing en transitie ten opzichte van 1990 (Mton)	-4 Mton	-2	-7.8
		3.2.f	Totale emissie broeikasgassen in Zuid Holland (Mton)	40 Mton	42	43
		3.2.g	CO2 voetafdruk van de organisatie inclusief beheer en onderhoud infra en OV-concessies (k tonCO2)"	64 k ton	55	63

Verantwoording effectindicatoren

De bovenstaande gegevens onder 'meetwaarde 2019' zijn gegevens over het jaar 2018, alleen voor windenergie zijn de cijfers uit 2019 gebruikt. De cijfers voor 3.2.g zijn gedeeltelijk geschat op basis van de wijzigingen die in 2018 zijn doorgevoerd op het gebied van inkoop duurzame energie en inzet elektrische auto's en gedeeltelijk berekend uit gemonitorde gegevens (zoals fossiel brandstofgebruik OV).

De monitor wordt jaarlijks op dezelfde wijze door de DCMR uitgevoerd zodat vergelijkbaar betrouwbaar is. De basisbronnen zijn de Klimaatmonitor van het Rijk, CBS-gegevens, emissieregistratie en voor de industrie de elektronische milieujaarverslagen (emjv's). Daarnaast zijn de volgende zaken van belang:

- Het aandeel duurzame energie (3.2.a) wordt uitgedrukt als percentage van het totale finale energiegebruik. Als nulmeting is het jaar 2013 gekozen op verzoek van de Staten (referentiejaar 1990 zou als nulmeting bijna 0% opleveren).
- Energiebesparing (3.2.d) betreft de absolute besparing in de mobiliteit, industrie, glastuinbouw en gebouwde omgeving ten opzichte van referentiejaar 1990 (dit geeft een indicatie omdat er niet is gefilterd op bijvoorbeeld gestopte of gestarte ondernemingen). De nulmeting geeft de energiebesparing in 2013 weer (NB. Het negatieve getal geeft hier dus aan dat er geen besparing is maar meer energie is gebruikt dan in 1990).
- Voor de nulmeting bij 3.2.d en 3.2.e is op verzoek van de Staten gekozen voor het jaar 2013 (i.p.v. 1990).
- Voor 3.2.f de totale CO₂-emissie is het referentiejaar 1990 als nulmeting ingevoerd (40MT).

3.2.a: Het aandeel duurzame energie is in de afgelopen jaren gestaag gestegen, van 2,6% in 2010 naar 5,3% in 2018 maar blijft achter op de planning. Deze stijging is met name ingezet door de opwekking van zonne-energie. De stijging is onvoldoende om de doelstelling van 9% hernieuwbare energie in Zuid-Holland in 2020 te halen.

3.2.b: De absolute hoeveelheid geleverde duurzame energie is mede afhankelijk van de hoeveelheid wind en de hoeveelheid nuttige zonneshij. De opbrengst verschilt per jaar. Oude windturbines zijn ontmanteld en mogen of

kunnen niet altijd vervangen worden. In 2016, 2017 en 2018 zijn veel windturbines vervangen. Dit leverde een dip op in de groei van de opbrengst. In het totaalcijfer van duurzame energie is de opbrengst van windenergie van 2018 gebruikt (geldt ook voor indicator 3.2.a en 3.2.c).

3.2.c: De vermeden CO₂ uitstoot door inzet van hernieuwbare energie (zon, wind warmte) is gebaseerd op een omrekening voor een gemiddelde CO₂-emissie voor elektriciteit opwekkingen een gemiddelde CO₂-emissie voor verwarming. Als deze emissiereductie niet had plaatsgevonden, zou de totale emissie van CO₂ in Zuid-Holland navenant hoger zijn geweest.

3.2.d: Over de periode van 1990 tot heden is er, ondanks energie-efficiëntie maatregelen, een toename van energiegebruik, dus een negatieve besparing. De nulmeting geeft het verschil aan tussen 1990 (=schatting 400 PJ) en 2013 (434 PJ). Er is in 2018 433PJ energie gebruikt

3.2.e: Ook de CO₂-uitstoot is ten opzichte van 1990 gestegen. Daardoor is er geen uitstoot vermeden. Ten opzichte van 1990 is 3,8 Mton meer CO₂ de atmosfeer ingeblazen (dus negatief vermeden).

3.2.f: Maar liefst 66% van de CO₂-emissie in Zuid-Holland wordt veroorzaakt door de industrie, inclusief de elektriciteitscentrales. Doordat de economie aantrekt en andere sectoren wel een daling in CO₂-emissie laten zien, drukt het industrieel steeds zwaarder op het totaal.

3.2.g: In het kader van strategie 'Voorbeeldig investeren' is een nulmeting over het jaar 2015 uitgevoerd en is bepaald dat we niet alleen de eigen gebouwen meenemen, maar ook het beheer en onderhoud en de aanleg van provinciale wegen en de emissies die gepaard gaan met onze OV-concessies. Dit heeft geresulteerd in een nieuwe indicator voor deze strategie. De categorie OV-concessies is verantwoordelijk voor meer dan 2/3 van de provinciale CO₂-uitstoot.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Klimaat- en Energieakkoord

In 2019 is een stevige bijdrage geleverd aan afronding van het Klimaatakkoord. De personele inzet is versterkt, in het bijzonder voor de verduurzamingsopgave van industrie, landbouw en mobiliteit en verder op sturing op en monitoring van de totale inbreng van onze provincie.

Programmabudget Energietransitie

De beschikbare middelen zijn ingezet voor de subsidieregeling lokale initiatieven (waaronder bewonersinitiatieven, sportverenigingen en coöperaties), voor de bestrijding van energiearmoede, voor de ontwikkeling van een visie op de inzet van waterstof, voor de inzet van transitieadviseurs voor verduurzaming van de gebouwde omgeving en voor de inzet op het warmtedossier.

Energietransitie industrie

Bij de Najaarsnota 2019 is besloten € 2,2 mln in een reserve beschikbaar te maken voor inzet in 2020.

Bottlekstoomnetwerk

Inzet op energie-infrastructuur is voor de komende jaren essentieel. Veel transitieplannen lopen nu vast op een ontoereikende energie-infrastructuur. In 2019 is het Bottlekstoomnetwerk verder uitgewerkt en naar verwachting zullen de Final Investment Decisions (FID's) worden genomen en zal de subsidie worden verleend (€ 2 mln). Voor kleinere energie-infrastructuurstukken op bedrijventerreinen zal in 2020 bekend worden of een regeling de verbetering van de energie-infrastructuur kan versnellen.

Bij de Najaarsnota 2019 is besloten € 2 mln te verschuiven naar 2020, omdat dan de subsidie zal worden verstrekt.

Versterken omgevingsdiensten

In de Voorjaarsnota 2019 is € 0,5 mln overgeheveld naar doel 1.6 (Milieu). Hiervan is € 0,1 mln gebruikt. Dit heeft een rapportage van Pels Rijcken opgeleverd waarin de (on)mogelijkheden voor de provincie worden aangegeven om scherper de randen op te zoeken van wat wettelijk mogelijk is in de vergunningverlening. In de Najaarsnota 2019 is € 0,035 mln overgeheveld naar 2020 voor verdere opvolging van deze adviezen. Voor versterking van de omgevingsdiensten is verder € 0,015 mln gebruikt voor een steviger adviserende rol op energiebesparing naar provinciale bedrijven en om de verduurzaming op bedrijventerreinen te versterken.

Duurzame energie - opleidingen

De provincie heeft bijgedragen om de uitdagingen op de arbeidsmarkt op te lossen door samen op te trekken met 'human capital agenda'. Na afronding van de verkenning 'Energiecampus Zuid-Holland' zijn de opleidingen voor energietransitie geanalyseerd en hebben we een begin gemaakt met de 'School of Energy' in samenwerking met de TU Delft; waar alle topkennis uit onze provincie samenkomt.

In 2019 is voor de leerstoel geothermie € 0,025 mln bijgedragen. In 2019 is de associate professor benoemd en gestart. Op deze manier kan het geothermie programma op de TU Delft verder opgezet worden.

Voor de ontwikkeling van het educatieprogramma voor mbo-techniek is in 2019 eenmalig € 0,1 mln beschikbaar gesteld. Door een tweede ROC-opleidingslocatie uit te rusten met apparatuur voor duurzame energie en opleidingen voor de ontwikkeling van bijbehorende kennis en kunde te subsidiëren, versterken we die kennis en verminderen we de krapte op de arbeidsmarkt. Voor een deel van het bedrag (€ 0,005 mln) is een adviesopdracht uitgezet. Binnen deze adviesopdracht wordt gewerkt aan de samenwerking tussen verschillende mbo-scholen in Zuid-Holland, en krijgen wij inzicht over waar ze van elkaar kunnen leren, gebruik kunnen maken van elkaars lesmethoden en tools en hoe de provincie eraan kan bijdragen dit netwerk te versterken.

Voor de opleidingslocatie/opleidingen is samen met InstallatieWerk Zuid-Holland een plan uitgewerkt voor een Klimaat- en Energieloket in Rijswijk, waar de komende 5 jaar opleidingen worden verzorgd voor mbo-studenten, zij-instromers en vakpersoneel. Het is helaas niet gelukt deze opdracht in 2019 te gunnen, we gaan hier in 2020 graag mee verder.

Gebouwde omgeving

Er is € 0,2 mln toegevoegd aan de subsidieregeling lokale initiatieven. De voorwaarden zijn aangepast voor VvE's is een maximale WOZ-waarde toegevoegd. Daarnaast is een paragraaf aan de regeling toegevoegd, de zogenaamde microsubsidies. Hiermee kunnen particulieren in de genoemde doelgroep subsidie krijgen voor verduurzamingsactiviteiten van de woning waarin zij wonen. Ook hier geldt een maximale WOZ-waarde, respectievelijk een maximale huurgrens.

De toegekende € 0,5 mln zijn in de vorm van pilots besteed waarbij een combinatie is gemaakt met bestrijding van energie-armoede en samenwerking is gezocht met gemeenten en andere partners.

Energieloketten

Bij de Najaarsnota 2019 is besloten de € 0,4 mln voor de energieloketten te verschuiven naar 2020, omdat dan de uitgaven worden gedaan voor versterking van de energieloketten. Deze geven actief voorlichting aan particuliere eigenaren.

Samen aan de slag / regio's

Er is een sterke stijging van het aantal initiatieven in Zuid-Holland. Zij bespreken in het lerend netwerk relevante ontwikkelingen en helpen elkaar daarbij. Naast geformaliseerde organisaties als coöperaties is ook het aantal informele duurzaamheidsinitiatieven toegenomen, waaronder bijvoorbeeld wijkgerichte aanpakken en autodeelprojecten. Ook zij nemen deel aan dit lerend netwerk.

Uitvoering amendement 645 Voedselbank

Voor de uitvoering van amendement 645 is in 2019 voor verdere ontwikkelingen verduurzaming van de (twee) regionale distributiecentra in Rotterdam en Den Haag € 0,3 mln beschikbaar gesteld, in de vorm van een meerjarige incidentele subsidie (2019-2021). Met € 0,05 mln uit dit budget zijn de distributiecentra, die de distributie voor nagenoeg de hele provincie verzorgen, in staat gesteld stappen voor verduurzaming te zetten. In de eerste fase is een onderzoek gestart naar effectieve maatregelen en een plan van aanpak opgesteld dat aansluit bij de provinciale doelstellingen. De resterende middelen zijn beschikbaar voor uitvoering van de voorgestelde maatregelen.

Subsidieregeling Lokale initiatieven

In 2019 zijn circa 130 aanvragen ontvangen voor de subsidieregeling lokale energie-initiatieven Zuid-Holland. Het beschikbare budget (€ 4,5 mln) was medio 2019 uitgeput. Er is dankbaar gebruik gemaakt van de extra gelden (€ 2 mln) die PS bij voorjaarsnota aan de regeling hebben toegevoegd.

Subsidieregeling "Asbest eraf? Zon erop!"

Vanwege het toegenomen aantal verleningen in 2018 is het budget in 2018 en 2019 verhoogd en zijn de resterende middelen in de jaren 2020-2022 evenredig verlaagd. De verdeling is verwerkt via de reserve Greendeal zonnepalen waarvan € 0,5 mln in 2018 en € 0,3 mln in 2019. Daarnaast hebben Provinciale Staten bij de Begroting 2019 een bedrag van € 0,5 mln toegevoegd aan het budget, zodat een totaalbedrag van € 1,35 mln beschikbaar was. Het subsidieplafond is in mei 2019 bereikt. De aanspraak van de markt is niet voor het volledige bedrag rondgekomen doordat enkele aanvragen niet (volledig) kwalificeerden voor toekenning. Zo is er een vrijval van € 0,15 mln.

Warmteparticipatiefonds

Onder voorbehoud van een positief besluit over uitbreiding van de infrastructuur voor warmtevoorziening aan de noordoostkant van de provincie is deelname in het Warmteparticipatiefonds (oorspronkelijk € 65 mln) verhoogd met € 25 mln voor overige projecten. Ook is in 2019 met instemming met de bestuursovereenkomst "Leiding over oost" het kapitaal verder voorwaardelijk opgehoogd met € 47,5 mln. Het totale (voorwaardelijk) toegezegde kapitaal van het Warmteparticipatiefonds bedraagt nu € 137,5 mln. Voor het totaal toegezegde en reeds verstrekte kapitaal is een risicoreservering van 25% in de begroting opgenomen. Deze wordt gespreid over een aantal jaren opgebouwd.

VTH-taken

Er is een actualisatie gestart van de vergunningen op het gebied van energie. Intensivering van het toezicht loopt sinds 2015. Het budget hiervoor is gedekt door doel 3.1. 2019 was het laatste jaar dat deze dekking door de reserve Versterking economie is gedekt.

Subsidie Energieweb

In het kader van de Ruimtelijke ontwikkeling Zuidplaspolder zijn in het verleden afspraken gemaakt om duurzame en hoogwaardige glastuinbouw te realiseren. De provincie heeft eind 2018 de aanleg van een lokaal distributienet voor warmte, het project Energieweb Glasparel+ gesubsidieerd. Rekeninghoudend met de lasten bij een verlening worden de middelen in de jaren 2019-2020 in de begroting gebracht. Dekking vindt plaats vanuit de reserve Verduurzaming Zuidplaspolder en de reserve Mitigatie / Energie. De aanleg van het warmtenet is 2019 nog niet begonnen door vertraging van realisatie van de beoogde warmtebron.

Overige instrumenten: Letters of Cooperation industrie

Op 10 december 2019 heeft de provincie weer de Letters of Cooperation (LOC) met Deltalinqs, het Havenbedrijf Rotterdam, de gemeente Rotterdam en diverse bedrijven ondertekend. Met deze ondertekening zet de provincie zich samen met het bedrijfsleven in om de energietransitie te versnellen. Belangrijke onderwerpen in de LOC zijn onder andere de energie-infra, energie-efficiency en versterking van de waterstofeconomie.

RES-samenwerking

In het RES-proces werken overheden met netbeheerders, maatschappelijk instak eholders en bewoners regionaal gedragen keuzes uit voor de opwekking van duurzame elektriciteit en de warmtetransitie van de gebouwde omgeving. De RES is niet alleen een strategie, het is ook een manier van - langjarig - samenwerken en een proces om plannen te maken. De RES 1.0 moet vóór 1 maart 2021 gereed zijn.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	15.845	-3.245	12.600	11.328	1.272	90%
Baten	0	130	130	950	-820	731%
Subtotaal baten en lasten	15.845	-3.375	12.470	10.377	2.093	
Toevoeging aan reserves	14.125	16.050	30.175	30.875	-700	102%
Onttrekking aan reserves	4.348	0	4.348	3.844	503	88%
Subtotaal reserves	9.777	16.050	25.827	27.031	-1.203	
Resultaat	25.622	12.675	38.297	37.408	889	98%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,5 (n)	De ontwikkeling van het warmtesysteem tussen Rotterdam en Leiden vergde meer provinciale inzet dan geraamd. Dit betreft inhuur van specialistische kennis.
€ 0,4 (v)	De lasten voor innoveren en kennis zijn lager dan geraamd.
€ 0,3 (v)	De apparaatlasten zijn lager dan geraamd.
€ 0,2 (v)	De aanspraak van de markt op de subsidieregeling Lokale Initiatieven was lager dan geraamd.
€ 0,2 (v)	De lasten voor verduurzaming industrie zijn lager dan geraamd.
€ 0,1 (v)	De aanspraak van de markt op de subsidieregeling Greendeal (zonnepanelen) was lager dan geraamd.
€ 0,1 (v)	De lasten voor inhuur deskundigheid energietransitie zijn lager dan geraamd.
€ 0,1 (v)	De lasten voor VTH-werkzaamheden voor energietransitie zijn lager dan geraamd.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,1 (v)	Dit betreft niet geraamde baten van derden voor enkele schalige projecten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,7 (v)	Dit betreft een vrijval van de voorziening Warmtebedrijf.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,3 (n)	De aangevraagde middelen uit de subsidieregeling zijn nog niet allemaal definitief toegekend, waardoor er minder dekking uit de reserve nodig is.
€ 0,2 (n)	Door minder aanspraak van de markt op de subsidieregeling Greendeal (zonnepanelen) is er ook minder dekking uit de reserve nodig.
€ 0,1 (n)	De lasten voor VTH-werkzaamheden specifiek op het gebied van energietransitie zijn lager uitgevallen dan geraamd. De onttrekking aan de programmareserve is evenredig verlaagd.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 3 Mitigatie/Energie	2.300	0	2.300	2.300	0
PR 3 Risicoreserve Energiefonds	9.125	13.850	22.975	23.675	-700
PR 3 Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	2.700	0	2.700	2.700	0
PR 3 Verduurzaming Industrie	0	2.200	2.200	2.200	0
Totaal toevoeging aan reserve	14.125	16.050	30.175	30.875	-700
PR 3 Mitigatie/Energie	1.600	0	1.600	1.600	0
PR 3 Greendeal Zonnepanelen-asbest	300	0	300	113	187
PR 3 Versterking economie	170	0	170	93	77
PR 3 Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	2.278	0	2.278	2.037	240
Totaal onttrekking aan reserve	4.348	0	4.348	3.844	503
Saldo reserves	9.777	16.050	25.827	27.031	-1.203

Bijdrage Verbonden partijen

Voor doel 3.2 is het Warmtebedrijf Holding Rotterdam een verbonden partij. Door deelname aan het Warmtebedrijf Holding levert de provincie een bijdrage aan de nationale klimaatdoelstellingen door reductie van de broeikasgassen. Eind 2017 is het warmtebedrijf opnieuw ingericht als Holding met daaronder WBR-infra en WBR-explo. Het warmtebedrijf zal in de eindsituatie industriewarmte leveren voort circa 50.000 woning-equivalenten in Rotterdam. Dit leidt tot een emissiebeperking van 70-80 ton CO₂ per jaar en een betere lokale luchtkwaliteit.

Voor de uitvoering van het Warmteparticipatiefonds en het innovatiefonds EnergiQ is de Houdstermaatschappij Zuid-Holland opgericht. Aan deze partij is provincie Zuid-Holland verbonden.

Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Steden en dorpen zijn de afgelopen tientallen jaren enorm gegroeid ten koste van de landelijke gebieden daarbuiten. De provincie wil daarom vooral bouwen binnen het bestaande bebouwde gebied. Op deze wijze gaan we zuiniger om met de schaarse ruimte.
- Een andere reden om dit te doen, is dat de steden steeds belangrijker zijn geworden als motor van de economie. De provincie wil de kwaliteit van het stedelijk gebied daarom verbeteren door het nóg aantrekkelijker te maken om daar te wonen en te werken. Dit kan door te bouwen nabij knooppunten van openbaar vervoer, zoals treinstations. Ook kunnen leegstaande gebouwen en verwaarloosde gebieden opnieuw gebruik worden, (vaak) voor een nieuwe functie.
- Het is niet de bedoeling dat de steden aaneengroeien tot één grote metropool. De verschillen tussen en binnen de steden zijn juist een belangrijke kwaliteit. Bruisende binnensteden zijn even belangrijk als rustige woonwijken.
- Ook zijn er plekken nodig waar functies elkaar kunnen versterken, broedplaatsen voor vernieuwende bedrijven.
- De wijze en de schaal waarop dit gebeurt is per stad verschillend. De steden zijn onderling verbonden en vormen als het ware een netwerk. De provincie wil dit netwerk verbeteren.
- Voorwaarden voor nieuwe ontwikkelingen zijn dat ze duurzaam zijn en inspelen op klimaatverandering en nieuwe vormen van energie.

Bovenstaande aanpak is een radicale wijziging ten opzichte van de 'traditionele' verstedelijking en dus een enorme opgave die veel inzet van de provincie en een goede samenwerking met onze partners vraagt.

In dit kader is de Implementatie Omgevingswet ook van belang. Doel is de provinciale organisatie samen met de bestuurlijke partners voor te bereiden op de invoering van deze wet per 2021.

Verstedelijking

Ook in 2019 blijft de vraag naar nieuwbouwwoningen in Zuid-Holland hoog. De in 2018 aangekondigde maatregelen zijn uitgewerkt en in praktijk gebracht om bij te dragen aan versnelling van nieuwbouw:

1. Het budget voor de Vliegende Brigade is in 2019 grotendeels uitgeput en in verschillende gemeenten zijn experts aan de slag gegaan om gemeenten te ondersteunen om haalbare woningbouwplannen op te stellen of uit te voeren;
2. In mei hebben GS vastgesteld dat alle woonregio's tot maximaal 130% mogen programmeren. Deze manier van overprogrammeren sluit aan bij de behoefte van zowel gemeenten als marktpartijen. Op deze manier is er altijd voldoende planaanbod in de regio's omdat in de praktijk niet alle plannen de eindstreep halen;
3. De eerste projecten hebben subsidie toegekend gekregen vanuit het amendement van € 3 mln. Omdat het langer duurt dan was voorzien voordat de provinciale bijdrage voor een project op basis van het onrendabele deel kon worden vastgesteld, is een deel van het geld overgeheveld naar 2020. Met verschillende gemeenten lopen er gesprekken over een mogelijke bijdrage.
4. Daarnaast zijn er twee intentieovereenkomsten afgesloten tussen Rijk, provincie en gemeenten. In juni is de Woondeal Zuidelijke Randstad ondertekend, gericht op versnelling van betaalbare woningbouw en excessen in de woningmarkt op de korte termijn tegengaan. In november is het Verstedelijkingsakkoord Zuidelijke Randstad ondertekend, gericht op versnelling van de integrale gebiedsontwikkeling (wonen, werken, mobiliteit) in binnenstedelijke locaties rond de spoorlijn Leiden-Dordrecht. Tijdens Prinsjesdag heeft het Kabinet aangekondigd dat de komende 4 jaar € 1 miljard beschikbaar is voor versnelling van de bouw van betaalbare woningen in de woondealregio's.

In het kader van het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik zijn in 2019 de volgende resultaten bereikt:

- We hebben afspraken gemaakt met stakeholders op concrete locaties om woningbouw en binnenstedelijke gebiedsontwikkeling te versnellen.
- We hebben samen met gemeenten en andere partijen op locatieniveau leegstand bestreden en transformatie van kantoren en detailhandel naar woningbouw mogelijk gemaakt.
- We hebben diverse woningbouwlocaties versneld (barrières weghalen, toevoegen kennis en expertise) door de inzet van de Vliegende Brigade.

Vorbereiding Omgevingswet

- In 2019 is in nauwe samenwerking met de regionale partners een interbestuurlijk leertraject ontwikkeld via een train-de-trainer aanpak. De middelen van het amendement Vliegende brigade Omgevingswet (€ 0,1 mln) zijn hiervoor ingezet. Rijk, gemeenten en omgevingsdiensten zetten ook menskracht en faciliteiten in.
- De Omgevingsvisie en Omgevingsverordening zijn op 20 februari 2019 door Provinciale Staten vastgesteld en per 1 april 2019 in werking getreden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Verstedelijking

- Gesprekken gevoerd met gemeenten over inzet Vliegende Brigade en provinciale cofinanciering;
- Gesprekken gevoerd met woonregio's over mogelijkheid om tot 130% te programmeren;
- Samenwerkingen afstemming tussen Rijk, provincie, gemeenten in de Zuidelijke Randstad, marktpartijen en woningbouwcorporaties om afspraken te maken in de Woondeal Zuidelijke Randstad en Verstedelijkingsakkoord.

Samenwerking Slim Ruimtegebruik en Verstedelijking

In 2019 zijn de programma's Slim Ruimtegebruik en Verstedelijking verder in elkaar opgegaan waardoor –mede geleid op de complexiteit- de problematiek meer integraal kon worden aangepakt. Vorbereidingen zijn getroffen om deze programma's op te laten gaan in een nieuw uitvoeringsprogramma. Dit zal in 2020 verder vorm krijgen.

Slim Ruimtegebruik

Samen met gemeenten en private partijen is gewerkt aan transformatie en/of herontwikkeling van terreinen met leegstand van kantoren.

- Voor het gebied Goudse Poort in Gouda werken gemeente, bedrijven, vastgoedeigenaren en provincie aan de uitvoering van de in 2017 ondertekende intentieovereenkomst. Hiervoor zijn verschillende 'gebiedsdeals' in de maak. Daarbij is ook aandacht voor het naastgelegen gebied: de Spoorzone.
- De provincie ondersteunt de gemeente Capelle aan den IJssel bij het terugdringen van leegstand in de kantorenlocatie Rivium. De bedoeling is dat leegstaande kantoorpanden worden omgevormd tot woningen voor diverse doelgroepen. Dit heeft geleid tot de gemeentelijke Gebiedspaspoort Rivium, waarin de mogelijkheid wordt geschapen voor een goed bereikbaar woon-werk gebied met circa 5.000 woningen. Ook zal daarbij veel aandacht zijn voor de mobiliteit en de verblijfskwaliteit van het openbaar gebied.

Samen met gemeenten en private partijen is gewerkt aan vermindering van leegstand van winkels (onder andere door de gemeentelijke leegstandsverordening).

- De provincie heeft de gemeente Schiedam geholpen bij de aanpak van winkellegegstand in het centrum van de stad. De leegstand in het centrum van Schiedam is in 2019 verder teruggelopen.
- Ook in Bodegraven-Centrum is samen met het Kadaster een traject doorlopen om de winkellegegstand in het centrum terug te dringen. Ook hier is de leegstand in 2019 verder teruggelopen.
- De provincie helpt –samen met het Kadaster- de gemeente Hoeksche Waard om winkellegegstand in het centrum van Oud Beijerland terug te dringen, onder andere door gesprekken te organiseren met eigenaren van leegstaande panden.
- Ook in Sliedrecht (Kerkbuurt en omgeving) is een vergelijkbaar traject gestart om de leegstand te verminderen. Dit zal in 2020 verder vorm krijgen.
- De lessen die we samen met de genoemde gemeenten leren, worden ook overgebracht op andere gemeenten. Dit heeft bijvoorbeeld in oktober geresulteerd in het rapport 'Leegstands aanpak: samenwerken met eigenaren'. Dit samen met het Kadaster opgestelde rapport, is via deze link te lezen: <https://www.zuid-holland.nl/publish/pages/24326/brochureleegstandsamenwerkingoktober2019.pdf>

Vliegende Brigade

Mede vanuit het programma Slim Ruimtegebruik is in 2019 de Vliegende Brigade actief geweest. De Vliegende Brigade helpt gemeenten en andere organisaties om woningbouw en binnenstedelijke ontwikkelingsprojecten te versnellen door snel en gericht menskracht te leveren voor concrete knelpunten. Deze menskracht bestaat voornamelijk uit extern ingehuurde expertise, waarbij maatwerk de sleutel is tot succes. Denk hierbij aan een ervaren gebiedsontwikkelaar, planeconoom of procesmanager met vastgoederkennis. In 2019 zijn er verschillende trajecten geweest waaronder die bij de Spoorzone Gouda, Binnenstad Zoetermeer en in Dordrecht. Ook voor de komende periode (2020-2021) blijft de vliegende brigade actief en kunnen verzoeken worden ingediend.

Voorbereiding Omgevingswet

Het Rijk gaat nog steeds uit van de inwerkingtreding van de Omgevingswet op 1 januari 2021 en zal via de voorhangprocedure het Koninklijk besluit voor inwerkingtreding bij de beide Kamers laten.

Landelijk is het wetstraject en de ontwikkeling van het landelijke digitale stelsel actief gevolgd. De landelijke voorziening voor het digitale stelsel was niet op tijd gereed, alleen een proefversie was in het laatste kwartaal beschikbaar. Een van de drie landelijke try-outs voor het digitale stelsel is in Zuid-Holland uitgevoerd en heeft geresulteerd in een pilot Kusttafel. De voorbereidingen intern en extern lopen door via de drie sporen aanpak (landelijk, intern en regionaal). In 2019 hebben alle provincies besloten te investeren in gezamenlijke ontwikkeling van informatieproducten Externe veiligheid en Natuur.

In oktober is de basistraining 'Omgevingswet in anderhalve dag' gestart en er waren ruim 500 aanmeldingen. De opleiding en training is voor en door gemeenten, waterschappen, rijkswaterstaat, provincie en uitvoeringsorganisaties.

De digitale raadpleegomgeving voor de omgevingsvisie en omgevingsverordening is in een eerste proefomgeving live gegaan. Ook is de bouw van een nieuwe gebruiksvriendelijke omgeving gestart die in 2020 in gebruik zal worden genomen.

Kosten: In 2019 is € 1,2 mln aan kosten gemaakt. Hiervan wordt € 0,1 mln betaald uit het amendement 'de Vliegende Brigade Omgevingswet', en de rest (€ 1,1 mln) komt ten laste van de programmareserve Omgevingswet.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	16.877	-2.240	14.637	9.894	4.743	68%
Baten	0	70	70	441	-371	630%
Subtotaal baten en lasten	16.877	-2.310	14.567	9.454	5.113	
Toevoeging aan reserves	500	0	500	500	0	100%
Onttrekking aan reserves	3.649	-497	3.152	2.559	593	81%
Subtotaal reserves	-3.149	497	-2.652	-2.059	-593	
Resultaat	13.728	-1.812	11.915	7.394	4.521	62%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,1 (v)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 2,0 (v)	Een verdiepingsslag mak en binnen business cases van diverse gemeenten om de onrendabele top te bepalen en te verifiëren k ostin de praktijk meer tijd dan vooraf verwacht. Twee subsidies zijn verleend aan twee gemeenten waarvan die na 2019 ten laste k omen van het budget voor k helpuntentransformatie binnenstedelijk eLocaties en Perifere Detailhandel Vestigingen. Het is de verwachting dat de twee gemeenten in 2020 overeenstemming bereik en met een aantal andere gemeenten over provinciale medefinanciering.
€ 0,2 (v)	Afwijk ingk omtvoort uit vertraging van begrote analyses en de verwachte bijdrage aan digitale transformatie die uitbleef in k ader data beleidsanalyse.
€ 0,1 (v)	De start van gepland onderzoek is vertraagd vanwege uitloop van de voorbereiding. De niet bestede middelen worden teruggestort in de reserve (die loopt tot en met 2020), zodat deze later k unnen worden aangewend voor nog uit te voeren onderzoeken.
€ 0,4 (v)	Deze afwijk ingmet betrekking tot de implementatie Omgevingswet k omtvoort uit minder uitgaven aan personele k ostenvia externe inhuur. Het is met interne medewerkers opgevangen.
€ 0,4 (v)	De besteding voor de Spoorzone bleef fors achter door capaciteitsproblemen bij de leidende externe projectplannen.
€ 1,5 (v)	Deze lagere lasten hebben betrekking op vrijval door een fors verlaagde vaststelling Glassanering Deltapoort.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,1 (v)	Dit betreft meer ontvangen middelen vanuit gemeenten die ondersteund zijn door de Vliegende Brigade. Gemeenten die beroep doen op de Vliegende Brigade dragen 50% bij aan de totale k kosten. Deze baten betreffen het 50% deel.
€ 0,3 (v)	Deze afwijk ingbetreft financiële bijdragen van derden voor diverse activiteiten binnen de gebiedsprogramma's.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijk ingenvoorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,1 (v)	De start van gepland onderzoek is vertraagd vanwege uitloop van de voorbereiding. De niet bestede middelen worden niet onttrokken uit de reserve, zodat deze later k unnen worden aangewend voor nog uit te voeren onderzoeken.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 0,4 (v)	Voor het programma Omgevingswet is in 2019 € 1,2 mln aan kosten gemaakt. Van de totale kosten wordt € 0,1 mln gedekt uit de middelen van de Vliegende Brigade en door minder uitgaven voor externe inhuur met als gevolg een lagere onttrekking uit de reserve Omgevingswet.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 3 Opstellen integrale onderzoeksagenda	300	0	300	300	0
PR 3 Regionale gebiedsgerichte projecten	200	0	200	200	0
Totaal toevoeging aan reserve	500	0	500	500	0
PR 1 Groene ambities	0	44	44	0	44
PR 3 Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	1.745	-500	1.245	1.244	1
PR 3 Implementatie Omgevingswet	1.500	0	1.500	1.097	403
PR 3 Opstellen integrale onderzoeksagenda	304	-41	263	138	125
PR 3 IRP Goeree-Overflakkee	100	0	100	80	20
PR OMO Alertheidsbudget	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	3.649	-497	3.152	2.559	593
Saldo reserves	-3.149	497	-2.652	-2.059	-593

Bijdrage Verbonden partijen

Ook de ontwikkeling van enkele transitiegebieden draagt bij aan een economisch veerkrachtige en duurzame topregio. Eén van die gebieden is de Zuidplaspolder. De gemeenschappelijke regeling 'Grondbank RZG Zuidplas' is eigenaar van aanzienlijke grondposities in dat gebied. Wij nemen deel aan de grondbank, om zo de gewenste ontwikkeling mee te kunnen sturen.

In 2017 is voor de gebiedsontwikkeling Zuidplaspolder met de betrokken gemeenten intensief overlegd om een nieuw ontwikkelperspectief te maken. De gemeente Zuidplas heeft het initiatief genomen om een aanbod te doen over hun bijdrage aan de verstedelijkingsopgave en hun visie op de Zuidplaspolder.

Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

Zuid-Holland bestaat uit kenmerkende landschappen, zoals het kustlandschap, veenweidelandschap, rivierdeltalandschap maar ook het stedelijk landschap. De combinatie van deze landschappen maakt Zuid-Holland veelzijdig en uniek. Tegelijkertijd komen er ruimtelijke opgaven op Zuid-Holland af, die tot zichtbare veranderingen kunnen leiden. Denk daarbij aan de energietransitie, verdergaande verstedelijkingen en aanpassing aan klimaatverandering (klimaatadaptatie). De provincie geeft ruimte aan deze grote ontwikkelingen ook aan lokale ruimtelijke veranderingen. Op lokaal, regionaal en nationaal schaalniveau is het belangrijk om zorgvuldig om te gaan met aanwezige landschappelijke functies en nieuwe kwaliteiten toe te voegen.

Het ruimtelijke kwaliteitsbeleid is erop gericht om samen met onze partners te werken aan een aantrekkelijke leefomgeving.

- We hebben richting gegeven aan bouwinitiatieven buiten de BSD, in sommige gevallen betekent dat dat we nee hebben moeten zeggen.
- We hebben zorg gedragen voor een beleidsneutrale omzetting van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid uit de VRM naar het nieuwe Omgevingsbeleid.
- We hebben aan het ruimtelijke kwaliteitsbeleid een handreiking voor zonne-energie toegevoegd.
<https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/ruimte/ruimtelijke/handreiking/>

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

- Het kwaliteitsbeleid is actueel gehouden door de Kwaliteitskaart, de gebiedsprofielen en de bijbehorende richtpunten (in de bijlage van de provinciale omgevingsverordening).
- Advisering bij, en beoordeling van, ruimtelijke initiatieven (zowel provinciale plannen als plannen van derden) zodat deze passen binnen het beleid.
- Ondersteuning en advisering van de Provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit (PARK) in samenwerking met het provinciale kwaliteitsteam.
- Een relevant netwerk onderhouden van mensen die bezig zijn met de ruimtelijke ordening van de provincie, onder meer door de Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit en thematische ontwerpcafés te organiseren.

Voorbeelden:

- Ruimtelijke kwaliteiten erfgoed: Gebiedsperspectief Kinderdijk: De provincie heeft daarbij in gesprek met gemeenten Molenlanden en Alblasserwaard en in gesprek met belanghebbenden een actieve bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het perspectief dat niet alleen het Werelderfgoed beschermt, maar ook het bezoek aan de molens op professionele wijze zal faciliteren.
- Ruimtelijke kwaliteiten circulaire landbouw: 'Verrukkelijk landschap, naar een aantrekkelijk en vitaal platteland' voor Alblasserwaard: Samen met de regio Alblasserwaard en het College voor Rijksadviseurs is een opdracht uitgeschreven om ontwerp onderzoek te verrichten naar een gezonde en duurzame toekomst voor circulaire landbouw in de Alblasserwaard.
- Ruimtelijke kwaliteiten circulaire bouw: Young Innovators; ontwerp onderzoek naar de verbouw van biobased grondstoffen voor bouwmaterialen in Zuid-Holland.
- Ruimtelijke kwaliteit, bodemdaling en kringlooplandbouw: Studie Landschapsinclusieve landbouw Krimpenerwaard, waarbij, samen met stakeholders in de Krimpenerwaard en het Louis Bolk Instituut Wageningen en de Provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit, een uitwerking van de Groene Hartstudie 'het Pleidooi' wordt gemaakt.

Adviezen van de **Provinciaaladviseur ruimtelijke kwaliteit**

- 'Pleidooi bodemdaling Groene Hart; Naar optimale combinaties van bodem, water en landgebruik' (samen met de PARK's van Noord-Holland en Utrecht, juli 2019, ongevraagd advies)
<https://www.pazh.nl/adviezen+park+2017-+2019/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=1397217>
<https://www.pazh.nl/artikel+en+onderzoek/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=1397040>
<https://www.pazh.nl/artikel+en+onderzoek/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=1397042>
- 'Projectmatige aanpak Gouwe; Advies Uitvoeringsprogramma (september 2019, gevraagd advies)
<https://www.pazh.nl/adviezen+park+2017-+2019/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=1502691>

Lezingen en werksessies van de Provinciaaladviseur ruimtelijke kwaliteit:

- Landgoederen en buitenplaatsen, werksessie kwaliteitsslagerfgoedlijn, maart 2019
- Energielandschappen, RES-bijeenkomst, mei 2019
- Werkconferentie landschapontwikkelingsplan Alblasserwaard/Vijfheerenlanden, reflectie, juni 2019
- Energielandschappen, Community of Practice, juli 2019
- Energielandschappen, landschapstafel Hof van Delfland, juni 2019
- 'Quality is never an accident', bestuurlijke bijeenkomst landschapstafel IJsselmonde, 2019
- Energielandschappen, Natuurtop Groningen, november 2019

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	2.007	-51	1.957	1.537	419	79%
Baten	0	0	0	26	-26	
Subtotaal baten en lasten	2.007	-51	1.957	1.511	445	
Toevoeging aan reserves	0	509	509	509	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	0	0	0	0	
Subtotaal reserves	0	509	509	509	0	
Resultaat	2.007	458	2.465	2.020	445	82%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,1 (v)	Het geplande ontwerp onderzoek naar energielandschappen door de PARK is in eerste instantie uitgesteld in verband met de coalitievorming en uiteindelijk niet verricht omdat vervolgens is ingezet op de organisatie van de Regionale Energie Strategieën (RES-sen).
€ 0,1 (v)	Er zijn minder financiële middelen nodig geweest voor onderzoek en begeleiding van de doorwerking en borging via bijvoorbeeld juridische procedures. Daarnaast is voor de uitvoering van het programma huisvesting arbeidsmigranten vanwege extern beschikbaar gestelde middelen vanuit het ministerie minder inzet nodig gebleven. Zwaartepunt van de uitvoering ligt in 2020. Door de late coalitievorming en de lange voorbereidingstijd die zo'n dag vergt, is de Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit doorgeschoven naar 2020.
€ 0,1 (v)	Het betreft het programma kwaliteitsverbetering van de Schurvelingen op Goeree-Overflakkee. Om te zorgen voor een goede overgang naar gebiedsgerichte inzet van middelen voor landschapselementen is voor 2018 een provinciaal budget ontwikkeling landschapselementen gereserveerd. Wegens vertraging zijn de hiervoor bestemde middelen niet gerealiseerd en zullen deze in 2020 worden besteed.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie
PR 1 Groene ambities	0	509	509	509	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	509	509	509	0
Saldo reserves	0	509	509	509	0

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Levendige en krachtigesteds- en dorpscentra
- Vraag naar en aanbod van woningen in balans (kwantitatief en kwalitatief)
- Bedrijfslocaties realiseren die de vitaliteit en kracht van het bedrijfsleven versterken
- Vraag naar en aanbod van werklocaties in balans (kwantitatief en kwalitatief)

Aan de provincie is een bijdrage gevraagd voor de inzet van een instrument om een evenwichtigere verdeling van de sociale woningen over de regio te stimuleren. Aanvullend op aanscherping van het provinciaal instrumentarium en (woon) beleid (wijziging Omgevingsbeleid 2019) is gelet op de omstandigheden in de regio Rotterdam, gekozen voor een financiële stimuleringsregeling om een evenwichtigere verdeling van de sociale woningen over de regio te stimuleren.

Op 2 juli 2019 hebben Gedeputeerde Staten het programma Arbeidsmigranten vastgesteld. Het ministerie van BZK stelt de middelen voor uitvoering van dit programma beschikbaar.

Door de toenemende vraag naar woningen staan werklocaties onder druk. In 2019 hebben we gesproken met gemeenten, regio's en bedrijfsleven om ervoor te zorgen dat het belang van woningen toevoegen en goede werklocaties behouden hand in hand gaan. Er zijn vier regionale kantorenvisies vastgesteld (MRDH, Midden-Holland, Holland-Rijnland en Zuid-Holland Zuid) waarin op regionaal niveau afspraken zijn gemaakt om op de goede locaties kantoren te behouden en toe te voegen. Plannen voor kantoren op minder goede locaties worden geschrapt. We hebben regio's en gemeenten gestimuleerd om regionale bedrijventerreinvisies op te stellen om ervoor te zorgen dat er voldoende kwalitatief goede bedrijventerreinen beschikbaar blijven in Zuid-Holland. En we hebben door uitvoering van ons detailhandelsbeleid eraan gewerkt de vitaliteit van stads- en dorpscentra te vergroten.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		3.5.a	Aantal gemeenten dat in het kader van de rapportage Interbestuurlijk toezicht op het domein huisvesting vergunninghouders rood scoort	0	0	
		3.5.b	Leegstandspercentage kantoren in Zuid-Holland mag niet oplopen t.o.v. het leegstandspercentage kantoren in Nederland	1,7%	≤1,7%	-0,1%

Verantwoording effectindicatoren

3.5.a: De rapportage IBT over 2019 met daarin de gevraagde gegevens wordt in oktober 2020 vastgesteld, gemeenten hebben tot juli 2020 de tijd om de informatie aan te leveren. Op dit moment kan de gevraagde informatie over deze indicator nog niet geleverd worden.

3.5.b: Het leegstandspercentage per 1 januari 2020 voor Zuid-Holland is 8,2% en het landelijk gemiddeld is 8,3 % (bron: Cushman&Wakefield), dus de score is -0,1%. De leegstandcijfers uit de Jaarrekening van 2018 kwamen uit juli 2018. Destijds was de leegstand in Zuid-Holland 11,8%, in januari 2018 12,7%, en in januari 2017 nog 16,3%.

De leegstand in Zuid-Holland is dus de afgelopen jaren erg gedaald, en dit jaar ligt het leegstandspercentage in Zuid-Holland voor het eerst (sinds het opnemen van deze indicator in de jaarrekening) onder het landelijk gemiddelde. De komende jaren zullen wij vanuit het provinciale kantorenbeleid verdere stappen zetten om te komen tot een gezonde kantorenmarkt. Dit betekent extra ruimte bieden op de toplocaties en verder kantorenaanbod transformeren en plancapaciteit schrappen op de minder goede locaties.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Spreiding Sociale Woningbouw

Om de Subsidieregeling Spreiding sociale woningbouw regio Rotterdam Zuid-Holland te maken, heeft de provincie samengewerkt met vertegenwoordigers van gemeente Rotterdam, het gemeentelijk Samenwerkingsverband Wonen regio Rotterdam (SvWrR), het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ) en Maaskoepel, de vereniging van woningcorporaties in de regio. Ook is een stuurgroep geformeerd, bestaande uit vertegenwoordigers van gemeente Rotterdam, NPRZ, de provincie Zuid-Holland en de voorzitter van het SvWrR.

In samenspraak met regio's de regionale woonvisies actueel houden en hierbij ook de informatie van de Woonbarometer benutten

Gedeputeerde Staten hebben de Regionale Agenda Wonen van Midden-Holland aanvaard onder voorwaarde dat nader gevraagde informatie wordt nagezonden. Verschillende regionale Woningbouwprogramma's zijn eind 2019 ingediend en worden door Gedeputeerde Staten beoordeeld. Voor gesprekken met de regio's over de regionale woonvisies is de Woonbarometer de afgelopen periode geactualiseerd. De Woonbarometer 2019 geeft net als de Woonbarometer 2018 inzicht in ontwikkelingen op het gebied van wonen die relevant zijn voor de rol en taak van de provincie. Deze Woonbarometer is daarom zo opgezet dat hij aansluit op de provinciale ambities uit het Omgevingsbeleid. De Woonbarometer 2019 is beschikbaar via <https://staatvan.zuid-holland/woonbarometer/nl>. Hij bestaat uit een webpagina met een korte beschrijving van de belangrijkste ontwikkelingen en door de gebruikers te stellen figuren als directe onderbouwing ervan.

Detailhandel

In 2019 zijn de resultaten van het Koopstromenonderzoek 2018 gepubliceerd en is er een nadere analyse gedaan naar eventuele gevolgen voor het beleid. Dat heeft nog niet geleid tot beleidsaanpassingen. Wel zijn de cijfers over de beschikbare marktruimte op basis van de nieuwe koopstroomgegevens geactualiseerd. Daarnaast is het Actieplan Detailhandel uitgevoerd en de subsidieregeling Planvorming detailhandel opengesteld. Er zijn 22 aanvragen gehonoreerd. Ook is de werking van de Onafhankelijk Adviescommissie detailhandel met 4 jaar verlengd. Een deel van de leden is herbenoemd en er zijn 3 nieuwe leden benoemd. Daarnaast is een masterclass georganiseerd over regionale samenwerking.

In het kader van het traject 'Versnellen, Voorspellen, Vertellen' is onderzoek gedaan naar het functioneren van de perifere detailhandelvestigingen (p.d.v.: 'woonboulevards'). In 2019 hebben op basis van de resultaten van het onderzoek gesprekken plaats gevonden met de gemeente Nissewaard over transformatie van de p.d.v.-locatie Kolkplein. Dit heeft geleid tot een subsidietoekenning van € 0,6 mln voor de transformatie van Kolkplein de bouw van woningen op die locatie. Via een amendement op de begroting was voor de aanpak van Verstedelijk ing en p.d.v.-locaties op locatieniveau € 3 mln beschikbaar gekomen.

Bedrijventerreinen

In december 2018 hebben Gedeputeerde Staten de notitie 'Bedrijventerreinen Zuid-Holland: terugblik 2018, vooruitblik 2019' vastgesteld, die in januari 2019 met de Statencommissie Ruimte en Leefomgeving is besproken. In 2019 zijn veel onderzoeken uitgevoerd, die in de vooruitblik 2019 zijn aangekondigd. Voorbeelden hiervan zijn een vitaliteitsonderzoek, onderzoek naar mengen van wonen en werk en effecten van diverse (ruimtelijke) maatregelen ter bescherming van voldoende ruimte voor werkgelegenheid. Ook is motie 747 (onderzoek naar langdurige leegstand op bedrijventerreinen) uitgevoerd. Deze onderzoekenvormen input voor de Strategie Bedrijventerreinen die is voorbereid.

Via de subsidie planvorming bedrijventerreinen hebben we onder meer de samenwerking op bedrijventerreinen willen versterken. Er zijn in 2019 43 subsidieaanvragen gehonoreerd. Via de Uitvoeringssubsidie Herstructureren Bedrijven (UHB) wordt nog een aantal verouderde bedrijventerreinen opgeknapt. Bestaande bedrijventerreinen worden zo beter benut en vraag en aanbod blijven beter in balans. In 2019 is 75 ha aan geherstructureerde bedrijventerreinen opgeleverd. Er zijn daarnaast nog twee masterclasses voor het bedrijfsleven en gemeenten georganiseerd om de kennis en informatie over specifiek thema's bij de doelgroep te vergroten.

Kantoren

Het huidige kantorenbeleid is gericht op concentratie van kantoren op de juiste plek, reductie van plancapaciteit op kansarme plekken en bevordering van transformatie van leegstaande kantoren.

We hebben voor alle regio's geactualiseerde regionale kantorenvisies voor de periode 2019-2024 aanvaard, waarin op regionaal niveau afspraken zijn gemaakt om de beoogde doelstellingen te realiseren. We zullen gaan monitoren hoe de kantorenmarkt zich gedurende de looptijd van de regionale visies ontwikkelt en waar nodig bijsturen.

Onderwijs en Arbeidsmarkt (Human Capital Agenda)

Op 24 juni 2019 is het Human Capital-akkoord Zuid-Holland afgesloten met in totaal 66 ondertekenaars uit de 'triplehelix' omgeving van overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven. Dit biedt de noodzakelijke basis voor samenwerking om scholing en opleiding beter te laten aansluiten op de behoeften op de arbeidsmarkt in Zuid-Holland. Hiervoor zijn in het akkoord concrete doelen benoemd voor de periode 2020-2023.

In 2019 is de aanzet gegeven tot zeven pilots. Daarvan zijn er in 2019 drie daadwerkelijk afgerond: rond het SMITZH-programma, WE IT en Greenport West-Holland. De pilots rond Cyber Security, Life & Health Sciences, Bouw en Internationaal Talent zullen in 2020 worden afgerond.

De provincie voert de Human Capital-agenda samen met de Economic Board Zuid-Holland uit. In 2019 is de noodzakelijke programma-organisatie met InnovationQuarter voorbereid, zodat de plannen vanaf begin 2020 kunnen worden uitgevoerd.

De Subsidieregeling deelakkoorden Human Capital Zuid-Holland, een belangrijk onderdeel van het instrumentarium, hebben GS op 17 december 2019 vastgesteld. Ook hebben GS aan PS gevraagd om een eerste subsidieplafond van € 1 mln voor genoemde subsidieregeling te accorderen. Er is in totaal voor € 5 mln beoogd.

Er is gewerkt aan de ontwikkeling van een instrument en platform voor arbeidsmarktgegevens voor de provincie Zuid-Holland: <https://arbeidsmarktinzicht.nl/>. De bestuurlijke eeaansturing van het traject is verder geprofessionaliseerd en geoptimaliseerd.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	9.466	-1.336	8.130	6.737	1.393	83%
Baten	0	100	100	74	26	74%
Subtotaal baten en lasten	9.466	-1.436	8.030	6.663	1.367	
Toevoeging aan reserves	0	650	650	650	0	100%
Onttrekking aan reserves	500	-1.100	-600	-675	75	112%
Subtotaal reserves	-500	1.750	1.250	1.325	-75	
Resultaat	8.966	314	9.281	7.988	1.292	86%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,3 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 0,8 (v)	De uitgaven voor greenports zijn lager dan geraamd door minder toegekende subsidiebeschikkingen.
€ 0,3 (v)	De uitgaven voor Human Capital zijn lager dan geraamd doordat aanloopkosten gedeeltelijk in 2020 vallen.
€ 0,1 (v)	Het programma Arbeidsmigranten is 2 juli 2019 door GS vastgesteld. De middelen voor uitvoering van dit programma, die vanuit het ministerie van BZK beschikbaar worden gesteld, zijn uiteindelijk pas in januari 2020 bij ons binnengekomen. Hierdoor is de besteding van deze middelen verschoven naar 2020.
€ 0,5 (v)	De lagere uitgaven voor bedrijventerreinen zijn het gevolg van de afwikkeling van Vijfheerenlanden, mede in relatie tot de grenswijziging met Utrecht.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Instrumentarium

Subsidies

Met de subsidieregeling Planvorming bedrijventerreinen wil de provincie stimuleren dat de kwaliteit van bedrijventerreinen in stand blijft of wordt verhoogd. Er worden onder andere activiteiten gesubsidieerd die de samenwerking tussen ondernemers bevorderen, leiden tot energiebesparing, de (verkeers)veiligheid van bedrijventerreinen vergroten, de aanleg van glasvezel stimuleren en de kwaliteiten verduurzaming van bedrijventerreinen vergroten.

Met de subsidieregeling Planvorming detailhandel wil de provincie de kwaliteiten het functioneren van winkel- en centrumgebieden verbeteren. Er worden onder andere activiteiten gesubsidieerd die de oprichting of verdere ontwikkeling van een winkeliers- of ondernemersvereniging stimuleren, leiden tot verbetering van de kwaliteiten het functioneren van een winkelgebied (door een winkelgebied compacter te maken en/of het buiten een winkelgebied verspreid liggend winkel aanbod te saneren) en leiden tot verbetering van een winkel- of centrumgebied qua ruimtelijke kwaliteiten ruimtelijk functioneren.

Met de Uitvoeringssubsidie Herstructurering Bedrijventerreinen (UHB) heeft de provincie tot 2013 gemeenten ondersteund om verouderde bedrijventerreinen op te knappen te laten voldoen aan de wensen en eisen van de gebruikers. Er is aan circa 140 projecten subsidie verstrekt. Gezien de lange looptijd van de projecten is een deel nog in uitvoering en is er ook in 2019 een aantal projecten afgerond en afgerekend.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 3 Versterking economie	0	650	650	650	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	650	650	650	0
PR 3 Bedrijventerreinen	0	-2.860	-2.860	-2.935	75
PR 3 Alt.locatie Hoek scheWaard	0	1.260	1.260	1.260	0
PR 3 Versterking economie	0	500	500	500	0
PR 3 Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	500	0	500	500	0
Totaal onttrekking aan reserve	500	-1.100	-600	-675	75
Saldo reserves	-500	1.750	1.250	1.325	-75

Bijdrage Verbonden partijen

ROM-Drechtsteden:

De kerntaak van ROM-Drechtsteden ligt bij de fysieke gebiedsontwikkeling, dat wil zeggen modernisering van en gronduitgifte op bedrijventerreinen, om de economie en werkgelegenheid te bevorderen. De Drechtstedengemeenten en de provincie zijn aandeelhouder en hebben zeggenschap over inzet van de kapitaalbijdragen.

Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

Cultuur en erfgoed zijn voor de samenleving van grote waarde. Het levert een fraaie omgeving op, je kunt er je identiteit aan ontleen en als je het slim aanpakt, kun je er nog aan verdienen ook. Kijk maar naar waaraan de oude Hollandse steden hun toeristenstroom te danken hebben. Niet alleen toeristen, maar natuurlijk ook onze eigen inwoners en buitenlandse kenniswerkers voelen zich aangetrokken door een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Cultuur en erfgoed, dat daar wezenlijk onderdeel van uitmaakt, zijn als vestigingsfactor van essentieel belang voor de moderne economie. De voorheen 'zachte' vestigingsfactor cultuur is inmiddels een nieuwe 'harde' vestigingsvoorwaarde, waarmee je kunt concurreren.

Maar dan moet cultuur en erfgoed er wel zijn, je moet het weten en erbij kunnen komen vooral: er moet wat te beleven zijn. Pas dan benut je het optimaal. De provincie vervult daarbij een belangrijke rol. Niet alleen bij de restauratie van ons erfgoed, maar ook om ons collectief verleden weer 'beleefbaar' te maken. Dat is de bedoeling bij de erfgoedlijnen, bij de aanpak van monumenten en bij publieksbereik archeologie. De inzet van vrijwilligers is daarbij van groot belang.

Tijdens de formatie en bestuurswissel zijn de activiteiten voortgezet. Er is intensief doorgewerkt aan de erfgoedlijnen, de restauratie-achterstand van rijk monumenten is verder ingelopen en de herbestemming ervan is met de inzet van aanjagers versneld. Ook is dit jaar er aan gewerkt het publieksbereik voor archeologie te vergroten en er zijn extra middelen uitgetrokken voor (groot) onderhoud van molens. We zien dit op positieve wijze terug in de gemeten effecten. De belangstelling voor en deelname aan cultureel erfgoed is weer verder toegenomen.

In 2019 is ook het Limes dossier voor nominatie tot werelderfgoed aan de minister van OCW aangeboden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		3.6.a	Percentage bestemmingsplannen cultureel erfgoed zonder zienswijze	80	80	90
		3.6.b	Aantal omwentelingen Zuid-Hollandse molens	200.000	200.000	200.000
		3.6.c	Aantal bezoekers iconen erfgoedlijnen	595.000	650.000	932.168
		3.6.d	Waardering bezoekers iconen erfgoedlijnen	8	8	9
		3.6.e	Aantal vrijwilligersuren erfgoedlijnen	17.300	20.000	26.395
		3.6.f	Aantal bezoekers website geschiedenis van Zuid-Holland.nl	92.000	100.000	250.000
		3.6.g	Aantal bezoekers Archeologiehuis	50.000	55.000	98.414
		3.6.h	Waardering bezoekers Archeologiehuis	8	8	8
		3.6.i	Aantal bruiklenen Archeologisch Depot	38	40	119

Verantwoording effectindicatoren

3.6.a: Het percentage bestemmingsplannen waarbij geen zienswijze is ingediend, ligt met 90% ruim boven de streefwaarde en ook boven de nulmeting. Dat betekent dat het erfgoedbelang vaak goed is meegenomen.

3.6.b: Om de molens te kunnen laten functioneren, ziet de provincie toe op de omgeving ervan, de zogenoemde 'molenbiotopen'. De provincie stimuleert verbeteringen in deze biotopen. Omdat vrijwel alle molens in Zuid-Holland draai- en maalvaardig zijn en één of meer molenaars hebben, is het aantal omwentelingen stabiel.

3.6.c: Ten opzichte van 2018 is er een forse toename van het aantal bezoekers aan de iconen in de erfgoedlijnen, grotendeels veroorzaakt door de toename van het aantal bezoekers aan Kinderdijk. In 2019 is het nieuwe bezoekerscentrum geopend en is het aantal betalende bezoekers sterk gestegen (in deze cijfers zijn de niet-betalende bezoekers niet meegerekend). Daarnaast is er een forse toename van het aantal bezoekers van Museum De Lak enhal. Het vernieuwde museum, dat met subsidie van de provincie Zuid-Holland werd gerestaureerd, opende in juni 2019 haar deuren.

3.6.d: De waardering van bezoekers voor de iconen van de zeven erfgoedlijnen is met een cijfer 9 hoger dan de nulwaarde. Het cijfer is gelijk aan het hoge niveau van 2018.

3.6.e: Het aantal vrijwilligersuren voor projecten in de erfgoedlijnen is in 2019 gedaald ten opzichte van 2018, maar is nog altijd hoger dan de nulwaarde. 2018 was een positieve uitschieter, mede door een aanvraag voor de restauratie van de Zwammerdamschepen in Park Archeon, waarbij heel veel vrijwilligers ingezet zijn. In 2019 is hiervoor geen aanvraag ingediend. Vooral bij de Bunkerdag, de Dag van het Kasteel en het herstel van de stadskraan in Vlaarding zijn in 2019 veel vrijwilligers ingezet.

3.6.f: Door middel van online marketing worden de activiteiten en de naamsbekendheid van de website [Geschiedenis van Zuid-Holland.nl](http://Geschiedenis.van.Zuid-Holland.nl) gepromoot. Vanaf eind 2017 is hier meer op ingezet en dit heeft er toe geleid dat het aantal bezoekers aan de website sindsdien elk jaar is toegenomen.

3.6.g: Er is bovenverwachting gepresteerd. Er zijn bijna 100.000 bezoekers aan het Archeologiehuis geteld, waarvan bijna 80.000 in het bezit van een museumkaart. Prestaties die hebben hieraan hebben bijgedragen zijn onder meer de Thea Beckmanprijs, lezingen van de archeologische werkgroep en de restauratie van de Zwammerdamschepen die te volgen is in het zogenaamde Romeinse badhuis en veel publiciteit krijgt.

3.6.h: De waardering van het Archeologiehuis is gelijk gebleven met een cijfer 8.

3.6.i: Het totaal aantal bruiklenen in 2019 was 119, dat is hoger dan de 100 uit 2018. Daarvan is het aantal bruikleenovereenkomsten voor wetenschappelijk onderzoek (studie) 29 en het aantal bruikleenovereenkomsten voor expositie (tentoonstelling) 83. Het aantal objecten en/of dozen met vondstmateriaal gekoppeld aan de bruiklenen verschilt uiteraard.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Ook in 2019 was de ruimtelijke druk op cultureel erfgoed groot door de toegenomen planvoorbereiding. Er is meer dan voorheen in de voorfase contact gezocht met gemeenten om nadelige effecten op kroonjuwelenen landgoed-, kasteel- en molenbiotopen te voorkomen. In de meeste gevallen is dat goed gelukt. In een aantal gevallen is ontheffing verleend of was er sprake van een zo geringe afwijking dat dit is toegestaan.

Erfgoedlijnen

In 2019 hebben de erfgoedtafels geadviseerd over de projecten voor het maatregelenpakket erfgoedlijnen 2020. De afwegingskaders die de erfgoedtafels hebben ontwikkeld in het kader van de kwaliteitsslag uit 2017 vormen

hiervoor de leidraad. Iedere erfgoedlijn heeft een afwegingskader gebaseerd op eerder vastgestelde ambitiekaarten en gewenste streefbeelden, met daaraan gekoppeld gewenste maatregelen om dat streefbeeld te bereiken. De ambitiekaarten en streefbeelden dragen bij aan een betere aansluiting op andere partijen, op andere beleidsterreinen en opgaven van de provincie en geven focus voor erfgoedlijnen.

In 2019 is naar aanleiding van een motie over de doorontwikkeling erfgoedlijnen (motie 814) de *Verkenning Erfgoedlijn IJzeren Eeuw; maritieme industrie van Hoek van Holland tot en met Gorinchem* opgeleverd en is een verkenning gestart naar de opzet van de erfgoedlijn Waterdriehoek in relatie tot deze mogelijke nieuwe erfgoedlijn.

In 2019 zijn ook weer veel projecten concreet geworden of afgerond. Zo is binnen de erfgoedlijn Trekvaarten het gerestaureerde Museum De Lakenthal opnieuw geopend. Binnen de erfgoedlijn Atlantik wallis het Herinneringscentrum Oranjehotel geopend. En in de erfgoedlijn Waterdriehoek kan het Werelderfgoed Kinderdijk haar bezoekers beter ontvangen na de feestelijke opening van het nieuwe bezoekerscentrum.

Erfgoedhuis

Het Erfgoedhuis ondersteunt, verbindt en inspireert erfgoedbetrokkenen om cultureel erfgoed in Zuid-Holland in stand te houden en te ontsluiten. Dit alles in opdracht van de provincie. Het is belangrijk dat het Erfgoedhuis een toekomstbestendige organisatie is, dat personeel en middelen effectief en efficiënt worden ingezet en dat activiteiten die het Erfgoedhuis uitvoert, aansluiten bij de vraag van de partners en ontwikkelingen in het erfgoedveld. In 2018 is op verzoek van de provincie een externe doorlichting uitgevoerd naar de organisatie van het Erfgoedhuis. Op basis van de uitkomsten van deze doorlichting is in 2019 in overleg met de provincie een ontwikkelplan opgesteld, met de volgende aspecten:

- Betere aansluiting provinciaal beleid en uitvoering door het Erfgoedhuis;
- Versterking interne organisatie van het Erfgoedhuis;
- Versteving relatie met belanghebbenden door het Erfgoedhuis en uitbreiding van het netwerk.

Monumenten

Er was in 2019 € 2,2 mln extra beschikbaar voor de restauratie van rijksmonumenten. Hiermee werd de verlaging van de gedecentraliseerde middelen voor de restauratie van rijksmonumenten (van € 3 mln naar € 2,3 mln per jaar) gecompenseerd en kon de restauratieachterstand verder worden ingelopen.

Met de subsidieregeling wordt ook het vakmanschap met leerlingwerkplaatsen in de restauratiemarkt bevorderd. Dit gebeurt ook via een jaarlijkse begrotingssubsidie van € 0,02 mln aan de Stichting Restauraties Opleidingsprojecten (ROP) Zuid-west.

Herbestemming

Er is in 2019 voor vier herbestemmingsplannen € 199.405 aan subsidie verleend om de toegankelijkheid en duurzaamheid te verbeteren. Hiermee werd het subsidieplafond niet bereikt. Daarom is in 2019 de Subsidieregeling restauratie rijksmonumenten Zuid-Holland 2013 gewijzigd. Door deze wijziging is het mogelijk om subsidie aan te vragen voor herbestemming zonder dat er sprake is van restauratie.

De plannen die in 2019 subsidie hebben ontvangen voor duurzaamheids- en/of toegankelijkheidsmaatregelen voor herbestemming betreffen de Van Walsumhoeve te Capelle aan den IJssel (zorgboerderij), de Vlietwoning te Naaldwijk (museale functie), Fort Penserdijk te Westvoorne (bijkomstige museale functie) en het Vakwerkhuis te Delft (kantoor, horeca en bijeenkomsten).

In 2019 is de inzet van het team van aanjagers verlengd tot 1 augustus 2020. Het team van aanjagers is sinds medio 2018 actief en gericht op versnelling van de herbestemmingsopgave binnen agrarisch, religieus en industrieel erfgoed. Door inzet van de aanjager voor religieus erfgoed heeft onder andere de Onze-Lieve-Vrouwe ten Hemelopnemingkerk te Voorburg belangrijke stappen gezet om een nieuwe bestemming (wonen) te verkrijgen.

Archeologie

Tijdens het lustrum, de 5e editie, van de Nationale Archeologiedagen (NAD) stapten in 2019 circa 40.000 bezoekers ondanks het druilerige weer door heel Nederland in de bijzondere wereld van de archeologie. Provincie Zuid-Holland deed ook weer mee met 39 activiteiten verspreid over de provincie, met in totaal 9.150 bezoekers. Vooraf aan de NAD vond de feestelijke aftrap voor young professionals plaats tijdens ARCHEOnacht in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Hoogtepunt was het bezoek van Minister van Engelshoven en gedeputeerde De Zoete aan de restauratiewerf Zwammerdam in Museumpark Archeon en Limesbezoekerscentrum Ipse de Bruggen. Ook was de open dag van de faculteit Archeologie in Leiden een succes, met workshops, lezingen, kinderactiviteiten en een pub-quiz.

De subsidieregeling publieksbereik archeologie heeft in de periode 2016 tot en met 2019 maar liefst 84 projecten gesubsidieerd, met in totaal € 1,3 mln aan provinciale subsidie. Van de 84 projecten zijn er 22 in 2019 verstrekt. Het budget voor de subsidieregeling is daartoe in de afgelopen jaren verhoogd. Er zijn veel projecten uitgevoerd, zoals het jaarlijk sterugkerende Hollands Historisch Festijn in Den Haag, de Rolf fiets- en wandelroute in West-IJsselmonde, een tijdelijke archeologische pop-up tentoonstelling in de Hoofdstraat van Alphen aan den Rijn, een archeologische kinderfilmover Schiedam en een publiek soprograving in de Zanderij. Het onderzoeksinstituut Tympanon heeft bij de evaluatie uit 2018 geconcludeerd dat de uitgevoerde activiteiten daadwerkelijk bijgedragen hebben aan de provinciale doelen: de Zuid-Hollandse archeologische vondsten presenteren en toegankelijk maken, om het draagvlak voor de archeologie onder de inwoners van Zuid-Holland te vergroten.

Ook het provinciale project 'Ontstaan van Holland' is publieksgericht en brengt samen met gemeenten, historische verenigingen en haar inwoners, het verhaal over het ontstaan van Holland (de periode 1000-1300) tot leven. Met symposia, evenementen en leuke activiteiten wordt deze belangrijke periode in onze geschiedenis onder de aandacht gebracht. Dit wordt aankomend jaar uitgebreid met een netwerktafel en een isotopenonderzoek naar de pioniers (de ontginners van deze periode) van Holland. Al deze onderdelen: de subsidie, evenementen en publieksbijeenkomsten hebben veel media-aandacht gekregen en veel mensen aangetrokken. Dit werkt door naar het archeologisch depot, waar steeds meer verzoeken om bruiklenen binnenkomen. Tot slot hebben in 2019 de provincies Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland ingestemd met de voordracht van de Romeinse Limes voor UNESCO Werelderfgoedstatus. Verwacht wordt dat in juli 2021 hier positief over wordt besloten.

Archeologie: depot

Om archeologische vondsten te beschermen en te bewaren, beschikt de provincie over een archeologisch depot. Het doel van depotbeheer is duurzaam behoud van de informatie van archeologische monumenten ex situ, voor toekomstig onderzoek en beleving van het cultureel erfgoed.

Wetenschappers en studenten bestuderen de bodemvondsten (resultaten van archeologisch onderzoek) en de daarbij horende documentatie in ons provinciaal bodemdepot, om onze kennis over de geschiedenis van de mens te vermeerderen en cultuurhistorie voor een breed publiek toegankelijk te maken. De collectie stellen we daarom beschikbaar door exposities, onder andere in musea.

Het depot is wel erg vol geraakt. Er is geen ruimte meer voor nieuw vondstmateriaal. Om ons voor te bereiden op een nieuw of vergroot depot is in 2019 vast een programma van eisen opgesteld. Ook zijn gesprekken gestart om te kijken naar een combinatie van een nieuw depot en Archeologiehuis met het Nationaal Romeins Schepensmuseum bij de nieuwe entree van Park Archeon in Alphen aan den Rijn.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	17.402	-1.662	15.739	14.790	950	94%
Baten	0	0	0	14	-14	
Subtotaal baten en lasten	17.402	-1.662	15.739	14.776	963	
Toevoeging aan reserves	2.300	1.656	3.956	3.956	0	100%
Onttrekking aan reserves	6.148	167	6.314	5.816	498	92%
Subtotaal reserves	-3.848	1.489	-2.358	-1.860	-498	
Resultaat	13.554	-173	13.381	12.916	465	97%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,3 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 1,1 (v)	De uitgaven voor erfgoed, restauratie en herbestemming zijn in 2019 lager dan geraamd als gevolg van vertraging in de uitvoering en geringe vertraging in het kasritme. De onttrekking aan de reserve is overeenkomstig verlaagd met € 0,5 mln. Daarnaast is sprake van vrijval als gevolg van lagere vaststellingen van subsidies over voorgaande jaren (€ 0,6 mln).
€ 0,2 (v)	De lasten voor regulier onderhoud molens zijn lager dan geraamd (€ 0,2 mln). Voor een belangrijk deel omdat fasering van middelen plaatsvindt naar 2020 omdat er vertraging is opgelopen in de uitvoering van een aantal opdrachten. Dit deel (€ 0,1 mln) wordt daarom bek lemd.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,5 (n)	De onttrekking aan de reserve Restauratie rijksmonumenten en erfgoedlijnen is € 0,5 mln lager dan geraamd als gevolg van de fasering naar 2020 (zie uitgaven).

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 4 Restauratie&herbestemming monumenten	2.300	1.656	3.956	3.956	0
Totaal toevoeging aan reserve	2.300	1.656	3.956	3.956	0
PR 2 Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	498	0	498	495	3
PR 4 Restauratie&herbestemming monumenten	5.650	167	5.817	5.321	496
Totaal onttrekking aan reserve	6.148	167	6.314	5.816	498
Saldo reserves	-3.848	1.489	-2.358	-1.860	-498

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Sanering of beheersing spoedlocaties en adequate nazorg van restverontreiniging
- Herontwikkeling locaties met bodemverontreiniging en herontwikkeling voormalige vuilstortplaatsen
- Beheersing van verontreinigingen stortlocaties
- Duurzaam gebruik van de ondergrond en toepassing 3D-ordering

Vanuit het provinciaal Werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020 is gewerkt aan een schonere bodem en betere benutting van bodem en ondergrond. De Aanpak Spoed (=sanering ernstige bodemverontreinigingen die risico's vormen voor mens, ecologie en verspreiding) is in uitvoering. Met de oprichting van een functionerend provinciedekkend netwerk voor de toepassing van 3D-ordering heeft de provincie concrete stappen gezet om 3D-ordering toe te passen bij ruimtelijke processen onder de Omgevingswet. Bij 3D-ordering is het de bedoeling dat boven- en ondergrond één geheel vormen bij ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		3.7.a	Aantal spoedlocaties (MTR-lijst 2013) waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel zijn beschikbaar als niet-spoedlocatie.	112	60%	50%
		3.7.b	Aantal grondwaterlocaties met invloed op een KRW kwetsbaar object waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel alsnog als niet-spoedlocatie beschikbaar zijn.	0%	50%	94%

Verantwoording effectindicatoren

3.7.a: Het aantal spoedlocaties bedroeg bij de nulmeting 112 (1 oktober 2015). Hiervan zijn er 61 volledig afgehandeld. Sinds de nulmeting zijn nog 12 nieuwe spoedlocaties aan de (dus dynamische) lijst toegevoegd, waarvan er 4 zijn afgehandeld. Een spoedlocatie wordt als afgehandeld beschouwd als na vervolgonderzoek blijkt dat er geen risico's aanwezig zijn of dat een sanering is afgerond. De stand van zaken is dat op 1 oktober 2019 nog 59 locaties in behandeling zijn. De realisatie 2019 (50%) is lager dan de doelstelling (60%). De reden hiervan is dat het aantal locaties dat nog door vervolgonderzoek afvalt gering is omdat het gros bestaat uit locaties waar een sanering loopt of in voorbereiding is. Dit zijn in de regel langlopende trajecten.

3.7.b: De realisatie 2019 (94 %) is ruimschoots hoger dan de doelstelling 2019 (50%) maar dit wordt geheel veroorzaakt doordat uit onderzoek blijkt dat de betreffende locaties geen spoedlocaties zijn.

In 2017 zijn onderzoeken gestart om te bepalen of bij de aangemelde KRW grondwater spoedlocaties daadwerkelijk risico's optreden. De twee locaties die eind 2019 resteren, worden onderzocht. Voor deze twee locaties kon eind 2019 nog niet met voldoende zekerheid een besluit worden genomen. In 2020 wordt vastgesteld of sanering nodig is.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

De vijf omgevingsdiensten hebben in opdracht van de provincie een Werkplan Spoed en Nazorg 2019 opgesteld. Daarin hebben zij aangegeven welke werkzaamheden zij gaan verrichten voor de Aanpak Spoed en de nazorglocaties. Deze werkplannen heeft de provincie goedgekeurd. Voor de uitvoering hiervan ontvangen de omgevingsdiensten budget. Twee keer per jaar vindt een formeel voortgangsgesprek plaats met de omgevingsdiensten over de uitvoering van de werkplannen.

Met het oog op de veranderende rol door de Omgevingswet is in 2019 een project 'warme overdracht' gestart om de overdracht naar gemeenten vorm te geven. Daarnaast hebben de dossiers PFAS en diffuus lood veel aandacht gevraagd. Voor de implementatie van de 3D-ordering onder de Omgevingswet zijn samen met de omgevingsdiensten diverse pilots gestart.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	8.689	3.664	12.353	11.855	498	96%
Baten	694	663	1.357	2.431	-1.075	179%
Subtotaal baten en lasten	7.995	3.001	10.996	9.424	1.573	
Toevoeging aan reserves	3.591	0	3.591	3.591	0	100%
Onttrekking aan reserves	5.234	2.952	8.186	7.042	1.143	86%
Subtotaal reserves	-1.643	-2.952	-4.595	-3.452	-1.143	
Resultaat	6.352	49	6.401	5.972	430	93%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 2,4 (v)	Verschillende projecten in de werkplannen en diverse opdrachten aan de omgevingsdiensten zijn later gestart door vertraging in de aanbestedingsprocedures, ontbrekende capaciteit bij aannemers of doordat inhoudelijke overeenstemming over de aanpak van een project later wordt bereikt dan voorzien. Uiteindelijk worden alle projecten gerealiseerd.
€ 0,5 (n)	Over 2019 heeft een extra verlening en extra vaststelling van een subsidie bedrijvenregeling plaatsgevonden ten opzichte van de begroting. De lasten worden volledig gedekt door ink omsten vanuit het Rijk.
€ 1,4 (n)	Deze afwijking betreft een extra dotatie in de voorziening Nazorg Gesloten stortplaatsen. Reden voor de extra dotatie is om de voorziening gelijk te trekken met het verwachte tekort tussen het werkelijk opgebouwd doelvermogen en het gecalculeerd doelvermogen per eind 2019, zodat de voorziening toereikend is.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,5 (v)	Over 2019 heeft een extra verlening en extra vaststelling van een subsidie bedrijvenregeling plaatsgevonden ten opzichte van de begroting. De baten uit deze subsidie bedrijvenregelingen zijn afkomstig van het Rijk.
€ 0,1 (v)	Ieder jaareinde neemt de provincie een geschatte eindafrekening op voor de werkplannen Spoed & Nazorg. Op basis van een goedgekeurde jaarrekening van een omgevingsdienst wordt de definitieve eindafrekening bepaald. Voor één van de omgevingsdiensten bleek de schatting hoger te zijn dan de daadwerkelijke afrekening.
€ 0,5 (v)	Dit betreft een declaratie aan het Fonds Nazorg voor provinciale uitvoeringskosten voor de gesloten stortplaatsen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 2,5 (v)	Er heeft een lagere onttrekking plaatsgevonden op uitgaven gedekt door de reserve Meerjarenplan Bodemsanering. Onder doel 3.7 is een toelichting opgenomen voor de financiële afwijking van de lasten van € 2,4 mln die ook betrekking heeft op de onttrekking aan de reserve Meerjarenplan Bodemsanering.
€ 1,3 (n)	De (extra) dotatie aan de voorziening Nazorg Gesloten stortplaatsen wordt gedeckt vanuit de reserve Nazorg gesloten stortplaatsen. In het Fonds Nazorg is het tekort hoger dan wat in de voorziening Nazorg gesloten stortplaatsen aanwezig is. De reserve is ingezet om de voorziening op het juiste niveau te brengen.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 3 MJP Bodem, ondergrond en grondwater	3.591	0	3.591	3.591	0
Totaal toevoeging aan reserve	3.591	0	3.591	3.591	0
PR 3 MJP Bodem, ondergrond en grondwater	5.234	2.952	8.186	5.727	2.458
PR OMO Reserve Nazorg stortplaatsen	0	0	0	1.315	-1.315
Totaal onttrekking aan reserve	5.234	2.952	8.186	7.042	1.143
Saldo reserves	-1.643	-2.952	-4.595	-3.452	-1.143

Bijdrage Verbonden partijen

De provincie is enig aandeelhouder van het Provinciaal Afvalverwijderingsbedrijf Zuid Holland (PROAV NV). De stortplaats Derde Merwedehaven in Dordrecht is gesloten en er wordt gewerkt aan een gecombineerd plan dat de wijze beschrijft van eindafwerking, herinrichting en nazorg van de stortplaats.

Programma 4 Bestuur en Samenleving

De maatschappelijk edynamiek vraagt om een alerte en lerende overheid die de energie en het oplossend vermogen uit de samenleving weet in te zetten. De maatschappelijk eopgave staat centraal en we werk enaan die opgave via een netwerkaanpak. We doen mee in het netwerk als we een toegevoegde waarde k unnen leveren en k ennen daarbij het provinciale belang. De sturing is op maat: dat wil zeggen gebiedsspecifiek , op het adequate schaalniveau gericht en gericht op integrale maatwerkoplossingen boven generiek eregels. Dat betek entruimte laten voor verschil, experimenteren, maatwerk leveren en leren omgaan met onzek erheid. We beseffen dat ruimte en vertrouwen geven op gespannen voet k anstaan met het vertrouwde beeld van een rechtmatige overheid die volgens eenduidige regels opereert. In dit spanningsveld wil de provincie Zuid-Holland met maximale transparantie een oplossingsgericht, effectief en betrouwbaar bestuur zijn.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	27.310	2.546	29.857	26.915	2.942	90%
Baten	386	233	619	650	-32	105%
Subtotaal baten en lasten	26.924	2.314	29.238	26.264	2.973	
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserve	1.615	831	2.446	2.376	70	97%
Subtotaal reserves	-1.615	-831	-2.446	-2.376	-70	
Resultaat	25.310	1.482	26.792	23.889	2.903	89%

Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur

Wat hebben we bereikt?

De provincie streeft naar robuuste gemeenten, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen en een slagvaardige provincie. Sterke gemeenten en waterschappen vormen een sterke provincie.

In 2019 zijn er in Zuid-Holland 52 gemeenten; met en voor hen hebben wij gewerkt aan de volgende zaken:

- Samen met de nieuwe gemeenten Hoeksche Waard, Molenlanden en Noordwijk is gekken naar wat zij nodig hebben om hun gemeente tot een succes te maken. Dit heeft in Noordwijk bijvoorbeeld geleid tot een bestuurlijk gesprek en meerdere ambtelijke gesprekken over de democratie waarin de burger een beleidsbepalende invloed heeft op het bestuur en het beleid van de gemeente voor haar kernen.
- In de Hoeksche Waard is een bijeenkomst georganiseerd voor nieuwe raadsleden en burgerleden om informatie te delen over de vraag 'wat doet de provincie' en kennis te maken met de gemeenschappelijke regelingen in deze regio.
- Samen met de gemeenten Molenlanden, Gorinchem en de Drechtsteden hebben wij onderzoek gedaan naar de netwerken in deze regio en de mogelijkheden om hier de economie en onderwijs-arbeidsmarkt te versterken. Dit heeft geleid tot een mede door ons ingediende aanvraag voor een regiodeal bij de rijksoverheid.
- De gemeenten Hellevoetsluis, Brielle en Westvoorne hebben wij ondersteund en geadviseerd op het vlak van bestuurlijke samenwerking, herindeling en participatie.

Een goede relatie met besturen van gemeenten en waterschappen is belangrijk om resultaten te bereiken.

- Zo is er nu een goede werkbare relatie met de metropoolregio Den Haag Rotterdam.
- In 2019 hebben wij een leergang Zuid-Holland van zes modules georganiseerd, die is bijgewoond door topambtenaren en bestuurders en veelbelovende jonge ambtenaren van gemeenten, waterschappen en provincie.
- Samen met de Vereniging van Zuid-Hollandse Gemeenten en de Vereniging van Kleine Kernen hebben wij enkele (netwerk)bijeenkomsten georganiseerd.

Participatie en kwaliteit van de lokale democratie was (en is) een belangrijk speerpunt. In overleg met het programma Democratie in Actie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties werken we mee aan ondersteunende activiteiten voor gemeenten.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		4.1.a	Klanttevredenheid (schaal 1-10)	6,84	Geen meting	Geen meting
		4.1.b	Aantal gemeenten onder preventief financieel toezicht	PM	0	0
		4.1.c	Opkomstverkiezingen	PM	55%	55%

Wat hebben we daarvoor gedaan?

In de regio-update van 20 december 2019 is ingegaan op de bestuurlijke ontwikkelingen in de diverse regio's. Met name wordt genoemd de tussentijdse evaluatie van de ambtelijke samenwerking van de gemeenten Hillegom, Lisse en Teylingen en het onderzoek in Voorschoten naar de consequenties voor deze gemeente als de gemeentelijke taken in het sociale domein worden georganiseerd in de Leidse regio.

Intergemeentelijke samenwerking

In 2019 is via de subsidieregeling intergemeentelijke samenwerkingssubsidie verleend aan:

- Project omgevingsanalyse Teylingen
- Project samenwerking met gemeenten Barendrecht, Albrandswaard en Ridderkerk (BAR)
- Project van monitor naar omgevingsanalyse Gouda
- Project verkenningssamenwerking Voorschoten en Leidse regio

Totaal bedrag € 0,2 mln.

Rijkstaken CdK

De CdK heeft ook in 2019 ondersteuning en advies ontvangen bij de uitvoering van zijn rijkstaken. Dit betreft met name de benoeming van waarnemend burgemeesters, de selectie van nieuwe kroonbenoemde burgemeesters, herbenoemingen van burgemeesters en klankbordgesprekken met hen voeren. Daarnaast is de CdK ondersteund bij de beantwoording van de aan hem gerichte burgerbrieven, advisering en bemiddeling bij verstoorde bestuurlijk verhoudingen en de beoordeling van aanvragen voor Koninklijke onderscheidingen en erepenningen en predicaten (waaronder bestendingen hiervan). In totaal 46 stuk s. De CdK was in 2019 frequent aanwezig bij de bezoeken van leden van het Koninklijk Huis.

In het kader van zijn rijkstaken op het gebied van veiligheid heeft de CdK een werkbezoek afgelegd aan de veiligheidsregio's Haaglanden en Zuid-Holland Zuid. De CdK heeft ook onderwerpen benoemd voor de evaluatie van de Wet veiligheidsregio's waarmee in 2019 is gestart.

Begonnen is met de evaluatie en actualisering van het Plan Crisisorganisatie Zuid-Holland 2016-2020. De leden van het vorige en het huidige college zijn aan de hand van onder meer twee dilemma-sessies meegenomen in hun rol tijdens een crisissituatie.

Naar aanleiding van de eerste rapportage van de commissie Remkes over de Stikstofproblematiek heeft het Rijk de commissarissen als rijks heren verzocht om een aanjagende en verbindende rol te spelen in de gebiedsgerichte aanpak in hun provincie. De CdK is daarvoor aangesloten bij overleg met het Rijk in de Landelijke Regietafel Stikstof. In Zuid-Holland heeft hij zitting aan de overlegtafel met de vertegenwoordigers van verschillende sectoren onder voorzitterschap van de coördinerend gedeputeerde Stikstof.

Door de groei van het aantal asielaanvragen en de stagnatie van de doorstroom in het asielproces is er op korte en langere termijn behoefte aan extra opvanglocaties in Nederland. Eind 2019 is de CdK verzocht om vanuit zijn rol als rijksorgaan Provinciale Regietafel te revitaliseren, voor de realisatie van opvanglocaties voor asielzoekers. Het proces daartoe is in gang gezet. Onder voorzitterschap van de CdK zal de Provinciale Regietafel vanaf januari 2020 weer actief zijn.

Een belangrijk aspect van het ambt van CdK is ook om periodiek functionarissen bij elk aarte brengen die een rol hebben bij een (dreigende) crisis of ramp. Het is om die reden dat de CdK jaarlijks met de voorzitters en de directeurs van de in Zuid-Holland gelegen veiligheidsregio's en de in de provinciewerkzame dijkgraven en rijks heren van gedachten wisselt over een actueel veiligheidsthema. In 2019 is gesproken over de vraag of wij voldoende voorbereid zijn op de gevolgen van digitale ontwrichting, aan de hand van een rapport over dit thema van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. De conclusie is dat dit nog niet het geval is. Het belang is dan ook onderstreept om de voorbereiding van de gevolgen van digitale ontwrichting te voorkomen en/of te beheersen, onderdeel te laten zijn van het veiligheidsbeleid van de eigen organisatie. De CdK vraagt hiervoor aandacht in de jaargesprekken die hij periodiek met burgemeesters voert.

De CdK is voorzitter van de (interprovinciaal samengestelde) Stuurgroep Crisisbeheersing Overstroming Randstad (SCOR). Het samenwerkingsverband ontleent nog immer zijn bestaansrecht aan de noodzaak van goede samenwerkingen afstemming tussen de crisispartners op het thema van een (dreigende) overstroming.

De stuurgroep trekt hierin samen op met de landelijk functionerende Stuurgroep Management Watercrises en Overstromingen (SMWO). Dit heeft in april 2019 geresulteerd in het symposium 'Als de Randstad overstroomt, bestuurders aan het roer!'.

De CdK is voorzitter van de nationale Stichting Carnegie Heldenfonds en het Platform Heldenwaardering. Het Carnegie Heldenfonds heeft ook in 2019 aanvragen beoordeeld en onderscheidingen toegekend aan mensen die, veelal met gevaar voor eigen leven, iemands leven hebben gered of dat geprobeerd hebben te doen. Vanuit het Platform Heldenwaardering, een initiatief van het Carnegie Heldenfonds, is in december 2019 de vierde Nationale Heldendag gehouden met als motto 'Nederland omarmt zijn helden'.

Bevrijdingsfestival

In 2020 is het 75 jaar geleden dat Nederland bevrijd is. In dit jubileumjaar is Zuid-Holland gastprovincie. Veel van de activiteiten voor 75 jaar vrijheid zijn al in 2019 uitgevoerd. Zo is aan 25 verschillende instellingen uit Zuid-Holland die activiteiten organiseren gebaseerd op vrijheid, een bedrag van € 0,6 mln aan subsidies verstrekt. Daarnaast hebben we de 'vrijheidsexpress' ondersteund. Ook hebben we actief deelgenomen aan het landelijke project 'WO II in 100 foto's'. Dit heeft in december 2019 geresulteerd in een provinciale selectie van 50 foto's voor een pop-up tentoonstelling die in de vrijheidsmaand zal gaan reizen door de provincie. In het kader van het 75 jaar bestaan van de VN is er opdracht gegeven aan het 'Humanity House' om 3 verhalen te schrijven over de VN, gerelateerd aan de provincie Zuid-Holland.

Prinsjesfestival

In 2019 was de provincie Zuid-Holland strategisch partner van het Prinsjesfestival, een jaarlijks terugkerend festival ter ere van de democratie, georganiseerd door de Stichting Prinsjesfestival. Elk jaar wordt een provincie gevraagd strategisch partner te zijn. Door te kiezen voor deelname aan het Prinsjesfestival wilde de provincie haar zichtbaarheid in Den Haag vergroten. Juist omdat we in Den Haag gevestigd zijn en nooit apart de schijnwerpers op ons richten. Onder de noemer Van A tot Zuid-Holland organiseerden we verschillende activiteiten voor beleidsmakers, politici en burgers.

In samenwerking met kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven hebben we symposia georganiseerd over Human Capital, Energie, missiegedreven innovatie, Ruimtevaart en Big Data. Gedeputeerden hebben les gegeven over democratie op basisscholen in Zuid-Holland. En er hebben diverse netwerkbijeenkomsten plaatsgevonden, zoals een diner met Zuid-Hollandse producten voor onder andere leden van de Eerste en Tweede Kamer en het Prinsjescabaret voor burgemeesters uit Zuid-Holland. De zaterdag tijdens het festival is traditiegetrouw de publieksdag met veel activiteiten op en rond het Plein in Den Haag. De provincie Zuid-Holland was aanwezig met verschillende activiteiten zoals kinderactiviteiten georganiseerd door Probiblio en voorlichting over een van onze topsectoren, de tuinbouw, in de voor de gelegenheid opgebouwde kas op het Plein. Deze activiteiten zijn zeer goed bezocht, enkel zelfs boven verwachting, waarmee we onze doelstelling om de zichtbaarheid van Zuid-Holland te vergroten hebben gehaald. Ook zijn we ruimschoots binnen het budget gebleven. Een van de redenen is dat partners uit de regio graag mee wilden doen en daar ook financieel aan bij hebben gedragen.

Europa

2019 was het jaar waarin een nieuw Europees Parlement werd gekozen en een nieuwe Europese Commissie onder leiding van Ursula von der Leyen werd geïnstalleerd. Gedeputeerde Baljeu is rapporteur van het Comité van de Regio's. In die hoedanigheid heeft zij een advies geschreven over de plaatsgebonden dimensie van het Europese industriebeleid, een onderwerp dat ook onder de nieuwe Europese Commissie hoge prioriteit houdt. 2019 was ook het jaar van de dreiging van een 'no-deal Brexit'. PS zijn geïnformeerd over de mogelijke consequenties en de wijze waarop de provincie zich heeft voorbereid. Met de verduurzaming van mobiliteit langs de Europese corridors zijn verdere stappen gezet, onder andere door een project gericht op parkeervoorzieningen voor vrachtwagens. De relatie met Noordrijn Westfalen is verder versterkt. Uit de jaarlijkse

EU subsidiemonitor blijkt dat we volop gebruik maken van Europese fondsen om regionale ambities te realiseren. Stappen zijn gezet in de voorbereiding van de programma's voor de Europese fondsen vanaf 2021 waarin de provincie een sturende rol heeft: EFRO Kansen voor West, Plattelandsontwikkeling Programma (POP) en Interreg. Actualisering van de Slimme Specialisatie Strategie (RIS3) is daarbij een belangrijk onderwerp. Dank zij RIS3 versterken we met innovaties onze economie en leveren we een bijdrage aan maatschappelijke opgaven.

Provinciale Staten

Provinciale Staten willen als hoogste bestuursorgaan in Zuid-Holland laagdrempelig en transparant de controlerende, volksvertegenwoordigende en kaderstellende rol uitvoeren. Zij agenderen zelf belangrijke provinciale thema's en sturen het college van Gedeputeerde Staten op hoofdlijnen aan bij de ontwikkeling van nieuw beleid. Provinciale Staten controleren het door Gedeputeerde Staten gevoerde beleid. 2019 was een verkiezingsjaar, op 20 maart vonden de verkiezingen plaats. Twee nieuwe partijen traden toe tot Provinciale Staten, Forum voor Democratie met 11 zetels en DENK met één zetel. De opkomst was met 54,49% aanzienlijk hoger dan de opkomst in 2015 (45,76%). Aan het eind van 2019 bestonden Provinciale Staten uit 12 fracties en één groep. Op 27 mei 2019 vonden in alle Provinciale Staten de verkiezingen plaats van de leden van de Eerste Kamer.

In de maanden na de verkiezingen konden de nieuwe Provinciale Staten kennis maken met actuele thema's die spelen in de provincie Zuid-Holland door deelname aan een uitgebreid introductieprogramma. Er waren introducties georganiseerd op het gebied van innovatie en economie, woningbouw en verstedelijking, klimaat, energie en kustmobiliteit. Als aftrap voor het inhoudelijke introductieprogramma was er een tweedaagse bijeenkomst in Noordwijk die vooral in het teken stond van kennismaking en ontmoeting.

De Statenfractie ondersteunde Provinciale Staten in inhoudelijke, procedurele en facilitaire zin. Verder hebben de Statenfracties eigen ondersteuning in de vorm van fractiemedewerkers. Provinciale Staten maken gebruik van de rapporten van de Randstedelijke Rekenkamer. In 2019 publiceerde de Rekenkamer voor de provincie Zuid-Holland één onderzoek over de rol van de provincie op het gebied van wonen.

IPO

De samenwerking met het Interprovinciaal Overleg (IPO) loopt door. Het IPO behartigt de gezamenlijke belangen van de provincies in 'Den Haag' en 'Brussel'. In 2019 is er onder meer gewerkt aan de aanpak van de stikstofproblematiek en de ondertekening van het Klimaatakkoord. Er is het afgelopen jaar een nieuw bestuur aangetreden, waarin gedeputeerde Vermeulen optreedt als vicevoorzitter van het IPO. Het nieuwe IPO-bestuur werkt in kopgroepen aan digitalisering, het bestuursakkoord NOVI, de Omgevingswet en het Interbestuurlijk Programma (IbP). Ook is er een nieuwe bestuursadviescommissie (BAC) ingesteld. De BAC Kwaliteit Openbaar Bestuur richt zich op versteviging van de rol en positie van de (gezamenlijke) provincies bij wets- en beleidsvoorstellen en de bestuurlijke inrichting van Nederland.

Transparante overheid

In 2019 zijn diverse projecten gerealiseerd die bijdragen aan de doelen van een transparante overheid. Voorbeelden daarvan zijn 'Smartshipping' (dat de scheepvaart veiliger, slimmer en duurzamer maakt) en projecten op het gebied van 'Smart mobility'. Daarnaast stond 2019 in het teken van de overdracht van het programma Transparante en Open Provincie. Enerzijds is dit overgedragen aan de reguliere lijnorganisatie, anderzijds aan het nieuwe traject Digitaal Zuid-Holland dat, op basis van het nieuwe coalitieakkoord, verder vorm geeft aan de digitale transformatie.

Wet openbaar bestuur (Wob)/Bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Bibob)

In 2019 zijn 90 Wobverzoeken ingediend, waaronder een aantal complexe en/of politiek-bestuurlijk gevoelige zaken, onder meer het verzoek over Shell documenten. Zie voor dit verzoek de beantwoording van de statenvragen 3544 en 3576. Er zijn acht bezwaarschriften ingediend, waarvan één met een voorlopige

voorziening bij de Rechtbank. Vier bezwaarschriften zijn ingetrokken en er is éénmaal beroep ingesteld bij de Rechtbank.

In 2019 is het team kwalitatief en kwantitatief versterkt met capaciteit voor uitvoering van de taken en bevoegdheden in het kader van de Bibob. Er is gestart met een aantal Bibob-onderzoeken, standaardisatie van onze Bibob-aanpak en integratie van Bibob binnen de werkprocessen van de provincie (waaronder Subsidieverlening en Verwerven & Aannemen). Daarnaast wordt het bewustzijn bij opdrachtgevers en collega's steeds meer vergroot. Deze ontwikkelingen maken Bibob een steeds sterker instrument om in te zetten voor een weerbare organisatie en tegen (potentiële) ondermijnende activiteiten.

Archiefwet

Op grond van de bepalingen uit de Archiefwet en de provinciale archiefverordening voert de provinciearchivaris tweejaarlijkse inspectie uit naar de staat van het informatie- en archiefbeheer bij de provinciale organen. De in 2018 verrichte inspectie wees uit dat het archief- en informatiebeheer van de provincie in vergelijking met de uitkomsten van de inspectie van 2016 sterk waren verbeterd. De geconstateerde verbeterpunten zijn in 2019 ter hand genomen.

In het kader van de samenwerking met het Nationaal Archief is in 2019 ruim 520 meter aan archieven overgedragen. Een verkenning van de aansluiting op het e-depot voor digitale archieven van het Rijk is uitgesteld vanwege de wijziging van de Archiefwet. De provincie onderzoekt de mogelijkheden voor aansluiting op andere e-depots of die van een eigen e-depot.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	18.196	2.560	20.756	18.953	1.802	91%
Baten	330	233	562	596	-33	106%
Subtotaal baten en lasten	17.866	2.327	20.193	18.358	1.836	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	1.615	831	2.446	2.376	70	97%
Subtotaal reserves	-1.615	-831	-2.446	-2.376	-70	
Resultaat	16.252	1.496	17.748	15.982	1.766	90%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,8 (v)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 0,4 (v)	Een aantal Wob verzoeken is buiten behandeling gesteld waardoor er geen extra tijdelijke capaciteit nodig was.
€ 0,6 (v)	Binnen diverse taken is sprake van lagere uitgaven dan begroot (onder meer bestuurstaken PS/GS en ondersteuning en kosten Bevrijdingsfestival 2020.)

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
PR 3 Regionale gebiedsgerichte projecten	1.545	831	2.376	2.376	0
PR 3 Zuidelijk e Randstad	70	0	70	0	70
Totaal onttrekking aan reserve	1.615	831	2.446	2.376	70
Saldo reserves	-1.615	-831	-2.446	-2.376	-70

Bijdrage Verbonden partijen

Door samenwerking als onderdeel van Interprovinciaal Overleg (IPO), de vier Randstadprovincies (Regio Randstad in Brussel, P4) en het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel gaat Zuid-Holland strategische allianties aan om onder meer relevante wet- en regelgeving te beïnvloeden.

Het IPO-Bureau is in 2017 gestart met de doorontwikkeling van de organisatie en een verbeteringsplan in de IPO-samenwerking.

Doel 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Basisvoorzieningen cultuurparticipatie waarborgen (Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie, Stichting Educatieve Orkestprojecten (SEOP))
- Bibliotheken ondersteunen.

De provincie bevordert cultuurparticipatie in Zuid-Holland via de basisvoorziening cultuurparticipatie, waaronder het Kunstgebouw valt. Hierdoor zijn kinderen actief of passief in aanraking gekomen met cultuur en zijn gemeenten ondersteund bij hun taken op het gebied van cultuureducatie. Ook in 2019 is dit succesvol verlopen.

De provincie is opdrachtgever en financier van ProBiblio, die voor de provincie de wettelijk taken uitvoert op het gebied van ondersteuning van openbare bibliotheken. In de afgelopen periode heeft de provincie, in de rol van opdrachtgever, een toetsingskader ontwikkeld om zo directer te sturen op de jaarwerkplannen van ProBiblio. Door meer proactief te sturen op het opdrachtgeverschap van ProBiblio zijn de activiteiten succesvoller aangepakt.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren. In het kader van cultuurparticipatie subsidiëren we de (centrale) organisatie en niet de activiteiten. We monitoren daarom op dit niveau de organisaties en sturen niet op de activiteiten.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Via bestuurlijk en ambtelijk overleg, de beoordeling van jaarplannen en subsidie verstrekking wordt gestuurd op de activiteiten van de basisvoorziening cultuurparticipatie die bestaat uit Kunstgebouw, Popunie, Jeugdtheaterhuis en Stichting Educatieve Orkestprojecten (SEOP). De vier genoemde instellingen hebben gemeenten en onderwijs ondersteund bij hun taken op het gebied van cultuurparticipatie en met name cultuureducatie. De activiteiten zijn gesubsidieerd en uitgevoerd zoals in de jaarplannen is opgenomen. De provincie subsidieert de centrale organisatie; de ontwikkeling van het aanbod en de uitvoering van de activiteiten wordt betaald door gemeenten, onderwijs en andere partijen.

Kunstgebouw heeft in 2019 als voortzetter het programma Cultuureducatie met Kwaliteit in 20 gemeenten ondersteund. Dit programma is gericht op verankering van cultuureducatie in het primair onderwijs. Ondersteuning bestond uit deskundigheidsbevordering, advies, monitoring en netwerkbijeenkomsten. In 2019 is in opdracht van de provincie een organisatieanalyse en advies opgesteld. Op basis van dit advies zal Kunstgebouw nog meer markt- en klantgericht gaan werken. SEOP is gestart met een project met symfonieorkest voor scholen rond Gershwin. Jeugdtheaterhuis heeft, naast de binnenschoolse en buitenschoolse activiteiten, de voorstelling Beer uitgebracht. Voor de voorstelling zijn op basis van een talentontwikkelingstraject 50 jongeren geselecteerd. De Popunie heeft in 2019 veel gemeenten, popfestivals en beginnende muzikanten ondersteund.

ProBiblio heeft het transport verzorgd van fysieke werken tussen bibliotheekvestigingen en het plan van aanpak uitgevoerd om het leenverkeer tussen bibliotheken toekomstgericht te organiseren. Dit gebeurt in nauwe samenspraak met de bibliotheken. ProBiblio heeft bibliotheken geholpen om vernieuwingen door te voeren die nodig zijn om de inwoners van Zuid-Holland zo goed mogelijk te bedienen en de taken uit te voeren die gemeenten vragen van hun bibliotheken. ProBiblio heeft eraan bijgedragen innovaties te ontwikkelen en door te voeren op veel verschillende terreinen zoals jeugd en onderwijs, participatie en de transitie van bibliotheken naar een meer maatschappelijk en educatieve functie. Hiervoor werkt ProBiblio nauw samen met de Koninklijke

Bibliotheek en andere provinciale ondersteuningsinstellingen. Samen met gemeenten en bibliotheek enwerkt Probiblio eraan de bereikbaarheid en toegankelijkheid van bibliotheek en in het landelijk gebied te versterken. Ook in andere provincies is belangstelling ontstaan voor de Zuid-Hollandse aanpak op dit vlak.

Jaarlijks is € 0,05 mln van het gereserveerde bedrag van de boekjaarsubsidie voor Probiblio bestemd voor de inzet van 0,5 fte voor het opdrachtgeverschap. Dit is per 1 januari 2017 geëffectueerd.

In 2019 heeft Probiblio een bijeenkomst georganiseerd voor onder andere Zuid-Hollandse gemeenten en bibliotheek en over maatschappelijke functies van de bibliotheek.

In 2020 komt het evaluatierapport van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen beschikbaar. Ook wordt een nieuwe landelijke innovatieagenda voor bibliotheekwerk verwacht.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	6.658	-35	6.623	6.626	-4	100%
Baten	57	0	57	55	2	97%
Subtotaal baten en lasten	6.601	-35	6.566	6.571	-5	
Resultaat	6.601	-35	6.566	6.571	-5	100%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Instrumentarium

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 4-3 Borgen kennis sociaal domein

Wat hebben we bereikt?

De provincie streeft naar ontwikkelingen uitvoering van gefundeerd ofwel data driven beleid, gebaseerd op betrouwbare gegevens over de ontwikkelingen in Zuid-Holland. Onderdeel hiervan is beleidsinformatie over maatschappelijke ontwikkelingen.

Deze beleidsinformatie omvat gegevens over en analyse van sociale, economische en demografische ontwikkelingen. Het gaat om data-analyses die intern worden uitgevoerd en onderzoekendie worden uitbesteed aan externe onderzoeksbureaus. Beide vormen van beleidsinformatie zijn ontwikkeld in samenwerking met de beleidsafdelingen. De resultaten van de data-analyses en de onderzoeken zijn samen met die afdelingen geanalyseerd en geduid voor beleid. Dat is gebeurd zowel in algemeen toegankelijk bijeenkomsten, zoals van Plein 1, als in kleine kring met de direct betrokkenen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Er is gestart met de ontwikkeling van een expertisecentrum kennis: 'Kennis Zuid-Holland'. Dit is erop gericht (vooral) strategische, toekomstgerichte en sectoroverstijgende kennis af te stemmen, te coördineren en te verspreiden. Beleidsinformatie maatschappelijke ontwikkelingen maakt deel uit van Kennis Zuid-Holland.

In 2019 zijn interne data-analyses uitgevoerd voor een aantal gebieden en gebiedsprogramma's, met name de meer landelijke gebieden. De analyse was gericht op de samenhang tussen bevolking, wonen, werken, onderwijs en mobiliteit. De resultaten zijn geanalyseerd en geduid voor beleid met de beleidsafdelingen. Ook zijn thematische data-analyses uitgevoerd over arbeidsmigranten, openbaar vervoer en toerisme en recreatie. Er is achtergrondinformatie geleverd voor werkbezoeken van de Commissaris van de Koning aan gemeenten. Er is een intern toepassing ontwikkeld om de sociaal-economische gegevens, die bij de provincie aanwezig zijn voor beleidsinformatie over maatschappelijke ontwikkelingen, algemeen beschikbaar te stellen, zowel binnen als buiten de provinciale organisatie.

In 2019 zijn verschillende onderzoeken uitbesteed en uitgevoerd, onder meer naar arbeidsmigranten en maatschappelijk onbehagen, de energietransitie (loopt door in 2020) en inclusieve transitie (loopt ook door in 2020). De resultaten van onderzoeken die in 2018 zijn uitgevoerd, zijn geanalyseerd en geduid voor beleid. Hiervoor zijn algemeen toegankelijk bijeenkomsten gehouden en beperkte bijeenkomsten met direct betrokkenen. Het betrof de onderzoeken 'Toekomst van werk', 'Circulaire economie en werk', 'Circulaire economie en sociale gevolgen', 'Cultuurparticipatie en bereik', 'Sociale inclusiviteit en vervoersarmoede', 'Sociaal-culturele dimensie van sociale inclusiviteit' en 'Sociale verschillen en overeenkomsten in Zuid-Holland'. Daarnaast is geadviseerd bij onderzoeksontwerpen voor onderzoeken en monitoren voor verschillende beleidsvraagstukken.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verskil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	2.457	22	2.478	1.335	1.143	54%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	2.457	22	2.478	1.335	1.143	
Resultaat	2.457	22	2.478	1.335	1.143	54%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,1 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 1,3 (v)	De visie Waardevol Digitaliseren is het startpunt voor meer regie op digitalisering in Zuid-Holland en binnen de provinciale organisatie. Onderdeel daarvan is het traject 'Basis op orde', dat eerdere initiatieven bij elk aarbrengt. In 2019 liepen deze initiatieven inclusief budgetten nog door en er bleek meer tijd nodig om nieuwe uitvoeringsplannen te maken waardoor een deel van de gelden onbenut is gebleven.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Instrumentarium

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg

Doel 4-4 is per 1 januari 2017 vervallen.

Overzichten en Middelen

Dit hoofdstuk bevat de overzichten van de algemene dek k ingsmiddelen, de bedragen voor de heffing voor de vennootschapsbelasting en de post onvoorzien.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	4.971	-1.689	3.282	6.003	-2.721	183%
Baten	617.856	-3.590	614.266	640.362	-26.096	104%
Subtotaal baten en lasten	-612.885	1.901	-610.984	-634.359	23.375	
Toevoeging aan reserve	146.288	26.585	172.873	172.838	35	100%
Onttrekking aan reserve	159.315	50.013	209.328	209.343	-15	100%
Subtotaal reserves	-13.027	-23.428	-36.455	-36.505	50	
Resultaat	-625.912	-21.527	-647.439	-670.863	23.424	104%

Onvoorzien

Vanuit de huidige risicomanagement methodiek , waarbij onder andere gepoogd wordt een stapeling van risicobuffers te voorkomen, is er geen behoefte aan een structurele algemene post onvoorzien. Binnen project- en programmareserves en de algemene reserve zijn immers voldoende incidentele middelen aanwezig voor het afdekken van incidentele risico's. Daarnaast zijn er andere bronnen voor structurele weerstand zoals onbenutte belastingcapaciteit. De post onvoorzien is daarom als nihil opgenomen.

Algemene dekkingsmiddelen

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Overige algemene dek k ingsmiddelen	522	812	1.334	15.838	-14.503	1187%
Provinciefonds	276.284	-2.642	273.642	280.711	-7.069	103%
Saldo van de financieringsfunctie	0	0	0	122	-122	
Lok ale heffingen	340.050	-2.500	337.550	341.926	-4.376	101%
Dividend	1.000	740	1.740	1.765	-25	101%
Totaal	617.856	-3.590	614.266	640.362	-26.096	104%

Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding

Wat hebben we bereikt?

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		5.1.a	Weerstandsvermogen (>2.0)		≥ 2,0	≥ 2,0

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	4.971	-1.689	3.282	6.003	-2.721	183%
Baten	617.856	-3.590	614.266	640.362	-26.096	104%
Subtotaal baten en lasten	-612.885	1.901	-610.984	-634.359	23.375	
Toevoeging aan reserves	146.288	26.585	172.873	172.838	35	100%
Onttrekking aan reserves	159.315	50.013	209.328	209.343	-15	100%
Subtotaal reserves	-13.027	-23.428	-36.455	-36.505	50	
Resultaat	-625.912	-21.527	-647.439	-670.863	23.424	104%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,1 (v)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 2,8 (n)	Op grond van de Algemene pensioenwet politiek eamtsdragers (Appa) is de provincie wettelijk verplicht om zorg te dragen voor het verstrekken van een ouderdoms- of nabestaandenpensioen aan de (oud) leden van Gedeputeerde Staten en/of partners. De afgelopen jaren zijn er grote wijzigingen in de voorziening Pensioenen GS geweest vanwege de methodiek waarbij een rekenrente wordt gehanteerd. De methodiek is bij de Jaarrekening 2019 aangepast, waardoor minder schommelingen ontstaan in de voorzieningen en deze meer in overeenstemming is met de daadwerkelijk opgebouwde pensioenverplichtingen. Om dit te realiseren wordt de voorziening Pensioenen GS verhoogd met € 2,8 mln.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 11,6 mln (v)	De extra baten ten opzichte van de bijgestelde begroting worden veroorzaakt door een meeropbrengst van € 4,4 mln van de op centenop de Motorrijtuigenbelasting. In 2019 was de opbrengst € 340,8 mln, terwijl in de begroting na wijziging € 336,5 mln is begroot. In 2018 was de opbrengst uit opcenten € 338,2 mln. De begroting na wijziging was lager dan de opbrengst uit 2018 vanwege de overgang van Vijfheerenlanden naar Utrecht. De stijging van de opbrengsten ten opzichte van 2018 en ten opzichte van de bijgestelde Begroting 2019 wordt verklaard door een sterke toename in het wagenpark. De omvang van deze toename was dus groter dan het wagenpark van Vijfheerenlanden. De overige extra baten zijn, met name het provinciefonds, met € 7,1 mln en overig met € 0,1 mln. Zie voor verdere toelichting bij Jaarrekening 2019, onderdeel Algemene dekkingsmiddelen en EMU-saldo.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 14,5 mln (v)	In verband met de herindeling Vijfheerenlanden is een deel van de provinciale activa in het Merwedekanaal volgens de wet ARHI geen activa meer van provincie Zuid-Holland. Deze worden overgedragen aan de provincie Utrecht.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen significante afwijkingen voorgedaan.

Instrumentarium

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie
AR Algemene reserve	73.684	26.550	100.234	100.234	0
PR 1 Apparaatslasten DLG	3.250	0	3.250	3.250	0
PR OMO Alertheidsbudget	0	35	35	0	35
PR OMO Begrotingssaldo 2024-2031	69.354	0	69.354	69.354	0
Totaal toevoeging aan reserve	146.288	26.585	172.873	172.838	35
AR Algemene reserve	74.613	26.545	101.158	101.158	0
PR 1 Luchtkwaliteit (NSL)	0	1.479	1.479	1.479	0
PR 1 Vlietland	0	106	106	0	106
PR 1 Apparaatslasten DLG	3.398	0	3.398	3.398	0
PR 1 Milieuaspecten omgevingbeleid	0	192	192	192	0
PR 2 1%-regeling Kunst	0	172	172	172	0
PR 2 Egalisatiereserve expl proj PZI	0	17.500	17.500	17.500	0
PR 1 Kosten/risico bestuursdwang OD's	0	421	421	421	0
PR 3 Mitigatie/Energie	0	100	100	100	0
PR 3 Overcommitting OP-West	1.400	5	1.405	1.405	0
PR OMO Groot onderhoud MJOP gebouwen	0	2.473	2.473	2.473	0
PR OMO Egalisatiereserve afschrijvingslst.	75.687	896	76.582	76.582	0
PR OMO Alertheidsbudget	2.735	0	2.735	2.700	35
PR OMO Frictiekosten algemeen	0	126	126	282	-156
PR OMO Egal.k aplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	1.483	0	1.483	1.483	0
Totaal onttrekking aan reserve	159.315	50.013	209.328	209.343	-15
Saldo reserves	-13.027	-23.428	-36.455	-36.505	50

Bijdrage Verbonden partijen

De bijdrage van PZEM (voorheen Delta NV) is niet direct te koppelen aan de beleidsdoelen in programma 1 tot en met 4. Daarom is deze verbonden partij opgenomen onder Overzichten en Middelen.

De deelname van de provincie Zuid-Holland in de sectorbanken N.V. Bank Nederlandse Gemeenten en Nederlandse Waterschapsbank NV moet er toe bijdragen dat de provincie toegang heeft tot de kapitaal- en geldmarkt. Hierdoor is het mogelijk om, zo nodig, voldoende financieringsmiddelen aan te trekken tegen zo laag mogelijke prijzen.

Overzicht Overhead

De overhead maakt geen deel uit van het resultaat van Overzichten en Middelen en wordt hier als een apart overzicht gepresenteerd.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Vershil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	93.573	2.302	95.875	100.270	-4.395	105%
Baten	2.227	116	2.342	4.922	-2.580	210%
Subtotaal baten en lasten	91.346	2.187	93.533	95.348	-1.815	
Toevoeging aan reserve	0	0	0	42	-42	
Onttrekking aan reserve	250	-50	200	140	60	70%
Subtotaal reserves	-250	50	-200	-98	-102	
Resultaat	91.096	2.237	93.333	95.249	-1.916	102%

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,9 (n)	De lasten van de facilitaire dienstverlening hebben een grotere omvang dan geraamd. Dit bevindt zich o.a. op de gebieden schoonmaak, inkooptbedrijfsrestaurant en energie. Deels betreft dit interne verrekeningen, die ook zichtbaar zijn in de baten (€ 0,6 mln).
€ 3,3 (n)	Door de grotere vraag naar datagedreven werken en digitalisering is er een toename van kosten op ICT-dienstverlening (€ 1,5 mln). Daarnaast is in 2019 meer ICT-capaciteit nodig geweest op activiteiten/projecten in de exploitatie en minder in de investeringen dan was gepland. Dit heeft geresulteerd in een onderbesteding op de investeringsuitgaven en een overbesteding in de exploitatielasten (€ 1,8 mln), zie ook toelichting Investeringsuitgaven.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 1,8 (v)	Dit betreft opbrengsten uit UWV en detacheringen (zie ook paragraaf Bedrijfsvoering). Deze baten worden niet gebudgetteerd.
€ 0,6 (v)	Dit betreft baten in de facilitaire dienstverlening, waar kosten tegenover staan (interne verrekeningen).
€ 0,2 (v)	Dit betreft overige baten binnen overhead.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,04 (v)	Het budget van de reserve Kickstart is afkomstig uit het restant gedifferentieerd belonen budget 2014, dat in overleg met de vakbonden hieraan is toegekend. Het programma voor jonge mbo-ers is in 2019 niet uitgevoerd, door toegenomen kosten op de arbeidsmarkt. Het restantbedrag van deze reserve Kickstart ad € 0,04 mln wordt in de reserve Jonge ambtenaren gestort dat hetzelfde doel nastreeft.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,1 mln (n)	Uit de reserve Kickstart worden onder andere kosten voor jonge ambtenaren (onder meer mbo'ers, statushouders en werkervaringsplaatsen) gefinancierd. Het budget van deze reserve Kickstart is afkomstig uit het restant gedifferentieerd belonen PZH 2014 dat in overleg met de vakbonden hieraan is toegekend. De kosten voor deze jonge ambtenaren bedroegen in 2019 € 0,05 mln. Het programma voor jonge mbo'ers is niet uitgevoerd, vanwege de toegenomen kansen op de arbeidsmarkt. Hierdoor staat nog een restbedrag ad € 0,042 mln in deze reserve dat aan de reserve Jonge ambtenaren wordt toegevoegd. Daarmee is de reserve Kickstart per 31 december 2019 beëindigd.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR OMO Jonge ambtenaren	0	0	0	42	-42
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	0	42	-42
PR OMO Reserve Vitaliteit	100	0	100	42	58
PR OMO Jonge ambtenaren	100	-50	50	6	44
PR OMO Kickstart	50	0	50	92	-42
Totaal onttrekking aan reserve	250	-50	200	140	60
Saldo reserves	-250	50	-200	-98	-102

Paragrafen

Paragraaf Lokale heffingen

Toelichting op de heffingen

De paragraaf Lokale heffingen bevat informatie over de heffingen die Zuid-Holland oplegt op basis van door Provinciale Staten vastgestelde verordeningen. Het gaat hierbij om de opcenten op de motorrijtuigenbelasting, precariobelasting, legesverordening Omgevingsrecht (Wabo), legesverordening Wet natuurbescherming Zuid-Holland 2017 en de heffing voor grondwaterbeheer. De opbrengsten uit de opcenten en precario dienen als algemeen dekkingmiddel; de inkomsten uit de overige drie heffingen dienen als dekkingmiddel voor de uitvoering van specifieke activiteiten.

Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2018	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Jaarrekening 2019	Vershil begroot vs realisatie
Grondwaterbeheer	451	490	430	430	0
Opcenten motorrijtuigenbelasting	338.252	339.000	336.500	340.853	-4.353
Precario en leges	1.034	1.050	1.050	1.073	-23
Uitvoering WABO	3.031	3.200	3.200	1.344	1.856
Wet Natuur	287	480	370	209	161
Totaal	343.055	344.220	341.550	343.909	-2.359

Verordening op de heffing van de opcenten op de hoofdsom van de Motorrijtuigenbelasting

Het belastinggebied van de provincies is voor algemene belastingen beperkt tot de opcenten op motorrijtuigenbelasting en precariobelasting. De opcenten genereren de grootste opbrengst. In 2019 was dit € 340,8 mln, terwijl in de begroting na wijziging € 336,5 mln is begroot. In 2018 was de opbrengst uit opcenten € 338,2 mln. Deze stijging van de opbrengsten ten opzichte van vorig jaar en ten opzichte van de begroting wordt verklaard door een sterke toename in het wagenpark.

Het opcententarif wordt door Provinciale Staten vastgesteld. Dit mag het wettelijk maximum niet overschrijden. Het maximum is voor 2019 vastgesteld op 113,2 opcenten, daar zit met een tarief van 90,4 provincie Zuid-Holland nog ruim onder.

Het tarief heeft zich in de provincie Zuid-Holland de afgelopen collegeperiode als volgt ontwikkeld:

Jaar	2016	2017	2018	2019
Tarief	92	91,4	90,4	90,4

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is het tarief met 3 eenheden verlaagd naar 92 opcenten. Daarna is het tarief drie maal verder verlaagd, namelijk bij;

- De intensiveringsimpuls voor een "Slimmer, schoner, sterker Zuid Holland" in 2016. Het tarief is vanaf 2017 structureel vastgesteld op 91,7 opcenten;
- De Kadernota 2016, naar aanleiding van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten' is het tarief incidenteel voor de periode 2017-2019 vastgesteld op 91,4 opcenten;
- De behandeling van de Begroting 2018: het tarief is voor 2 jaar (2018 en 2019) vastgesteld op 90,4 (amendement 'extra GS voorstellen Begroting 2018').

Ontwikkeling wagenpark:

Er staan eind 2019 in Zuid-Holland iets minder dan 1,6 miljoen personenauto's geregistreerd in 36 gewichtsklassen. 81.000 van deze auto's zijn vrijgesteld van op centen en 12.000 betalen een half tarief. De ontwikkeling van het wagenpark is positief. Zowel landelijk als in Zuid-Holland is de afgelopen jaren een gelijkmatige groei van het wagenpark zichtbaar.

Raming inkomsten:

Het verloop van toekomstige inkomsten uit opcenten is voor de lange termijn moeilijk te voorspellen. Dit komt mede door de aanstaande ontwikkelingen rond de van heffing vrijgestelde elektrische voertuigen. Voor de jaren 2019 en 2020 is de verwachting dat de impact niet groot is en zal het Rijk geen compensatie bieden. Vanaf 2021 neemt door het Klimaatakkoord van het Rijk de invloed van elektrische voertuigen op de inkomsten voor de provincie waarschijnlijk toe.

Begin 2020 heeft de belastingdienst een prognose opgesteld van de te verwachten inkomsten uit de opcenten. Dit bedraagt voor 2020 € 341 mln.

In [financiële begroting toelichting op de baten en lasten](#) vindt u meer informatie over de opcenten Motorrijtuigenbelasting.

Verordening precariobelasting Zuid-Holland

De provincie heft precariobelasting 'voor het hebben van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde provinciale grond'. In de bij de Verordening precariobelasting behorende tarieventabel zijn de belastbare feiten en tarieven opgenomen. In 2019 zijn de tarieven voor de precariobelasting niet geïndexeerd. Voor 2020 is geen voorstel voor aanpassing van de tarieven gedaan.

Legesverordening Omgevingsrecht (WABO)

Met de inwerkingtreding van de Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) per 1 oktober 2010 heft de provincie leges om aanvragen voor een omgevingsvergunning in behandeling te nemen. De provincie is bevoegd gezag voor het milieudeel IPPC/BRZO (Integrated pollution prevention and control/ Besluit risico's zware ongevallen) en voor de zogeheten BRIKS (bouwen, reclame, inritten, kappen, slopen)-taken. De uitvoering van het bevoegd gezag ligt bij de omgevingsdiensten. De provincie int voor de aanvragen BRIKS de leges, die de kosten hiervoor gedeeltelijk moeten dekken. De Wabo legesverordening is benoemd als Legesverordening Omgevingsrecht provincie Zuid-Holland 2013. De heffingen 2019 zijn opgelegd volgens de bij de verordening behorende tarieventabel.

Heffingsverordening grondwaterbeheer Zuid-Holland

Op grond van de Waterwet en de Grondwaterheffingsverordening Zuid-Holland heft de provincie een belasting per kubieke meter onttrokken grondwater.

Het tarief van de heffing is zodanig vastgesteld dat de opbrengst de gemaakte kosten niet te boven gaat. Het tarief bedraagt € 0,005 per kubieke meter onttrokken hoeveelheid water.

Leges Wet natuurbescherming

In januari 2017 is de Wet natuurbescherming in werking getreden. Hiermee zijn diverse taken op het gebied van de natuurwetgeving gedecentraliseerd naar de provincies. Voor deze nieuwe taken een deel van de reeds bestaande taken wordt met ingang van 1 januari 2017 leges geheven op grond van de Legesverordening Wet natuurbescherming Zuid-Holland 2017. Bij de inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming is een schatting gemaakt van de verwachte inkomsten uit de leges. In de praktijk blijven deze inkomsten achter bij de verwachtingen. Dat wordt onder andere veroorzaakt doordat er relatief veel aanvragen in een categorie vallen die niet legesplichtig is. Ook zijn er in 2019 relatief weinig aanvragen afgehandeld vanwege de stikstofproblematiek.

Lokale lastendruk

De lokale lastendruk wordt voor veruit het grootste deel bepaald door de opcentenheffing.

In onderstaande tabel staat de lokale lastendruk (als gemiddelde belastingsom per auto) weergegeven. De cijfers zijn gebaseerd op de jaarlijkse (prognose) tabellen die worden verstrekt door de belastingdienst.

Tabel Gemiddelde lastendruk per auto door heffing opcenten

(bedragen in €)	2016	2017	2018	2019
Gemiddelde lastendruk per auto door opcentenheffing	227	228	226	225

Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing

Inleiding

In de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing gaat het om de vraag in welke mate de financiële positie van de provincie toereikend is om de financiële gevolgen van risico's op te kunnen vangen. Het weerstandsvermogen wordt bepaald door de financiële omvang van deze risico's afgezet tegen de weerstandscapaciteit. Dit zijn de financiële middelen die de provincie beschikbaar heeft of beschikbaar kan maken om zo nodig de financiële gevolgen van risico's op te vangen. Het weerstandsvermogen en de overige financiële kengetallen geven een zo betrouwbaar en verantwoord mogelijk inzicht in de financiële positie van de provincie.

Deze paragraaf is als volgt opgebouwd:

- Een toelichting op het huidige beleid, de doelstellingen voor 2019 en wat daarvan is bereikt;
- Een totaaloverzicht van de risico's en de benodigde weerstandscapaciteit;
- De berekening van de weerstandscapaciteit en het weerstandsvermogen;
- De financiële kengetallen met duiding van de financiële positie;
- De risico's.

In de bijlage bij deze paragraaf is een uitleg van de financiële kengetallen opgenomen.

Beleid

Het beleid voor weerstandsvermogen en risicobeheersing is wettelijk verankerd in het Besluit Begroten en Verantwoorden en in het eigen beleid van de provincie in de vorm van de financiële verordening en de beleidsnota weerstandsvermogen en risicobeheersing:

- [wettelijk kader, artikel 11 van Besluit Begroten en Verantwoorden](#);
- [de financiële verordening provincie Zuid-Holland 2017, hoofdstuk 4, artikel 8](#);
- [beleidsnota weerstandsvermogen en risicomanagement](#).

In de beleidsnota weerstandsvermogen en risicobeheersing is vastgelegd dat het risicomanagement binnen de provincie dient te worden ontwikkeld tot een meer onderbouwde en integrale systematiek voor risicobeheersing, waarbij er een duidelijke relatie wordt gelegd tussen risico's, risicobeheersing en de benodigde risicobuffers. Dit alles om het beslag op beschikbare middelen meer in balans te brengen met voorziene risico's en de transparantie, wendbaarheid en flexibiliteit te vergroten.

Het huidige beleid ten aanzien van het weerstandsvermogen is behoedzaam: er wordt een weerstandsratio van >2 aangehouden. Dat wil zeggen dat voor iedere euro die de provincie als risico loopt, er tenminste twee euro als weerstandscapaciteit tegenover staan. De weerstandscapaciteit bestaat uit de beschikbare en beschikbaar te maken middelen om de financiële gevolgen van risico's op te kunnen vangen.

Eveneens is in het huidige beleid vastgelegd dat als een risico zich daadwerkelijk voordoet de volgende volgorde van benadering wordt gevolgd:

1. eerst wordt gekkeken naar de mogelijkheden om tot een niet financiële oplossing te komen, zoals bijstellen van scope/ambitie/tijdspad;
2. dan wordt geput uit de reserveringen voor (project)risico, onvoorziene en onzekerheidsreserves;
3. wanneer die niet toereikend zijn, zal naar dat deel van de betreffende programmareserves worden gekken en dat beleidsmatig betrekking heeft op het betreffende doel en waar geen juridisch afdwingbare verplichtingen tegenover staan;

- als laatste kan via PS een voorstel worden gedaan op dekking van de algemene reserve in geval van risico's met incidentele effecten. Voor risico's met structurele effecten wordt via PS een voorstel gedaan voor structurele ruimte in de meerjarenbegroting binnen het desbetreffende begrotingsprogramma.

Wat wilden we bereiken in 2019?

In Begrotingsjaar 2019 is ingezet op:

- het vergroten van het risicobewustzijn in de gehele breedte en op alle lagen van de organisatie;
- het verbeteren van de koppeling tussen risico's en de P&C producten, mede op aanbeveling van de accountant in de managementletter bij de Jaarrekening 2018. Dit heeft als doel een meer realistisch meerjarig beeld te krijgen van de benodigde middelen om risico's te kunnen dragen en wat de effecten van risico's zijn op kasstromen en financiële prognoses.

Wat hebben we bereikt in 2019?

De volgende resultaten zijn geboekt:

- Bij verschillende beleidsafdelingen zijn stappen gezet om het risicomanagement (meer) expliciet en structureel in te zetten. Dit draagt bij aan een beter inzicht in de aanwezige risicoreserveringen waardoor ook een betere koppeling gelegd kan worden met de P&C producten.
- Bij de investerings- en onderhoudsprojecten is gestuurd op een verbetering van de kwaliteit van informatie. Onder andere door te investeren in opleiding van zowel risicoadviseurs als project- en beleidsmedewerkers, de verdere implementatie van een risicoregistratiesysteem en uniformering van de risicomanagementmethodiek op operationeel niveau.
- Er is een dashboard risicomanagement in ontwikkeling voor investerings- en onderhoudsprojecten dat inzicht geeft in de verhouding tussen totale projectkosten en de aanwezige risicoreservering in een project. Dit leidt tot betere stuur- en beheersinformatie op project- en programmaniveau. Tegelijkertijd vraagt dit om een normering of kaders voor een acceptabel risiconiveau.
- De systematiek voor het reserveren voor risico's voor de verschillende financiële instrumenten (investerings-, fondsen, exploitatie, subsidies) is op hoofdlijnen in kaart gebracht. Dit vormt de aanzet voor het herijken van het beleid ten aanzien van risicobeheersing en weerstandsvermogen als onderdeel van het opstellen van een integrale financiële verordening. In december is dit onderwerp besproken met een werkgroep van Provinciale Staten en is richting gegeven aan het toekomstige risicomanagementbeleid.

Inventarisatie risico's en benodigde weerstandscapaciteit

Toelichting op de inventarisatie van de risico's

In Begrotingsjaar 2019 is bij het inventariseren van risico's nadrukkelijk aandacht besteed aan de relatie tussen de risico's en de risicobuffers binnen de begrotingsprogramma's. Dit heeft ertoe geleid dat er een onderscheid is gemaakt tussen beleidsmatige risico's, die (nog) geen financiële afdekking behoeven vanuit de algemene reserve, en de financiële risico's, die worden meegenomen voor het bepalen van het weerstandsvermogen. De beleidsmatige risico's zijn opgenomen vanwege politiek/bestuurlijke importantie en/of om de ontwikkeling van deze risico's in relatie tot de aangehouden buffers op het niveau van de begrotingsprogramma's te kunnen blijven volgen.

De kans en/of impact van de volgende risico's zijn gewijzigd ten opzichte van Begroting 2020:

- Gevolgen waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas (#14): de ontwikkelvisie en het plan van aanpak met betrekking tot de gebiedsontwikkeling Zuidplas geven aanleiding de kans op dit risico te verlagen van 50-75% naar 25-50%.
- Wob-verzoeken (#25): voor het Begrotingsjaar 2020 en verder zijn extra middelen gereserveerd voor Wob-verzoeken. Hierdoor is de kans op meer complexe en aanvullende verzoeken waar extra middelen voor nodig zijn iets gedaald ten opzichte van vorig jaar.

- Geen aflossing van garantstellingen (#19): het risico is gestegen door een opwaartse bijstelling van de garantstellingen. Het risico is verder beperkt tot garantstellingen; op de geldleningen die de provincie heeft verstrekt is het risico minimaal.

Nr.	Beleidsmatige risico's		Doel
1	Schadeclaims vergunningverlening ontgrondingen	s	1.6
2	Renterisico	s	2.2
4	Risico's PMR	i	1.3
5	Deelnamerisico ROM-D Capital B.V.	i	3.1
6	Deelnamerisico InnovationQuarter	i	3.1
7	Invoering Omgevingswet	s	3.4
8	Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten bij projecten in uitvoering	i	2.1
9	Risico's informatieveiligheid	i	5.1
10	Deelname Houdstermaatschappij Zuid-Holland (HZH)	i	3.2
15	Financiële gevolgen NNN/UPG	s	1.3/1.4
24	Subsidies Warmtebedrijf Holding	i	3.2
26	Asbest renovatie C-gebouw	i	6.1
27	Impact PAS-uitspraak	i	1 t/m 4

Nr.	Financiële risico's (geprioriteerd op netto effect) (bedragen x € 1 mln)		Max. schade	Kans van optreden	Effect netto (i)	Effect netto (s)	Doel
14	Waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas	i	16,4	25-50%	6,2		3.5
12	Lagere uitkering provinciefonds	s	5	50-75%		3,1	5.1
22	Meerkosten a.g.v. onverwachte incidenten areaal	i	25	0-25%	3,1		2.1
13	Lagere opbrengst MRB	s	3	50-75%		1,9	5.1
16	BRZO / RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen	s	15	0-25%		1,9	1.6
18	Omgevingsrisico's vergunningverlening, toezicht en handhaving	s	5	25-50%		1,9	1.6
19	Geen aflossing van garantstellingen	i	21	0-25%	2,6		5.1
17a	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2014-2020)	i	3,2	25-50%	1,2		3.1
21	Doorlevering gronden TBO's	i	9,6	0-25%	1,2		1.3
25	Informatieverzoeken Wob	i	3	25-50%	1,1		4.1
17b	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2007-2013)	i	3,8	0-25%	0,5		3.1
23	Claims op subsidie regeling bedrijventerreinen	i	0,5	75-100%	0,4		3.5
20	Aansprakelijkheidsrisico ingeleend personeel	s	0,3	0-25%		0	1 t/m 4
	Totaal				16,34	8,8	

Beschikbare weerstandscapaciteit en weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen drukt uit of de provincievoldoende weerbaar is voor het opvangen van risico's. Dit wordt berekend door de middelen die de provincie beschikbaar heeft c.q. kan maken (de zogenaamde weerstandscapaciteit) te delen door de omvang van de risico's. Hierbij maken we een onderscheid tussen structureel weerstandsvermogen en incidenteel weerstandsvermogen.

Structurele weerstandscapaciteit en weerstandsvermogen

De structurele weerstandscapaciteit bestaat uit de zogenaamde onbenutte belastingcapaciteit. Dat is het verschil tussen de inkomsten uit de opcenten MRB tegen het huidige tarief (90,4 procent) en wat de inkomsten zouden zijn als de provincie Zuid-Holland het wettelijke maximumtarief zou heffen (in 2020 is het wettelijke maximumtarief voor de opcenten 113,2). De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt € 86 mln. De omvang van de structurele risico's bedraagt € 8,8 mln.

structurele weerstandsvermogen	= structurele weerstandscapaciteit / de omvang van de structurele risico's
factor 9,8	= € 86 mln / € 8,8

Het structurele weerstandsvermogen bedraagt circa "9,8". Dit is ruim meer dan de waarde die de provincie Zuid-Holland nastreeft (namelijk een factor "2").

Incidentele weerstandscapaciteit en weerstandsvermogen

De incidentele weerstandscapaciteit bestaat uit de reserves, voor zover deze niet juridisch beklemd zijn. De omvang van de juridisch niet-beklemdes reserves bedraagt € 592 mln (dat zijn de bestuurlijk verplichte en de in het geheel niet verplichte reserves). Daar staan € 16,3 mln aan risico's tegenover.

incidentele weerstandsvermogen	= incidentele weerstandscapaciteit / de omvang van de incidentele risico's
factor 36,3	= € 592 mln / € 16,3

Dat betekent dat het incidenteel weerstandsvermogen ruim "36" bedraagt. Ook dat is ruim meer dan de streefwaarde van de provincie Zuid-Holland (namelijk een factor "2").

Bij de substantiële afwijking van de streefwaarde voor de incidentele weerstandscapaciteit moeten kanttekeningen worden geplaatst. Conform het huidige beleid worden risico's zoveel als mogelijk afgedekt binnen de projecten vervolgens de programma's. Deze paragraaf maakt deze risico's en risicoreserveringen niet zichtbaar. In de eerste plaats betreft een belangrijk deel van deze projectrisico's de investeringsprojecten (met name in het PZI) die worden afgedekt middels risicoreserveringen binnen de projecten en het PZI. De weerstandscapaciteit binnen het PZI moet passend zijn voor de risico's die binnen dit programma worden gelopen. In de tweede plaats worden voor een aantal risico's in de exploitatiebegroting reserves met een bufferfunctie aangehouden. Deze risico's maken geen onderdeel uit van de risicoparagraaf, en dus van de benodigde weerstandscapaciteit, terwijl de bufferreserves wel worden meegenomen in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit. Voor de herziening van de beleidsnota Weerstandsvermogen en risicomanagement wordt een nadere analyse gedaan op onder andere de omvang en systematiek van risicoreserveringen, zodat de systematiek en/of berekeningsmethode kan worden aangepast. Bovendien zal binnen de begrotingsprogramma's geanalyseerd worden of sprake is van een proportionele verhouding tussen risico's die binnen de begrotingsprogramma's worden afgedekt en de risicoreserveringen die daarvoor worden aangehouden. Op dit moment wordt voor weerstandscapaciteit de ruime definitie aangehouden. Nader zal worden onderzocht of deze ruime benadering kan worden ingeperkt.

Financiële kengetallen

Hieronder wordt ingegaan op de financiële positie van de provincie. Dit gebeurt aan de hand van een aantal financiële kengetallen, die tezamen een weerspiegeling vormen van hoe de provincie er de komende jaren in financiële zin voorstaat. Dit betreft de zogenaamde financiële kengetallen zoals die door het BBV worden voorgeschreven, aangevuld met informatie over het weerstandsvermogen.

Het BBV schrijft voor dat de kengetallen opgenomen en toegelicht moeten worden in de begroting en jaarrekening, maar geeft geen normen. Gemeenten en Rijk hebben wel afspraken gemaakt over zogenaamde signaleringswaarden, maar die gelden dus niet specifiek voor provincies.

Uitkomsten van de kengetallen

	Jaarrekening 2018	Jaarrekening 2019	Bijgestelde Begroting 2019
Netto schuldquote	50,4%	71,3%	80,2%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	49,8%	70,1%	80,0%
Solvabiliteitsratio	51,4%	47,7%	48,7%
Grondexploitatie	0,0%	0,0%	0,0%
Structurele exploitatieruimte	18,0%	18,9%	12,7%
Belastingcapaciteit (tarief PZH t.o.v. gemiddelde)	112,2%	111,1%	112,3%

In de bijgestelde Begroting 2019 werd uitgegaan van een netto schuldquote van 80,2% en een solvabiliteitsratio van 48,7% eind 2019. In werkelijkheid zijn deze ratio's op basis van de resultaten van deze jaarrekening iets lager uitgevallen: de netto schuldquote komt uit op 71,3 en de solvabiliteitsratio op 47,7%. Het verschil bij de netto schuldquote wordt veroorzaakt door een aantal kortlopende posten zoals een hoger tijdelijk kortlopend vreemd, lagere overlopende passiva, hogere baten en een hoger saldo schatkistbankieren. De vaste schulden zijn vrijwel conform de primaire begroting. De structurele exploitatieruimte komt uit op 18,9% ten opzichte van 12,7% bij de bijgestelde Begroting 2019 en 18,0% bij realisatie 2018.

Risico's

1.	Schadeclaims vergunningverlening voor ontgrondingen
Omschrijving	De provincie krijgt (een) claim(s) voor schade die belanghebbenden ondervinden als gevolg van een vergunde ontgroning.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> In de Ontgrondingenwet is geregeld dat de provincie aan de aanvrager van de vergunning of aan andere belanghebbenden de schade moet vergoeden die deze lijden als gevolg van een ontgrondingsvergunning, indien deze schade redelijk erwijs niet voor hun rekening hoort te blijven (nadeelcompensatie). Schade aan de omgeving die is ontstaan als gevolg van een vergunde ontgroning kan worden geclaimd bij de provincie.
Gevolg(en)	Als de claim wordt gehonoreerd, dient de provincie de aanvrager van de vergunning of andere belanghebbenden financieel te compenseren voor de geleden schade.
Achtergrond informatie	In de Ontgrondingenwet is een regeling voor nadeelcompensatie opgenomen. Nadeelcompensatie houdt in dat de overheid aan belanghebbenden de schade vergoedt die zij ondervinden van een op zichzelf rechtmatig overheidsbesluit. Ook buiten het geval van nadeelcompensatie is het mogelijk dat de provincie wordt geconfronteerd met een claim van schade die is ontstaan als gevolg van een vergunde

	<p>ontgroning. In het bijzonder bij grote actuele ontgroningen, zoals zandwinnings, is het risico op schade aan de omgeving reëel aanwezig. Per geval kan de schadeclaim hoog zijn. Dit wordt beïnvloed door de aard en de omvang van de ontgroning en het karakter van de omgeving.</p> <p>De vergunningverlening is sinds 1 januari 2013 ondergebracht bij Omgevingsdienst Haaglanden; toezicht en handhaving gebeuren door de omgevingsdienst waarbinnen de desbetreffende ontgroning plaatsvindt.</p>
Maatregelen	Adequaat toezicht op een zorgvuldige uitvoering van de vergunningverlening door de omgevingsdienst.
Status	In 2017 is een beroep op nadeelcompensatie ingediend voor de zandwinning Zevenhuizerplas. De indienende partij heeft verzocht de behandeling van de vordering voorlopig op te schorten in afwachting van de uitkomst van een andere civielrechtelijke procedure over dezelfde schade. De rechtbank heeft in deze zaak een tussenvonnis uitgesproken, waarna een schikking is getroffen. Naar verwachting zal de indienende partij in 2020 op deze zaak terugkomen. Het is echter niet de verwachting dat in begrotingsjaar 2020 al een beroep op de algemene reserve wordt gedaan.

2.	Renterisico
Risico	De rentekosten voor leningen om in de financieringsbehoefte te voorzien zijn hoger dan de geprognostiseerde rentekosten.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Macro-economische ontwikkelingen leiden tot een hogere rentevoet. • De financieringsbehoefte neemt in de komende jaren sneller toe dan voorzien door onvoorziene toename van de voorgenomen uitgaven en/of een afname van de begrote inkomsten (zoals bijvoorbeeld de inkomsten uit het provinciefonds).
Gevolg(en)	De financiële ruimte neemt af.
Achtergrond informatie	De provincie trekt langlopende leningen aan om in de financieringsbehoefte te voorzien. De financieringsbehoefte zal de komende jaren toenemen door de afloop van bestaande leningen en de omvang van voorgenomen uitgaven. De jaarlijkse rentekosten van de financieringsbehoefte worden bepaald door de omvang en afloop van de bestaande leningenportefeuille, de financieringsbehoefte als gevolg van voorgenomen uitgaven en de van toepassing zijnde rentetarieven.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • In de begroting is uitgegaan van een conservatieve inschatting van de rentevoet. • Ook de berekening van de financieringsbehoefte is conservatief.
Status risico	<p>In 2019 zijn diverse nieuwe geldleningen aangetrokken tegen een historisch lage rente: het geleende bedrag is nagenoeg gelijk aan het begrote bedrag en de werkelijke rente ligt lager dan het begrote percentage.</p> <p>Door de omvang van de nog aan te trekken geldleningen is het een reëel risico voor de begroting als de rente gaat stijgen. De inschatting is, op basis van de huidige rentevisies van de Nederlandse banken, dat de kans op een substantiële rentestijging in het komende jaar zeer laag is. Bovendien kan een beperkte stijging nog opgevangen worden binnen het huidige rentebeleid ondanks een neerwaartse aanpassing van de verwachte rente die bij de Begroting 2020 is doorgevoerd. Dit betekent dat voor het komende jaar dit risico niet nader is gekwantificeerd.</p>

4.	Risico's PMR 'Buitenland van Rhon'
Risico	De uitvoering van de inrichtingsplannen voor het PMR-project 'Buitenland van Rhon' door de gebiedscoöperatie verlopen niet conform planning en binnen budget.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Hogere vastgoedkosten vanwege planschadeclaims, schadeloosstellingen en/of prijspeilwijzigingen • Vertraging in de uitvoering door juridische (onteigenings)procedures of onvoldoende regie op gebiedscoöperatie • Excessieve stijging van de grondprijzen (marktontwikkelingen) • Tegenvallende inrichtingskosten • Renteontwikkeling in Groenfonds dekt de inflatie niet

Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Financieel: negatieve financiële gevolgen tijdens de uitvoering leiden tot lagere beschikbare beheerkosten: het budget komtten gunste van revolverend beheer. • Politiek/bestuurlijk: imagoschade.
Achtergrond-informatie	De provincie voert het PMR-project 'Buitenland van Rhooon' voor eigen rekening en risico uit. Hiervoor is een taak stellendbudget beschikbaar. De financiering van het project is gedeekt door de gezamenlijk e PMR-partners en vastgelegd in de Uitwerkingsovereenkomst (UWO) PMR 750 ha. De bijdrage van Zuid-Holland bedraagt € 9 mln, de stadsregio Rotterdam draagt € 18 mln bij, de gemeente Rotterdam draagt € 9 mln bij en het Rijk € 112 mln (bedragen prijspeil2006; in de business case zijn de bijdragen geïndexeerd). Deze bijdragen zijn gestort in het Groenfonds.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • In geval van onvoorziene omstandigheden (zoals excessieve grondprijstijgingen) kan de provincie in overleg treden met het Rijk (op grond van art.12 van de UWO). • Om de risico's goed te beheersen wordt risicomanagement toegepast. Met behulp van een (financiële) business case is inzichtelijk gemaakt wat mogelijke meerkosten zouden kunnen zijn als deze risico's zich voordoen. De verwachtingswaarde van mogelijke meerkosten, volgend uit het risicoprofiel, vormt de onderbouwing van deze post in de business case van het project (over de gehele looptijd). Periodiek worden risicoanalyses uitgevoerd met nadruk k elijkaandacht voor de invloed van tijdrisico's op de financiële planning.
Status risico	In het najaar van 2018 zijn een streefbeeld en een samenwerkingsovereenkomst met de gebiedscoöperatie opgesteld. Hierin zijn de doelen en budgetten voor de inrichting vastgelegd. Hiertoe moet het bestemmingsplan nog worden aangepast van moerasnatuur naar akkernatuur. Het risico op hogere inrichtingskosten is beperkt en betreft vooral de grondaank open. In 2020 zal de provincie waarschijnlijk nog circa 100 ha grond aank open, voornamelijk op basis van schadeloosstelling. In de business case van het PMR is hier voldoende buffer voor aanwezig. Er is op basis van de actuele inzichten dan ook geen aanleiding het risico vanuit de algemene middelen financieel af te dek ken. Door de mogelijk e aank oopvan een aantal agrarische bedrijven in het gebied is minder weerstand te verwachten en is meer te sturen op de kosten van inrichting en beheer.

5.	Deelnamerisico ROM-D Capital BV
Risico	Het publiek investeringsfonds van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden weet haar bedrijfseconomische doelstellingen niet te behalen.
Oorzaken	Mogelijk e regionaal strategische effecten die voor de ROM-D niet beïnvloedbaar zijn zoals veranderen of wegvallen van behoefte aan watergebonden gronden door macro-economische effecten. Of gronden waarin intrinsiek te hoge onrendabele toppen aanwezig zijn om weer te vermarkten
Gevolg(en)	De intrinsiek ewaarde van het aandelenk apitaal in ROM-D bedraagt aan het eind van de looptijd minder dan de nominale waarde (minus getroffen voorzieningen). Het maximale risico voor de provincie is gelijk aan het gestorte aandelenk apitaal in ROM-D Capital BV minus de voorziening die al is getroffen (€ 1,8 mln).
Achtergrond-informatie	De provincie neemt met € 10 mln deel in ROM-D Capital BV, het publiek investeringsfonds van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Na formele uittreding van Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) zal in samenhang met de regionale evaluatie van diverse beleidsinstrumentaria, worden gek eken naar de governance en sturing van ROM-D. Met name op het gebied van investeringsbeslissingen en financieringsvraagstukken. • In analogie bij de overige verbonden partijen is blijvend aandacht voor de beheersing en ontwik k eling van bedrijfsvoeringskosten. • De ontwik k eling van de intrinsiek ewaarde monitoren in de relatie tot de hoogte van de getroffen voorziening.

Status risico	<p>In 2018 is de intrinsieke waarde van de aandelen niet verder gedaald. Deze bedraagt thans € 8,8 mln. Deze waarde ligt onder de nominale waarde (€ 10 mln) die is opgenomen in de begroting. Vooralsnog is er geen vooruitzicht dat de intrinsieke waarde herstelt. Hiervoor is een voorziening van € 1,8 mln getroffen. Voor 2020 is het niet uit te sluiten dat een verdere daling van de intrinsieke waarde optreedt vanwege de huidige structurele exploitatietekorten. Daartegenover staan enkele projecten op het punt van oplevering en draagt de vraag naar watergebonden bedrijventerreinen bij aan een positieve kans dat het exploitatietekort teruggedrongen zal worden. Daarnaast is de huidige structurering van de ROM-D dusdanig ingericht dat eventuele voorbereidingskosten en onderzoekskosten (R&D-kosten) die niet tot een investering leiden, ten laste komen van Capital B.V.</p> <p>Gegeven de huidige intrinsieke waarde van € 8,8 mln (ultimo 2018) is nog voldoende ruimte binnen de al eerder getroffen voorziening van € 1,8 mln. Deze voorziening ter dekking van het ontstane verschil tussen de nominale waarde van € 10 mln en de intrinsieke waarde, heeft nu nog een ruimte van € 0,6 mln voor 2020. Hierdoor is het risico voldoende afgedekt en is geen extra reservering nodig ten laste van de algemene reserves.</p>
---------------	--

6.	Deelnamerisico InnovationQuarter
Risico	De ROM InnovationQuarter B.V. (IQ) weet haar jaarlijkse bedrijfseconomische doelstellingen niet te behalen.
Oorzaken	Mogelijk achterblijvende prestaties van de onderliggende investeringsportefeuille.
Gevolg(en)	Een waardedaling van het geïnvesteerde kapitaal in IQ (de intrinsieke waarde wordt lager dan de nominale waarde). Het maximale risico is € 25 mln minus de bufferreserve van € 4,7 mln binnen het begrotingsprogramma.
Achtergrondinformatie	De provincie neemt, samen met het ministerie van Economische Zaken, de gemeenten Rotterdam, Den Haag (o.a. via Stichting HEID), Delft, Leiden, Westland en de Zuid-Hollandse universiteiten en medische centra deel in InnovationQuarter. De provincie heeft voor € 25 mln aan kapitaal gestort. De provincie verkrijgt door haar kapitaalbrengende aandelen in de ROM InnovationQuarter B.V. De waarde van het aandelenkapitaal bedraagt € 25 mln nominaal.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> Monitoring ontwikkeling risicoprofiel op basis van de informatie uit de jaarrekeningen tussenliggende AVA-behandelingen. In 2020 zal aandacht worden besteed aan de optimale uitnutting van meerjarig toegekende subsidieverstrekking. Blijvende aandacht is er voor de beheersing en ontwikkeling van de apparaatskosten van InnovationQuarter B.V. Naar verwachting komen in 2023 EFRO-gelden in beklemde vrijval ten bate van IQ. Samen met IQ en overige aandeelhouders zullen bindende afspraken gemaakt worden waarmee een duurzaam waardebehoud voor de aandeelhouders gecreëerd kan worden.
Status risico	De intrinsieke waarde bedraagt € 20,6 mln (peildatum ultimo 2019) en is naar verwachting in 2019 verder gedaald. De afname van de intrinsieke waarde van het aandelenkapitaal met in totaal € 4,4 mln wordt gedekt uit de reeds opgebouwde bufferreserve van € 4,7 mln. Dat betekent dat er voor Begrotingsjaar 2020 nog beperkt ruimte is om het risico op verdere intrinsieke waardedaling op te vangen. Deze waarde afname past binnen het voorafgaand aangegeven meerjarig waardeontwikkelingsprofiel. Op grond van de informatie uit de Jaarrekening 2019 van IQ is er geen aanleiding om het risicoprofiel bij te stellen. Op basis hiervan is het niet nodig een extra reservering te treffen ten laste van de algemene middelen. Voor wat betreft het beleidsmatige deel kan gesteld worden dat de maatschappelijke doelstellingen tot en met 2019 ruimschoots door IQ zijn behaald. De verwachting voor 2020 is dat hierop op vergelijkbaar niveau gepresteerd zal worden.

7.	Invoering Omgevingswet
Risico	De provincie heeft onvoldoende (financiële) middelen en tijd om de invoering van de Omgevingswet inclusief het digitaal stelsel omgevingswet per 1-1-2021 voor te bereiden.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • De provincie is afhankelijk van voorbereiding door het Rijk (zoals landelijke digitale publicatievereisten kenbaar maken en samenwerking tussen KOOB en Kadaster). • Er is geen overgangsrecht voor de provinciale omgevingsvisie en omgevingsverordening in invoeringswet/-besluit Omgevingswet van kracht (gemeenten en waterschappen hebben wel overgangsrecht, voor gemeentelijk omgevingsplan is de einddatum 2029). • De invoeringsdatum van de wet is uitgesteld (tot 1-1-2021), maar het budget is niet bijgesteld. • De scope van de implementatie/voorbereiding is per 1-1-2020 uitgebreid met beheer van de landelijke digitale voorziening (DSO-LV) en de interprovinciale investering in de informatieproducten natuur en externe veiligheid maar budget is niet opgehoogd.
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Extra benodigde middelen • Provincies kunnen niet voldoen aan de digitale publicatieverplichtingen van de Omgevingswet, waardoor gemeenten, waterschappen, initiatiefnemers geen rekening kunnen houden met provinciaal beleid en provinciale regels. Provinciale en Europese belangen kunnen geschaad worden (bijvoorbeeld Erfgoed, Werelderfgoed en Europese milieu en natuurregels). • Imagoschade.
Achtergrondinformatie	<p>Op 22-3-2016 heeft de Eerste Kamer ingestemd met het wetsvoorstel Omgevingswet. Beoogde invoeringsdatum van de wet is 1-1-2021. De omvangrijk estelselwijziging omgevingsrecht is nog niet afgerond. In het bestuursakkoord tussen Rijk, IPO, UvW en VNG d.d. 1 juli 2015 is afgesproken vooruitlopend op de invoering van de wet te werken aan de implementatieopgave inclusief de digitaliseringsopgave, een impactanalyse uit te voeren en financiële onderzoek te doen.</p> <p>De Omgevingswet vervangt 26 wetten geheel of gedeeltelijk (bijvoorbeeld Wabo, Wro, Tracéwet) en is te typeren als kaderwet. Vier aanvullingswetten worden ingevoegd in de wet, nadere regelgeving is vastgelegd in vier Algemene Maatregelen van Bestuur. De invoering loopt via de Invoeringswet, het Invoeringsbesluit en de Omgevingsregeling. De wet gaat uit van het 'decentraal tenzij' principe, bevat verbeterdoelen en is gericht op baten voor de maatschappij (initiatiefnemers; burgers, bedrijven).</p> <p>In bovenstaand bestuursakkoord is afgesproken dat decentrale overheden de transitiekosten zelf zullen dragen. Het Rijk financiert de invoeringskosten en de bouw van de landelijke voorziening digitaal stelsel Omgevingswet (DSO-LV). Om de implementatie te kunnen realiseren is een inschatting gemaakt van de transitiekosten en is een risicoanalyse voor de provincie Zuid-Holland uitgevoerd. De kosten zijn ingeschat op € 6 mln incidenteel in de implementatieperiode 2016-2019. Het betreft hierbij onder andere extra middelen om de transitie te begeleiden zowel intern als in relatie tot de externe partijen en de digitalisering van het omgevingsbeleid.</p> <p>De landelijke digitale voorziening wordt voorbereid en zal in het eerste kwartaal 2020 (aangepaste deadline) als eerste versie beschikbaar komen. Vanaf 2020 worden beheerkosten van deze interbestuurlijke landelijke voorziening mede gefinancierd conform het ondertekende beheerakkoord (18-12-2018). De impact van de Omgevingswet inclusief financiële effecten zullen in de transitieperiode die loopt tot 2029 duidelijk er worden, mede afhankelijk van bestuurlijke keuzes van gemeenten, provincie, Rijk en regionale partners.</p>
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Landelijk : bestuursakkoord tussen Rijk, IPO, VNG en UvW van 1 juli 2015 is leidend voor ambitie digitaal stelsel, deze ambities en voordelen voor burgers en bedrijven in beeld houden in bestuurlijk overleggen. • Provincie: Op basis van de uitvoering van Motie 906 (18 december 2019) een Invoeringsplan Omgevingswet opstellen en monitoren per kwartaal vanaf Q2 2020.

Status risico	<p>Door de in 2018 gemaakte keuze voor de landelijke voorziening digitale stelsel Omgevingswet is de scope hiervan beperkt. Dit betekent dat de financiële risico's tot invoering van de wet beperkter zijn dan aanvankelijk ingeschat. Op dit moment zijn er voldoende financiële middelen om het implementatieprogramma 2020 te kunnen uitvoeren. De oorspronkelijke deadline voor de standaarden rond publiceren van de regels en plannen (30 juni 2019) is echter niet gehaald door het Rijk.</p> <p>Per 1 januari 2021 wordt de invoering van de Omgevingswet door het Rijk voorzien. Het stelsel omvat het hoofdspoor, een aanvullingsspoor en een invoeringsspoor met elk de onderdelen wet, besluit, regeling. Rond de zomer van 2020 wordt het Koninklijk Besluit voor de definitieve invoering naar de voorhang voor de 2e en 1e Kamer gestuurd als uit de integrale voortgangsrapportage medio 2020 blijkt dat dit verantwoord is. Als het Rijk besluit de invoering uit te stellen, is aanvullend budget nodig voor de implementatie.</p> <p>Onderzoek naar de financiële gevolgen van de Omgevingswet wordt op landelijk niveau gedaan naar verwachting in het voorjaar van 2020.</p>
---------------	--

8.	Meerkosten als gevolg van bijzondere incidenten bij projecten in uitvoering
Risico	Er vindt een bijzonder incident plaats bij projecten in uitvoering (zoals bijvoorbeeld ernstig bouwfalen, calamiteiten als gevolg van de werkzaamheden, faillissementen van uitvoerende partijen).
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Onzorgvuldig handelen van (onder)aannemers • Onzorgvuldig toezicht • Innovatieve bouwmethode • Exogene factoren (economische ontwikkelingen, terrorisme/vandalisme)
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Meerkosten voor zover deze niet op de veroorzaker zijn te verhalen • Imagoschade <p>Na inventarisatie van de risico's op programmaniveau wordt de impact bepaald.</p>
Achtergrondinformatie	Evenals bij het bestaande areaal (risico nr. 17: meerkosten als gevolg van bijzondere incidenten in het areaal) kunnen bij projecten in uitvoering incidenten optreden met een zeer kleine kans van optreden, maar met een zeer groot gevolg. Het is niet wenselijk om binnen elk individueel project financieel met deze bijzondere gebeurtenissen rekening te houden, om onnodig beslag op budgetten te voorkomen. Afhankelijk van de omvang van de gevolgschade dient dit risico op programma- of strategisch niveau te worden opgevangen.
Maatregelen	<p>Risicoanalyses op programmaniveau, waarbij geïnventariseerd wordt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • in welke mate rekening is gehouden met dergelijke risico's bij lopende projecten; • in hoeverre de materiële gevolgen van deze risico's zijn gedekt door een verzekering; • wat mogelijke restgevolgen voor de provincie zijn en waar deze doelmatig kunnen worden afgedekt.
Status risico	In de afgelopen jaren hebben zich geen substantiële incidenten bij projecten in uitvoering voorgedaan. De aangehouden risicoreserves binnen de projectbudgetten en binnen het PZI zijn ruimschoots voldoende geweest om tegenvallers te kunnen opvangen. Momenteel bedraagt de totale risicoreservering binnen de projectenvoor aanleg en verbetering circa € 118 mln. Daarnaast zijn twee risicoreserveringen op programmaniveau opgenomen in het PZI: het betreft € 99 mln voor de Rijnlandroute en € 42,8 mln voor het HOV-net Zuid-Holland Noord (bron: PZI 2020-2049).

9.	Risico's informatieveiligheid
Risico	De informatievoorziening kan de vertrouwelijkheid, beschikbaarheid en integriteit van informatie onvoldoende borgen. NB: De operationele techniek voor bediening en elektronische aansturing van mechanische en/of industriële objecten (zoals bruggen, pompen, gemalen, verkeersinstallaties) is op dit moment belegd bij DBI en maakt nog geen onderdeel uit van deze paragraaf.
Oorzaken	Mogelijke oorzaken voor risico's in de informatievoorziening zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Onvoldoende waarborgen in de processen (binnen en buiten de afdeling I&A) • Technische tekortkomingen in de ICT-infrastructuur en informatiesystemen • Kwetsbaarheid voor cybersecurity-incidenten • Onvoldoende aandacht van medewerkers
Gevolg(en)	De dienstverlening kan stilvallen, maar ook de bescherming van persoonsgegevens loopt gevaar. Gevolgen van het gebruik van onjuiste informatie kan leiden tot verkeerde besluitvorming. Onvoldoende informatiebescherming kan leiden tot financiële- en reputatieschade, schade aan bedrijfseconomisch belang.
Achtergrond-informatie	Binnen de provincie wordt steeds meer datagedreven gewerkt. Dit betekent dat besluiten op data worden gebaseerd en daarmee is betrouwbare informatie cruciaal voor het functioneren van onze organisatie. Onze bedrijfsvoering kan substantieel geschaad worden als knelpunten optreden in de informatievoorziening of informatiebescherming. GS en PS worden periodiek vertrouwelijk geïnformeerd over (op tredende) risico's met betrekking tot informatieveiligheid.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Regelmatig onderzoek uitvoeren en ethische hackers inzetten. • Risicomanagement binnen de operationele processen van de afdeling I&A. • Regelmatig risicoanalyses uitvoeren op de bedrijfsprocessen. Risicobeheersing organiseren en uitvoeren. • Communicatie en bewustwording (ook een risicobeperkende maatregel) op het gebied van informatieveiligheid en privacy heeft inmiddels een continu karakter.
Status risico	Door de afdeling Informatisering en Automatisering worden vanuit technisch oogpunt al vele maatregelen getroffen om geconstateerde technische risico's te beheersen. Op het organisatorische -, bedrijfsproces en gebruikersvlak wordt nu een stap gezet om risico's vanuit deze benadering te beheersen. Deze maatregelen maken onderdeel uit van een integraal pakket aan maatregelen op het gebied van informatieveiligheid conform ISO27001 norm en de Baseline informatiebeveiliging overheid. In 2019 zijn geen materiële risico's opgetreden op het vlak van informatieveiligheid.

10.	Deelnamerisico Houdstermaatschappij Zuid-Holland (HZH)
Risico	Waardeverlies op gestort aandelenkapitaal in de HZH.
Oorzaken	De provincie is voor 100% aandeelhouder van de HZH. Het risico bestaat dat in de toekomst de verkoopwaarde lager uitvalt dan de nominale waarde van de provinciale aandelen.
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Het resterende maximale risico is op termijn het ingelegde fondsvermogen (€ 172,5 mln) minus de daaraan gekoppelde risicoreserve (€ 43,1 mln) = € 129,4 mln. • De huidige opgebouwde risicoreserve van € 41,1 mln (op 31-12-2019) is vooralsnog voldoende om risico's op te vangen. Derhalve is in de paragraaf Weerstandsvermogen voor het resterende maximale risico een PM-post opgenomen voor het netto-effect.
Achtergrond-informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Voor de realisatie van de provinciale ambitie op het gebied van de energietransitie heeft de provincie in 2017 voor de uitvoering een toekomstbestendige en transparante structuur in de vorm van de Houdstermaatschappij Zuid-Holland B.V. (HZH) opgericht. De provincie is voor 100% aandeelhouder van de HZH. • Op dit moment heeft HZH twee investeringsfondsen, te weten Energie-Innovatiefonds Zuid-Holland B.V. (ENERGI IQ) en Warmteparticipatiefonds Zuid-Holland B.V. (WPF). De aandelen van deze

	<p>investeringsfondsen worden beheerd door HZH. Het provinciaal uitgangspunt is dat de twee investeringsfondsen in meerjarig perspectief revolverend zijn.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De provincie heeft in 2018 en 2019 toegezegd het fondsvermogen HZH te verhogen naar maximaal € 172,5 mln aandelenkapitaal, mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Deze voorwaarden zijn op dit moment nog niet vervuld. • Conform de huidige bestuurlijke afspraken wordt meerjarig in de risicoreserve 'Energiefonds' een bedrag opgebouwd tot 25% van het aandelenkapitaal. Deze is bedoeld om mogelijke tegenvallers bij de investeringsfondsen (gedeeltelijk) op te kunnen vangen. Dit bedrag is in 2020 volledig opgebouwd tot € 43,1 mln. • De afgelopen periode is aanvullend besloten om de risicoreserve 'Energiefonds' verder aan te vullen om andere risico's gerelateerd aan de realisatie van de warmtetransitie af te dekken (zie risico #24).
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • De provincie heeft in de investeringsstrategieën als eis gesteld dat de twee (investerings)fondsen van HZH in meerjarig perspectief het intrinsieke beschikbare vermogen in stand moeten houden. • In de aandeelhoudersinstructies van de fondsen zijn daarover (eind)termijnen opgenomen van 15 jaar (ENERGIIQ) en 30 jaar (WPF) met de mogelijkheid voor tussentijdse evaluaties te beginnen medio 2020 bij ENERGIIQ. Dit om na te gaan in welke mate wordt voldaan aan de door de provincie beoogde (financiële) doelstellingen en waar noodzakelijk te kunnen bijsturen. • Voor het afdekken van het risico van waardedaling van de aandelen bouwt de provincie tot en met 2020 in de risicoreserve Energiefonds een bedrag op van € 43,1 mln, zijnde 25% van het fondsvermogen. • Daarnaast wordt de risicoreserve aangevuld om andere risico's gerelateerd aan de realisatie van de warmtetransitie af te dekken.
Status risico	<ul style="list-style-type: none"> • De ontwikkeling van het fondsbeheer van HZH wordt periodiek gemonitord op risicobeheersing. Daarbij zal onder meer gekeken worden naar de mate van risicospreiding van het geïnvesteerd vermogen. Met name in relatie met de (voorgenomen) investeringen door WPF. Indien noodzakelijk aan de opbouw van de risicoreserve naar boven of naar beneden worden aangepast. • Het huidige risicomanagementsysteem met voldoende onderlinge informatie-uitwisseling wordt verder verfijnd in overleg met HZH. • Op dit moment is het fondsvermogen van HZH slechts beperkt geïnvesteerd. Tegelijkertijd wordt er door de provincie met partners samengewerkt om de beoogde energie- en warmtetransitie te realiseren die vooralsnog in de toekomst via WPF zullen worden gefinancierd. De risico's die in deze samenwerking worden gelopen, zowel bij het wél als het niet aanleggen van een warmteleiding, worden vooralsnog voldoende afgedekt door de opgebouwde risicoreserve.

12.	Lagere uitkering provinciefonds
Risico	De inkomsten uit het provinciefonds wijken af van wat in de meerjarenbegroting geraamd is.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelingen in het accres • Ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven • Effecten van taakmutaties • Onderuitputting op de Rijksbegroting
Gevolg(en)	Incidenteel en/of structureel tekort op de begroting.
Achtergrondinformatie	<p>Omdat de uitkering van het provinciefonds afhankelijk is van de totale uitgaven van het Rijk is onderuitputting van het Rijk een risico voor de provincie. Dit wordt ook wel geïdentificeerd met de term 'trap-op-trap-af systematiek'.</p> <p>Elk jaar komen in mei, september en december circulaire uit van het Rijk met daarin de actuele prognose voor de wettelijke uitkeringen van het provinciefonds. Hiermee verkrijgt de provincie periodiek inzicht in de ontwikkelingen.</p>
Maatregelen	Op basis van de meest recente prognoses wordt in de begroting de uitkering uit het provinciefonds periodiek bijgesteld (op basis van mei, september en december circulaire van het Rijk). Eventuele afwijkingen op de begroting worden bij de jaarrekening opgevangen in de algemene reserve.

Status	In 2019 is de onderuitputting op de Rijksbegroting over 2018 (in de vorm van een verlaging van het accres)geboek t.Ook voor 2020 (en waarschijnlijk de daaropvolgende periode) is het meest reële risico een onderuitputting op de Rijksbegroting. Een afwijking van 1% is voor de provincie in absolute zin een risico van ongeveer € 2,8 mln. Voor het weerstandsvermogen wordt rekening gehouden met een maximale negatieve afwijking van € 5 mln met een kansinschatting van 50-75%.
--------	--

13.	Lagere opbrengsten Motorrijtuigenbelasting (MRB)
Risico	Risico is dat de ink omstenuit de opcenten lager uitvallen dan geraamd.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Afspraken rond het klimaatakkoord en de daarbij behorende vrijstellingen voor elektrische auto's • De opk omst van lease-contracten • Verplaatsing van een leasebedrijf
Gevolg(en)	Structureel tekort in de begroting.
Achtergrond-informatie	Niet van toepassing.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Lobbyen om minimaal het huidige niveau van de ink omstenuit de motorrijtuigenbelasting te garanderen dan wel een alternatieve belastinggrondslag te hanteren; • Incidenteel reserveren via de algemene reserve om een terugval in een lopend begrotingsjaar op te vangen, omdat op de lopende uitgaven wellicht niet meer kan worden bezuinigd; • Het opcententarief verhogen.
Status	In 2019 heeft het risico zich niet voorgedaan. Voor de periode 2021-2024 dient rekening te worden gehouden met een toename van het risico. Bij de Begroting 2020 is het kanspercentage van het risico verhoogd; dit blijft gehandhaafd.

14.	Gevolgen waardeontwikkeling Grondbank Zuidplas
Risico	De ontwikkelingen in de Zuidplaspolder gaan niet door. De gronden van de grondbank worden verkocht in de huidige staat zonder ontwikkelmogelijkheden.
Oorzaken	De Grondbank RZG Zuidplaspolder, waarin de provincie voor 40% deelneemt, heeft gronden verworven voor de ontwikkeling van woningen, bedrijventerreinen en glastuinbouw. Op dit moment bedraagt de boekwaarde van de gronden € 95 mln. De boekwaarde is tot stand gekomen door de verwervingskosten en toegevoegde rente- en organisatiekosten. Op dit moment ligt de boekwaarde hoger dan de verkoopwaarde zonder ontwikkelpotentie.
Gevolg(en)	Op het moment dat de ontwikkeling niet doorgaat, worden de gronden verkocht in de huidige veelal agrarische bestemming. Dit betekent dat de gronden circa € 65 mln (zie Jaarrekening Grondbank 2019) minder waard zijn dan de boekwaarde. Het provinciale aandeel van 40% bedraagt € 26 mln. Omdat de provincie al € 9,6 mln (zie Jaarrekening PZH 2018) in een voorziening heeft, treedt een maximaal provinciaal risico op van € 26 mln – € 9,6 mln = € 16,4 mln.
Achtergrond-informatie	<p>De provincie neemt voor 40% risicodragend deel aan de Gemeenschappelijke Regeling (GR) Grondbank Rotterdam Zoetermeer Gouda (RZG) Zuidplas. Voor de ontwikkeling van woningen, bedrijventerreinen en glastuinbouw zijn gronden gekocht. De Grondbank bezit circa 300 ha grond met een boekwaarde van circa € 95 mln in totaal. De GR Grondbank blijft in ieder geval tot 1 januari 2025 bestaan met de optie, onder voorwaarden van evaluatie, te verlengen tot 2030.</p> <p>De opbrengst van de verkoop is onzeker, het risico bestaat dat de daadwerkelijke waarde van de bij de Grondbank in eigendom zijnde grond lager is dan de boekwaarde, maar het is ook goed mogelijk dat de verkoop leidt tot een hogere opbrengst dan de boekwaarde. Omdat de boekwaarde van alle gronden nu hoger is dan de taxatiewaarde heeft de Grondbank een negatieve algemene reserve. Dit is toegestaan mits er voldoende perspectief is op herstel. De waardeontwikkeling van de gronden is afhankelijk van marktontwikkelingen, maar wordt vooral gedomineerd door ruimtelijke ontwikkeling. In 2019 is met de vaststelling van het 'Plan van Aanpak' een traject gestart voor ontwikkeling van het Middengebied. Voor</p>

	deze gebiedsontwikkeling zijn gronden van de grondbank noodzakelijk en dit draagt in belangrijke mate bij aan het waardebepalen van de grondbank.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • De marktwaarde van de grondbank gronden is momenteel lager dan de boekwaarde. Dit heeft ertoe geleid dat de Grondbank een negatief eigen vermogen heeft. Jaarlijks checkt de provincie of haar voorziening nog in voldoende mate overeenkomt met haar aandeel in het negatieve eigen vermogen. Momenteel bedraagt de provinciale verliesvoorziening € 9,6 mln. • In 2019 is het 'Plan van Aanpak vervolg Zuidplaspolder Middengebied 2019-2020' vastgesteld. Onderdeel hiervan is het Middengebied van Zuidplaspolder tot ontwikkeling te brengen. Waardebepalen van de Grondbank is een belangrijk onderdeel van deze studie. • Het bestuur van de Grondbank stelt periodiek een Kader voor Uitnamestrategie vast. Hierin zijn onder andere het beleid voor gronduitgifte, het beheer en de stimulering van gebiedsontwikkeling vastgelegd. Gronden die op basis van het ruimtelijk beleid niet in aanmerking komen voor verdere ontwikkeling stoot de Grondbank af. • Vanaf 2012 worden de rente- en organisatiekosten niet meer aan de boekwaarde toegerekend, maar verwerkt in de deelnemersbijdrage. Hierdoor neemt de boekwaarde niet verder toe.
Status risico	De huidige nog niet definitieve plannen voor het gebied omvatten woningbouw van bescheiden omvang. De ontwikkelvisie die de gemeente in 2019 heeft opgesteld en het plan van aanpak geven richting aan de woningbouw en zien ook op het gebruik van grondbezit van de Grondbank. Het gevolg hiervan is dan ook dat de kans dat de waarde van de gronden terugvalt naar agrarisch is verkleind. Voorzichtigheidshalve voorzien we een provinciaal risico van € 16,4 mln met een kans van 25-50%.

15.	Ontwikkelopgave NNN
Risico	De provincie is niet in staat om binnen budget en binnen de met het Rijk afgesproken tijd (2027) de ontwikkelopgave voor het Natuurnetwerk Nederland (NNN) te realiseren.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Aangeboden instrumenten voor grondverwerving werken onvoldoende / slaan niet aan • Benodigde gronden voor realisatie NNN zijn niet (tijdig) beschikbaar • Hogere kostengrondverwerving bij actieve grondverwerving • Hogere indexatie van grond- en inrichtingskosten • Onvoldoende draagvlak vanuit de omgeving voor natuurrealisatie • Beoogde kwalitatieve natuurdoelen voor het NNN zijn niet (tijdig) behaald of hebben niet de gewenste kwaliteit • Benodigde (bestuurlijke) producten die natuurrealisatie mogelijk maken zijn niet (tijdig) gereed • Stikstof / PFAS veroorzaken vertraging m.b.t. inrichting van gebieden
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • De provincie voldoet niet aan haar afspraken met het Rijk het NNN uiterlijk per 2027 te realiseren. Dit kan leiden tot terugvordering van door het Rijk ter beschikking gestelde budget. • Uitgestelde realisatie van het NNN zal leiden tot hogere totale kosten vanwege hogere verwerving/inrichtingskosten (indexatie) en langer doorlopende proceskosten. Die extra kosten komen ten laste van provincie Zuid-Holland. • Daarnaast leidt vertraging van de realisatie van het NNN tot een lagere realisatie van de door Europa opgelegde internationale natuurdoelstellingen. Naast de negatieve consequenties voor de biodiversiteitsdoelstellingen heeft het niet behalen van de internationale natuurdoelstellingen ook directe nadelige gevolgen voor de economische ontwikkelruimte. De Programmatische Aanpak Stikstof laat de 1:1 relatie zien tussen de internationale natuurdoelen halen en de mogelijkheden voor economische ontwikkelruimte. In de provincie Zuid-Holland is dit aspect nijpender dan in andere provincies vanwege de grote economische belangen (Maasvlakte) en de beperktere (fysieke) ruimte om natuurdoelen te verwezenlijken.

Achtergrond-informatie	<p>Natuur netwerk Nederland (NNN) is een samenhangend netwerk van bestaande en toekomstige natuurgebieden in Nederland. Het vormt een belangrijk onderdeel van het natuurbeleid. Sinds 2014 zijn de provincies verantwoordelijk voor natuurbeleid en de verdere ontwikkeling en beheer van NNN. Met het Rijk is afgesproken dat het NNN per 2027 gerealiseerd is. Daarnaast toont de PAS-uitspraak in 2019 het belang aan om de natuurdoelen voor de provincie te behalen, zodat zij haar economische ontwikkelruimte kan behouden/creëren. Mede daarom is het streefdoel van het Rijk om per 2050 de internationale natuurdoelen voor 100% te realiseren. De realisatie van het NNN draagt daaraan bij.</p>
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Met de vaststelling van het Kaderbesluit Groen zijn de hectares (500), die deel uitmaken van de destijds door PS bij vaststelling van de Uitvoeringsstrategie NNN ingestelde Strategische reservering, in uitvoering genomen. Daarmee is de Strategische reservering opgeheven. In plaats daarvan is een buffer op programmaniveau ingesteld van € 29 mln. • Daarnaast is besloten tot een actievere realisatiestrategie, waarbij provincie Zuid-Holland het voortouw neemt om het gebiedsproces te starten voor de projecten waarvoor nog geen externe initiatiefnemer is. In het uiterste geval neemt de provincie een trekkersrol bij de realisatie van de restantopgave NNN, als vaststaat dat daarvoor bij de gebiedspartijen geen mogelijkheden zijn. • Zorgvuldige bestuurlijk samenwerking/afstemming met gemeenten/waterschappen over in te zetten instrumentarium voor grondverwerving.
Status risico	<p>De provincie Zuid-Holland moet vanaf 1 januari 2019 nog meer dan 1.300 ha verwerven en ongeveer 3.300 ha inrichten als 'nieuwe natuur'. Integraal onderdeel van het natuurnetwerk is het aanleggen van meer dan 100 kilometer aan ecologische verbindingen. De grondverwerving op basis van vrijwilligheid loopt momenteel tegen haar grenzen aan, wat betekent dat andere instrumenten moeten worden ingezet. In de Krimpenerwaard gebeurt dit als eerste; in de business case is voor dit gebied rekening gehouden met bijkomende hogere grondkosten. De business case wordt jaarlijks herijkt mede op basis van de ervaringen in dit gebied. De risico's binnen het programma NNN zijn financieel afgedekt door een buffer van € 29 mln in de business case en de risicoreserveringen (posten onvoorzien) binnen de budgetten van de uitvoeringsprojecten van het programma NNN. Voor een aantal projecten moet echter al aanspraak gemaakt worden op de buffer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Leenherenpolder is in 2019 door het Rijk aangewezen als Natura 2000 gebied en wordt daarom ook als NNN begrensd. Het gebied moet conform de Natura 2000 aanwijzing door de provincie ingericht worden. Hiervoor is € 10 mln gereserveerd binnen de buffer van € 29 mln. • De stuurgroep Gouwe Wiericke heeft een scopewijziging van de huidige gebiedsovereenkomst ingediend bij GS. Voorgesteld wordt de realisatietermijn te verschuiven van 2021 naar 2024. Hierdoor wordt de realisatie circa € 4 mln duurder (indexatie van verwerving- en inrichtingskosten en langere doorloop proceskosten). • De Stuurgroep Krimpenerwaard zal naar verwachting in de eerste helft van 2020 ook een scopewijziging indienen voor verschuiving van de realisatietermijn. Ook dat zal naar verwachting leiden tot hogere realisatiekosten. <p>Voor nu zijn de buffer en de posten onvoorzien samen nog voldoende om risico's op project- en programmaniveau op te kunnen vangen. Een betrouwbare inschatting of de programmadoelen tijdig en binnen budget worden gerealiseerd kan pas rond 2022 worden gemaakt. Dan is een substantieel deel van de gebieden concreet gerealiseerd of is de realiseerbaarheid bepaald. Voorlopig houden we daarom vast aan de totale risicoreservering en wordt voorgesteld om in 2022 (of eerder wanneer er noodzaak toe is) de realisatiestrategie te evalueren.</p>

16.	Vergunningplicht BRZO en/of RIE-bedrijven
Risico	BRZO en/of RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Faillissement van BRZO/RIE bedrijf • Grootschalige calamiteit leidend tot faillissement van BRZO/RIE bedrijf • Striktere eisen door wijzigende wet- en regelgeving
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Gevolgschade (zoals kosten van verwijdering van (afval)stoffen of sanering) waarvoor geen juridisch aan te spreken verantwoordelijke is • Politiek een maatschappelijk gevolg
Achtergrond-informatie	<p>De provincie is bevoegd gezag voor de vergunningverlening aan Besluit risico zware ongevallen (Brzo) en/of Richtlijn industriële emissies (RIE) bedrijven. De vijf omgevingsdiensten voeren het toezicht op de RIE-bedrijven uit en de omgevingsdienst DCMR voert het toezicht op de BRZO-bedrijven uit conform de nota VTH.</p> <p>Ingeval van een faillissement en/of calamiteiten (zoals brand) of wijzigende wet- en regelgeving kan de situatie ontstaan dat een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen. Hierbij kan sprake zijn van gevolgschade. Bij gevolgschade kan gedacht worden aan de kosten van verwijdering van (afval)stoffen of sanering. Indien een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen betekent dit niet automatisch dat de provincie verantwoordelijk is voor de ontstane schade. In eerste instantie zal gekend worden naar de vergunninghouder en zijn verzekering. Indien de vergunninghouder failliet is en er onvoldoende middelen in de boedel aanwezig zijn, komende eigenaren van de grond en opstallen in beeld. Indien er dan restkosten overblijven waarvoor geen juridisch aan te spreken verantwoordelijke is, kan de provincie er vanuit haar maatschappelijk verantwoordelijkheid voor kiezen (een deel) van deze kosten voor haar rekening nemen.</p>
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Door goed toezicht te houden en scherp te handhaven op naleving van de voorschriften voor omvang en soorten (afval)stoffen, wordt het risico beperkt tot de vergunde (afval)stoffen. • De BRZO / RIE-bedrijven worden periodiek gecontroleerd op de wijze van opslag van de (gevaarlijke)stoffen. • De omgevingsdiensten voeren regelmatig overleg met de portefeuillehouders vergunningverlening en toezicht & handhaving over uitvoeringsdilemma's en beoogde handhavingsbesluiten. Op grond van de provinciale mandaatbesluiten moet de directeur van een omgevingsdienst informatie leveren aan en overleg voeren met de portefeuillehouder indien de uitoefening van een gemandateerde bevoegdheid naar verwachting politiek een maatschappelijk gevolg kan hebben of indien een besluit tot consequentie kan hebben dat de provincie of Gedeputeerde Staten aansprakelijk worden gesteld.
Status risico	<p>Het betreft een doorlopend risico.</p> <p>De kans dat dit risico zich voordoet wordt zeer klein geacht (de laatste keer dat dit zich voor heeft gedaan is meer dan 10 jaar geleden). Als het zich voordoet kan de impact groot zijn (al kunnen de kosten per situatie sterk verschillen). Voor de berekening in de paragraaf Weerstandsvormen wordt daarom uitgegaan van een zeer kleine kans van optreden (0-25%) met een geschatte impact van € 15 mln (uitgaande van hooguit één incident per jaar). Het risico heeft zich in 2019 niet voorgedaan.</p> <p>Een specifieke sector binnen de RIE-bedrijven is de afvalsector. Deze bedrijven hebben een verhoogd risicoprofiel vanwege de ketenafhankelijkheid binnen de sector en hoge frequentie van calamiteiten (afvalbranden). Er is een tendens dat verzekeraars premies verhogen of zelfs niet meer bereid zijn om deze bedrijven te verzekeren, waardoor gevolgschades eerder ten laste komen van bevoegd gezag. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet is de financiële zekerheidsstelling voor Brzo-bedrijven geregeld (moet-bepaling). Voor afvalbedrijven (RIE-bedrijven) is dit geregeld met een kan-bepaling.</p>

17a.	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2014-2020)
Risico	De provincie loopt bij Europese projecten (voor de onderdelen waarvoor zij (eind)verantwoordelijk is) het risico dat uitgaven achteraf als niet-subsidiabel worden aangemerkt
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Bij indiening van declaraties bij het betreffende programma blijkt dat niet is voldaan aan de administratieve eisen • Bij een afgesloten Europees subsidieproject is het risico dat achteraf uitgaven voor het project niet-subsidiabel worden geacht naar aanleiding van een extra controle
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> • De provincie krijgt (maximaal) het relatieve aandeel van de Europese subsidie in de gemaakte uitgaven niet vergoed. • Subsidies kunnen, zelfs vijf jaar na afsluiting van het subsidieprogramma, worden teruggevorderd. Het teruggevorderde bedrag kan oplopen tot 100% van de ontvangen subsidie.
Achtergrond informatie	Niet van toepassing.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Bewaking van de subsidiabiliteit van uitgaven door goede projectvoorbereiding en -selectie. • Het steunpunt subsidies van de provincie bewaakt op actieve wijze dat voldaan wordt aan de eisen van de Europese Unie. • Voortdurende bewaking van de procedures voor indiening van tussentijdse declaraties. • Zorg dragen voor een goede archivering van al afgerekende projecten naar de maatstaven van de Europese Commissie.
Status risico	In de huidige programmaperiode 2014-2020 is de provincie op dit moment financieel betrokken bij 10 verschillende projecten, in 6 verschillende programma's. Hiervan zijn 9 projecten momenteel nog in uitvoering. Het is waarschijnlijk dat de provincie het komende jaar in nog een aantal Europese projecten gaat deelnemen. De provincie ontvangt voor deelname aan de huidige 10 projecten in totaal € 6,47 mln. Aangezien het risico verspreid is over meerdere projecten en programma's, wordt de impact van het risico geschat op 50% van het totale subsidiebedrag met een kans van 25-50%. In 2019 is dit risico niet opgetreden.

17b.	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2007-2013)
Risico	De provincie loopt bij Europese projecten (voor de onderdelen waarvoor zij (eind)verantwoordelijk is) het risico dat uitgaven achteraf als niet-subsidiabel worden aangemerkt.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Bij indiening van declaraties bij het betreffende programma blijkt dat niet is voldaan aan de administratieve eisen. • Bij een afgesloten Europees subsidieproject is het risico dat achteraf uitgaven voor van het project niet-subsidiabel worden geacht naar aanleiding van een extra controle.
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • De provincie krijgt (maximaal) het relatieve aandeel van de Europese subsidie in de gemaakte uitgaven niet vergoed. • Het teruggevorderde bedrag kan oplopen tot 100% van de ontvangen subsidie. Subsidies kunnen tot vijf jaar na afsluiting van het subsidieprogramma worden teruggevorderd.
Achtergrond informatie	Niet van toepassing.
Maatregelen	Zorg dragen voor een goede archivering van al afgerekende projecten naar de maatstaven van de Europese Commissie.
Status risico	In totaal heeft de provincie in de vorige programmaperiode 2007-2013 € 6,7 mln aan Europese financiering ontvangen voor deelname aan 5 projecten in 2 verschillende programma's. De vijfjaarstermijn is nog niet bij alle projecten verlopen en subsidies kunnen nog worden teruggevorderd. De impact van dit risico wordt geschat op maximaal € 3,8 mln met een kans van 0-25%. In 2019 is dit risico niet opgetreden.

18.	Omgevingsrisico's vergunningverlening, toezicht en handhaving
Risico	Een besluit of maatregel genomen in het kader van de wettelijk taak van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) wordt succesvol aangevochten door vergunninghouder/verkrijger en/of burger.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • De provincie heeft onevenredige eisen gesteld bij het verlenen van een vergunning. • De provincie heeft (onterecht) een bedrijf onder verscherpt toezicht gesteld en/of stilgelegd.
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Financieel: het terugbetalen van eventuele proceskosten, evenals schadeclaims alsmede onvoorziene kosten als gevolg van handhavingsbesluiten. De kosten voor bestuursdwang kunnen in principe verhaald worden op het bedrijf, het risico bestaat dat dit niet (meer) mogelijk is. • Imagoschade.
Achtergrond-informatie	<p>Vergunningverlening, toezicht en handhaving kennen altijd omgevingsrisico's. Het is een politiek gevoelig beleidsveld. De betrokkenheid van burgers en externe partijen en daarmee de beïnvloeding van externen bij de uitvoering van de werkzaamheden is groot. In het kader van de besluitvorming lopen de omgevingsdiensten dan wel de provincie dan ook altijd juridische risico's. Regelmatig wordt tegen een besluit bezwaar dan wel beroep aangetekend. Verder kunnen claims als gevolg van economische, milieu- of gezondheidsschade leiden tot extra kosten voor de provincie. Daarnaast kunnen kosten ontstaan als gevolg van handhavingsbesluiten als bestuursdwang. Het nemen van bestuurlijk gecalculeerde risico's is een onderdeel van het vergunningverlenings- en toezicht- en handhavingsbeleid. De omgevingsdiensten voeren dit beleid uit namens de provincie.</p> <p>Binnen Zuid-Holland hebben we te maken met veel complexe bedrijven en complexe vergunningen. Het verlenen van dergelijke vergunningen alsook het toezicht houden op deze vergunningen vraagt om veel kennis en expertise. Nieuwe ontwikkelingen als Zeer Zorgwekkende Stoffen, PAS en de veranderende wet- en regelgeving vragen veel specifieke kennis en expertise van de omgevingsdiensten. Indien er niet geïnvesteerd wordt in het vergroten van kennis en expertise kan de situatie ontstaan dat de omgevingsdiensten niet meer aan de kwaliteitscriteria kunnen voldoen.</p>
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • De vergunningverlening, toezicht en handhaving is ondergebracht bij de omgevingsdiensten. De provincie ziet erop toe dat de omgevingsdiensten de provinciale beleidsdoelstellingen conform de Nota VTH uitvoeren en voldoen aan de vigerende kwaliteitscriteria. • Beschikbaar stellen van extra financiële middelen voor het kunnen aantrekken van voldoende gekwalificeerd personeel. • De provincie en DCMR investeren in het optimaliseren van het vergunningetraject (programma Altijd Actuele Digitale Vergunning). • Zorgvuldig inzetten van handhavingsinstrumenten, zoals verscherpt toezicht, stilleggen van een bedrijf en bestuursdwang. • (Tijdelijk) centraliseren van vergunningverlening met betrekking tot Wet natuurbescherming bij Milieudienst Haaglanden.
Status risico	Het betreft een doorlopend risico. Indien vergunningverlening, toezicht en handhaving niet meer op het vereiste niveau worden uitgevoerd kan dit leiden tot meer bezwaar- en beroepszaken en tot meer schadeclaims. De huidige kansinschatting is 25-50%. Er wordt uitgegaan van een maximale schade van € 5 mln op jaarbasis. In 2019 hebben drie bedrijven onder verscherpt toezicht gestaan; dit heeft niet geleid tot meer kosten dan de beschikbaar gestelde middelen of tot schadeclaims. Er zijn geen bedrijven stilgelegd.

19.	Geen aflossing van garantstellingen
Risico	Geldleners zijn niet in staat de rente en aflossing op afgesloten geldleningen, verstrekt door derden en waarvoor de provincie garant staat, te betalen.
Oorzaken	De financiële positie van de geldlener verslechterd door (dreigend) faillissement.
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Derden spreken de provincie aan als borg op grond van de garantstelling.
Achtergrond-informatie	<p>Het betreft garantstellingen op het terrein van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verzorgingshuizen • Verplichtingen van het Groenfonds • Personenvervoer over water
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • In sommige garantstellingsovereenkomsten zijn voor een deel van het bedrag van de gegarandeerde geldlening hypothecaire zekerheden bedongen, die kunnen worden uitgewonnen indien de provincie als borg wordt aangesproken. • De garantstelling voor het Groenfonds betreft een voorfinanciering voor natuurbeheer. Deze voorfinanciering dient via door de provincie te verstrekken subsidies te worden afgelost.
Status risico	<p>Garantstellingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De garantstelling op het terrein van personenvervoer over water heeft betrekking op de Waterbus. De exploitatieresultaten van de Waterbus zijn momenteel dusdanig dat de kans dat de provincie als borg wordt aangesproken zeer klein is. • Ten aanzien van het Groenfonds is gebleken dat de garantstelling hoger ligt dan voorheen opgenomen. • Ten aanzien van de verzorgingshuizen zijn geen wijzigingen te melden. <p>De te lopen maximale schade is gestegen naar € 21 mln vanwege een neerwaartse bijstelling met € 0,5 mln van de garantstelling Waterbus en een toename van € 12 mln voor het Groenfonds. De kans dat het risico optreedt wordt laag ingeschat (0-25%), zeker gezien de maatregelen.</p>

20.	Aansprakelijkheidsrisico ingeleend en ingezet personeel
Risico	De provincie wordt aansprakelijk gesteld voor het uitbetalen van loon- en/of omzetbelasting of loonheffing aan ingeleend personeel die niet door de uitlener wordt afgedragen op basis van de Invorderingswet en voor het uitbetalen van loon aan ingezet personeel dat niet door de opdrachtnemer is uitbetaald op basis van de Wet Aanpak Schijnconstructies (WAS).
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Faillissement van een uitlener/opdrachtnemer • Wanbetaling van de uitlener/opdrachtnemer
Gevolg(en)	In eerste instantie ligt het risico bij onze leverancier maar als deze om diverse redenen failliet of weigert uit te betalen, bestaat er een risico voor de provincie. Voor de bepaling van het risico wordt uitgegaan van een maximale schade van 1% van de totale inleen per jaar (1% van € 25 mln is € 0,25 mln) en een zeer lage kans van optreden van 0-25%.
Achtergrond-informatie	<ul style="list-style-type: none"> • De inlenersaansprakelijkheid is gebaseerd op art. 34 van de Invorderingswet. Deze houdt in dat in sommige gevallen de inlener van personeel die onder zijn leiding en toezicht werkzaam zijn aansprakelijk gesteld kan worden voor de loon- en omzetbelasting die door de uitlener (bijvoorbeeld een uitzendbureau) niet is afgedragen. Mocht bijvoorbeeld in geval van een faillissement het uitleenbedrijf nog een schuld hebben aan de Belastingdienst, dan kan de fiscus dat bedrag (deels) verhalen op bedrijven of instellingen waar het uitgeleend personeel heeft gewerkt. • Met ingang van 1 juli 2015 is de Wet Aanpak Schijnconstructies (WAS) in werking getreden. Deze wet regelt onder meer dat een werknemer, als hij niet betaald wordt volgens de wet, verhaal kan halen hoger op in de keten. De civielrechtelijke ketenaansprakelijkheid voor het loon op grond van de WAS kent geen algehele vrijwaring. Dit betekent dat er geen "afvinklijst" bestaat waaraan een opdrachtgever zich kan houden om gegarandeerd gevrijwaard te worden van aansprakelijkheid. • De aansprakelijkheid kan oplopen tot (maximaal) 108,3% van de niet afgedragen loonheffingen. Deze kosten komen bovenop de (reeds betaalde) facturen aan de inlener.

	In de Aanbestedingswet 2012 is een beperking opgenomen voor eisen over financiële zekerheid. Door deze beperking aan spraken zijn van een licht verhoogd risico ten opzichte van eerdere omstandigheden. De inlenende organisaties zijn verplicht een zogenoemde Waadi-check (Wet Allocatie Arbeidskrachten door Intermediairs) uit te voeren.
Maatregelen	De aansprakelijkheid is niet (altijd) voor 100% af te dekken. Wel worden de volgende maatregelen genomen om het risico te beheersen: <ul style="list-style-type: none"> • Werk en met erkende en/of gecertificeerde bedrijven; • Sluiten van goede raamcontracten waarbij bijvoorbeeld ook zo ver wettelijk mogelijk gekken wordt naar de liquiditeitspositie van betreffende ondernemingen; • Bepalingen in overeenkomsten opnemen om aansprakelijkstelling wegens onderbetaling te voorkomen, zowel preventief als correctief; • Tools voor screening van bedrijven; • Waar van toepassing het gebruik van het Uniform Europees Aanbestedingsdocument met waar mogelijk : <ul style="list-style-type: none"> o uitsluitingsgronden die verband houden met de betaling van belastingen of sociale premies; o uitsluitingsgronden met betrekking tot insolventie, belangenconflicten of beroepsfouten.
Status risico	Tot op heden zijn bij de provincie geen claims opgelegd met betrekking tot de inlenersaansprakelijkheid of aansprakelijkheid op grond van de WAS. Gezien het feit dat de provincie zowel gebruik maakt van ingeleend personeel als van opdrachtnemers die werken met personeel is dit een doorlopend risico.

21.	Doorlevering gronden aan TBO's
Risico	De provincie moet subsidies, die eerder zijn verstrekt in het kader van de grondverwerving door terreinbeherende organisaties (de landelijke subsidieregeling PNB (Particuliere Natuurterrein Beherende organisaties) en voorgangers en zijn provinciale tegenhangers), terugvorderen inclusief rente.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Vereniging Gelijk berechtiging Grondbezitters eist terugvordering van rente over staatssteun, die zou zijn verleend door de provincie aan terreinbeherende organisaties (TBO's) • De Europese Commissie oordeelt dat sprake is van onverenigbare staatssteun
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Faillissement van Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten • Negatieve gevolgen voor de continuïteit en kwaliteit van het natuurbeheer • Stilleggen programma NNN
Achtergrond-informatie	<p>De Vereniging Gelijk berechtiging Grondbezitters (VGG) heeft een klacht ingediend bij de Europese Commissie met als strekking dat de subsidies die eerder zijn verstrekt in het kader van de grondverwerving door terreinbeherende organisaties (de landelijke subsidieregeling PNB en voorgangers en zijn provinciale tegenhangers) in strijd zou zijn met de EU-regelgeving inzake staatssteun. Voor Zuid-Holland gaat het om subsidies die verstrekt zijn aan het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten (Staatsbosbeheer is geen partij in deze kwestie, aangezien het een ZBO is).</p> <p>De VGG heeft een brief gestuurd aan de provincie waarin deze wordt gesommeerd tot terugvordering van rente over staatssteun, die zou zijn verleend door de provincie aan terreinbeherende organisaties (TBO's). Als de Europese Commissie oordeelt dat sprake is van staatssteun, dan zal geëist worden dat het Rijk (naar nationaal recht) een bedrag terugvordert dat kan variëren van circa € 0,2 miljard (bij toelaatbare staatssteun) tot € 1,2 miljard (bij ontoelaatbare staatssteun). Het Rijk zal deze vordering mogelijk deels neerleggen bij de provincies (als uitvoerders van de provinciale regelingen en sinds 2007 ook van de PNB-regeling). Het is niet bekend hoe de vordering verdeeld zal worden over de provincies. Ten tijde van het ILG was de provincie Zuid-Holland goed voor 1/6 van het landelijke budget. Rijk en de provincies kunnen het 'steunbedrag' vorderen bij de TBO's, maar de realiteit gebiedt te zeggen dat dit het einde betekent van het natuurbeheer in Nederland aangezien de TBO's hierdoor failliet zullen gaan en de gronden en het beheer door andere partij(en) zal moeten worden overgenomen. Dit zal dus grote financiële maar ook beleidsmatige consequenties hebben voor de continuïteit en kwaliteit van de taakuitvoering op het gebied van natuurbeheer.</p>

Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Om toekomstige situaties van staatssteun te voorkomen: • Conform de vastgestelde Nota Beheer EHS (2013) verkoopt de provincie Zuid-Holland thans natuurgronden tegen een marktconforme prijs, voor zover de provincie deze zelf in eigendom heeft of krijgt. • De verwerving geschiedt direct door de terreinbeheerder zelf, met een latere subsidie voor afwaardering op basis van een door de Europese Commissie goedgekeurde subsidieregeling. <p>Ter beheersing van de klacht VGG:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In IPO-verband inzichtelijk maken van de financiële consequenties voor elk van de provincies en mogelijke maatregelen bespreken om continuïteit en kwaliteit van het natuurbeheer te borgen. <p>Het beheer van de natuurgronden in het programma NNN (tijdelijk) in eigen beheer uitvoeren, of zelfs het NNN-programma stilleggen/uitstellen.</p>
Status	De Europese Commissie oordeelde in 2015 dat het weliswaar ging om staatssteun die gemeld had moeten worden, maar dat deze staatssteun wel toelaatbaar was. De VGG heeft dat besluit bestreden bij het Europese Gerecht. Het Gerecht van Eerste Aanleg van de Europese Unie steunt de VGG en heeft het besluit van de Commissie vernietigd (oktober 2018). Nu is de Europese Commissie weer aanzet om een nieuw besluit te nemen. Dit zal leiden tot een uitgebreid onderzoek. Tot op heden is er geen zicht op moment en inhoud van deze besluitvorming.

22.	Meerkosten als gevolg van bijzondere incidenten in het areaal
Risico	Er vindt een bijzonder incident plaats in het areaal (wegen, vaarwegen) van de provincie Zuid-Holland.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • Schade door derden, bijvoorbeeld door aanvaringen, waarvan de kosten voor het herstel door wettelijk beperkingen niet volledig op de veroorzaker kunnen worden verhaald. • Bezwijk van het provinciale areaal, bijvoorbeeld oever, waardoor schade aan eigendommen van derden ontstaat. • Schade/bezwijken door (natuur)rampen. • Digitale inbraak op bedieningcentrale.
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • (Dodelijke) ongevallen • Herstelkosten • Hinder, beperkte beschikbaarheid/doorstroming • Claims
Achtergrondinformatie	<p>Incidenten, zoals (eenzijdige) ongelukken of kleinschalige aanvaringen, in het areaal kunnen niet geheel worden voorkomen en worden veelal veroorzaakt door menselijk gedrag / onwettelijk gebruik van het areaal. Binnen het programmabudget wordt rekening gehouden met een beperkt aantal schades/ongelukken met beperkte financiële consequenties.</p> <p>Voor bijzondere incidenten, met grote financiële consequenties die niet op een veroorzaker kunnen worden verhaald, is binnen het programma geen rekening gehouden. Of in het reguliere onderhoudsbudget financiële ruimte beschikbaar is voor het herstel van de schade aan het provinciale areaal wordt onder andere bepaald door de tijd die verstreken is sinds het laatste groot onderhoud en eventuele verzekering van het betreffende object. De eventuele gevolgschade aan eigendommen van derden is niet verzekerd en maakt geen onderdeel uit van het reguliere onderhoudsbudget. Letselschade is wel verzekerd.</p>
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Tijdig beheer- en onderhoud uitvoeren, waaronder inspecties, heeft tot doel de kans op technisch falen van de infrastructuur te beperken. • Door op risicovolle plaatsen de inrichting te veranderen, wordt beoogd de schade aan het provinciale areaal te minimaliseren. • Met de inzet van de wettelijk mogelijk heden, waaronder de provinciale (vaar)wegverordening, wordt de kans op incidenten op en aan het areaal beperkt. • Verzekeren van letselschade en schade aan objecten met een hoog risicoprofiel.

Status risico	<p>Het betreft een doorlopend risico. In het programmabudget is voor bijzondere incidenten geen expliciete reservering opgenomen. Als bijzondere incidenten zich voordoen, dient afdekking vanuit de algemene middelen te worden geborgd. In 2019 heeft het risico zich niet voorgedaan.</p> <p>Uit een onderzoek bij soortgelijke organisaties, waaronder bij Rijkswaterstaat, blijkt dat er onvoldoende ervaringsgegevens ontsloten zijn om een gefundeerde kwantificering van kans op en impact voor bijzondere incidenten te bepalen. Op basis van eigen ervaringscijfers houden wij een maximale schade aan van € 25 mln en een kans van 0-25% voor bijzondere incidenten.</p> <p>Jaarlijks is wel sprake van een aantal kleine incidenten (aanvaringen) op provinciale vaarwegen. Deze incidenten hebben tot op heden geen financiële consequenties gehad voor de algemene reserve.</p>
---------------	---

23.	Claims subsidieregeling bedrijventerreinen
Risico	Op grond van de subsidieregeling bedrijventerreinen moet de provincie meer subsidie uitkeren.
Oorzaak	In de subsidieregeling is artikel 5, lid 8 opgenomen waarop in bepaalde situaties een beroep kan worden gedaan op de mogelijkheid het verleende bedrag te verhogen tot maximaal 10% van het oorspronkelijk verleende bedrag.
Gevolg(en)	Uitbetaling van een maximaal bedrag van € 0,4 mln dat op grond van de lopende dossiers kan worden geclaimd.
Achtergrondinformatie	Tot nu toe is van artikel 5, lid 8 in de subsidieregeling op beperkte schaal een beroep op gedaan en slechts tweemaal is dit beroep gehonoreerd. De subsidieregeling is sinds 2013 gestopt. De impact is alleen van toepassing op nog openstaande subsidiedossiers binnen de aflopende regeling. Het ging per 1 januari 2019 om nog 21 openstaande dossiers. Het laatste dossier zal naar verwachting in 2022 aflopen (dit is inclusief de maximale verlengstermijn).
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Met de materiële gevolgen van het risico wordt rekening gehouden in de algemene reserve om geen beslag te leggen op de programmamiddelen. • Permanent wordt gemonitord welke claims ingediend worden. • Verder wordt periodiek nagegaan of bij enkele andere projecten voor bedrijventerreinen, waaraan een incidentele of maatwerksubsidie is verleend, een soortgelijk risico bestaat.
Status	Het risico is in 2017 actueel geworden in verband met beroepen op artikel 5, lid 8 van de subsidieregeling. Er is in 2018 een claim van beperkte omvang gehonoreerd. Deze zal worden verrekend op het moment dat de subsidie wordt afgerond. De omvang valt binnen de thans aangehouden risicoreservering. In 2019 zijn geen nieuwe claims binnengekomen.

24.	Subsidies (in de vorm van een lening) aan Warmtebedrijf Holding B.V.
Risico	De verstrekte subsidies (in de vorm van een lening) aan Warmtebedrijf Holding B.V. (WbR) worden niet terugbetaald.
Oorzaken	Er kan onvoldoende toekomstperspectief voor WbR worden geboden.
Gevolg(en)	Een negatief effect op het financiële resultaat van de provincie
Achtergrondinformatie	<p>De provincie heeft op 21 december 2017 ingestemd met het overdragen van haar aandelen WbR Infra aan WbR Holding. Met deze omzetting van aandelen heeft de provincie een aandeelhoudersbelang van circa 2,5% verkregen. Het aandelenkapitaal is in natura ingebracht en heeft een intrinsieke waarde van € 1,2 mln. Net na deze aandelenomzetting is WbR in financiële moeilijkheden gekomen. De gemeente Rotterdam heeft, gelet op deze situatie, de bestaande kredietfaciliteit van WbR in 2018 aanzienlijk verhoogd. In lijn met een aantal bestuurlijke afspraken heeft of gaat de provincie gelet op deze financiële situatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een eerste subsidie (in de vorm van een lening) verleend van € 0,7 mln als overbruggingsfinanciering (2018) dat wordt omgezet in agio bij het komen tot besluit tot aanleg van de LoO. • Een tweede en derde provinciale subsidie (in de vorm van een lening) verleend van € 4 mln respectievelijk € 0,85 mln als overbruggingsfinanciering (2019) om te komen tot een besluit tot aanleg van de LoO.

	<ul style="list-style-type: none"> Een aantal subsidies (in de vorm van een lening) verlenen tot maximaal € 6,5 mln voor de financiering van niet uitstelbare en/of onvermijdbare voorbereidingskosten gekoppeld aan de mogelijke realisatie van de LoO (2020). Een subsidie (in de vorm van een lening) verlenen van € 2 mln ter ondersteuning van de reguliere bedrijfsvoering van WbR als overbruggingsfinanciering (2020). <p>In welke mate al deze subsidies (in de vorm van een lening) in de toekomst kunnen worden terugbetaald en/of worden omgezet in agio is sterk afhankelijk van het toekomstperspectief van WbR. In geval van een faillissement zal daarvan geen sprake zijn. Ook aan het beëindigen van de (aandeelhouders)relatie met het WbR kunnen kostenverbonden zijn. De bestuurlijke inspanningen zijn er de komende periode op gericht om deze scenario's te voorkomen. De provinciale inzet is dat medio 2020 besluitvorming zal plaatsvinden over deze alternatieven en dat de door de provincie verleende subsidies (in de vorm van een lening) uiterlijk einde looptijd 31 december 2020 worden terugbetaald.</p>
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> De twee aandeelhouders (gemeente Rotterdam en provincie Zuid-Holland) hebben begin 2019 onder een aantal opschortende voorwaarden ingestemd met de bestuursovereenkomst LoO om te komen tot een toekomstbestendiger WbR. Onder meer door realisatie van extra afzet in combinatie met extra uitbreiding van het bestaande warmtetransportsysteem en extra financiële inbreng van (nieuwe) aandeelhouders waaronder mogelijk het Warmteparticipatiefonds Zuid-Holland B.V. (WPF). Eind 2019 hebben de twee aandeelhouders besloten om onderzoek te laten doen naar alternatieven voor de LoO. Medio 2020 wordt naar verwachting op basis van dit onderzoek een besluit genomen over de wijze waarop warmtelevering aan Leiden mogelijk wordt. In samenhang daarmee zal in de loop van 2020 een herstructureringsplan worden opgesteld om de reguliere bedrijfsvoering van WbR weer op orde te krijgen. Belangrijk aandachtspunt daarbij is op welke wijze WbR schuldenvrij te maken inclusief de aandachtspunten die vanuit staatssteun gelden.
Status	<ul style="list-style-type: none"> De verwachting was dat de in 2018 verstrekte eerste subsidie (in de vorm van lening) van € 0,7 mln niet meer zou worden terugbetaald. Dit vanwege de veronderstelling dat dit bedrag op grond van de Bestuursovereenkomst LoO zou worden omgezet in agio. Hier is in de Jaarrekening 2018 een voorziening van € 0,7 mln voor getroffen. Gezien de nieuwe ontwikkelingen inzake de uitbreiding van het warmtetransportsysteem en de reguliere bedrijfsvoering WbR zijn alle subsidies nu onderdeel van een bestuurlijk proces en hebben een gelijk risicoprofiel: de kans dat alle leningen worden terugbetaald is onzeker alsmede de mate waarin de leningen worden terugbetaald. Dit betekent dat dit risico moeilijk kan worden gekwantificeerd. Eventuele gevolgschade wordt afgedekt door de risicoreserve Energiefonds, waarin extra middelen zijn toegevoegd, namelijk € 5,4 mln ter dekking van aanvullende kapitaallasten; tevens valt de voorziening van € 0,7 mln vrij naar deze risicoreserve. Gelet op de huidige beschikbare informatie is de omvang van de risicoreserve Energiefonds voldoende om eventuele financiële risico's in 2020 te kunnen afdekken. Dit betekent dat dit risico in de paragraaf als PM staat opgenomen.

25.	Informatieverzoeken Wob
Risico	Er worden meer complexe en omvangrijke verzoeken om informatie gedaan op grond van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob).
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> Maatschappelijke ontwikkelingen (mondigheid burger en journalisten) Informatie is niet goed toegankelijk Striktere AVG-wetgeving
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> Hogere kosten (beschikbaar budget en capaciteit zijn ontoereikend) Imagoschade
Achtergrond-informatie	De Wet openbaarheid van bestuur (Wob) regelt het recht op informatie van de overheid. Overheidsinformatie is altijd openbaar, tenzij de Wob of andere wetgeving bepaalt dat de gevraagde informatie niet geschikt is om openbaar te maken. De verwachting is dat er een stijgende lijn komt in

	<p>vooral complexe en omvangrijk verzoeken om informatie waardoor de ambtelijke organisatie voor extra kosten om te staan en capaciteit nodig heeft.</p> <p>Per geval kan de claim hoog zijn. Dit wordt beïnvloed door de aard en omvang van de gevraagde informatie en het daaruit voortvloeiende aantal documenten die uit de provinciale systemen gehaald moeten worden. Het jaarverslag van de Wob signaleert deze trend, die zich lijkt voort te zetten. Per verzoek kan het benodigde budget vele malen hoger zijn dan het hiervoor uitgetrokken budget. De vraag van de buitenwereld om informatie is niet in te schatten. Provinciale stukken steeds verder openbaar maken is al enige jaren bezig. De provincie moet hier voldoen aan de eisen zoals de centrale wetgeving die stelt en die biedt geen mogelijkheid hieraan beperkingen op te leggen.</p>
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Publiceren van openbare documenten en goed vindbaar maken voor derden. • Zorgen dat archieven op orde zijn. • In collectief overheidsverband inzichtelijk maken wat de kosten zijn van een Wob-verzoek en anders opstellen voor openbaarheid van documenten.
Status risico	In 2019 zijn verschillende Wob-verzoeken gedaan die hebben geleid tot extra, niet begrote kosten voor inhuur en ICT. Deze trend lijkt zich voort te zetten. De kans wordt hoog (25-50%) ingeschat dat in 2020 opnieuw een complex en omvangrijk Wob-verzoek worden gedaan, waarvoor maximaal begroot € 3 mln kosten nodig zijn aanvullend op de reeds gereserveerde middelen.

26.	Asbest renovatie C-gebouw
Risico	Voor de renovatie van het C-gebouw dienen extra, nog onbekende kosten, te worden gemaakt in verband met de verwijdering van aanwezige asbest.
Oorzaken	<ol style="list-style-type: none"> 1. De omvang en type asbest in het C-gebouw is, zonder destructief onderzoek, niet in te schatten. 2. Besloten is dat de kosten voor een eventuele asbestsanering niet ten laste van het projectbudget komen.
Gevolg(en)	De algemene reserve wordt aangesproken voor de dekking van deze eventuele extra kosten.
Achtergrond-informatie	Er is asbest aangetroffen bij eerder onderzoek in het gebouw. Dit asbest zal gesaneerd moeten worden tijdens de sloopwerkzaamheden ten behoeve van de renovatie van het C-gebouw. In het projectbesluit heeft GS de asbestsanering buiten de scope van het project gehouden. De kosten van de sanering komen ten laste van de Algemene Reserve.
Maatregelen	Asbestinventarisatie (destructief onderzoek) na verhuizing medewerkers uit C-gebouw (Q4 2019)
Status risico	Op basis van de uitgevoerde asbestinventarisatie en opgevraagde offertes voor de asbestverwijdering is nog onvoldoende zeker welke kosten moeten worden gemaakt die samenhangen met de asbestsanering. Dat is de reden dat de gevolgschade vooralsnog op PM staat.

27.	Impact PAS-uitspraak
Risico	Er worden tijdelijk geen vergunningen verleend aan plannen / projecten / activiteiten die kunnen leiden tot overschrijding van de kritische depositiewaarde voor stikstof voor een specifiek habitatype in het betrokken (Natura 2000) gebied.
Oorzaken	<ul style="list-style-type: none"> • De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft geoordeeld dat het Programma Aanpak Stikstof (PAS) in strijd met de Habitatrichtlijn is vastgesteld en de PAS onverbindend verklaard, oftewel het gebruik van het PAS als kader voor 'toestemmingsbesluiten' verboden. • Forse overbelasting stikstofdepositie in de natuur. • Europese verplichting in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn om natuur te behouden.
Gevolg(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Voorgenomen plannen gaan niet door / projecten komen (tijdelijk) stil te liggen. • Binnen projecten moeten aanvullende (bron)maatregelen worden genomen met bijbehorende financiële en tijdsconsequenties. • Bereikbaarheid komt in het geding door vertraging / opschorting van projecten. • Juridische / contractuele consequenties ten gevolge van vertraging.

	<ul style="list-style-type: none"> • Personele consequenties: tijdelijk stilleggen van projecten leidt tot minder capaciteitsbehoefte, terwijl advies / onderzoek voor PAS-maatregelen en versnelling van natuurontwikkeling om meer capaciteit vraagt. • Omgevingsdiensten: fluctuaties / tijdelijk e stijging werklast / capaciteitsbehoefte t.b.v. uitvoering vergunningverlening en handhaving Wet Natuurbeheer.
Achtergrond-informatie	<p>De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft op 29 mei 2019 het gebruik van het PAS als kader voor 'toestemmingsbesluiten' verboden. Dat heeft direct gevolgen voor het vaststellen van plannen, projecten én voor vergunningverlening als die kunnen leiden tot een toename van de uitstoot van stikstofoxiden of ammoniak. Die stoffen komen vrij bij alle verbrandingsprocessen en door ammoniak emissies in de landbouw. De voornaamste bronnen zijn verkeer, industrie en landbouw. Er moet een herbeoordeling plaatsvinden voor alle nog niet onherroepelijke plannen of projecten waarvan uit een AERIUS-berekening is gebleekend dat de toename van de depositie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onder de drempelwaarde van 0,05 mol/ha/jaar blijft. De in het PAS gehanteerde drempelwaarden zijn volgens de Afdeling niet goed onderbouwd en mogen daarom niet langer worden gebruikt (zolang de onderbouwing niet is verbeterd), óf: • Binnen het PAS gemeld moest worden. Dit was het geval voor alle projecten met een depositie groter dan 0,05 en kleiner dan of gelijk aan 1 mol/ha/jaar, zolang er althans nog voldoende depositieruimte beschikbaar was, óf: • Groter is dan 1 mol/ha/jaar (en dus binnen het PAS vergunningplicht), maar waarvan de vergunning nog niet onherroepelijk is. Dat is het geval wanneer tegen het besluit bezwaar is gemaakt of beroep is ingesteld.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Inventarisatie maken van projecten waar deze uitspraak op van invloed is binnen de provincie Zuid-Holland (het Rijk heeft dit verzoek aan alle provincies gedaan). • Deelnemen in landelijke werkgroepen om ontstane problematiek in kaart te brengen en te adviseren over oplossingen (bv. salderingsbank). • Analyseren wat de impact is van de uitspraak op individuele projecten en categoriseren naar laag-middel-hoog risicoprofiel. • Opstellen van stappenplan / lijst van te nemen maatregelen naar mate van effectiviteit. • Intern adviseren van projectleiders. • Natuurontwikkeling versnellen om te voldoen aan de internationale verplichtingen om de natuur te behouden. • Regievoeren op gebiedsgerichte aanpak met stakeholders gericht op stikstofreductie en natuurherstel
Status risico	<p>Inmiddels kunnen voor plannen / projecten / nieuwe activiteiten die (evt. door intern- of extern salderen) geen depositietoename voor stikstof in betrokken Natura 2000- gebieden veroorzaken (onder 0,00 mol/ha/jr) weer vergunningen worden verleend. Daarnaast heeft het kabinet stikstofreducerende maatregelen aangekondigd waardoor er mogelijk weer ruimte ontstaat voor nieuwe plannen / projecten / nieuwe activiteiten. De verwachting is echter dat dit voor een groot deel van de projecten / plannen in Z-H nog onvoldoende ruimte biedt om voor een vergunning in aanmerking te komen.</p> <p>De uitspraak heeft mogelijk betrekking op 3400-3500 projecten van gemeenten, waterschappen en provincie in Zuid-Holland. Het merendeel van deze projecten betreft woningen (circa 2.500); daarnaast betreft het bedrijventerreinen, industrie en infrastructuur. Een beperkt aandeel hiervan is provinciale projecten. Daarmee staan ook het realiseren van beleidsambities t.a.v. met name woningbouw, bereikbaarheid, economie, waterveiligheid en transitie landbouw onder druk.</p> <p>De impact van de uitspraak op de projecten dient nader te worden geïnventariseerd. De financiële schade is op dit moment dan ook nog niet te benoemen. Voor een deel van de projecten zal de schade beperkt zijn en binnen het project of het begrotingsprogramma worden opgelost; voor een deel van de projecten kan de schade sterk op gaan lopen en zal mogelijk aanspraak worden gedaan op de Algemene reserve.</p>

Bijlage Uitleg financiële kengetallen

A. De zes kengetallen uit het Besluit Begroten en Verantwoorden en de signaleringswaarden

1. Netto Schuldquote

De netto schuldquote geeft inzicht in de mate waarin de schuldenlast druk toep de exploitatie. Dit kengetal wordt berekend door het totaal van de geleende gelden te delen door de totale jaarlijkse baten. Dit saldo wordt uitgedrukt in een percentage van de totale jaarlijkse baten. Lagere baten of hogere investeringen zorgen voor een stijging van de netto schuldquote. Voor meer informatie over schulden zie de *paragraaf Financiering*.

2. Gecorrigeerde Netto Schuldquote

De hoogte van de netto schuldquote kan beïnvloed worden doordat er geld wordt geleend om uit te lenen aan derden. Om het effect hiervan te corrigeren wordt de gecorrigeerde netto schuldquote berekend. Dit kengetal wordt berekend door de geleende gelden te verminderen met de doorgeleende gelden en vervolgens dezelfde berekening te maken als bij de netto schuldquote.

3. Solvabiliteit

Het kengetal solvabiliteit gaat in op de mate waarin de provincie in staat is om in de toekomst aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Hoe hoger de solvabiliteit des te beter de provincie in staat is om in de toekomst aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Dit kengetal wordt berekend door het eigen vermogen te delen door het totale vermogen.

4. Structurele exploitatieruimte

Het kengetal structurele exploitatieruimte geeft inzicht in de ruimte die de provincie heeft om bijvoorbeeld structurele tegenvallers in de baten en/of lasten op te kunnen vangen. Dit kengetal wordt berekend door de structurele baten te verminderen met structurele lasten en dit saldo te delen door het totaal van de baten. Voor meer informatie over de structurele exploitatieruimte zie het *overzicht van baten en lasten*.

5. Belastingcapaciteit

Het kengetal belastingcapaciteit geeft aan hoe het opcentarief van de provincie zich verhoudt ten opzichte van het landelijke gemiddelde van alle provincies samen. Hierbij is een belastingcapaciteit van 100% precies gelijk aan het landelijk gemiddelde. De hoogte van het opcentarief is een politieke keuze. Het kengetal belastingcapaciteit is niet hetzelfde als de 'onbenutte belastingcapaciteit' die wordt gebruikt voor de bepaling van het structurele weerstandsvermogen. De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen het werkelijke opcentarief en het wettelijke maximumtarief. Het Rijk stelt dit maximumtarief jaarlijks vast. Voor meer informatie over belastingheffing zie de *paragraaf Lokale heffingen*.

6. Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft inzicht in de omvang van de grondposities die de provincie heeft in relatie tot de totale baten. Het gaat hier alleen om grondposities die het doel hebben om bebouwd en verkocht te worden. Bij veel gemeenten zijn grondexploitaties afgewaardeerd, wat heeft geleid tot extra lasten. Aan de hand van voortschrijdend inzicht met betrekking tot de definitie van dit kengetal in het nieuwe BBV per 2016 zijn wij tot het inzicht gekomen dat de provincie geen bouwgronden op de balans heeft die voldoen aan deze definitie. Dit kengetal wordt daarom vanaf 2017 op nihil gesteld. Voor meer informatie over grondexploitaties zie de [paragraaf Grondbeleid](#).

In overleg tussen provincies (als toezichhouders op de gemeentelijke begrotingen) en het ministerie van Binnenlandse Zaken zijn afspraken gemaakt over zogeheten 'signaleringswaarden' voor de zes financiële kengetallen. Deze signaleringswaarden betreffen geen normering maar dienen als hulpmiddel om de

afzonderlijke uitkomsten beter in perspectief te plaatsen. Voor elk kengetal worden er drie categorieën onderscheiden: 'gezond' (in groen); 'neutraal' (in geel) en 'risicovol' (in oranje).

De volgende signaleringswaarden zijn afgesproken.

kengetal	gezond	neutraal	risicovol
Netto schuldquote	<90%	90-130%	>130%
Netto schuldquote gecorrigeerd	<90%	90-130%	>130%
Solvabiliteitsratio	>50%	20-50%	<20%
Structurele exploitatieruimte	>0%	0%	<0%
Belastingcapaciteit	<95%	95-105%	>105%
Grondexploitatie	<20%	20-35%	>35%

B. Weerstandsvermogen en beoordelingskader

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een ratio die de robuustheid aangeeft van de (meerjarige) begroting. Voldoende weerstandsvermogen is van belang wanneer zich onverhoopt een financiële tegenvaller manifesteert. De ratio wordt bepaald door de verhouding tussen risico's en weerstandscapaciteit volgens de formule:
 weerstandscapaciteit : risico's = weerstandsvermogen.

De weerstandscapaciteit bestaat uit het samenstel van middelen en mogelijkheden waarover de provincie beschikt om niet begrote kosten als gevolg van opgetreden risico's te dekken. Onderscheid wordt gemaakt in:

- Incidentele weerstandscapaciteit.
Dit is het vermogen om calamiteiten en andere eenmalige tegenvallers (incidentele risico's) op te kunnen vangen zonder dat dit invloed heeft op de voortzetting van taken.
- Structurele weerstandscapaciteit.
Dit zijn de middelen die permanent ingezet kunnen worden om tegenvallers in de lopende exploitatie (structurele risico's) op te vangen, zonder dat dit ten koste gaat van de uitvoering van de bestaande taken.

Het samenstel van middelen van de weerstandscapaciteit is als volgt opgebouwd:

Structurele weerstandscapaciteit	Incidentele weerstandscapaciteit
Posten onvoorzien	Algemene reserve
Begrotingssaldo	Programma reserve
Onbenutte belastingcapaciteit	Incidentele risicobuffers binnen begrotingsprogramma's
Structurele risicobuffers binnen begrotingsprogramma's	

Beoordelingskader

Er is in het Besluit Begroten en Verantwoorden geen algemene norm gesteld voor de relatie tussen weerstandscapaciteit en risico's. Het is aan de provincie zelf om een beleidslijn te formuleren over de in de organisatie noodzakelijk geachte weerstandscapaciteit in relatie tot de risico's.

Bij de beoordeling van het weerstandsvermogen kan onderstaand schema als uitgangspunt dienen:

Beoordeling weerstandsvermogen		
A	>2,0	Uitstekend(streefwaarde PZH)
B	1,4 - 2,0	Ruim voldoende
C	1,0 - 1,4	Voldoende
D	0,8 - 1,0	Matig
E	0,6 - 0,8	Onvoldoende
F	<0,6	Ruim onvoldoende

Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen

Provinciale infrastructuur, wegen en vaarwegen

Areaal

Het provinciale areaal is in ruwweg drie groepen te verdelen en bestond op 1 januari 2019 uit:

- Wegen en vaste kunstwerken: circa 760 ha verhardingen, 198 vaste bruggen, 66 viaducten, 75 tunnels, 1.085 ha bermen en 150 ha berm sloten, 36.900 bomen, 129 VRI-installaties, 175 km geleiderail en 13 km geluidswering.
- Vaarwegen en beweegbare kunstwerken: circa 214 km moever, 613 ha te baggeren vaarwegen, 65 beweegbare bruggen en 7 sluiscomplexen.
- Bedrijfsvoeringsmiddelen zoals steunpunten, inspectievaartuigen en –voertuigen, en gladheidsbestrijdingsmateriaal.

In het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) is een gedetailleerde opgave van het areaal opgenomen.

Beleidskader

In juni 2016 hebben PS de [Nota Onderhoud kapitaalgoederen 2016-2019](#) (deel infrastructuur Wegen en Vaarwegen) (NOK) vastgesteld ([besluitnummer 6903](#)). Met deze nota zijn de uitgangspunten en kaders vastgesteld waarbinnen GS het beheer van de bestaande en toekomstige provinciale infrastructuur uitvoeren. Het beheer uitvoeren binnen de in deze nota geformuleerde kaders voort omdat achterstanden in het onderhoud en kapitaalvernietiging ontstaan.

In onderstaande tabellen is de opbouw van de effectindicatoren 2.1a, 2.1b en 2.1l nader uitgewerkt. Conform de beheerstrategie sober en doelmatig wordt het planmatig onderhoud aan de wegen uitgevoerd als de technische staat van de wegen matig is.

Technische staat wegen	2.1.a	Uitstekend	Goed	Redelijk	Matig	Slecht	Zeer slecht
2019	80%	62%	18%	10%	9%	1%	0%

Technische staat vaarwegen	2.1.b	Uitstekend	Goed	Redelijk	Matig	Slecht	Zeer slecht
2019	54%	27%	19%	28%	18%	8%	0%

Technische staat kunstwerken	2.1.l	≤ 3 jaar	4 – 6 jaar	7 – 10 jaar	11 - 15 jaar	15 – 20 jaar	> 20 jaar
2019	100%	30%	37%	22%	11%	0%	0%

Realisatie 2019

Wegen

In 2019 is conform de programmering in de najaarsnota door de aannemer het planmatig onderhoud afgerond aan de wegtrajecten:

- N207c, kruisinghefbrug Waddinxveen
- N207e, Alphen aan den Rijn, rotonde N207/N231
- N456, Waddinxveen, rotonde Distripark

Het planmatig onderhoud aan de volgende weg is niet in 2019 afgerond vanwege een scopewijziging. De rotonde N231/achtien avels, binnen het project N231a (Nieuwkoop – Alphen aan den Rijn) kan toch binnen het project worden gerealiseerd. De aanleg van deze rotonde vindt plaats in 2020.

Vaarwegen

In 2019 is conform de programmering in de najaarsnota door de aannemer het planmatig onderhoud afgerond aan de vaarwegtrajecten:

- Vervanging oevers langs:
 - Traject 1, Schie (Rotterdam – Den Haag)
 - Traject 2, Rijn-Schie anaal (Den Haag - Leiden)
 - Traject 5, De Zijl
 - Traject 9, Gouwe
 - Traject 10, Merwedekanaal
- Aanleg extra walstroomkasten langs de provinciale vaarwegen

Beweegbare kunstwerken

In 2019 is conform PZI door de aannemer het planmatig onderhoud afgerond aan de beweegbare bruggen in:

- Traject 10: Concordiabrug
- Hartelbrug

De aannemer heeft het planmatig onderhoud aan de beweegbare kunstwerken over traject 5 (De Zijl): Zijlbrug, Spanjaardsbrug en Doesmolenbrug net niet in 2019 afgerond. De laatste restwerkzaamheden aan Zijlbrug vinden in 2020 plaats, waarna oplevering en activering volgt.

Financiële aspecten

De kosten voor beheer en onderhoud van wegen en vaarwegen worden in de begroting geraamd en verantwoord.

(bedragen x € 1.000)	Begroting stand NJN	Rekening	Saldo
Dagelijks beheer en onderhoud, taak 2-1-1	28.865	31.047	-2.181
Planmatig onderhoud, taak 2-1-2	32.875	32.236	639
Totaal exploitatie-uitgaven*	61.741	61.686	-1.543
Totaal geactiveerde investeringen*	61.611	49.215	12.396

* exclusief uitgaven voor functionele verbeteringen en overdracht areaal. Het verschil tussen begroting en realisatie is voor de exploitatie-uitgaven verantwoord in doel 2.1, en voor de geactiveerde investeringen in de jaarrekening, onderdeel investeringen.

Recreatiegebieden

De door Provinciale Staten vastgestelde Beleidsnota Onderhoud kapitaalgoederen (onderdeel recreatie) vormt het beleidskader voor de rol, functie en het prijs-, kwaliteits- en onderhoudsniveau van de recreatiegebieden in provinciaal eigendom. Uitvoering van dit beleidskader moet leiden tot een bestendige situatie waarin deze kapitaalgoederen goed worden onderhouden en de functionele kwaliteit ervan wordt gewaarborgd.

Vanaf 2013 zet de provincie in op overdracht van provinciale eigendommen met een recreatiefunctie aan derden. De recreatiegebieden worden als kapitaalgoederen opgenomen in de provinciale administratie en worden adequaat onderhouden tot het moment van overdracht.

Het terreinbeheermodel (TBM) is de basis waarop de kosten van het beheer zijn berekend (regulier beheer, groot onderhoud en vervangingsinvesteringen). Er wordt beheerd op het kwaliteitsniveau van Schoon, Heel en Veilig. Voor de uitvoering van het recreatiebeheer heeft de provincie overeenkomsten gesloten met beheerders (in de meeste gevallen Staatsbosbeheer).

Gebouwen

Algemeen

De provincie Zuid-Holland heeft verschillende soorten gebouwen in beheer en onderhoud. Een deel van de gebouwen is eigendom en een deel is gehuurd. De provincie beheert en onderhoudt kantoorpanden op locaties in Den Haag evenals bedieningscentrales, brug- en sluiswachtershuisjes, dienstwoningen, depots/werven en molens.

Beleid

De Nota Onderhoud kapitaalgoederen, onderdeel Gebouwen 2016-2019, is door Provinciale Staten vastgesteld op 3 februari 2016. Het beleidsuitgangspunt is dat een sober en doelmatig kwaliteitsniveau conform NEN-2767 normering op het wettelijk minimum, conditieniveau 3 wordt gehanteerd. Tot en met 2019 staan deze kwaliteitsaspecten centraal: functionaliteit, veiligheid en representatie.

In uitwerkingop deze nota hebben Gedeputeerde Staten in 2016 het Beheerplan Gebouwen 2016-2019 voor planmatig beheer en onderhoud vastgesteld. Het Beheerplan Gebouwen wordt elke vier jaar geactualiseerd. Vanaf 2019 is in elke opdracht duurzaamheid en circulair gebruik van materialen opgenomen.

Meerjarenderhoudsplan

Een belangrijk onderdeel van het Beheerplan Gebouwen is het meerjarenderhoudsplan (MJOP). Het beheer en onderhoud is planmatig georganiseerd en mede gericht op het actueel houden van de genoemde functionaliteiten. Het MJOP wordt jaarlijks geactualiseerd.

In 2019 is het MJOP voor het provinciehuis geactualiseerd naar de huidige inzichten en prijsniveau en verwerkt in de begroting. De hieruit verkregen inzichten worden gebruikt als basis voor het onderhoud, maar vooral om een systeem van planmatig onderhoud te operationaliseren en te optimaliseren. Het vormt mede de basis voor een (kosten)efficiënte aanpak van verbouwingen.

Onderhoud

De reeds uitgevoerde verbouwingsactiviteiten en investeringen vanuit het MJOP hebben een relatie met de geplande verbouwing van bouwdeel C.

Ter illustratie: in 2019 zijn onder andere de volgende werkzaamhedenafgerond:

- Vergroening binnenplein
- Renovatie liften gebouw A,B,E
- Uitbreiding laadstraat parkeergarage
- Groot onderhoud waterwand
- Vervanging regelapparatuur gebouwbeheersysteem

Renovatie Gebouw C

In oktober 2018 heeft Provinciale Staten het besluit genomen om Gebouw C (het bestuursgebouw) volledig te renoveren. De financiële gevolgen van dit besluit zijn (exclusief de kosten voor sanering van asbest) via de Kadernota 2019 verwerkt in de provinciale begroting.

De renovatie-opdracht is na een succesvolle aanbesteding gegund in mei 2019. Gebouw C is leeggemaakt en buiten gebruik gesteld. De gebruikers van Gebouw C zijn ondergebracht op nieuwe werklocaties en de staten- en commissieleden maken vanaf november 2019 gebruik van de tijdelijke voorzieningen op de begane grond van Gebouw A (waaronder een tijdelijke staten- en commissiezaal).

Rond de jaarwisseling wordt de asbestinventarisatie uitgevoerd. Naar verwachting zijn de uitkomsten hiervan in het eerste kwartaal van 2020 bekend. Het renovatieproject ligt inhoudelijk en financieel op planning. De uitvoering van de renovatie start medio 2020 en wordt medio 2022 afgerond.

Paragraaf Financiering

Inleiding

De paragraaf geeft aan hoe de provincie Zuid-Holland haar activiteiten financiert (financieringsbehoefte) en wat de gevolgen hiervan zijn, namelijk de rentelasten en de financieringsrisico's (rente- en kredietrisico's).

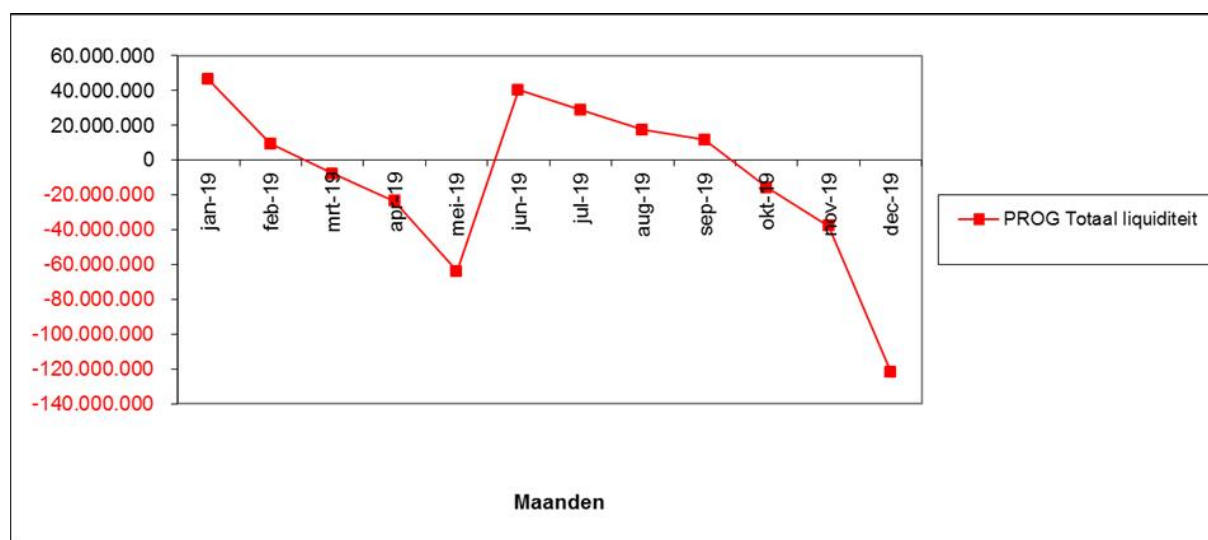
Financieringsbehoefte

2019 is het jaar geweest waarbij de jarenlange situatie van overliquiditeit is omgeslagen in een situatie waarbij de provincie Zuid-Holland een financieringsbehoefte heeft. Deze omslag is in eerdere begrotingen al aangekondigd maar in 2019 werkelijkheid geworden.

In de financieringsparagraaf van de Begroting 2019 werd uitgegaan van het aantrekken van nieuwe langlopende schulden van in totaal € 161 mln, uiteindelijk is er daadwerkelijk voor € 150 mln aan nieuwe langlopende leningen aangetrokken.

Deze leningen betreffen lineaire geldleningen die in 30 jaar worden afgelost. De looptijd van deze leningen is gelijk aan de afschrijvingstermijnen van de (wegen)infrastructuur. Door deze relatief lange looptijd van deze leningen gecombineerd met een lineaire aflossing wordt aansluiting gezocht met de afschrijvingslasten. Daarnaast wordt hiermee het evenwicht gezocht tussen beheersing van renterisico en flexibiliteit voor de toekomst.

De financieringsbehoefte gedurende het jaar verliep volgens de prognose na de voorjaarsnota als volgt.

In bovenstaande grafiek is een duidelijke piek waarneembaar van inkomende middelen halverwege het jaar, dit is een jaarlijkse storting vanuit het BTW compensatiefonds eind juni. Als tweede valt op dat aan het einde van het jaar een grote uitgaande kasstroom zichtbaar is. Deze wordt veroorzaakt door de jaarlijkse aflossingen en rentebetalingen aan het einde van het jaar.

Vanwege deze fluctuaties is er gedurende het jaar ook gebruik gemaakt van kortlopende leningen met een looptijd tot 3 maanden. Er zijn in 2019 totaal 4 kortlopende leningen aangetrokken met een negatieve rente.

Alle langlopende geldleningen zijn aangetrokken bij de BNG bank. Het gaat om de volgende leningen:

Datum	Bedrag	Rente
Juni 2019	50.000.000	0,8470%
Oktober 2019	50.000.000	0,3750%
December 2019	50.000.000	0,6840%

De totale schuldenstand bedroeg begin 2019 € 367,4 mln, hiervan is een bedrag van € 33,7 mln afgelost. Door het aantrekken van nieuwe leningen was de restantschuld € 483,7 mln. Het aandeel langlopende schulden op het balanstotaal bedraagt 27,9%.

Naast bovenstaande langlopende leningen stond op 31-12-2019 verder nog een kortlopendelening van € 50 mln op de balans.

Ondanks het feit dat er in 2019 een financieringsbehoefte is ontstaan zijn er in 2019 perioden geweest met tijdelijk overtollige middelen. Deze tijdelijk overtollige middelen zijn conform de [Regeling schatkistbankieren decentrale overheden](#) ondergebracht bij het Agentschap van de Generale Thesaurie van het ministerie van Financiën.

Rente

Bij het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen wordt de Regeling Schatkistbankieren gevolgd. De rente kan conform de Regeling Schatkistbankieren niet negatief zijn. Gedurende het gehele jaar 2019 was de rente bij de rekeningcourant van de schatkist 0%.

De rentetarieven zijn in 2019 sterk gedaald ten opzichte van tarieven waarmee rekening was gehouden bij de Begroting 2019. Dit heeft geleid tot lagere (structurele) rentelasten bij de aangetrokken langlopende geldleningen en tot een negatieve rentelast van € 175.000 bij de aangetrokken kortlopendeleningen. Hierdoor ontstaat het volgende beeld :

Rentescema:				
De externe rentelasten over de korte en lange financiering				€ 16.674.631
De externe rentebaten (idem)			-/-	€ 284.803
Saldo rentelasten en rentebaten				€ 16.389.827
De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-/-	€	-	
De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taak veld moet worden toegerekend	-/-	€	-	
De rentebaar van doorverstrekte leningen indien daar een specifieke lening voor is aangetrokken (= projectfinanciering), die aan het betreffende taak veld moet worden toegerekend	+/+	€	-	
Aan taak veld toe te rekenen externe rente				€ 17.317.228
Rente over eigen vermogen			+/+	€ -
Rente over voorzieningen			+/+	€ -
Totaal aan taak veld toe te rekenen rente				€ 17.317.228
De aan taak veld toegerekende rente (renteomslag)			-/-	€ 17.317.228
Renteresultaat op het taak veld Treasury			-/-	€ 927.401

De rentelasten (combinatie van betaalde rente en ontvangen negatieve rente) bedragen € 16,7 mln. De totale rentelasten in 2019 bedragen 2,4% van de totale inkomsten.

De totale aan de taakvelden toegerekende rente (de zogenaamde renteomslag) bedraagt € 17,3 mln. Dit bedrag is gebaseerd op het verwachte saldo rentelasten en rentebaten bij de Voorjaarsnota 2019. Onder andere door de daling van de rentetarieven in de loop van 2019 was het werkelijke saldo van de rentelasten en baten ongeveer € 0,9 mln lager en ontstaat er een positief renteresultaat conform de beleidsnota kostentoerekening en rente wordt bij de jaarrekening pas bij een afwijking van 25% een correctie, op de aan de taakvelden toegerekende rente, toegepast.

In de wet financiering decentrale overheden (Fido) zijn normen opgenomen om grote fluctuaties van de rente (lees renterisico's) te vermijden. Dit zijn de kasgeldlimiet voor de kortetermijn en de renterisiconorm voor de lange termijn.

Kasgeldlimiet en Renterisiconorm

Kasgeldlimiet

De norm voor de toegestane omvang van de opgenomen kas gelden is de bij Wet Fido bepaalde kas geldlimiet. De limiet is een bedrag ter grootte van 7% van de jaarbegroting van de provincie bij aanvang van het verslagjaar zijnde € 48,8 mln. Ondanks het feit dat in 2019 de eerste kortlopende geldleningen zijn aangetrokken was overschrijding van de kas geldlimiet niet aan de orde, mede door het forse saldo van de rekening courant van het project PMR.

Renterisiconorm

Het renterisico op de langlopende leningen wordt berekend volgens een door de Wet Fido voorgeschreven renterisiconorm. De wijzigingen in een langlopende leningenportefeuille worden getoetst aan een drempelbedrag voor de renterisiconorm.

Het renterisico op de leningportefeuille is afhankelijk van:

- het gedeelte van de vaste schuld waarvoor de geldnemer een wijziging van de rente op basis van de leningsvoorwaarden niet kan beïnvloeden (renteherziening);
- het gedeelte van de portefeuille aan vaste schuld dat in enig jaar geheel financieerd moet worden door het aangaan van nieuwe leningen (herfinanciering).

De drempel is voor de provincie 20% van het begrotingstotaal, voor het jaar 2019 betekent dit een drempel van € 139,5 mln. De provincie heeft in 2019 voor een bedrag van € 33,7 mln afgelost en volledig geheel financieerd, op de lopende leningen hebben geen renteherzieningen plaatsgevonden. De ruimte onder de drempel is conform Begroting 2019 € 105,8 mln.

Leningen uit hoofde van publieke taak

De provincie Zuid-Holland heeft sinds 2012 twee rentedragende leningen uitstaan bij de gemeenten Lansingerland en Pijnacker-Nootdorp. Deze leningen zijn verstrekt tot en met 2024 in kader van overdracht van Ruimte-voor-Ruimte rechten en de dekking van het tekort op de grondverwerving ten behoeve van het project Groenzone. De leningen van oorspronkelijk in totaal € 3,9 mln zijn per ultimo 2019 afgelost tot € 1,7 mln.

De renteloze leningen die in 2016 zijn verstrekt aan acht agrarische collectieven voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), zijn in 2019 afgelost. Vijf collectieven hebben een lagere nieuwe lening gekregen voor de herfinanciering met een looptijd tot 2022.

In 2017 is een renteloze lening verstrekt uit het Revolverend Verenfonds aan Veerexploitant Irimar BV ten behoeve van de veerdienst Krimpen aan de Lek – Kinderdijk. De lening bedraagt € 0,5 mln en wordt in 15 jaar maandelijks afgelost tot aan 2032.

In 2018 is een lening verstrekt aan het Warmtebedrijf Rotterdam voor € 0,7 mln met een looptijd tot in 2019, deze lening is verlengd. In 2019 zijn nieuwe leningen verstrekt aan het Warmtebedrijf met een hoofdsom van € 4 mln.

In het kader van het Verenfonds zijn tot slot twee nieuwe leningen verstrekt aan Ottevanger OV Exploitatie B.V. en Ottevanger Veren B.V. voor in totaal € 0,9 mln met looptijden tot 2025.

In totaal bedraagt de stand van de verstrekte leningen eind 2019 € 8,2 mln.

Paragraaf Bedrijfsvoering

Doel 1: De omvang en kwaliteit van de organisatie van de provincie Zuid-Holland moet in overeenstemming zijn met het door ons voorgestane takenpakket. Wij werken aan een innovatieve, lerende en op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is.

Effectenindicator 1.1 : Werken aan een op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is						
Voortgang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streef-waarde 2019	Meet-waarde 2019
		1.1.1	Percentage overhead	38	38	39,8

Toelichting

1.1.1 Percentage overhead

De overhead betreft het geheel van functies gericht op sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. Een laag overheadpercentage is een indicatie van een effectieve en efficiënte organisatie. In de cao is een aantal afspraken gemaakt die van invloed zijn op de verhouding indirecte en directe fte. Zo is afgesproken dat structureel werk door eigen medewerkers moet worden uitgevoerd. Met name binnen de bedrijfsvoeringsafdelingen vindt een aantal werkzaamheden plaats die binnen deze categorie vallen. Dit leidt tot een toename van het aantal indirecte functies en daarmee tot een stijging van de overhead. Gelet op de Organisatiekoers, waarin opgavegericht werk enleidend is, zullen medewerkers uit de bedrijfsvoering en managers steeds meer integraal onderdeel zijn van de uitvoering van primaire taken. Op taak- en functieniveau wordt hierdoor minder onderscheid mogelijk tussen primair proces en overhead. Het percentage overhead wordt hierdoor onvoldoende betrouwbaar om uitspraken te kunnen doen over de efficiëntie en effectiviteit van de organisatie. De verwachting is dat het onderscheid tussen primair proces en overhead steeds verder zal vervagen als gevolg van de verregaande flexibilisering van de opgave.

Effectenindicator 1.2 : Kwaliteit dienstverlening						
Voortgang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streef-waarde 2019	Meet-waarde 2019
		1.2.1	Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %	85	85%	86,7
		1.2.2	Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (percentage binnen termijn) in %	74	75	96
		1.2.3	Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten in %	-	85	96
		1.2.4	Doorlooptijd belasting bezwaren in %	-	90	93
		1.2.5	Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)	6,8	Geen meting	p.m.
		1.2.6	Informatie voor PS is beschikbaar op jaarbasis	99,8%	99,7%	99,9%
		1.2.7	Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid	9	9	11

Toelichting

1.2.1 Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %

De afhandeling van de facturen binnen 30 dagen bedroeg in 2019 86,7%. Hiermee wordt het streven van 85% binnen 30 dagen behaald.

1.2.2 Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (% binnen termijn)

In 2019 is 96% van de bezwaren en klachten binnen de wettelijke termijn om een beslissing te nemen op bezwaar of klacht afgehandeld. Het streefcijfer voor beslissingen op bezwaar en klachten is daarmee gehaald.

1.2.3 Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten

In 2019 is over 96% van de bezwaren en de klachten binnen de door provincie Zuid-Holland zelf gestelde norm van 12 weken, respectievelijk 10 weken, geadviseerd. Het streefcijfer is daarmee gehaald.

1.2.4 Doorlooptijd belasting bezwaren

De doorlooptijdbeslissing op belasting bezwaren bedroeg in 2019 93%. Het streven van 90% is hierbij ruimschoots behaald.

1.2.5 Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)

Er heeft in 2019 geen meting plaatsgevonden.

1.2.6 Informatie is beschikbaar op jaarbasis

Informatie op de corporate website en op het SIS (Staten Informatie Systeem) is voor de Staten beschikbaar. Het SIS wordt extern gehost en is beschikbaar voor alle Statenleden. De beschikbaarheid wordt gemeten op basis van 24 uur x 7 dagen, met uitzondering van het geplande en met de gebruikersorganisatie afgestemde onderhoud. Over het jaar 2019 bedroeg de beschikbaarheid 99,9%.

1.2.7 Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid

In 2019 is weer een aanzienlijk aantal verbeteringen op het gebied van informatiebeveiliging doorgevoerd. Dit is een continu proces. Om het bewustzijn rond informatieveiligheid en privacy te verhogen en medewerkers attent te houden zijn in 2019 weer diverse activiteiten uitgevoerd, waaronder lezingen, blogs en onder meer een geënceneerde phishingmail aanval. Ook is in opdracht van de provincie Zuid-Holland zoals gebruikelijk weer een aantal technologische onderzoeken uitgevoerd, waarbij onder meer ethische hackers de beveiliging van de informatievoorziening van de provincie hebben getest. Het doel hiervan is te toetsen welke (nieuwe) technische kwetsbaarheden er zijn, en deze te verhelpen. De onderzoeken hebben in 2019 geen kritische kwetsbaarheden aangetoond. De in het kader van interprovinciale samenwerking overeengekomen doelstelling om in 2023 aantoonbaar te voldoen aan de ISO27001 norm voor beheersing van informatieveiligheid, heeft in 2019 geleid tot nadere interprovinciale samenwerkingen informatie-uitwisseling.

Doel 2: We zijn een aantrekkelijk en goed werkgever

Effectenindicator 2.1 : We zijn maatschappelijk betrokken en streven naar een divers personeelsbestand						
Voortgang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		2.1.1	Aantal trainees	20	22	22
		2.1.2	Aantal participatiebanen (in fte)	14	49	36
		2.1.3	Aantal stageplaatsen	50	70	77
		2.1.4	Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo'ers)	12	6	0
		2.1.5	Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden	50	50	80

Toelichting

2.1.1 Aantal trainees

De provincie investeert de laatste jaren in een divers personeelsbestand. Dat gaat dan niet om één specifieke doelgroep maar om een goede mix van man-vrouw, jong-oud en medewerkers met verschillende culturele achtergronden. Net als veel andere overheden heeft de provincie te maken met vergrijzing. Traineeprogramma's aanbieden draagt onder andere bij aan verjonging van de organisatie en borging van waardevolle kennis van oudere medewerkers die vertrekken wegens pensioen. Uitgangspunt voor deze indicator was het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019, waarbij tenminste twee concernbrede wo- traineeprogramma's zouden worden gerealiseerd.

In 2018 is een nieuwe groep van twaalf wo-trainees geselecteerd. Tegelijk is een pilot-project voor acht hbo-trainees gestart die werden ingezet op bedrijfsvoeringstaken. Beide programma's slopen door tot september 2020. Daarnaast is in 2019 het pilot-programma vervolgd voor technische trainees, in samenwerking met Noord-Holland, Utrecht en Flevoland (P-4). Ditmaal zijn we gestart met acht trainees in plaats van zes. Iedere deelnemende provincie heeft er 2 in dienst. Dit programma loopt door tot september 2021.

2.1.2 Aantal participatiebanen

Op 1 januari 2015 is de Participatiewet van kracht geworden. Deze wet is in de plaats gekomen van de Wet werk en bijstand, de Wet sociale werkvoorziening en een deel van de Wet werk en ondersteuning jonggehandicapten. Met de Participatiewet wil de regering ervoor zorgen dat meer mensen met een arbeidsbeperking, participanten genoemd, meedoen op de arbeidsmarkt. In tien jaar tijd moeten er 125.000 banen komen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, bij overheid en bedrijfsleven. Een 'baan' bestaat uit 25,5 verloonde uren ongeacht het aantal mensen dat dit werk uitvoert en de aard van de arbeidsrelatie. Mensen uit de doelgroep zijn opgenomen in het doelgroepregister van het UWV.

Doordat de sector Overheid als geheel de banenafpraak niet heeft gehaald, heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) met ingang van 2018 besloten om de quotumregeling uit de Participatiewet te activeren. Over 2019 moest de provinciale organisatie 49,4 fte invullen. Het gemiddelde was 36,1 fte (42 medewerkers inclusief de medewerkers die de organisatie in 2019 hebben verlaten). Dat betekent dat het quotum in 2019 niet is gehaald.

2.1.3 Aantal stageplaatsen

Uitgangspunt voor deze indicator was het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019, met een royaal aanbod van stage- en werkervaringsplaatsen voor jongeren. Hiermee toont de provincie haar maatschappelijk ebetrokkenheid en wordt tegelijk een impuls gegeven aan de diversiteit van het personeelsbestand.

De provincie geeft actief invulling aan haar stagebeleid. Dit resulteert jaarlijks in het aanbod van tenminste 70 stageplaatsen voor jongeren uit het mbo, hbo en wo. Daarnaast is er een experiment voor maatschappelijk e snuffelstages voor klassenuit het basisonderwijs. Ook wordt aan stagiairs de mogelijkheid geboden om een afstudeeropdracht bij de provincie te realiseren. In 2019 waren er 77 medewerkers uit de doelgroep werkzaam.

2.1.4 Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo-ers)

Uitgangspunt voor deze indicator was het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019, met een royaal aanbod van stage- en werkervaringsplaatsen voor jongeren. Met het innovatieve project Kickstart streeft de provincie naar een aanbod van werkervaringsplaatsen voor jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het project Kickstart is bedoeld om tenminste 32 maatschappelijk ewerkervaringsplaatsen voor jonge statushouders en recent afgestudeerde mbo-ers te creëren.

In 2018 was vanwege het succes van Kickstart, en vanuit maatschappelijk eoverwegingen, ermee ingestemd tien extra werkervaringsplaatsen voor statushouders beschikbaar te stellen.

De provincie geeft de komende jaren verder vorm aan deze ambitie als onderdeel van de opgave 'Goed Werkgeverschap'. In 2019 betek endedat zes nieuwe werkervaringsplaatsen. De focus is daarbij breder en schenkt, naast statushouders, ook aandacht aan andere kwetsbare doelgroepen op de arbeidsmarkt, zoals kansarme jongeren en 55-plussers. In 2019 zijn er helaas geen nieuwe werkervaringsplaatsen ingevuld in verband met andere prioriteiten van de organisatie, zoals de uitvoering van de Participatiewet.

2.1.5 Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden

Kennisuitwisseling met mede-overheden, bedrijven en instellingen stimuleren, is een speerpunt uit het Hoofdlijnenakkoord 2015 - 2019. Kennisuitwisseling draagt bij aan de diversiteit van ons personeelsbestand. Door detacheringen haalt de provincie kennis van andere organisaties op een efficiënte en effectieve wijze naar het provinciehuis en/of wordt hier vergaarde kennis verder gebracht bij andere organisaties. Het is de intentie om de uitwisseling van personeel meer en meer te benutten als een effectief strategisch instrument om ontbrekende (specialistische) kennis in onze organisatie aan te vullen.

Het aantal uitwisselingen in 2019 was 80 en zal mogelijk nog toenemen door vergroting en intensivering van het overheidsbrede mobiliteitsnetwerk.

Effectenindicator 2.2 : We doen onderzoek naar en werken actief aan het werkgeversmerk 'provincie Zuid-Holland' bij werkzoekenden en personeel

Voortgang	Trend	Prestatie-indicator	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		2.2.1 Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier	6,7	-	-

Toelichting

2.2.1 Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier

In 2019 is er geen werkbelevingsonderzoek geweest. Het eerstvolgende onderzoek naar de werkbeleving van medewerkers wordt uitgevoerd in 2020.

Doel 3: De provincie voert een duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid

Effectenindicator 3.1 : Bij het voeren van een duurzaam inkoop-en aanbestedingsbeleid gaat provincie Zuid-Holland verder dan alleen het oorspronkelijke uitgangspunt, te weten: de minimumeisen.

Voortgang	Trend	Prestatie-indicator	Nulmeting	Streefwaarde 2019	Meetwaarde 2019
		3.1.1 Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen	100	100	100

Toelichting

3.1.1 Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen

Partijen, Rijk, provincies, Waterschappen, ProRail en gemeenten als opdrachtgevers, marktpartijen en kennisinstellingen hebben afgesproken om de komende jaren een duurzame aanpak in de GWW (Grond-, Wegen Waterbouw) te bevorderen. Het motto is: Duurzaamheid is een integraal onderdeel van alle spoor-, grond-, water-, en wegebouwprojecten.

De ROVK (raamovereenkomst) Ingenieursdiensten 2019-2023 is gesloten om:

- snel te kunnen reageren op de behoefte aan ingenieurs- en adviesdiensten;
- de wettelijke rechtmatigheid van uitvragen van ingenieurs- en adviesdiensten zeker te stellen;
- optimale samenwerking partnerschap met de markt te creëren, waarin innovatie en duurzaamheid bijdragen aan het waarborgen van kwaliteit.

Instrumenten om de kansen en ambities voor duurzaamheid in kaart te brengen zijn onder andere de Omgevingswijzer en het Ambitiweb.

Arbeidskosten (loonkosten en inhuur)

Inleiding

In september 2015 is de nieuwe organisatiekoers vastgesteld waarin de provincie zich ontwikkelt tot een opgavegerichte organisatie die de eigen ambities verbindt en realiseert met (die van) de omgeving. Onderdeel van de ontwikkeling naar opgavegericht werken is om inzicht te hebben in de arbeidskosten om het provinciale doel te bereiken. In dit deel van de paragraaf Bedrijfsvoering wordt ingegaan op de samenstelling en de omvang van de benodigde arbeidskosten, bestaande uit:

- loonkosten voor de formatie van de provincie Zuid-Holland;
- loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie die worden gedekt vanuit materiële budgetten;
- kosten voor de inhuur van externen; inhuur ten laste van exploitatiebudgetten en investeringsbudgetten (projecten);
- kosten van detacheringen en ontvangsten uit detacheringen en UWV.

Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) schrijft voor dat de arbeidskosten verbonden aan de uitvoering van beleidsprogramma's, de directe arbeidskosten, worden opgenomen bij de beleidsprogramma's. De arbeidskosten van de ondersteunende taken (overhead) worden apart verantwoord in het Overzicht Overhead. Het gevolg van deze BBV-werkwijze is dat het totaal van de arbeidskosten en de hierop gebaseerde richtlijnen onvoldoende inzichtelijk zijn. In deze paragraaf Bedrijfsvoering is daarom informatie opgenomen om inzicht te geven. Deze informatie betreft een aanvulling op de voorschriften die daarvoor in het BBV zijn opgenomen.

Totaalbeeld arbeidskosten

Omschrijving (bedragen x € 1 mln)	Rekening 2018	Begroting 2019 na NJN	Jaarrekening 2019	Saldo
A. Loonkosten formatie	110,0	125,7	119,2	6,5
B. Loonkosten M voor P	6,1	6,9	7,4	-0,5
C. Kosten voor inhuur van externen	24,2	19,7	29,9	-10,2
• t.l.v. exploitatie		13,6	21,5	-7,7
• t.l.v. projecten		6,1	8,6	-2,5
D. Detacheringskosten	0,6	0,1	0,7	-0,5
E. Opbrengsten uit UWV en Detacheringen	-2,0	-0,1	-1,6	1,6
Totaal arbeidskosten	138,9	152,3	155,4	-3,1
Totaal resultaat arbeidskosten exclusief projecten				-0,6
Percentage inhuur	17,4%	12,9%	19,1%	

Arbeidscapaciteit bestaat uit de totale kosten die de provincie aan personeel uitgeeft om aan haar taken te voldoen. Dit betreft dus zowel in- als externe medewerkers. Op het totale budget voor arbeidscapaciteit is een netto overschrijding te constateren van € 3 mln. Het saldo is op hoofdlijnen als volgt in te delen.

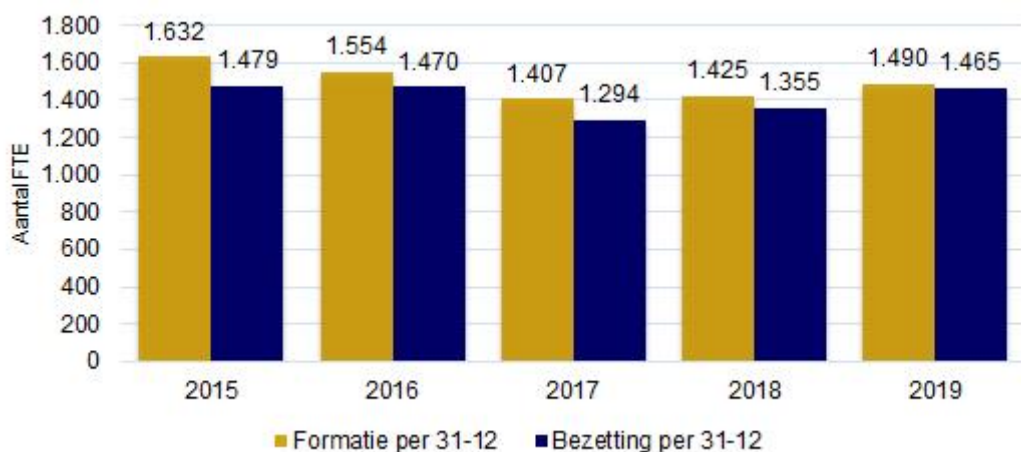
De inhuur van externen op projecten kent een overschrijding van € 2,5 mln; omdat het meerjarige projecten zijn, maakt deze 'overschrijding' deel uit van het onderhanden werk. Hiermee is het geen onderdeel van het rekeningresultaat; per saldo is het rekeningresultaat op arbeidscapaciteit € 0,6 mln.

Analyse (bedragen x € 1 mln)	Bedrag
1 Onderschrijding op loonkosten(A+B)	6,0
2a Overschrijding inhuur op exploitatie	- 7,7
2b Overschrijding inhuur op projecten	- 2,5
3 Saldo uit UWV en detacheringen	1,1
Totaal arbeidskosten	- 3,1

Verder in deze paragraaf wordt nader ingegaan op de diverse verschillen ten opzichte van de begroting.

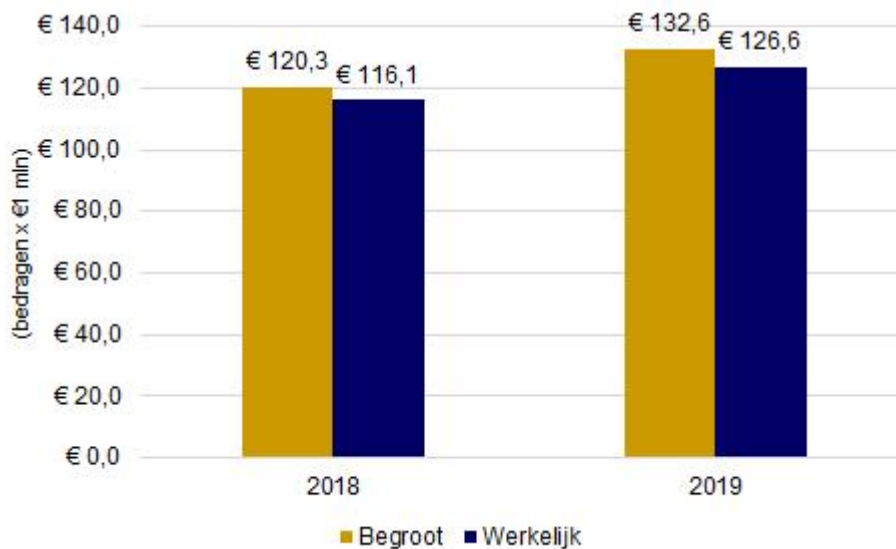
1. Toelichting op de loonkosten (A+B)

De loonkosten van de provincie Zuid-Holland kennen een relatie met het aantal medewerkers in vaste dan wel tijdelijke dienst. Het aantal medewerkers drukt kenwe uit in fte (full time equivalent), dat gelijk staat aan de inzet van 36 uur per week. Het verloop van de formatie en bezetting ziet er als volgt uit:

Evenals vorig jaar is te zien dat niet alle in de formatie opgenomen arbeidsplaatsen daadwerkelijk zijn ingevuld. Het verschil wordt veroorzaakt door het aantal vacatures. Het aantal vacatures is moeilijk voorspelbaar en kan ook niet altijd meteen worden opgevuld. Dit heeft onder andere te maken met de arbeidsmarkt, waarbij bijvoorbeeld financiële en ICT medewerkers lastig te werven zijn. Een rechtstreeks gevolg van vacatures is dat het loonkostenbudget niet volledig wordt gebruikt. Inmiddels proberen we op een innovatieve manier personeel dat moeilijk te krijgen/vinden is toch aan ons te binden.

Budgettaire betekenis dit het volgende:

Zoals gesteld, vertaalt de bezetting ten opzichte van de formatie zich rechtstreeks naar het budget en de realisatie. Kortom: door het aantal vacatures is er ook minder uitgegeven aan loonkosten. Per saldo is er € 6 mln minder gebruik van het loonkostenbudget dan beschikbaar was.

2. Toelichting op de kosten inhuur externen (C)

Er zijn verschillende redenen waarom we gebruik maken van inhuur. De belangrijkste zijn:

1. Snelle en tijdelijke invulling van (moeilijk vervulbare) vacatures
2. Vervanging bij (langdurige) ziekte
3. Ontbreken van specifieke kennis en expertise
4. Tijdelijke (extra) capaciteit bij (beleids)intensiveringen en/of piekdruk.

De medewerkers die worden ingehuurd werken aan onze reguliere opgaven en/of bedrijfsvoering (exploitatie), of op projecten.

2a. Inhuur op exploitatie

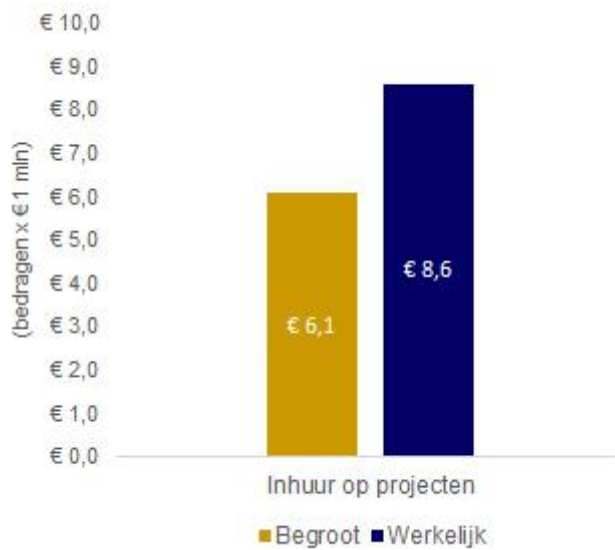
Vanuit deze redenen is het logisch dat wanneer er sprake is van (belangrijke) vacatures of langdurige ziekten, het werk alsnog gedaan moet worden; hiervoor huren we externe medewerkers in, totdat de vacature alsnog vervuld is. In sommige vakgebieden is het lastig om dat (snel) te kunnen realiseren. Inhuur op vacatures zien we met name bij financiële, juridische en ICT functies. Zo'n 25% van alle externe inhuur op de exploitatie is capaciteit voor ICT. Dit heeft veelal te maken met de grotere vraag naar datagedreven werken en digitalisering. Het gaat dan vooral om het ontbreken van specifieke kennis en expertise.

Van de € 7,7 mln overschrijding inhuur op exploitatie kan er € 6 mln gedekt worden door de vrije ruimte in het loonkostenbudget. Een overschrijding van € 1,7 mln resteert. Omdat er ook nog sprake is van € 1,1 mln aan extra inkomen uit detacheringen en UWV (zie toelichting 3), blijft over een rekeningresultaat op arbeidscapaciteit van € 0,6 mln. Dit is exclusief de inzet op projecten.

2b. Inhuur op projecten

Ook op projecten hebben we meer ingehuurd dan begroot. De inzet van personeel op projecten is lastig voorspelbaar en het begrote bedrag is 'slechts' een jaarschijf. Het project is immers meerjarig en eveneens de investering die hiervoor verstrekt is. Het resultaat is daarmee onderdeel van de post 'onderhanden werk' en maakt geen deel uit van het huidige rekeningresultaat. De kosten van externe inhuur op deze projecten moet wel

binnen het projectenbudget blijven, anders vertaalt dat zich na afloop van het project in hogere kapitaallasten. Toetsing op de kosten van externe inhuur per jaarschijf blijft dan ook noodzakelijk.

Van de inhuur op projecten is 25% ingezet voor ICT werkzaamheden. Portfolio continuïteit en vernieuwing kent zo'n € 2 mln aan externe inhuur. Andere grote(re) projecten met inzet van externen zijn onder andere de Rijnlandroute inclusief Europa- en Tjalmaweg (€ 2,4 mln), provinciale N-wegen en overige wegenprojecten (€ 1,2 mln), vaarwegprojecten (€ 0,8 mln) en de renovatie van gebouw C (€ 0,6 mln).

Inzet van externen op projecten is een bewuste keuze. Projecten kennen geen structureel budget; indien te veel vaste medewerkers op projecten worden ingezet, leidt dat tot een overschrijding van de loonkost door hogere bezetting, als in de (nabije) toekomstige projectenportefeuille aanzienlijk af zou nemen.

3. Toelichting op de kosten van detacheringen en ontvangsten uit detacheringen en UWV (D+E)

Vanuit arbeidscapaciteit maken we ook gebruik van detacheringen. Per saldo detacheren we meer medewerkers dan het aantal waar we zelf gebruik van maken. Daarnaast krijgen we een vergoeding vanuit het UWV bij zwangerschap. Deze uitgaven en inkomsten zijn lastig voorspelbaar en worden daarom neutraal begroot. Per saldo hebben we extra inkomsten (gesaldeerd) van € 1,1 mln.

Paragraaf Verbonden Partijen

Opzet paragraaf

De paragraaf Verbonden Partijen bevat:

- de visie en de beleidsvoornemens over verbonden partijen;
- de lijst van verbonden partijen, uitgesplitst naar type.

Daarnaast wordt Provinciale Staten (PS), volgens afspraak, als volgt geïnformeerd:

- Eens per jaar in september wordt het onderwerp verbonden partijen in al zijn facetten in de Statencommissie Bestuur en Middelen geagendeerd. De leden van de Statencommissies worden hiervoor uitgenodigd.
- Eens per jaar in juni biedt GS een analyse van de jaarrekeningen begroting van alle verbonden partijen aan volgens een afgesproken format.

Visie en beleidsvoornemens

De visie op en de beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen zijn uitgewerkt in de [beleidsnota Verbonden Partijen en overige deelnemingen 2016-2019](#). In de beleidsnota verbonden partijen en overige deelnemingen staat het kader dat PS aan GS meegeven voor (nieuwe) participaties. In deze nota staan:

- de beleidsuitgangspunten en de controlekaders voor (nieuwe) deelnemingen;
- de condities waaronder het publiek belang is gediend met behartiging door verbonden partijen;
- de provinciale vertegenwoordiging in verbonden partijen.

Bovenstaand beleidskader bestaat uit een besliskader dat in stappen wordt doorlopen en waaruit de te kiezen rechtsvorm volgt voor de behartiging van de provinciale publieke belangen. De beleidsuitgangspunten hebben een wettelijke grondslag en/of zijn gebaseerd op aanvullende voorwaarden die PS aan GS meegeven als kader.

Tabel verbonden partijen

De tabel van de verbonden partijen is onderverdeeld naar de volgende categorieën:

- gemeenschappelijke regelingen;
- vennootschappen en coöperaties;
- stichtingen en verenigingen;
- overige verbonden partijen.

Deze laatste categorie is opgenomen naar aanleiding van een aanbeveling door de commissie BBV, in de aanbeveling is aangegeven dat formeel juridisch geen sprake is van een verbonden partij door:

- het ontbreken van een financieel belang zoals gedefinieerd in het BBV, maar er wel sprake is van een structurele betrokkenheid in overwegende mate van (de activiteiten van) een organisatie via één of meer provinciale geldstromen (begrotingsfinanciering, subsidie en overeenkomst van opdracht); én
- een bestuurlijk belang.

Naam	Financieel belang 2018	Financieel belang 2019	Structurele bijdrage 2019	Incidentele bijdrage 2019	Verwacht resultaat 2019	Eigen vermogen 01-01-2019	Eigen vermogen 31-12-2019	Vreemd vermogen 01-01-2019	Vreemd vermogen 31-12-2019	PZH% stemaandeel 2019	Vertegenwoordiging
Gemeenschappelijke regeling											
DCMR Milieudienst Rijnmond	27.934.000	29.915.577	26.223.000	3.692.577	1.446.000	5.681.000	10.246.000	9.669.000	4.545.000	37,5%	Meervoudig
Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	7.126.790	8.378.979	7.853.064	525.915	252.571	1.735.883	3.485.445	6.692.951	2.153.730	32%	Meervoudig
Omgevingsdienst West-Holland	2.885.491	3.074.133	2.490.380	583.753	29.327	820.983	864.310	7.015.869	8.585.026	17%	Meervoudig
Omgevingsdienst Midden-Holland	3.254.424	3.269.940	2.939.317	330.623	64.088	2.746.000	3.179.126	8.763.000	8.009.000	19%	Meervoudig
Omgevingsdienst Haaglanden	7.482.928	8.277.765	7.359.956	917.809	528.651	1.334.186	1.071.385	16.163.304	17.357.762	29%	Meervoudig
Wegschap Dordtse Kil	387.500	387.500	387.500	n.n.b.	1.082.000	1.854.000	2.936.000	23.044.000	18.237.000	42%	Meervoudig
GR Grondbank RZG Zuidplas	934.000	932.000	932.000	n.n.b.	623.000	-17.875.000	-17.876.000	93.187.000	93.132.000	40%	Meervoudig
Totaal	50.005.133	54.235.894	48.185.217	6.050.677	4.025.637	-3.702.948	3.906.266	164.535.124	152.019.518		

Naam	Nominale waarde PZH aandelen 2018	Nominale waarde PZH aandelen 2019	Intrinsieke waarde aandelen 2018	Intrinsieke waarde aandelen 2019	Verwacht resultaat 2019	Eigen vermogen 01-01-2019	Eigen vermogen 31-12-2019	Vreemd vermogen 01-01-2019	Vreemd vermogen 31-12-2019	PZH% stemaandeel 2019	Vertegenwoordiging
Vennootschappen en cooperaties											
ROM-D Holding NV	3.857	3.857	3.418	n.n.b.	n.n.b.	4.077.015	n.n.b.	2.150.847	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
ROM-D Capital BV	10.000.000	10.000.000	8.885.123	n.n.b.	n.n.b.	18.426.549	n.n.b.	140	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
InnovationQuarter (IQ)	25.000.000	25.000.000	22.442.972	n.n.b.	n.n.b.	55.883.000	n.n.b.	6.881.000	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
Proav NV		n.n.b.	3.768.880	n.n.b.	n.n.b.	3.768.880	n.n.b.	514.152	n.n.b.	n.n.b.	Meervoudig
Warmtebedrijf Holding B.V.	1.800.000	1.800.000	1.123.200	n.n.b.	n.n.b.	44.928.000	n.n.b.	101.827.000	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
N.V. Bank Nederlandse Gemeenten	141.806	141.806	46.661.258	n.n.b.	n.n.b.	4.257.555.544	n.n.b.	133.252.000.000	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
Nederlandsche Waterschaps Bank (NWB) N.V.	4.538	4.538	2.044.735	n.n.b.	n.n.b.	1.626.260.697	n.n.b.	82.009.000.000	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
PZEM N.V.		n.n.b.	670.541	n.n.b.	n.n.b.	1.280.733.000	n.n.b.	955.487.000	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
Houdstermaatschappij Zuid-Holland B.V.	8.668.000	9.795.000	5.656.818	n.n.b.	n.n.b.	5.656.818	n.n.b.	215.294	n.n.b.	n.n.b.	Meervoudig
Cooperatie Samenwerkingsverband DOVA U.A.		n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
Totaal	45.618.201	46.745.201	91.256.945	0	0	7.297.289.503	0	216.328.075.433	0		

Naam	Nominale waarde PZH aandelen 2018	Nominale waarde PZH aandelen 2019	Intrinsieke waarde aandelen 2018	Intrinsieke waarde aandelen 2019	Verwacht resultaat 2019	Eigen vermogen 01-01-2019	Eigen vermogen 31-12-2019	Vreemd vermogen 01-01-2019	Vreemd vermogen 31-12-2019	PZH% stemaandeel 2019	Vertegenwoordiging
Overige verbonden partijen											
Commanditaire Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland C.V.	1.354.534	1.354.534	962.470	n.n.b.	n.n.b.	14.091.000	n.n.b.	35.046.000	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
ROM-Drechtsteden Kil III C.V.	561.326	561.326	539.813	n.n.b.	n.n.b.	10.389.219	n.n.b.	9.013.712	n.n.b.	n.n.b.	Enkelvoudig
Totaal	1.915.860	1.915.860	1.502.283	0	0	24.480.219	0	44.059.712	0		

Naam	Financieel belang 2018	Financieel belang 2019	Vertegenwoordiging
Stichtingen en verenigingen			
Vereniging Interprovinciaal Overleg		n.n.b.	Enkelvoudig
Huis van de Nederlandse Provincies		n.n.b.	Enkelvoudig
Vanguard Initiative		n.n.b.	Enkelvoudig
Regio Randstad (P4)		n.n.b.	Enkelvoudig
Totaal	0	0	

Reserveringen, voorzieningen en risico's

In verband met de verslechterde financiële situatie of vooruitzichten zijn voor enkele verbonden partijen voorzieningen getroffen en/of reserveringen gedaan om de financiële gevolgen in de toekomst af te dekken. Tevens loopt de provincie bij verbonden partijen financiële risico's.

Voorziening (bedragen x € 1 mln)	2015	2016	2017	2018	*2019
Warmtebedrijf Holding B.V.	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8
ROM-D Capital B.V.	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Houdstermaatschappij Zuid-Holland	0	0	0	0,6	0,6
GR Grondbank RZG Zuidplas	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6
Totaal	13,1	11,4	13,2	13,8	13,8

*Op basis van Jaarrekeningen 2018 van de verbonden partijen

Reservering (bedragen x € 1 mln)	2015	2016	2017	2018	2019
Innovation Quarter (ROM-Zuidvleugel)	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7
Houdstermaatschappij Zuid-Holland	N.v.t.	3,0	9	18,1	41,1
Totaal	4,7	4,7	13,7	22,2	45,8

Paragraaf Grondbeleid

Belang grondbeleid (functies voor de provincie)

Provinciale Staten hebben op 31 januari 2018 de nota 'Naar een opgavegericht Grondbeleid' 2018-2021" vastgesteld. Grondbeleid is een belangrijk instrument om provinciale doelen te bereiken. Het omvat het beheer en exploitatie van eigen gronden, en het aan- en verkopen van gronden met name ten behoeve van groene en grijze doelen. Daarnaast worden expertises op het gebied van haalbaarheid, uitvoerbaarheid, planeconomie en contractering van grondbeleid ingezet voor beleids- en doelrealisatie. De provincie kiest voor een opgavegericht grondbeleid met een aantal kernwaarden waaraan voldaan moet worden.

Conform het kwadrantenmodel van de Nederlandse School voor het Openbaar Bestuur (NSOB) kan de provincie haar doelen bereiken volgens vier onderscheiden strategieën: in de rol van de rechtmatige, presterende, samenwerkende of meewerkende overheid. Deze strategieën kunnen in samenhang met elkaar worden gevoerd. Belangrijk is echter in al deze strategieën, inclusief genoemde expertises, de ruimtelijke implicaties van het provinciaal beleid te regelen.

De focus op de opgave en op betrokken partners vraagt maatwerk om samen met partners slimme oplossingen te zoeken om strategische waardering van bestaande grondposities. Dit laatste kan tot de afweging leiden om grondposities ook vast te houden.

Met het vernieuwde grondbeleid wordt maatwerkoplossingen zoeken provinciale grondposities strategisch waarderen een vast onderdeel van de provinciale werkwijze.

Binnen het vernieuwde grondbeleid worden 10 kernwaarden gehanteerd waaronder:

- grondbeleid is marktconform door taxaties en verstoort de markt niet;
- grondbeleid is transparant; uitgifte en verkoop is transparant en volgens het beginsel van level playing field;
- grondbeleid is gericht op economisch en maatschappelijk waardebewoud;
- strategische aankopen kunnen als Gedeputeerde Staten daartoe besluiten.

De provincie beschikt over een aantal publiekrechtelijke middelen om haar doelen te bereiken, zoals onteigening en voorkeursrecht. In het kader van de nieuwe Omgevingswet zal de provincie deze middelen blijven behouden. Bij onteigening wordt in de nieuwe Omgevingswet het principe doorgevoerd dat de overheid die onteigent tot die onteigening besluit. Nu is dat een besluit van de Kroon. Dit zal worden geregeld in de Aanvullingswet Grondeigendom, waarvan verwacht wordt dat die, op basis van de Omgevingswet, op z'n vroegst in 2021 van kracht wordt. In 2019 is gestart, als onderdeel van het programma invoering omgevingswet, met de implementatie van de Aanvullingswet grondeigendom binnen de provincie.

In 2018 hebben Gedeputeerde Staten, op basis van de nieuwe nota 'Naar een opgavegericht grondbeleid' het Handelingskader pacht 2018-2021 en het Handelingskader Strategisch bezit en aankopen vastgesteld. Ook hebben zij voor de groene opgaven het Handelingskader vervreemding gesubsidieerde grond vastgesteld. In 2019 is de pacht uitgegeven op basis van het pachtprizenbesluit 2019 (conform het besluit in 2018).

In aanvulling hierop hebben GS in 2019 het pachtprizenbesluit 2020 vastgesteld en PS hierover geïnformeerd. Dit vormt weer het kader voor de pachtuitgifte in 2020.

Uitvoering van het grondbeleid in 2019

Algemeen

In 2019 zijn 155 grondtransacties en 409 beheerovereenkomsten (pacht, huur en bruikleen) gesloten.

Het betreffen:

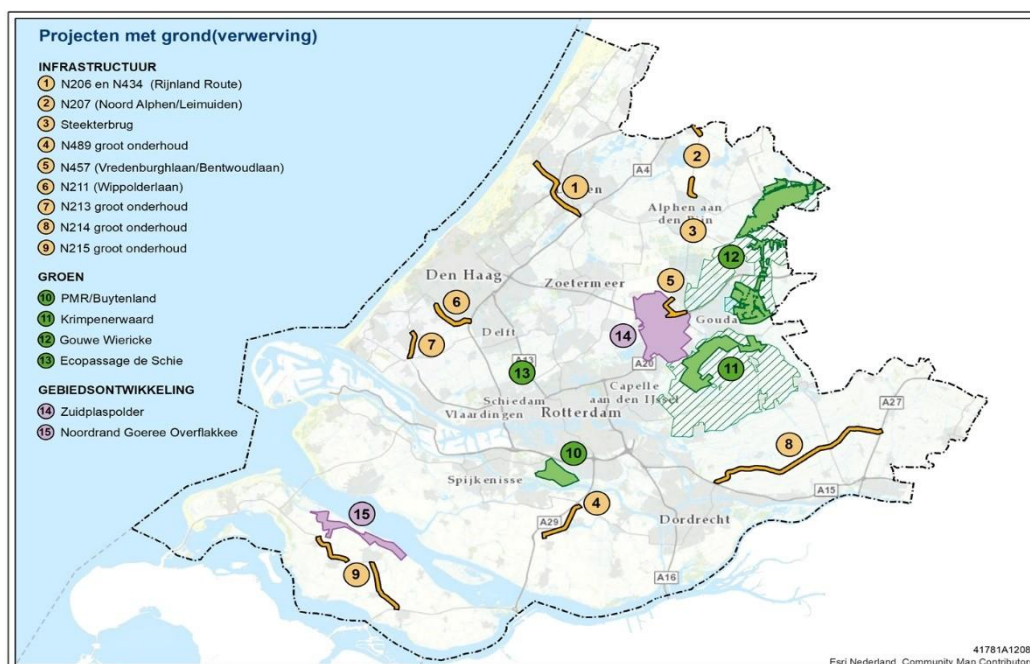
- 1 vaststellingsovereenkomst zelfrealisatie;
- 83 verkopen;
- 40 aankopen;
- 8 ruilingen / gecombineerde aan- en verkopen;
- 23 overige, waaronder vestigingen recht van opstal;

- 207 (erf)pachtcontracten, waarvan 197 geliberaliseerde 1 jarige pachtcontracten;
- 202 huur-, vishuur, jachthuur en/of ingebruikgevingscontracten waarvan 31 nieuwe contracten in 2019.

De provincie heeft in 2019 voor circa € 24,7 mln gronden aangekocht en voor circa € 4,6 mln verkocht voor verschillende programma's en projecten. De opbrengsten uit pachten en huur bedroegen circa € 1,4 mln. In deze paragraaf Grondbeleid wordt niet ingegaan op vastgoedkosten en opbrengsten voor de huisvesting van de provinciale organisatie.

Programma's en projecten

Op bijgaande kaart staan de belangrijkste programma's en projecten waaraan de provincie op gebied van grondzak en in 2019 een bijdrage heeft geleverd, verdeeld naar categorie. Omwille van de leesbaarheid zijn tal van kleinere projecten, zoals fietspaden of aanpassingen van rotondes, kruispunten, wegverbreding in het kader van groot onderhoud weggelaten. Er is rekening gehouden met de nieuwe provinciegrens per 1-1-2019.

Bron: Cartografie provincie Zuid-Holland.

Verkeer- en vervoerprojecten

De provinciale verwervingsportefeuille voor verkeer en vervoer heeft betrekking op de realisatie van aanleg, onderhoud en aanpassingen van provinciale infrastructuur (wegen, fietspaden en vaarwegen). De provincie heeft in 2019 ten behoeve hiervan gronden verworven en/of zijn zakelijk rechten overeengekomen. In sommige gevallen dient er meer grond verworven te worden dan strikt noodzakelijk is voor het beoogde werk. De reden hiervoor is dat het restant voor de eigenaar niet meer te exploiteren is en/of als door de aankoop van de extra gronden de totale verwerving wordt bespoedigd. Dit surplus aan gronden wordt zo spoedig mogelijk doorverkocht of geruild en ontvangen middelen vloeien terug naar het projectbudget. Ook worden er gronden geruild of overgedragen met mede-overheden (Rijk, gemeente en waterschappen) indien de beheer- en onderhoudsgrenzen hier aanleiding toe geven.

In 2019 zijn voor de realisatie van de infrastructuurprojecten 17 aankopen, 15 verkopen, 2 grondruilingen en gecombineerde aan- en verkopen, en 12 overige transacties (met name opstalrecht en erfpacht) verricht. In totaal is voor circa € 14,1 mln aangekocht en voor € 2,2 mln verkocht. Deze aan- en verkopen zijn begroot en gerealiseerd binnen de programma's van de beleidsdirecties.

Grote aankopen hebben plaatsgevonden in het kader van de Rijnlandroute (€ 7,1 mln en 9 aankopen), de vervanging Steekterburg (€ 3,5 mln en 4 aankopen) en afronding Vredenburglaan.

Het grootste project binnen de vervoersprojecten betreft de Rijnlandroute. Dit project is op te delen in 3 deelprojecten. Het grootste deelproject, het hoofdcontract gelegen tussen de A4 en de A44 tot en met knooppunt Leiden West, is tijdig verworven binnen het beschikbare budget. In verband met het tijdig beschikbaar krijgen is een onteigeningsprocedure gestart maar is uiteindelijk vrijwel alles minnelijk verworven. Slechts één aankoop is door middel van een minnelijk vonnis (tijdens de procedure is er overeenstemming bereikt wat in een vonnis is vastgelegd) in eigendom verkregen. Voor het tunneldeel zijn opstalrechten gevestigd. Voor het deelproject Tjalmaweg moet nog 1 zaak bij de notaris worden afgewikkeld en voor het deelproject Europalaan is nog 1 verwerving met de Staat te gaan. Van het onteigeningsinstrument behoeft verder geen gebruik meer te worden gemaakt.

De grondverwerving voor het project Vredenburglaan is in 2019 afgerond en is gestart met de verwerving voor het nieuwe tracé van de Bentwoudlaan.

De verwerving voor het project Wippolderlaan/N211 is gestart met speciale aandacht voor de verzorgingsplaats en de daarbij te volgen procedure.

In het Wegenproject Westland hebben in 2019 2 grondoverdrachten/vestiging opstalrecht aan overheden (om niet aan gemeente, hoogheemraadschap) plaatsgevonden.

Voor het project Steekterbrug is voor alle dossiers overeenstemming bereikt en heeft transport in 2019 plaatsgevonden.

De verwerving voor de N215 Melissant is, op een enkele grondoverdracht na, afgerond. Voor het overige deel van het tracé N215 is groot onderhoud gepland en zijn gesprekken over de aankoop van gronden gestart en in de eerste zaken tot overeenstemming gekomen. Eind 2019 is de onteigeningsprocedure voorbereid.

De verwerving voor het project GO N231 is vrijwel afgerond.

In verband met de bouw van een waterstof tank station is de verwerving voor een locatie in de Hoekse Waard gestart.

Eind 2019 is 1 gerechtelijke procedure (P+R Heinoord) en zijn 2 administratieve procedures (GO 489 en N223 de Lier) op gebied van onteigening onderhanden.

In 2016 is gestart met een planmatige uitvoering van de Wet Herverdeling Wegenbeheer (WHW). Dit betekent dat het eigendom van wegen, die reeds beheerd worden door gemeenten of waterschappen, ook daadwerkelijk worden overgedragen. Inmiddels heeft de provincie met vrijwel alle gemeenten en waterschappen overeenstemming bereikt over eigendomsoverdracht. In 2019 heeft dit geleid tot 11 eigendomsoverdrachten. De overige eigendomsoverdrachten, behalve aan de gemeente Leiden in verband met samenvang Rijnlandroute, worden in 2020 afgerond.

Bij infrastructuurprojecten wordt (financiële) planning en voortgang uitgewerkt via het Programma Zuid-Hollands Infrastructuur (PZI). Grondverwerving en verkopen maken hier onderdeel van uit.

Projecten Natuur Netwerk Nederland (NNN)

De Krimpenerwaard is met 2.250 ha één van de grootste natuur- en wateropgaven binnen de provincie. Hiervan was begin 2019 circa 500 ha nog in particulier eigendom. Het heeft de voorkeur dat agrariërs zoveel mogelijk worden ingeschakeld om de beoogde natuur te realiseren en te beheren. Een aantal agrarische ondernemers is geïnteresseerd. Daarom heeft de Stuurgroep Krimpenerwaard gekozen voor zelfrealisatie als eerste strategie om de ambitie te verwezenlijken en de provincie gevraagd om deze oplossing mogelijk te maken. Hiervoor heeft de provincie de instrumentenkoffer ontwikkeld, die ondernemers faciliteert om hun bedrijf aan te passen, zodat een

bijdrage aan de natuurdoelen binnen een gezonde bedrijfsvoering mogelijk is. De provincie helpt de stuurgroep om deze aanpak in praktijk te brengen. Het streven is bij deze aanpak dat de inrichting en beheer van een groot deel van dit gebied in handen komt van meerdere ondernemers. Het is noodzakelijk dat deze ondernemers hun aanpak onderling en met de terreinbeherende natuurorganisatie ZHL afstemmen in een gebiedscoöperatie, waarmee een robuust natuurbeheer op langere termijn geborgd is (duurzaam beheer).

Deze nieuwe realisatiestrategie betreft lokale ondernemers bij de opgave en draagt bij aan meer maatschappelijk- en bestuurlijk draagvlak. Met ondernemers die niet kiezen voor zelfrealisatie of dit niet kunnen, zal onderhandeld worden over aankoop met schadeloosstelling voor beëindiging of verplaatsing van hun bedrijf. In 2019 zijn met de ondernemers gesprekken gevoerd over minnelijke verwerving en er zijn inmiddels 96 ha verworven en nog 404 ha te verwerven.

De gesprekken met agrariërs hebben in 2019 niet geleid tot nieuwe vaststellings- of uitvoeringsovereenkomsten zelfrealisatie.

De gemeente heeft een bestemmingsplan- en onteigeningsbesluit in 2019 vastgesteld. Dit biedt de mogelijkheid om met schadeloosstelling aan te kopen. Ten behoeve van het onteigeningsproces hebben alle grondeigenaren binnen de NNN een 1^e en 2^e aanbiedingsbrief ontvangen. De stukken voor onteigening worden eerste kwartaal 2020 ter inzage gelegd. Ondertussen lopen de onderhandelingen over verwerving en zelfrealisatie door. Met diverse eigenaren is inmiddels ook mondeling, dan wel schriftelijk overeenstemming bereikt. De hoop is dat deze partijen zo snel mogelijk uit de onteigeningsprocedure kunnen worden gehaald. Eind 2020 wordt naar verwachting het Koninklijk Besluit geslagen, hiermee eindigt de administratieve onteigeningsprocedure.

Ook in het veenweidegebied Gouwe-Wiericke wordt een uitvoeringsstrategie gevolgd met een verschillend accent per deelproject. Per deelproject is sprake van een gebiedsproces met terreinbeherende organisaties en ondernemers. De provincie levert het programmabureau expertise op het gebied van grondzaken (onder meer strategisch) en neemt waar gevraagd verwervingen in de verschillende deelprojecten ter hand. De in opdracht van het programmabureau verworven gronden op naam van de provincie worden ingezet voor de afzonderlijke gebiedsprocessen in de verschillende deelprojecten. De provincie heeft in Gouwe-Wiericke in 2019 geen daadwerkelijk aankopen of ruilingen verricht.

Naast realisatie van NNN via het programma Veenweide (Krimpenerwaard en Gouwe-Wiericke) wordt ook een aantal ingerichte NNN-gebieden, inclusief afspraken over beheer, via openbare verkoop overgedragen. In 2019 is het NNN-gebied Noord-Aa overgedragen en het gebied Buttervliet op de markt gezet. De openbare aanbesteding Buttervliet betreft eigendom, inrichting en beheer. Begin 2020 wordt de inschrijving beoordeeld.

In 2018 is een inventarisatie gestart over de restantopgave NNN en Groene Verbindingen. Dit betreft een opgave van 900 ha verdeeld over 50 projecten welke eind 2027 gerealiseerd moeten zijn. In 2019 is verder inhoud gegeven aan het programmaplan, waarvan de uitvoeringsstrategie een onderdeel vormt.

Overdracht van eigendom van Provinciale Recreatiegebieden (PRG), Recreatieschappen en Recreatie om de Stad (RodS)

De provincie is voornemens provinciale recreatiegebieden te verkopen en in beheer over te dragen. Provinciale recreatiegebieden zijn gebieden die niet onder het beheer van een recreatieschap vallen, maar rechtstreeks in beheer en eigendom zijn van de provincie. Deze worden eerst aan de gemeente aangeboden en, indien de gemeente niet geïnteresseerd is, middels een biedingsprocedure (natuurverkoop) op de markt gezet. De totale overdracht is bijna afgerond. In 2019 is gewerkt aan de PRG Oosterduinsemeer. Voor Vlietland is de erfpacht geregeld met de RCV maar nog niet gestart met overdracht van het PRG-deel.

De provinciale eigendommen binnen de Recreatie in en om de Stad (RodS)-gebieden zijn, conform de bestuurlijke afspraken, aan de gebiedspartijen in eigendom overgedragen. Alleen het gebied Develbos wacht nog op juridische overdracht in verband met een bestemmingsplanwijziging.

In 2018 hebben Gedeputeerde Staten besloten de nog resterende 11 ha RodS gronden die buiten de herijk te RodS-gebieden vallen en nog verkocht kunnen worden, toe te voegen aan de Grond-voor-Grond (GvG)-voorraad. Dit betreft vooral het gebied Kijvelanden en is in 2019 financieel-administratief verwerkt. Voor de overige gronden die nog binnen de RodS-begrenzing vallen zullen voorstellen gedaan worden hoe, op welke termijn en onder welke condities deze zijn te verkopen of over te dragen. In 2019 is besloten de overdracht Louise en Cannemanspolder (RODS) 'on hold' te zetten.

In 2019 is in opdracht van de portefeuillehouder Groen gestart met de uitwerking van het programma versterking weidevogelgebieden buiten de NNN. Op gebied van grondbeleid is gewerkt aan een verkenning van een grondruil voor de Zoetermeerse Meerpolder fase 1. Doordat een aantal eigenaren zich terugtrok is fase 1 niet doorgegaan. In 2019 is gestart met een verkenning van een kavelruil in de Zuidpolder.

Bij groenprojecten wordt (financiële) planning en voortgang uitgewerkt via het Programma Zuid-Hollands Groen (PZG). Grondverwerving en verkopen, met name Grond-voor-Grond, maken hier onderdeel van uit.

Gebiedsontwikkeling

Naast de realisatie van de Tweede Maasvlakte heeft het UWO Project Mainport Rotterdam (PMR) de doelstelling om het leefklimaat rond Rotterdam te versterken door de realisatie van 750 ha groene recreatie- en natuurgebieden. In dat kader is de provincie verantwoordelijk voor het project Buitenland van Rhoon, als onderdeel van het PMR, dat in zijn geheel een rijksopgave is. Het project Buitenland van Rhoon beslaat in totaal een oppervlakte circa 600 ha. Conform besluitvorming van GS en PS eind 2016 is in 2018 een gebiedscoöperatie opgericht en zijn de doelstellingen voor het gebied vertaald in een streefbeeld. In november 2018 heeft de provincie met de Gebiedscoöperatie, waarin agrarische ondernemers en natuur- en recreatiepartijen zitting hebben, een samenwerkingsovereenkomst gesloten over realisatie van het streefbeeld. De provincie faciliteert dit proces en stelt onder meer financiële middelen (waaronder gronden) ter beschikking op basis van de jaar- en meerjarenplannen van de gebiedscoöperatie. De gebiedscoöperatie is aanzet om het streefbeeld voor 2031 te realiseren. Een van de belangrijkste zaken voor de gebiedscoöperatie in 2020 is om samen met de gemeente Albrandswaard op zo kortmogelijke termijn een bestemmingsplan te maken dat de realisatie van het streefbeeld mogelijk maakt. Een aantal (agrarische) ondernemers verkent intussen de mogelijkheid om het bedrijf elders voort te zetten en is in onderhandeling met de provincie over aankoop op basis van volledige schadeloosstelling. Datzelfde geldt voor diverse grondeigenaren/beleggers en gebruikers. In 2019 heeft dit geleid tot een juridische levering (aktepasseringen), twee feitelijk leveringen (na beëindiging voortgezet gebruik) van eerder aangekochte bedrijfslocaties en een pachtontbinding. Daarmee komt uiteindelijk circa 11,4 ha grond ter beschikking voor de realisatie van het streefbeeld. In totaal is in 2019 circa € 1,3 mln uitgegeven aan grondtransacties. Verder is er eind 2019 in diverse dossiers overeenstemming bereikt over de aankoop van gronden. Hiervan vindt de juridische levering volgens afspraak later (in 2020) plaats.

Grond-voor Grond: verkoop gronden voor de realisatie van het NNN

Realisatie en prognose verkoop Grond-voor-Grond

De provincie verkoopt een deel van haar gronden buiten de beleidsopgave om middelen te genereren voor de realisatie van de NNN. Dit wordt Grond-voor-Grond genoemd (GvG). In de periode tot 2027 moet circa € 138,9 mln netto aan opbrengsten (= € 159,8 mln bruto minus proces- en risicokosten) gerealiseerd worden.

In 2019 is voor in totaal € 8 mln grond verkocht (circa 140 ha). Hiervan heeft € 7 mln betrekking op de overdracht van grond-voor-grond-percelen aan het weidevogelprogramma. Deze opbrengst is ten gunste gekomen van de realisatie van de NNN. De totale opbrengstenraming voor de grondverkoop voor 2019 bedroeg € 13 mln. De realisatie is lager uitgevallen dan geraamd, doordat diverse kleinere verkopen zijn doorgeschoven naar 2020.

In 2018 hebben, zoals hiervoor aangegeven, Gedeputeerde Staten besloten gronden uit de nog resterende RodS-opgave aan Grond-voor-Grond toe te voegen. Het gaat om in totaal circa 11 ha. In 2019 is dit besluit verwerkt in het financieel-administratieve systeem.

Waarderingsbeleid Grond-voor-Grond

De aankooprijks van de aangekochte gronden, die vallen binnen de NNN, wordt afgewaardeerd naar een reële prijs voor natuurwaarde en als zodanig op de balans gezet. Aankopen die buiten de begrenzing vallen, worden voor de aanschafprijs op de balans gezet.

Het verschil tussen de opbrengsten uit verkoop van de grond minus risicofactor, minus boekwaarde verkochte grond en minus verkoopkosten is in de begroting opgenomen als dekkingsmiddel voor de realisatie van de NNN.

Marktprijsverstoring

Uit de opgestelde grondprijsmonitor 2016 (uitgevoerd in 2017) blijkt dat de hoogte van de opbrengsten door de provincie niet sterk afwijkt van de overige opbrengsten uit grondverkoop in Zuid-Holland. Daarnaast blijkt ook dat het aantal hectares dat de provincie op de markt brengt niet van invloed is op het prijsniveau en de afzet. Op basis daarvan kan worden gesteld dat het gehanteerde prijsbeleid marktconform is en er geen marktverstoring optreedt.

In 2020 zullen de in 2019 geactualiseerde ramingen voor de opbrengst verkoop grond-voor-grond worden doorgevoerd in de begroting, waarbij ook rekening is gehouden met de marktprijsontwikkelingen.

Tijdelijk beheer

De meeste gronden die de provincie in afwachting van verkoop of inrichting in eigendom heeft zijn verpacht in geliberaliseerde pacht. Het betreft veelal gronden in agrarisch gebruik en gronden met bestemming natuur (binnen de NNN-begrenzing) en gronden met een weidevogel-doelstelling. Voor gronden binnen NNN en gronden met weidevogel-doelstelling zijn beperkende voorwaarden in het pachtcontract opgelegd (zoals minder gebruik mest) en is een aangepaste pachtprijs gehanteerd. De pachtprizen en voorwaarden 2020 zijn in het najaar 2019 door Gedeputeerde Staten vastgesteld.

De pachtuitgifte 2019 is gedaan conform het door Gedeputeerde Staten in 2018 vastgestelde Handelingskader pacht. De opbrengst van het tijdelijk beheer is ruim € 1 mln, gebaseerd op 197 pachtovereenkomsten.

De provincie bezit ook een aantal gebouwen waarbij is geïnvesteerd in waardebehoud en veiligheid. Om het gebouwbeheer op orde te krijgen en te houden is (extra) expertise ingehuurd om, waar noodzakelijk, onderzoek en sloop te doen. Eind 2019 heeft de provincie 40 bebouwde locaties. De kosten, met name voor sanering en sloop, nemen toe: in 2019 € 1,8 mln. De kosten en opbrengsten van de bebouwing vallen veelal onder de Grond-voor-Grond voorraad. Enkele gebouwen vallen onder (infra)projecten.

Verbonden partijen met grondexploitaties of grondposities

De gemeenschappelijke regeling 'Grondbank RZG Zuidplaspolder' is eigenaar van aanzienlijke grondposities in dat gebied. De provincie neemt met een aandeel van 40% deel aan de Grondbank, om zo sturing te kunnen geven aan de gewenste ontwikkeling. De Grondbank is het stallingsbedrijf van de strategische grondposities in het projectgebied 'Zuidplaspolder'. De Grondbank richt zich op het beheer en verkoop van de verworven gronden. Hiervoor wordt periodiek een 'uitnamestrategie kader' (USK) vastgesteld.

Als gevolg van de vastgoedcrisis en de huidige beleidsdoelstellingen zijn de ambities bijgesteld en is de waarde van de grondportefeuille beïnvloed. Het verschil in boekwaarde en marktwaarde wordt in de Grondbank gecompenseerd met een verliesvoorziening, die door de deelnemers in hun begrotingen wordt gedragen. De door de provincie getroffen voorziening fluctueert licht mee met de actuele waardering van de gronden in de Grondbank.

De situatie waarin de Grondbank door deze verliesvoorziening een negatief eigen vermogen handhaaft mag van de toezichthouder, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en met goedkeuring van de

accountant nog voortduren. In 2020 worden onomkeerbare besluiten verwacht, leidend tot een onherroepelijk bestemmingsplan in 2021. Dit zal effect hebben op de waarde van de gronden in de Grondbank.

Strategisch bezit

In 2018 hebben Gedeputeerde Staten het Handelingskader Strategisch Grondbezit en Strategische grondaank openvastgesteld. Dit handelingskader beschrijft de voorwaarden waaronder een strategische grondaank oopkan worden gedaan en provinciaal bezit als strategisch bezit kan worden aangemerkt. In 2019 hebben geen strategische grondaank openplaatsgevonden. De provincie is terughoudend met strategische aankopen in verband met de daaraan verbonden risico's. In 2019 is gestart met de inventarisatie van het bestaand grondbezit. Dit zal leiden tot een lijst met strategisch grondbezit die Gedeputeerde Staten in 2020 zal vaststellen.

Beheer en verkoop verspreid provinciaal bezit

Met 'verspreide eigendommen' worden alle onroerende zaken in eigendom van de rechtspersoon provincie Zuid-Holland bedoeld, voor zover deze niet behoren tot een project of opgave of noodzakelijk zijn voor de uitoefening van publieke provinciale taken en ook niet uit strategische overwegingen in portefeuille gehouden moeten worden. Het betreft vaak relatief kleine, niet zelfstandig te exploiteren kavels, die verspreid in de provincie liggen. Deze gronden zijn in het verleden vaak aangekocht voor een provinciaal of een rijksdoel, maar zijn na realisatie als 'restgrond' in bezit van de provincie gebleven.

Verspreide eigendommen zonder functie voor de provinciale bedrijfsvoering of zonder provinciaal strategisch belang verkoopt de provincie, met als belangrijk steuipunt marktconformiteit en level playing field. In de tussentijd kan de grond beheerd worden door huur, pacht of anderszins. In 2019 is circa 14 ha aan verspreid bezit verkocht voor een totaalbedrag van € 0,5 mln. De waarde die het verspreid bezit vertegenwoordigt, wordt 'stille reserveomvang' genoemd en wordt vanaf 2015 berekend op basis van de gemiddeld gerealiseerde m² prijs bij verkopen verspreid bezit. De geschatte opbrengst van verkochte gronden zijn in de Jaarrekening 2019 opgenomen op basis van geschat oppervlak van 209 ha en een geschatte m² prijs van € 2,50. Door deze berekeningsmethode komt de geschatte omvang in de Jaarrekening 2019 uit op ongeveer € 5,2 mln.

In 2019 is in samenwerking met DBI een nieuwe werkwijze voor advisering bij verkoop van verspreide eigendommen ontwikkeld. Hiermee wordt voorkomen dat gronden verkocht worden die in de nabije toekomst provinciaal doel zullen dienen.

In 2018 is gestart met een analyse van alle verspreide provinciale eigendommen. Dit is een technisch complexe opgave met veel uitzoekwerk. Het gaat om snippers van enkele vierkante meters tot ruim 10 ha. Omdat er ook veel juridische aspecten zitten aan deze opgave is het zaak om dit zeer zorgvuldig uit te voeren. In 2019 is een plan van aanpak opgesteld en een projectgroep van start gegaan waarin samen met de Dienst Infrastructuur wordt onderzocht welke percelen afgestoten kunnen worden. Als pilotproject wordt de gemeente Goeree-Overflakkee ter hand genomen. De eerste resultaten zullen eind 2020 bekend zijn.

Overige grondposities

Als steunpunten of voormalige dienstwoningen niet meer gebruikt worden en niet nodig zijn voor andere doeleinden, komen deze voor verkoop in aanmerking. In 2020 wordt deze verkoopportefeuille uitgebreid omdat de Dienst Beheer Infrastructuur vastgoed gaat afstoten.

Paragraaf Subsidies

Subsidies 2019 en Algemene subsidieverordening

Algemeen kader

In de Algemene subsidieverordening 2013 (Asv) zijn de uitgangspunten van het Uniform Subsidie Kader (USK) opgenomen. Deze betreffen:

Uitgangspunten Uniform Subsidie Kader			
1	Uitvoerings- en verantwoordingsarrangementen: proportionaliteit en sturing op prestaties		
	<i>Maatregel</i>	<i>Hoogte subsidiebedrag</i>	<i>Verantwoording</i>
	Arrangement 1	Tot € 25.000	Desgevraagd verantwoording over de prestatie (doorgaans steekproefsgewijs)
	Arrangement 2	Vanaf € 25.000 tot € 125.000	Verantwoording over de prestatie (aanvullend steekproefsgewijs)
	Arrangement 3	Vanaf € 125.000	Verantwoording over de kosten prestaties
2	Uniformering en vereenvoudiging van begrippen en subsidieprocessen		
3	Het opzetten en uitvoeren van een beleid om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen: verantwoord vertrouwen		

Op de meeste subsidies die worden verstrekt zijn de bovenstaande arrangementen van toepassing. Via deze arrangementensystematiek wordt een (verdere) vermindering van de administratieve lasten in het hele subsidieproces (dat bestaat uit de stappen aanvraag-verlening-uitvoering-verantwoording-vaststelling) bereikt door in ieder geval in twee van de drie arrangementen, processtappen van het subsidieproces minder zwaar in te vullen.

In de praktijk zien wij nu hoe de subsidieverstrekingen over 2019 op basis van de arrangementensystematiek zijn verlopen. Hier komt het onderstaande beeld uit naar voren:

Toepassing arrangementen

Arrangement		Verleende beschikkingen		Verleende subsidies (€)	
		Aantal	% t.o.v. totaal	Bedrag	% t.o.v. totaal
0	Geen arrangement	325	38,9	25.550.543	13
1	€ 0 - € 24.999	306	36,7	9.739.032	5,0
2	€ 25.000 - € 124.999	132	15,8	7.217.630	3,7
3	€ 125.000 of meer	72	8,6	153.829.593	78,3
Totaal		835	100	196.336.798	100

Toelichting bovenstaande tabel:

- De gepresenteerde cijfers in de bovenstaande tabel betreffen verleende subsidies die binnen de provinciale organisatie zijn afgewikkeld. Over de verleende subsidies die door externe bureaus voor de provincie zijn afgedaan bestaat dit inzicht niet, omdat deze organisaties over andere subsidiesystemen beschikken en dan wij. Deze kunnen niet op dezelfde wijze rapporteren.
- Geen arrangement: voor subsidieverleningen, waarbij specifieke uitkeringen of uitkeringen uit het provinciefonds voor de Programma Impuls Omgevingsveiligheid 2015-2018 of Europese subsidies dan wel specifiek staatssteun-vrijstellingen aan de orde zijn, geldt de arrangementensystematiek niet. Net als voor

arrangement 3 geldt dat deze subsidies op basis van een inhoudelijke en een financiële verantwoording worden vastgesteld. Financieel gezien beslaan deze twee categorieën bijna 92,8%.

- De subsidies die onder de arrangementen 1 en 2 zijn verleend, beslaan 52,2% van het totaal aantal verleende subsidies, maar beslaan vanuit financieel opzicht slechts 7,1% van het totaal verleende bedrag. De verminderde controle op deze subsidies is hiermee in ieder geval proportioneel. Het financiële risico dat we over deze subsidies lopen is door de genomen beheersmaatregelen en het lage volume klein tot zeer klein te noemen. Naast de strengere controle op de begroting aan de voorkant en de steekproefsgewijze controle aan de achterkant, worden deze subsidies ook op behaalde prestaties beoordeeld. Vallen de prestaties lager uit, dan wordt er lager vastgesteld.

Verantwoording benutting subsidieplafonds

In overeenstemming met de toepassing van de Algemene subsidieverordening (Asv) en in relatie met de subsidieregelingen die door het college zijn vastgesteld, wordt in de volgende paragrafen verantwoording afgelegd over de benutting van de subsidieplafonds. In de tabellen is per subsidieregeling een plafondbedrag opgenomen, dat bij de Begroting 2019 is vastgesteld of tussentijds is bijgesteld. Bij een significante over- of onderschrijding van een plafond is onderaan de betreffende tabel een toelichting opgenomen. Ook is er een kolom opgenomen met de titel 'onderhanden werk'. De hierin getoonde bedragen zijn niet verwerkt in de kolom 'afwijking plafond' omdat de nog in behandeling zijnde aanvragen geweigerd kunnen worden of de verleningen lager kunnen uitvallen dan is aangevraagd.

In deze paragraaf wordt ook over de verleende project- en boekjaarsubsidies waarvoor geen subsidieplafonds zijn vastgesteld en de begrotingssubsidies verantwoording afgelegd. Daarnaast doen wij verslag over de verleende incidentele subsidies. De informatie is gebaseerd op de uitvoering van motie 301: het openbaar subsidieregister. Dit openbaar subsidieregister wordt sinds 2012 op de website van de provincie gepubliceerd en geeft inzicht in de verleende subsidies. De financiële gevolgen van de subsidieverlening kunnen zich over meerdere jaren uitstrekken. Voorheen actualiseerde de provincie eens per kwartaal het register. Per 12 februari 2019 is een nieuwe versie beschikbaar die actueler en gebruiksvriendelijker is.

Via de website <https://subsidieregister.zuid-holland.nl> kunnen gebruikers een actueel overzicht opvragen van alle toegekende subsidies vanaf 2015. Het subsidieregister krijgt dagelijks een update. Gebruikers kunnen bovendien gemakkelijk zoeken en filteren op relevante informatie. De provincie Zuid-Holland vindt het belangrijk om transparant te zijn over de besteding van publieke middelen.

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Overzicht begrotingssubsidies 2019 (€)

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2019	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
1.1	Gemeente Westland toezichhouders en reddingsbrigade Zandmotor	263.606	124.000	139.606	Minder aangevraagd dan voorzien
1.1	Gemeente Den Haag strand- en zwemveiligheid Zandmotor	140.000	85.048	54.952	Minder aangevraagd dan voorzien
1.2	Veenweide Innovatie Centrum t.b.v. één project in het kader van Regiodeal Bodemdaling	1.374.702		1.374.702	Aanvraag is in behandeling
1.2	Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden t.b.v. het project Klimaat-slimme landbouw	1.600.000	1.600.000		
1.2	Provincie Utrecht t.b.v. twee projecten in het kader van Regio deal Bodemdaling	100.000		100.000	Aangevraagd € 88.000 – is in behandeling en wordt conform aanvraag verleend
1.2	Gemeente Alphen aan den Rijn t.b.v. één project in het kader van Regio deal Bodemdaling	1.000.000		1.000.000	Is in behandeling en wordt verleend aan financieel gemachtigde gemeente Woerden

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2019	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
1.2	Gemeente Krimpenerwaard t.b.v. één project Regiodeal Bodemdaling	678.246		678.246	Is in behandeling en wordt verleend voor iets lager bedrag conform de aanvraag
1.2	Gemeente Woerden t.b.v. zeven projecten in het kader van Regio deal Bodemdaling	797.000		797.000	Is aangevraagd middels 3 aanvragen, allen in behandeling. Totaal is iets lager dan totaalbedrag want lager aangevraagd.
1.2	Gemeente Gouda t.b.v. twee projecten Regiodeal Bodemdaling	1.316.500		1.316.500	Aangevraagd is € 646.500,00, is in behandeling en wordt verleend
1.2	Deltares t.b.v. één project Regiodeal Bodemdaling	560.000		560.000	Is in behandeling en wordt verleend
1.2	Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden t.b.v. één project in het kader van Regio deal Bodemdaling	119.240		119.240	Is in behandeling en wordt verleend voor iets lager bedrag conform de aanvraag
1.2	Stichting Blauwzaam t.b.v. de pilot Druk drainage	405.000		405.000	Geen aanvraag ontvangen
1.3	Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid	5.000.000	5.000.000		
1.3	Stichting de Goede Waar t.b.v. het project GO3D market	50.000	50.000		
1.3	Stichting Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland t.b.v. het project Groenste familie van Zuid-Holland	50.000	50.000		
1.3	Stichting Nationaal Park Hollandse Duinen t.b.v. o.a. het verkrijgen en behouden van het Nationaal Park	363.000	175.450	187.550	Minder aangevraagd
1.3	Gemeente Dordrecht t.b.v. Nationaal Park Programmamanagement Nieuwe Stijl NLDelta-gebied	195.000		195.000	Aanvraag is in behandeling
1.3	Gemeente Dordrecht t.b.v. opzet en organisatie Nationaal park Nieuwe Stijl NLDelta-gebied	250.000		250.000	Niet aangevraagd
1.3	Parkschap De Biesbosch t.b.v. beheer recreatiegebied	412.000		412.000	Niet aangevraagd
1.3	Gemeente Pijnacker-Nootdorp t.b.v. het beheer recreatiegebied de Dobbeplass	278.000	270.880	7.120	Minder aangevraagd
1.3	Natuur- en recreatieschap IJsselmonde t.b.v. het beheer recreatiegebied	418.000	407.400	10.600	Minder aangevraagd
1.3	Coöperatief Beheer Groengebieden Midden Delfland (CBG), de rechtsopvolger van het recreatieschap Midden Delfland	153.000	148.700	4.300	Minder aangevraagd
1.3	Natuur- en recreatieschap Groenalliantie Midden Holland	1.875.000	1.827.426	47.574	Minder aangevraagd
1.3	Natuur- en recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg	1.001.000	974.700	26.300	Minder aangevraagd
1.3	Prins Bernard Cultuurfonds t.b.v. het fonds groenblauwe schoolpleinen	500.000	500.000		
1.4	Voet en fietsveren gemeente Kaag en Braassem, gemeente Krimpenerwaard en gemeente Ridderkerk	69.000	60.000	9.000	Eén verwachte aanvraag is niet ontvangen
1.4	Gemeente Gouda t.b.v. afkoop beheer Steinse Groen	50.000		50.000	Aanvraag van € 45.000 is in behandeling
1.4	Gemeente Gouda t.b.v. inrichting Steinse Groen	200.000	168.971	31.029	Minder aangevraagd
1.4	Stichting Natuurmonumenten	1.060.000		1.060.000	Is niet aangevraagd
1.4	BoerenNatuur Zuid-Holland	385.000		385.000	Is niet aangevraagd
1.4	Coöperatie Collectief De Groene Klaver	89.255	89.255		Betreft looptijdverlenging van deel van de in 2016 versterkte subsidie in de vorm van een lening

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2019	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
1.4	Coöperatie Collectief Hoeksche Waard	70.000	70.000		Betreft looptijdverlenging van deel van de in 2016 versterkte subsidie in de vorm van een lening
1.4	Coöperatie Collectief Krimpenerwaard	48.000	48.000		Betreft looptijdverlenging van deel van de in 2016 versterkte subsidie in de vorm van een lening
1.4	Coöperatie Collectief Midden Delfland	74.500	74.500		Betreft looptijdverlenging van deel van de in 2016 versterkte subsidie in de vorm van een lening
1.4	Coöperatie Collectief Alblasserwaard Vijfheerenlanden	320.000	320.000		Betreft looptijdverlenging van deel van de in 2016 versterkte subsidie in de vorm van een lening
1.4	Faunabeheereenheid Zuid-Holland	440.000	440.000		
1.4	Waterschap Rivierenland t.b.v. de gebiedsagenda Water en Groen Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	2.808.675	2.808.675		Is verstrekt als ophoging van de eerder verstrekte subsidie
1.5	Stichting Zuid-Hollandse Voedselfamilies	500.000	500.000		
1.5	Coöperatie Hoeve Biesland BA	139.422	118.362	21.060	Minder aangevraagd
1.5	Gebiedscoöperatie Buitenland van Rhoon	1.500.000	1.421.678	78.322	Minder verleend
	Totaal	21.653.146	12.333.045	9.320.101	

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2019 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidie-regeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidie-plafond 2018	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Af wijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.76	2.1 -2.10	Subsidieregeling Groen Zuid-Holland 2016	1.2, 1.4, 1.5	11.122.500	94	7.487.862	50	1.676.137	8	312.835	36	5.459.689	9.446.364
1.6.21		Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL) SNL 2013	1.4	30.000.000	1	6.383	0	0	0	0	1	6.383	29.993.617
1.6.68		Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016	1.4	18.410.000	0	0	0	0	0	0	0	0	18.410.000
1.6.60		Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2013	1.4	160.000	0	0	0	0	0	0	0	0	160.000
1.6.69	2.1- 3.0	Plattelands Ontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland	1.5	21.784.282	34	17.731.896	1	100.000	16	7.357.301	17	18.088.434	21.684.282
1.6.91a		POP-3 par 2.1 art 2.1.a grondgebonden landbouw (innovatie kennis landbouw)	1.5	250.000	2	397.616	0	0	0	0	2	397.616	250.000
1.6.91b		POP-3 par 2.1 art 2.1.b toepassingen ICT en data (innovatie kennis landbouw)	1.5	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100.000
1.6.71		Subsidieregeling opruiming drugsafval Zuid-Holland 2016	1.6	41316	11	77.832	10	41.315	1	1.621	0	0	1
1.6.79		Subsidieregeling Asbest eraf? Zon erop!	1.6	500.000	12	213.636	8	159.212	3	50.584	0	0	340.788
		Totaal		82.368.098	154	25.915.225	69	1.976.664	28	7.722.341	56	23.952.122	80.385.052

Onderschrijdingen Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (€)

Subsidie-regeling nummer	Paragraaf	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.76	2.1-2.10	Subsidieregeling Groen Zuid-Holland 2016	X	
1.6.21		Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL) SNL 2013, Subsidieregeling gebiedsprogramma's groen Zuid-Holland 2016 en Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016	X	Door de overgang van Zederik en Leerdam naar Utrecht is de meerjarige beschikking voor agrarisch natuurbeheer ingaande 2020 (voor 2020 en 2021) aangepast. Dit zorgt voor een zo grote verlaging dat per saldo het plafond voor de SNL geheel niet benut wordt. De ophogingen voor de andere collectieven zijn lager dan de verlaging voor het collectief Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.
1.6.68				
1.6.75				
1.6.69		Plattelands Ontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland		De redenen waarom de gelden nog niet helemaal benut worden, zijn deels dat niet alle aanvragen voldoende scoren om in aanmerking te komen voor subsidie. Verder zorgen lange behandelzeiten en interpretatiekwesties met de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en een capaciteitstekort bij laatstgenoemde voor een vertraging in het uitputtingsproces, waardoor er nog een hoog bedrag in onderhanden werk staat en niet alle aanvragen gehonoreerd zullen worden.
1.6.79		Subsidieregeling Asbest eraf? Zoneroep!		Hier geldt een subsidieplafond van in totaal € 1.350.000. Dit is een meerjarig subsidieplafond 2017-2023. Er is totaal verleend € 1.241.616. Afwijking zou moeten zijn € 108.384. Er is (onterecht) op de website gemeld dat het subsidieplafond bereikt zou zijn. Mogelijk zijn hierdoor niet voldoende aanvragen ontvangen om het bedrag van € 108.384 nog uit te putten.

Programma 2 Bereikbaar en verbonden

Overzicht begrotingssubsidies 2019 (€)

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2019	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
2.1	Metropoolregio Rotterdam Den Haag voor duurzame bereikbaarheid	366.000	355.366	10.634	Minder aangevraagd
2.1	Gemeente Rotterdam voor verlenging van het spoor naar Hoek van Holland strand	15.100.000	15.100.000		
2.1	Ministerie I&W voor A20 Nieuwekerk a/d IJssel-Gouda	700.000		700.000	Aanvraag is in behandeling
2.1	Ministerie I&W voor innovatieve aanpak A15	2.600.000		2.600.000	
2.1	Royal Flora Holland voor project Beter benutten goederenvervoer	590.000	590.000		
2.1	Verkeersonderneming voor project Logistiek in de stad (Cityhubs en City Logistics Lab) en logistiek makelaars	200.000	170.000	30.000	Minder aangevraagd
2.1	Verkeersonderneming voor een marktplaats voor mobiliteit en infrastructuur en werkgeversaanpak	200.000	200.000		
2.1	Bereik voor regelaanpak/moving Traffic	98.140		98.140	Aanvraag is in behandeling
2.1	VNO-NCW West voor maatregelen op het gebied van Smart Mobility en smart Logistics	200.000	200.000		
2.2	Fietsersbond	43.000	43.000		
	Totaal	20.097.140	16.658.366	3.438.774	

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2019 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidie-regeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidie-plafond 2018	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Af wijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.74		Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017											
	9	Sociale veiligheid	2.2	529.000	2	95.000	2	90.000	0	0	0	0	439.000
	12	Veerprojecten (revolverend verenfonds)	2.1	11.369.080	0	0	0	0	0	0	0	0	11.369.080
	13	Veerinfrastructuur	2.1	1.150.000	1	94.620	1	94.620	0	0	0	0	1.055.380
	16B	Experimenten vernieuwingen mobiliteit	2.2	800.000	1	700.000	1	700.000					100.000
		Totaal		13.848.080	4	889.620	4	884.620	0	0	0	0	12.963.460

Underschrijdingen Programma 2 Bereikbaar en Verbonden (€)

Subsidie-regeling nummer	Paragraaf	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.74		Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017		Minder aanvragen dan verwacht
	9	Sociale veiligheid		Met ingang van 2019 maakt de bijdrage Sociale veiligheid van de concessie DMG (€ 249.000) onderdeel uit van de exploitatiebijdrage en wordt niet meer gesubsidieerd. Er is minder aangevraagd
	12	Veerprojecten (Revolverend verenfond)		Aantal investeringen in veren zijn uitgesteld naar 2020. Ook zijn subsidieaanvragen nog niet ingediend, omdat ze nog niet gereed waren. Net als in vorige jaren, is het totale fondsbedrag als plafond genomen
	13	Veerinfrastructuur		Er is minder aangevraagd en lopende subsidieaanvragen worden in 2020 afgehandeld
	16B	Experimenten vernieuwingen mobiliteit		Minder aanvragen dan verwacht

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Overzicht begrotingssubsidies 2019 (€)

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2019	Verleend	Af wijking	Reden van de afwijking
3.1	Stichting Space Campus Noordwijk	255.000		255.000	De verlening is in januari geweest
3.1	TNO voor SMITZH 3 blok 1	3.200.000	3.200.000		
3.1	InnovationQuarter voor SMITZH 3 blok 2	2.025.000	2.025.000		
3.1	Stimuleren in de Bouw 2030 (STIB b.v.)	75.000	75.000		
3.1	InnovationQuarter	2.347.250	2.307.000	40.250	IQ heeft minder aangevraagd dan beschikbaar was
3.1	Stichting Biobased Delta	242.000	242.000		
3.1	Stichting Kenniscentrum Plantenstoffen	175.000		175.000	Geen aanvraag ontvangen
3.1	W2C i.o. KvK 1355022 voor transitie chemiecluster	7.500.000		7.500.000	Geen aanvraag ontvangen
3.1	Regmed XB voor ontwikkelen regeneratieve geneeskunde	225.000	75.000	50.000	Minder aangevraagd dan beschikbaar
3.2	Deltalinqs voor energiebesparingsonderzoeken	200.000		200.000	De verlening is in januari 2020 geweest
3.2	Deltalinqs voor H-vision project Blauwe waterstof	100.000		100.000	In behandeling
3.2	NetVerder B.V. voor de realisatie van een open netwerk voor stoom	2.000.000		2.000.000	In behandeling
3.3	Gemeente Alphen aan de Rijn voor project tussen de kerken	200.000		200.000	In behandeling
3.3	Gemeente Nissewaard voor pilot verstedelijkingsbeleid en opheffen PDV-locaties	1.250.000	600.000	650.000	Minder aangevraagd dan beschikbaar
3.5	Stichting Greenport West-Holland	100.000		100.000	De verlening is in januari 2020 geweest
3.6	Erfgoedhuis Zuid-Holland	1.675.273	1.675.300	-27	

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2019	Verleend	Af wijking	Reden van de af wijking
3.6	Stichting jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	203.700	203.700		
3.6	Kunstgebouw	1.222.200	1.222.200		
3.6	Zuid-Hollandse Popunie	127.313	127.313		
3.6	Stichting Molenviergang Aarlanderveen	67.500	68.062	-562	
3.6	Bevrijdingsfestival	23.648	23.648		
3.6	Restauratie Opleidingsprojecten Zuid-West	20.000	20.000		
3.6	Stichting Educatie Orkest Projecten (SEOP)	30.555	30.555		
3.7	PROAV NV voor stortplaats Derde Merwedehaven	700.000		700.000	In behandeling
	Totaal	23.964.439	11.894.778	11.969.661	

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2019 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidie-regeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidie-plafond 2018	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Afwijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.86		Subsidieregeling campussen Zuid-Holland	3.1	4.000.000	15	4.405.952	11	2.619.952	0	0	4	1.786.000	1.380.048
1.6.85		Subsidieregeling regionale netwerken voor innovatie Zuid-Holland	3.1	2.500.000	8	3.200.000	6	2.500.000	2	700.000	0	0	0
1.6.65	2,4 en 5	Subsidieregeling MKB innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland	3.1	13.440.000	475	30.269.913	236	12.098.571	201	10.303.351	38	7.861.450	1.341.429
1.6.74		Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017											
	16	Energietransitie in mobiliteit	3.2	715.000	2	360.000	1	250.000	1	110.000	0	0	465.000
1.6.78	2,3 en 4	Subsidieregeling Lokale Initiatieven Energie Transitie 2017	3.2	3.777.017	126	3.749.107	94	2.930.567	1	2.928	30	793.592	846.450
1.6.64		Subsidieregeling cofinanciering Interreg (EFRO)	3.4	1.400.000	17	1.799.350	5	470.707	4	329.729	8	768.091	929.293
1.6.82		Subsidieregeling planvorming detailhandel Zuid-Holland	3.5	500.000	21	451.509	8	250.148	2	21.850	11	179.511	249.852
1.6.47		Subsidieregeling planvorming Bedrijventerreinen Zuid-Holland 2017	3.5	500.000	44	512.740	44	505.390	0	0	0	0	-5.390
1.6.88		Subsidieregeling Spreiding Sociale Woningbouw regio Rotterdam	3.5	5.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	5.000.000
1.6.36	2 en 3	Subsidieregeling Restauratie Rijksmonumenten Zuid-Holland 2013	3.6	3.302.602	34	6.629.131	26	3.001.901	7	1.212.339	1	230.510	300.701
1.6.42		Subsidieregeling Erfgoedlijnen Zuid-Holland	3.6	3.220.050	66	3.231.013	64	3.176.808	0	0	0	0	43.242
1.6.46	2, 3 en 4	Subsidieregeling molens Zuid-Holland 2013	3.6	2.020.000	43	1.084.448	10	185.836	0	0	33	898.612	1.834.164
1.6.73		Subsidieregeling publieksbereik Archeologie Zuid-Holland 2016	3.6	350.000	43	652.903	22	350.000	21	300.103	0	0	0
		Totaal		40.724.669	894	53.115.053	527	28.339.880	239	12.980.300	125	12.517.766	12.384.789

Onderschrijdingen Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (€)

Subsidie-regeling nummer	Paragraaf	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.86		Subsidieregeling campussen Zuid-Holland		Er zijn nog aanvragen in behandeling
1.6.65	2,4 en 5	Subsidieregeling MKB innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland		Er zijn nog aanvragen in behandeling
1.6.74		Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017		
	16	Energietransitie in mobiliteit		Minder aangevraagd
1.6.78	2,3 en 4	Subsidieregeling Lokale initiatieven Energie Transitie 2017		Er zijn nog aanvragen in behandeling
1.6.64		Subsidieregeling cofinanciering Interreg (EFRO)		Er zijn nog aanvragen in behandeling
1.6.82		Subsidieregeling planvorming detailhandel Zuid-Holland	X	
1.6.47		Subsidieregeling planvorming Bedrijventerreinen Zuid-Holland 2017		Er is meer aangevraagd dan beschikbaar
1.6.88		Subsidieregeling Spreiding Sociale Woningbouw regio Rotterdam	X	Er kunnen nog geen aanvragen worden ingediend
1.6.36	2 en 3	Subsidieregeling Restauratie Rijksmonumenten Zuid-Holland 2013		Een bedrag van € 230.510 is in behandeling
1.6.42		Subsidieregeling Erfgoedlijnen Zuid-Holland		Minder aangevraagd
1.6.46	2,3 en 4	Subsidieregeling molens Zuid-Holland 2013		Een bedrag van € 64.600 is in behandeling

Programma 4 Bestuur en Samenleving

Overzicht begrotingssubsidies 2019 (€)

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2019	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
4.2	Probiblio	5.042.640	5.008.000		Minder aangevraagd
	Totaal	5.042.640	5.008.000		

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2019 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidie-regeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidie-plafond 2018	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Af wijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.77		Subsidie-regeling bevorderen intergemeentelijke samenwerking Zuid-Holland 2017	4.1	200.000	4	156.720	4	156.720	0	0	0	0	43.280
1.6.87		Subsidie-regeling 75 jaar vrijheid in Zuid-Holland	4.1	600.000	53	1.311.998	25	600.000	28	695.839	0	0	0
		Totaal		800.000	57	1.468.718	29	756.720	28	695.839	0	0	43.280

Onderschrijdingen Programma 4 Bestuur en Samenleving (€)

Subsidie-regeling nummer	Paragraaf	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.77		Subsidieregeling bevorderen intergemeentelijke samenwerking Zuid-Holland 2017	X	

Overzicht van de project- en boekjaarsubsidies 2019 waarvoor geen subsidieplafonds werden vastgesteld

Er is voor een aantal subsidieregelingen geen subsidieplafond in 2019 vastgesteld. Deze subsidies zijn verleend conform wet- en regelgeving. Er bestond wel toereikend budget om deze subsidies te kunnen verlenen. In onderstaande tabel wordt hierover informatie verstrekt.

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden (€)

Subsidie-regeling	Par.	Titel van de regeling	Doel	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Onderhanden aanvragen	
				Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
1.6.74		Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017							
	2	Infrastructurele projecten	2.1	54	7.655.147	38	44.489.769	12	2.680.747
	3	Regionaal vervoer over weg en spoor	2.2	5	75.048.725	5	75.048.725	0	0
	4	Regionaal vervoer over water	2.2	2	5.466.452	2	5.466.452	0	0
	5	Collectief vraagafhankelijk openbaar vervoer	2.2	6	1.050.430	2	394.179	4	656.251
	6	Oprichting buurtbusverenigingen	2.2	0	0	0	0	0	0
	7	Instandhouding buurtbusverenigingen	2.2	20	240.000	20	232.750	0	0
	8	Toegankelijkheid buurtbuslocaties	2.2	3	913.660	1	20.000	2	893.660
	10	Mobiliteitsmanagement	2.2	4	44.287	3	31.268	0	0
	11	Gedragsbeïnvloeding	2.1	6	3.694.806	0	0	6	3.694.806
	14	Fietsprojecten	2.2	26	4.216.518	22	3.878.710	4	336.160
	15	Reizigersplatform	2.3	6	175.500	6	175.500	0	0
	16a	R-net projecten	2.2	4	6.125.000	3	5.925.000	1	200.000
		Totaal		136	104.630.525	102	135.662.353	29	8.461.624

Overzicht incidentele subsidies 2017 (€)

Naast project-boekjaar- en begrotingssubsidies werden er ook incidentele subsidies en subsidies namens het Rijk ten aanzien van veiligheidsregio's verleend. Deze subsidies lopen in principe over de relevante programma's in de begroting. Subsidieplafonds zijn daarvoor niet aan de orde. Een specificatie van deze verleende incidentele subsidies is te vinden in het Openbaar Subsidieregister over 2019.

(Subsidie-regelingsnr.)	Titel van de regeling	Doel	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies	
			Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
1.6.50	Algemene subsidieverordening (Asv) incidentele subsidies		19	2.315.222	9	721.473
1.6.50	Art 4 Asv subsidies voor Programma Impuls Omgevingsveiligheid 2015-2018		11	3.903.612	7	2.597.657
	Totaal		30	6.218.834	16	3.319.130

Paragraaf EU-subsidies

Inleiding

Europese subsidies zijn een belangrijk ebron bij de realisatie van onze regionale ambities. In de lopende Europese begrotingsperiode 2014-2020 is inmiddels al voor bijna € 1,3 miljard (peildatum 01-04-2019) aan Europese subsidies geland in Zuid-Holland. Hiermee zal de eindscore' voor Zuid-Holland in de Europese begrotingsperiode 2014-2020 een stuk hoger uitvallen dan in de begrotingsperiode 2007-2013. Het betreft onder andere middelen voor R&D (Horizon 2020) en Trans-Europese Netwerken. Er zijn ook middelen uit programma's waarop we als provincie direct invloed hebben. Deze paragraaf biedt hier een overzicht van.

Europese subsidieprogramma's periode 2014-2020 in relatie tot prestatie-indicator 4.1.7.a (bedragen x € 1 mln)	
Kansen voor West II (EFRO)	33,8
Plattelandsontwikkelingsprogramma POP3 (ELFPO)	28,5
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer ANLb (ELFPO)	23,7
Interreg	27,7
Overig	5
Totaal	118,7

Rol provincie

De provincie is op drie manieren betrokken bij projecten die worden gefinancierd met Europese subsidies: door zelf te participeren in een project als eindverantwoordelijke of als partner, door cofinanciering te verlenen aan een project, of door een project te begeleiden. De uitdaging is om de mogelijk heden samen met partners van de provinciete verzilveren. De provincie speelt hierbij een actieve, sturende rol. Binnen diverse programma's heeft de provincie een rol in de besluitvorming over de toekenning van subsidies. Deze rol is wisselend binnen de verschillende programma's. Vanaf eind 2015 zijn de eerste Europese projecten binnen de lopende budgetperiode (2014-2020) uitgevoerd. Deze projecten hebben een meerjarig karakter. Voor meer informatie zie de website van [de provincie Zuid-Holland](#).

Realisatie

In de eerste jaren van de huidige Europese begrotingsperiode lag de focus erop voldoende projecten van de grond te krijgen, om zo 100% van het beschikbare budget te benutten. Nu we richting het einde van deze periode gaan, is het van belang de voortgang van de projecten en de benutting (en uitputting) van de voor Zuid-Holland beschikbare budgetten goed te monitoren. Een Europese euro wordt pas gerealiseerd als deze op correcte wijze gedeclareerd en verantwoord is, volgens de vereisten van het betreffende programma. In 2019 liggen we nog steeds op koers om de beschikbare budgetten volledig te benutten. Het is in 2020 nog mogelijk om subsidieaanvragen voor projecten in te dienen, die vervolgens een looptijd hebben van maximaal drie jaar. De volledige € 118,7 mln moet dus pas aan het einde van 2023 zijn benut.

OP Kansen voor West (KvWII)

Voor het Operationeel Programma Kansen voor West II is voor de provincie een totaalbedrag van € 33,8 mln beschikbaar. Binnen dit programma kunnen Europese subsidies worden aangevraagd op het gebied van de kenniseconomie (Innovatie/Valorisatie mkb € 26,8 mln) en de koolstofarme economie (€ 7 mln). De provincie is actief betrokken bij de beoordeling en selectie van projecten die voor subsidie in aanmerking komen. In 2019 is € 32,1 mln van de beschikbare middelen geëncmitteerd.

Op het gebied van innovatie heeft de provincie op dit moment voor totaal € 14,3 mln ingezet via het Innovation Quarter om financieringsinstrumenten mogelijk te maken voor jonge innovatieve bedrijven en het innovatieve mkb met groeipotentie in Zuid-Holland. Daarnaast heeft de provincie nog voor € 3 mln uitgezet in UNIIQ: een proof of

concept fonds voor Zuid-Holland. Ook staat er op dit moment voor ongeveer € 6,5 mln uit aan andere projecten binnen dit thema.

Voor het thema koolstofarme economie heeft de provincie een overeenkomst bereikt met de gemeenten Den Haag en Rotterdam. De provincie zal voor totaal € 4,5 mln deelnemen in de energiefondsen van beide gemeenten. Hierbij richt het Haagse fonds zich meer op de aanbodzijde van koolstofarme energie, waar het Rotterdamse fonds zich meer richt op de vraagzijde. Beide fondsen zijn zogenaamde Jessica fondsen. Deze middelen zullen revolverend worden ingezet.

Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

De Europese subsidies voor plattelandsontwikkeling (POP3 niet-grondgebonden) worden vooral ingezet binnen de provinciale Beleidsvisie Groen en het provinciale ambitiesdocument 'Samen voor een flinke sprong: Innovatieagenda Duurzame Landbouw'. Ze zijn gericht op bevordering van het agrarisch ondernemerschap (concurrentiekracht en innovatie), duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen (inclusief water), goede conditie van het platteland (biodiversiteit, natuur en landschap) en ontwikkelingen samenwerkingsverbanden door middel van de LEADER-aanpak. De verdeling van de Europese subsidie verloopt via de provinciale Uitvoeringsregeling POP-3 Zuid-Holland en het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Voor het POP3 niet-grondgebonden deel is € 28,5 mln beschikbaar aan Europese middelen.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)

Naast instandhouding en versterking van biodiversiteit binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het de bedoeling bepaalde natuurwaarden buiten het NNN te behouden en te versterken. Agrariërs kunnen beheer dat hierop gericht is gesubsidieerd krijgen. Het agrarisch natuurbeheer richt zich in Zuid-Holland in eerste instantie op weidevogels. Voor het behoud van de weidevogels is het belangrijk dat bescherming zich richt op grote aaneengesloten gebieden en dat agrariërs, natuurbeheerders en vrijwilligers optimaal met elkaar samenwerken. In tweede instantie wordt ingezet op akkerranden, natte dooradering, landschapselementen en water. Voor dit deel van het POP3 is € 23,7 mln beschikbaar vanuit Europa.

Interreg

De verschillende Interreg programma's bieden ondernemers, onderzoekers en overheden de mogelijkheid om grensoverschrijdend samen te werken en subsidie aan te vragen voor duurzame projecten. De programma's richten zich op de thema's innovatie, onderzoek, duurzame energie, klimaatadaptatie en transport. De Interreg programma's werken met periodieke oproepen voor indiening van projectvoorstellen - een soort tenders voor projectaanvragen. De provincie heeft in vijf Interreg programma's een adviserende rol bij de beoordeling van projecten. In een aantal gevallen treedt de provincie op als (lead)partner omdat projectdeelname relevant wordt geacht om provinciale doelen te bereiken. De provincie Zuid-Holland kan binnen vijf Interreg programma's projecten indienen (Interreg VA 2 Zeeën, Interreg VA Vlaanderen - Nederland, Interreg VB Noordzeeregio, Interreg VB Noord-West Europa en Interreg Europe). De provincie speelt een actieve rol om projecten met externe partijen uit Zuid-Holland aan te jagen. Verwacht wordt dat in de commissieperiode 2014-2020 voor € 27,7 mln aan Interregsubsidies wordt toegekend aan deze externe partijen. Uit onze jaarlijkse EU Fondsen monitor monitoring blijkt dat dit bedrag ruimschoots gehaald gaat worden.

Deelname PZH als partner

De provincie kan zelf deelnemen als partner aan een project waarmee subsidie wordt aangevraagd bij een Europees programma. Hierbij zijn er drie opties die verschillen in intensiteit en verantwoordelijkheid, namelijk: leadpartner, projectpartner of observer. De provincie is momenteel als deelnemer actief op alle drie de manieren, maar alleen bij de eerste twee heeft de provincie ook een financieel aandeel. Onderstaande tabel biedt een overzicht van alle Europese projecten waarin de provincie in 2019 deelnam met een financiële betrokkenheid.

Naam project	Programma	Rol provincie	Looptijd	Projectkosten provincie	Toegekende subsidie aan PZH	Totale projectkosten
S34Growth	Interreg Europe	Partner	1-4-2016 / 31-3-2020	€ 187.500,00	€ 159.375,00	€ 2.227.000,00
Smart Pilots	Interreg Europe	Partner	1-4-2016 / 31-3-2020	€ 163.456,00	€ 138.937,60	€ 1.433.819,00
SWARE	Interreg Europe	Partner	1-4-2016 / 30-9-2020	€ 126.077,00	€ 107.165,45	€ 1.365.338,00
FRAMES	Interreg North Sea Region	Leadpartner	28-9-2016 / 29-9-2019	€ 968.484,00	€ 484.242,00	€ 6.924.911,00
NEXTGEN	Horizon 2020	Partner	1-7-2018 / 1-7-2022	€ 116.250,00	€ 116.250,00	€ 11.389.106,04
NEFERTITI	Horizon 2020	Partner	1-1-2018 / 1-1-2022	€ 59.643,50	€ 59.643,50	€ 6.999.991,25
CLINSH	LIFE	Leadpartner	1-9-2016 / 31-8-2020	€ 3.149.224,00	€ 1.889.524,00	€ 8.514.903,00
SecureNL	CEF	Leadpartner	1-11-2018 / 31-12-2022	€ 1.200.000,00	€ 238.920,00	€ 18.930.460,00
JIVE2	Fuel Cell and Hydrogen Joint Undertaking	Partner	1-1-2018 / 31-12-2023	€ 8.894.437,50	€ 3.105.921,00	€ 105.984.223,00
Smart Hy-Aware	Interreg Europe	Partner	1-8-2019 / 31-7-2023	€ 200.675,00	€ 170.573,75	€ 1.674.229,50
Totalen				€ 15.065.747,00	€ 6.470.552,30	€ 182.731.476,87

Jaarrekening 2019

1. Overzicht baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting			Begroting na wijziging			Realisatie			Verschil begroot vs realisatie		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1 Groen, Waterrijk en Schoon	183.443	35.976	147.466	195.574	42.702	152.872	177.904	35.380	142.524	17.670	7.322	10.348
2 Bereikbaar en Verbonden	276.980	21.502	255.479	266.383	12.464	253.918	283.737	21.343	262.394	-17.354	-8.878	-8.476
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	118.929	774	118.155	99.964	1.737	98.227	89.998	4.146	85.852	9.966	-2.410	12.375
4 Bestuur en Samenleving	27.310	386	26.924	29.857	619	29.238	26.915	650	26.264	2.942	-32	2.973
- Overzichten en Middelen	4.971	617.856	-612.885	3.282	614.266	-610.984	6.003	640.362	-634.359	-2.721	-26.096	23.375
- Overhead	93.573	2.227	91.346	95.875	2.342	93.533	100.270	4.922	95.348	-4.395	-2.580	-1.815
Heffing vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal exploitatie	705.207	678.720	26.486	690.935	674.130	16.805	684.827	706.803	-21.976	6.108	-32.674	38.781
Onttrekkingen	0	366.567	-366.567	0	427.695	-427.695	0	406.217	-406.217	0	21.479	-21.479
Toevoegingen	340.080	0	340.080	410.890	0	410.890	407.098	0	407.098	3.792	0	3.792
Subtotaal reserves	340.080	366.567	-26.486	410.890	427.695	-16.805	407.098	406.217	882	3.792	21.479	-17.687
Totaal baten en lasten	1.045.287	1.045.287	0	1.101.825	1.101.825	0	1.091.925	1.113.020	-21.095	9.900	-11.195	21.095

2. Investerings

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2018	Primaire Begroting 2019	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2019	Jaarrekening 2019	Verschil begroot vs realisatie
1 Groen, Waterrijk en Schoon	1.491	2.266	0	0	2.266	70	2.196
2 Bereikbaar en Verbonden	230.745	221.900	2.500	-63.225	161.175	108.078	53.098
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	7.777	4.400	0	-4.400	0	5.324	-5.324
- Overzichten en Middelen	550	25.916	0	-17.640	8.276	0	8.276
- Overhead	9.788	29.220	-9.823	-5.489	13.908	12.243	1.665
Totaal investeringsuitgaven	250.351	283.701	-7.323	-90.754	185.625	125.714	59.911
1 Groen, Waterrijk en Schoon	0	0	0	0	0	674	-674
2 Bereikbaar en Verbonden	133.935	34.256	0	-19.175	15.080	8.361	6.719
- Overzichten en Middelen	379	0	0	0	0	379	-379
Totaal investeringsinkomsten	134.314	34.256	0	-19.175	15.080	9.414	5.666
Saldo investeringen	116.037	249.446	-7.323	-71.579	170.544	116.300	54.244

Toelichting investeringen programma 1

De geplande investeringen in de Vlietlanden zijn dit jaar niet gerealiseerd. Wel heeft er voor € 0,1 mln een correctie op een subsidieverlening (als lening) plaatsgevonden. Deze lening zal in de komende jaren door de subsidie-ontvangers worden afgelost.

Toelichting investeringen programma 2

Voor de aanleg van nieuwe en verbetering en vervanging van bestaande infrastructuur worden investeringskredieten beschikbaar gesteld. Dit zijn de totale verwachte uitgaven en inkomsten voor het project. De totale uitgaven en inkomsten worden in jaarschijven verdeeld conform de uitvoeringsplanning van het project. Dit zijn de onderhandenwerk (OHW) budgetten.

De verantwoordelijkheid over het infrastructuurprogramma vindt plaats conform de regeling projecten van Provinciale Staten. In de eerste plaats gebeurt dit op programmaniveau via de jaarlijkse Voortgangsrapportage Infrastructuur. Hierin wordt per project de voortgang op de mijlpalenplanning (jaar gereed) en budget (krediet) weergegeven. Ten tweede gebeurt dit op projectniveau, waarbij ook kwaliteitsrisico worden verantwoord. Alleen voor projecten boven de € 10 mln vindt rechtstreekse verantwoordelijkheid plaats aan Provinciale Staten.

De afgesproken sturing en verantwoordelijkheid over projecten is dus gekoppeld aan mijlpalen en niet aan de (financiële) realisatie in een (begrotings)jaar. De sturing is dus jaargrensoverschrijdend in tegenstelling tot de jaarlijkse verantwoording op concerniveau via deze jaarrekening. Een onderbesteding in een jaarschijf betekent dus niet direct dat een project vertraagd is of dat deze middelen niet meer nodig zijn voor de uitvoering van het project, maar eerder dat het kasritme van de uitgaven is veranderd.

In de afgelopen jaren zijn al meerdere verbeteringen gestart en doorgevoerd met betrekking tot sturing op de (financiële) programmering (sturing op totaalbudget, probabilistisch ramen en plannen in grote projecten, jaarlijkse Kaderbesluit Infrastructuur enzovoorts). Dit moet zorgen voor betere prognoses, het blijft echter een doorlopend aandachtspunt.

In de Nota IWA (Investeren, waarden en activeren) is het moment van gereedmelding van het project vastgelegd als 1^e moment van activeren. Dit gebeurt op basis van het proces-verbaal van opneming (oplevering). Een project is daarmee mogelijk nog niet afgerond. In de nazorgfase worden de bij de oplevering geconstateerde restpunten afgewikkeld en wordt financieel afgerekend, waarna een 2^e activering volgt (decharge). De middelen die na de 1^e activering resterend, blijven daarom beschikbaar voor de activiteiten die nog moeten worden uitgevoerd tot het moment van decharge, tenzij deze middelen niet meer nodig zijn voor de afronding van het project. In die gevallen worden de middelen in het eerstvolgende PZI verrekend met de vrije middelen in het PZI. Na decharge van een project volgt een 2^e activering en worden de resterende middelen verrekend met de vrije middelen in het PZI.

De verschillen tussen begroting en realisatie kunnen het gevolg zijn van:

- een 1^e activering met restpunten in het procesverbaal van opneming;
- na decharge: een verschil tussen het beschikbare projectbudget en de werkelijke uitgaven en inkomsten;
- een eerdere activering dan geraamd omdat een project eerder opgeleverd is;
- een latere activering dan geraamd omdat de oplevering van het project vertraging heeft opgelopen.

In het laatste geval betreft het soms een deelproject dat onderdeel is van een groter project en waarbij de planning van het overkoepelende project ongewijzigd blijft. De middelen voor nieuwbouwprojecten die later worden opgeleverd blijven binnen het PZI beschikbaar voor het project.

Leningen inkomsten (€ 0,2 mln v)

Voor het renoveren, vervangen en/of verduurzamen van veerponten is van een eerder verstrekte lening € 0,2 mln terugontvangen (revolventend verleningsfonds).

Projecten beheer en onderhoud (vervanging inclusief functionele verbeteringen)

Uitgaven (18,7 mln v)

De werkzaamheden in de voorbereidingsfase van een aantal onderhoudsprojecten vragen meer tijd dan verwacht, waardoor de activering van deze uitgaven in 2020 zal plaatsvinden (€ 4,1 mln v). Het betreft de projecten N214a/b, N216a (Peursumsebrug), N222a, N481 (Peilmolenbrug), het oeververvangingsproject traject 6 (Oude Wetering, Woudwetering en Heimanswetering), onderhoud nautische voorzieningen, de nieuwbouw van de bediening in Delft en het onderhoud aan het Steunpunt Coenecoop in Gouda.

De volgende onderhoudsprojecten in de uitvoeringsfase zijn door de aannemer niet in 2019 opgeleverd: N231 (€ 7,3 mln v) en onderhoud kunstwerken traject 5 De Zijl (€ 3,2 mln v).

Van de wel in 2019 opgeleverde projecten is niet het volledige krediet benut. Dit restant krediet (€ 1,9 mln v) is voor kleinere werkzaamheden die nog na oplevering van het werk door de aannemer moeten worden uitgevoerd. Tot slot kon van een aantal projecten de 2^e activering (decharge) nog niet plaatsvinden omdat nog niet alle openstaande punten zijn afgerond (€ 2,2 mln v).

Inkomsten (€ 1,5 mln n)

De werkzaamheden in de voorbereidingsfase van een aantal onderhoudsprojecten vragen meer tijd dan verwacht, waardoor de activering van de inkomsten in 2020 zal plaatsvinden (€ 0,8 mln n).

De volgende onderhoudsprojecten in de uitvoeringsfase zijn door de aannemer niet in 2019 opgeleverd: N231 (€ 0,4 mln n) en onderhoud kunstwerken traject 5 De Zijl (€ 0,3 mln n).

Projecten nieuwbouw

De afwijkingen ten opzichte van de ramingen zijn als volgt over de paragrafen verdeeld:

(bedragen x € 1 mln)	Uitgaven (U)	Inkomsten (I = bijdragen derden)
Wegen	13,4 (v)	0,6 (v)
OV	2,9 (v)	2,4 (n)
Verkeersveiligheid	0,7 (v)	0,9 (n)
Vaarwegen	15,1 (v)	2,2 (n)
Fietspaden	2,3 (v)	0,5 (n)
Totaal nieuwbouw	34,4 (v)	5,4 (n)

De belangrijkste projecten: (bedragen x € 1 mln)			
Wegen			
Wel geactiveerd, afwijkingt.o.v. raming:			
N209 Geluidsscherm Kruisweg (1 ^e activering)	U	0,6 (n)	Voor de bewoners van de N209 Kruisweg is besloten om de weg te voorzien van geluidsschermen. Dit is gebeurd in samenwerking met de gemeente Lansingerland en het bedrijvenpark Prisma, die een deel van de kosten aan de provincie hebben vergoed als gevolg van een nadere financiële projectafspraken.
	I	1,1 (v)	
N222a Verdubbeling Langebroekweg (1 ^e activering)	U	3,3 (v)	Het project N222 is opgeleverd. Voor de fase tot aan decharge zijn nog circa 30 verzoeken tot wijziging (VTW) in behandeling. De resterende middelen zijn nodig om de uitgaven tot decharge te kunnen dekken. Op verzoek van de gemeente zijn VTW's uitgevoerd. De kosten hiervoor zijn in rekening gebracht bij de gemeente.
	I	0,1 (v)	
Niet geactiveerd:			
N207 Corridor brug Leidschevaart (2 ^e activering)	U	0,9 (v)	Het werk is opgeleverd, maar de financiële afwikkeling en de accountantscontrole moeten nog plaats vinden.
N211 Wippolderlaan	U	6,1 (v)	De voorbereidingsfase is nog niet helemaal afgerond in 2019 vanwege de afstemming met Rijkswaterstaat over het ontwerp. Inmiddels is het ontwerp gereed, de volgende stap is de ruimtelijk eprocedure.
WPW Algemeen	U	0,3 (n)	De nazorgfase voor het project is nog niet afgerond. Decharge wordt in 2020 verwacht.
	I	0,6 (n)	
Bijdrage N461 rotonde	U	0,9 (v)	De rotonde wordt in 2020 opgeleverd, waarna de financiële afrekening kan plaatsvinden.
Inpassing Sportlaan Lisse	U	1,3 (v)	De middelen voor de werkzaamheden worden in het nieuwe PZI toegevoegd aan het project B200013 Ontwikkeling buscorridors: Noordwijk (Duin-Bollenstreek) - Schiphol t.b.v. de nadeelcompensatie Lisse.
Pilot SolaRoad zwaar verkeer	U	1,8 (v)	De pilot is helaas niet geslaagd en het project is stopgezet. Omdat de kapotte panelen zijn opgeruimd, moeten de lasten direct ten laste van de exploitatie worden genomen.

**De belangrijkste projecten:
(bedragen x € 1 mln)**

Openbaar vervoer

Niet geactiveerd:

N207 Buscorridors	U	0,9 (n)	Het werk is opgeleverd, maar de financiële afwikkeling en de accountantscontrole moeten nog plaats vinden.
	I	0,2 (n)	
HOV-Net	U	0,9 (v)	De uitgaven en ink omstenvoor het HOV-Net zijn lager dan geraamd, voornamelijk doordat er geen onderzoeken naar nieuwe corridors zijn uitgevoerd.
	I	0,4 (n)	
P&R voorzieningen	U	2,9 (v)	De uitbreiding van de P&R voorziening Sassenheim gaat niet door, de beschikbare middelen worden toegevoegd aan de P&R Numansdorp en Heinenoord. Deze laatste projecten bevinden zich nog in de voorbereidingsfase, onder andere door problemen bij de aanschaf van gronden.
	I	1,8 (n)	

Verkeersveiligheid

Niet geactiveerd:

N223 Duurzaam Veilig fase 3	U	0,5 (v)	De voorbereidingsfase is inmiddels afgerond en het uitvoeringsbesluit is in de maak .
-----------------------------	---	---------	---

Wel geactiveerd, af wijkingt.o.v. raming:

N210 Ronde De Wetering (1 ^e activering)	U	0,4 (v)	De afrekening met de gemeente wordt in 2020 uitgevoerd waarna decharge kan worden verleend.
	I	0,9 (n)	
N223 Ronde Oostbuurtseweg-Noordlierweg (1 ^e activering)	U	0,2 (n)	Het project is iets duurder geworden vanwege extra kosten voor een verkeersveilige erfaansluiting.

Vaarwegen

Niet geactiveerd:

Verbetertraject afstandsbediening	U	0,8 (v)	De noodzakelijke aanpassing van het glasvezeltracé binnen de aanleg van het RWS project A 16 is door het toepassen van complexere graaf- en boortechnieken niet in 2019 afgerond.
Bochtafsnijding Delftse Schie	U	14,1 (v)	De oplevering is uitgesteld naar 2020. De werkzaamheden aan de bochtafsnijding zijn gereed, maar de natuurvriendelijke oevers worden nog gemaakt.
	I	2,2 (n)	

Fietspaden

Wel geactiveerd, af wijkingt.o.v. raming:

F228.05 P.Bregmanlaan-Kleihoogt (1 ^e activering)	U	0,3 (v)	Het project is tegen lagere kosten gerealiseerd, daardoor is de subsidie lager vastgesteld.
F508.1 Mariahoeve-Schipholboog (SFR) (1 ^e activering)	U	0,5 (v)	De subsidieafrekening is in 2020 voorzien.
	I	0,3 (n)	

Niet geactiveerd:

F504 Delft Zuid - TU-wijk Gelatinebrug	U	0,8 (v)	De subsidieontvanger heeft tot 2020 uitstel verkregen.
F561.0 Goudswaard-Piershil	U	0,3 (v)	Voor dit project is nog geen subsidieaanvraag ontvangen.

Toelichting investeringen programma 3

De realisatie heeft betrekking op investeringen van Energie, welke zijn begroot onder Overzicht en Middelen. De uitgaven bestaan enerzijds uit de volstorting van aandelen van de Houdstermaatschappij (€ 1,1 mln) en anderzijds het verstrekken van leningen en toegevoegde rente aan het Warmtebedrijf (€ 4,2 mln).

Toelichting investeringen Overzichten en Middelen

In de primairebegroting is € 25,9 mln begroot aan uitgaven, welke zijn gerelateerd aan financiële vaste activa (deelnemingen). Deze uitgaven hebben grotendeels betrekking op Programma 3, om die reden is de realisatie verantwoord onder Programma 3.

De aflossing van de voorfinanciering grondverwerving Groenzone Berk elPijnacker bedraagt € 0,4 mln.

Toelichting investeringen Overhead

De investeringsuitgaven van Overhead hebben betrekking op Huisvesting en Informatisering & Automatisering. Er wordt in 2019 € 1,6 mln minder geactiveerd dan gepland. Dit wordt met name veroorzaakt door:

- Eind 2019 heeft het project Nieuwe meldkamer vertraging opgelopen, waardoor de activering van deze investering ad € 1,4 mln verschuift naar 2020.
- In 2019 is het MJOP voor het provinciehuis met behulp van een conditiemeting geactualiseerd naar de huidige inzichten en prijsniveau (herijking, zie paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen). Eind 2019 is gebleken dat er meer vervanging (€ 0,7 mln) in 2019 nodig was dan oorspronkelijk gepland en daarmee meer is geïnvesteerd. Dit betreft met name versnelling van activiteiten, waarbij het geplande onderhoud naar voren is geschoven (o.a. klimaatregelingen bekabeling).
- Binnen Informatisering & Automatisering is capaciteit ingezet op zowel investeringsprojecten als activiteiten/projecten in de exploitatie. Medio 2019 bleek dat er meer capaciteit nodig was bij activiteiten/projecten in de exploitatie. Dit resulteert in een onderbesteding op de investeringsuitgaven en een overbesteding in de exploitatielasten, zie ook toelichting 3^e W-vraag Overhead.

3. Kapitaallasten

Totale Kapitaallasten

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2018	Jaarrekening 2018 Desinvesteringen	Primaire Begroting 2019	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2019	Realisatie 2019	Verschil begroot vs realisatie
Totaal kapitaallasten	70.830	0	72.778	-2.751	0	70.027	92.508	-22.481

Afschrijvingslasten

Er is € 8,5 mln extra afgeschreven op de bijdragen in activa van derden, omdat de ontvangers van de subsidie het betreffende activum niet hebben geactiveerd. Het is de provincie dan niet toegestaan de bijdrage te activeren, met uitzondering van bijdragen aan het Rijk. Daarnaast zijn er ontvangers van de subsidie die in een kortere periode afschrijven dan de provincie en in die gevallen dient de provincie de afschrijvingen daarop aan te passen. In verband met de herindeling Vijfheerenlanden wordt een deel van de provinciale activa overgedragen aan de provincie Utrecht. Dit leidt tot een extra afschrijving van € 13,9 mln waar een vordering op de provincie Utrecht tegenover staat.

Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2018	Jaarrekening 2018 desinvesteringen	Primaire Begroting 2019	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2019	Realisatie 2019	Verschil begroot vs realisatie
1 Groen, Waterrijk en Schoon	106	0	162	-6	0	156	156	0
2 Bereikbaar en Verbonden	42.651	0	44.461	-2.194	0	42.268	64.751	-22.484
- Overzichten en Middelen	16	0	0	10	0	10	10	0
- Overhead	10.026	0	10.045	232	0	10.277	10.274	2
Totaal afschrijvingslasten	52.798	0	54.668	-1.958	0	52.710	75.191	-22.481

Verdeling rentelasten naar de programma's

Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2018	Primaire Begroting 2019	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2019	Realisatie 2019	Verschil begroot vs realisatie
1 Groen, Waterrijk en Schoon	39	64	-11	0	54	54	0
2 Bereikbaar en Verbonden	15.732	15.770	-880	0	14.890	14.890	0
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	74	65	-23	0	41	41	0
- Overzichten en Middelen	329	1.010	-304	0	707	707	0
- Overhead	1.858	1.201	425	0	1.626	1.626	0
Totaal toegerekende rentelasten	18.032	18.110	-792	0	17.317	17.317	0

Betaalde rente

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2018	Primaire Begroting 2019	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2019	Realisatie 2019	Vershil begroot vs realisatie
Betaalde rente	18.032	18.110	-793	0	17.317	16.675	643
Ontvangen rente	-112	0	0	0	0	-285	285
Gesaldeerde rente	0	18.088	-793	0	17.317	16.390	927

Het verschil tussen de toegerekende rente ad € 17,3 mln en de gesaldeerde rente ad € 16,4 mln wordt toegelicht in de paragraaf Financiering.

4. Algemene dekkingsmiddelen en EMU-saldo

Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2018	Primaire Begroting 2019	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2019	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
Overige algemene dekkingsmiddelen	367	522	812	0	1.334	15.838	-14.503
Provinciefonds	270.768	276.284	-1.950	-692	273.642	280.711	-7.069
Saldo van de financieringsfunctie	123	0	0	0	0	122	-122
Lokale heffingen	339.285	340.050	-2.500	0	337.550	341.926	-4.376
Dividend	1.544	1.000	740	0	1.740	1.765	-25
Totaal	612.088	617.856	-2.898	-692	614.266	640.362	-26.096

In verband met de herindeling Vijfheerenlanden is een deel van de provinciale activa in het Merwedekanaal volgens de wet ARHI geen activa meer van provincie Zuid-Holland. Deze worden overgedragen aan de provincie Utrecht. Dit leidt tot een vordering van € 14,5 mln

Ten opzichte van de bijgestelde Begroting 2019 zijn de uitkeringen uit het provinciefonds in totaal € 7,1 mln hoger uitgevallen. Van dit bedrag is € 4,9 mln extra decentralisatie-uitkering die in de Decemercirculaire zijn toegevoegd. Het gaat hierbij om de volgende uitkeringen:

€ 3,9 mln	MKB Innovatiestimulering Topsectoren
€ 0,3 mln	Versnelling Flexwonen
€ 0,43 mln	NL DIGIbeter innovatiebudget
€ 0,06 mln	Regionale investeringstafels
€ 0,18 mln	Woondeal Zuid-Holland
€ 0,05 mln	Toolontwikkeling Smart en Circulair SMITZH
€ 0,02 mln	Gebiedsuitwerking Westland (greenports)

Daarnaast heeft in de Decemercirculaire een correctie plaatsgevonden op de maatstaven provinciespecifiek vaste bedragen en MRB-capaciteit naar aanleiding van de overgang van Vijfheerenlanden naar de provincie Utrecht. In de Meicirculaire 2019 waren slechts enkele maatstaven in het provinciefonds aangepast, dit is in deze circulaire rechtgetrokken.

De algemene uitkering 2019 is met € 3 mln gestegen ten opzichte van de Septemercirculaire.

De afrekening van het provinciefonds 2018 zorgt voor een nadeel van € 0,8 mln.

De extra baten in de lokale heffingen ten opzichte van de bijgestelde begroting worden veroorzaakt door een meeropbrengst van € 4,4 mln van de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting.

EMU-saldo

Het EMU-saldo is in 1992 ingevoerd om vergelijkingen tussen de verschillende eurolanden te kunnen maken. In het verleden hanteerde elke staat zijn eigen berekening voor het financieringssaldo. Vergelijken was hierdoor moeilijk. Het EMU-saldo wordt berekend aan de hand van de mutatie van enkele balansposten. Hieronder zijn deze berekeningen ook de gebruikte balansposten weergegeven.

(bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2018	Jaarrekening 2019	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022
Activa					
Financiële vaste activa					
Deelnemingen	7.017	1.127	61.600	50.000	25.000
Overige uitzettingen looptijd > = 1 jaar	464	3.754	3.621	1.621	1.675
Overige verbonden partijen	0	0	0	0	0
Liquide middelen					
Bank saldi	-16.076	-4.166	-20.000	-20.000	-42.161
Kassaldi	0	0	0	0	0
Overlopende activa					
Nog te ontvangen bedragen op uitkeringsoverheden met specifiek bestedingsdoel	717	-2.571	0	0	0
Overige overlopende activa	10.910	12.438	0	0	0
Vooruitbetaalde bedragen	1.175	4.942	0	0	0
Uitzetting met een rentetypische looptijd < 1 jaar					
Overige uitzettingen	0	0	0	0	0
Overige vorderingen	-1.872	320	0	0	0
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met looptijd < 1 jaar	-63.439	-30.573	0	0	0
Verstrekte kredieten	0	0	0	0	0
Vordering op openbare lichamen	9.713	9.980	0	0	0
Passiva					
Vaste schulden, rentetypische looptijd van één jaar of langer					
Binnenlandse banken	34.158	-116.333	-328.450	-249.387	-54.949
Overlopende passiva					
Nog te betalen kosten	29.635	21.797	0	0	0
Overige vooruit ontvangen bedragen	-577	-652	0	0	0
Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel	12.167	5.356	3.454	8.981	7.228
Vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar					
Overige schulden	-16.412	-48.691	0	0	0
EMU-Saldo	7.578	-143.272	-279.776	-208.785	-63.207

In het Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen is gesproken over de EMU-norm voor de decentrale overheden. Na een constructieve dialoog hebben het Rijk en decentrale overheden elk aargevonden in een macro EMU-norm van -0,4% van het Bruto binnenlands product (bbp) per jaar voor de periode van 2020 tot 2023, voor de bestuurslaag provincies geldt een macronorm van -0,08%. Hiervoor is de regeling vaststelling gelijkwaardige inspanning decentrale overheden inzake het EMU-saldo voor de jaren 2019 tot en met 2022 per 1 januari 2019 in werking getreden. Hiermee is een balans gezocht om invulling te geven aan de investeringsopgave in tal van maatschappelijke thema's en tegelijkertijd de gedeelde verantwoordelijkheid voor gezonde overheidsfinanciën. Jaarlijks zal tijdens bestuurlijk overleg worden stilgestaan bij de belangrijke ontwikkelingen in de financiële positie van het Rijk en decentrale overheden. Hiermee wordt invulling gegeven aan de Wet houdbare overheidsfinanciën (HOF) en de uitgangspunten van het Regeerakkoord en het Interbestuurlijk programma.

In de Septembercirculaire 2019 heeft het Rijk streefwaarden EMU-saldo per provincie opgenomen. Voor Zuid-Holland bedraagt de streefwaarde € 83,6 mln. Er is nog geen sprake van handhaving, de streefwaarde is ter kennisname.

5. Incidentele baten en lasten

Het overzicht incidentele baten en lasten is conform de richtlijnen van het BBV en gebaseerd op incidenteel beleid. Het incidenteel beleid duurt vanaf aanvang maximaal 3 jaar. Er is inzicht gegeven op doelniveau per programma.

	Incidentele lasten en baten programma's (bedragen x € 1.000)	Lasten 2019	Lasten 2019 incidenteel	Baten 2019	Baten 2019 incidenteel
1	Groen, Waterrijk en Schoon	180.420	82.209	37.245	34.471
2	Bereikbaar en Verbonden	268.783	63.557	19.944	14.169
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	89.998	53.115	3.446	2.900
4	Bestuur en Samenleving	26.915	5.047	650	490
-	Overzichten en Middelen	4.003	3.009	625.868	33.638
-	Overhead	105.124	11.459	4.922	2.510
	Totaal programma's (Resultaat voor bestemming)	675.243	218.396	692.076	88.180

Incidentele onttrekkingen en toevoegingen reserves (bedragen x € 1.000)	Toevoeging 2018	Toevoeging 2018 incidenteel	Onttrekking 2018	Onttrekking 2018 incidenteel
Reserves	405.606	396.429	397.664	402.716

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (bedragen x € 1.000)			
	Omschrijving	Lasten	Baten
1-1	Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast	1.135	515
1-2	Goede kwaliteiten kwantiteit grond- en oppervlaktewater	10.126	9.195
1-3	Recreatie en groenbeleving	10.858	930
1-4	Natuur en biodiversiteit	35.059	20.456
1-5	Duurzame landbouw	11.254	3.009
1-6	Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu	13.777	365
	Totaal	82.209	34.471

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden (bedragen x € 1.000)			
	Omschrijving	Lasten	Baten
2-1	Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde	60.745	13.960
2-2	Een adequaat aanbod van openbaar vervoer	2.812	209
	Totaal programma 2	63.557	14.169

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)			
Omschrijving		Lasten	Baten
3-1	Een groeiende, duurzame en innovatieve economie	26.454	210
3-2	Schone en toekomstbestendige energie	11.234	250
3-3	Beter benut (bebouwd) gebied	4.620	441
3-4	Goede ruimtelijk kwaliteit	77	26
3-5	Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans	2.500	74
3-6	Beschermde, bekende en beleefbaar cultureel erfgoed	0	14
3-7	Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond	8.229	1.885
Totaal		53.115	2.900

Programma 4 Bestuur en Samenleving (bedragen x € 1.000)			
Omschrijving		Lasten	Baten
4-1	Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur	4.589	490
4-2	Cultuurparticipatie en bibliotheken	0	0
4-3	Borgen kennis sociaal domein	458	0
4-4	Afbouw taken jeugdzorg	0	0
Totaal		5.047	490

Overzichten en Middelen (bedragen x € 1.000)			
Omschrijving		Lasten	Baten
5-1	Financieel gezonde huishouding	3.009	33.638

Overzichten en Middelen (bedragen x € 1.000)			
Omschrijving		Lasten	Baten
	Overzicht overhead	11.459	2.510

6. WNT-verantwoording 2019 provincie Zuid-Holland

Bezoldiging topfunctionarissen

De Wet normering topinkomens (WNT) is van toepassing op de provincie Zuid-Holland. Het voor de provincie Zuid-Holland toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2019 € 194.000, het algemeen bezoldigingsmaximum.

Leidinggevende topfunctionarissen met dienstbetrekking en leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 1ste maand van de functievervulling

Funcatiegegevens (bedragen x € 1)	H.M.M. Koek Provinciesecretaris	E.W.K. Meurs Griffier
Aanvang en einde functievervulling in 2019	01/01 – 31/12	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1	1
Dienstbetrekking?	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	156.524	109.294
Beloningen betaalbaar op termijn	20.574	18.514
Bezoldiging	177.098	127.808
Individueel toepasselijk ebezoldigingsmaximum	194.000	194.000
Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.	N.v.t.
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.
Gegevens 2018		
Aanvang en einde functievervulling in 2018	01/06 – 31/12	01/01 – 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1	1
Dienstbetrekking?	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	88.635	106.101
Beloningen betaalbaar op termijn	11.212	17.389
Bezoldiging	99.847	123.490
Individueel toepasselijk ebezoldigingsmaximum	110.811	189.000

Overige rapportageverplichtingen op grond van de WNT

Naast de hierboven vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen met een dienstbetrekking die in 2019 een bezoldiging boven het individueel toepasselijk edrempelbedrag hebben ontvangen.

7. Grondslagen van de financiële verslaggeving

Grondslagen resultaatbepaling

In de jaarrekening worden de baten en lasten (exploitatie) toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Hierbij zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. De verdeling van de loonkosten in de rekening gebaseerd op begrote ureninzet.
2. Stortingen in en onttrekkingen uit de algemene reserve worden in de rekening verwerkt.
3. Het rekeningssaldo van het vorig verslagjaar is gestort in de algemene reserve. Beschikbaar over dit rekeningssaldo worden als bijdrage uit de algemene reserve in de jaarrekening verwerkt.
4. Volgens art. 40a BBV zijn onder de overlopende activa opgenomen de van derden nog te ontvangen voorschotbedragen, die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel.
5. Volgens art. 49 BBV zijn onder de OVP opgenomen de van derden ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren.
6. Schoningsacties voor debiteuren en crediteuren met betrekking tot oude dienstjaren en balansverplichtingen worden naar gelang de aard van een correctie verwerkt in een desbetreffend programma van de rekening van baten en lasten en beïnvloeden op deze wijze mede het resultaat. Voor zover het vrijval betreft met betrekking tot reserves en doeluitkeringen omvattende bedragen ten gunste van de betreffende reserves en programma's.
7. De afschrijvingen vinden plaats in overeenstemming met de nota IWA. Deze nota is op 14 december 2016 door Provinciale Staten vastgesteld (Statenbesluit 6975) en is geldend tot en met het jaar 2020. De eerste afschrijving heeft plaats in het jaar na de activering. De berekening van de afschrijvingen vindt plaats over de verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs onder aftrek van subsidies en bijdragen van derden.
8. De instelling van een voorziening vereist geen afzonderlijk besluit van Provinciale Staten, maar geschiedt financieel-technisch via de vaststelling van de programma's van de begroting/jaarrekening of via begrotingswijziging.
9. In verband met de invoering van het BTW-compensatiefonds per 1 januari 2003 worden de lasten netto verantwoord. De betaalde en bij het BTW-compensatiefonds teruggevorderde BTW verloopt via balansrekeningen.

Inherent onzekerheid met betrekking tot de MRB. De motorrijtuigenbelasting wordt door de belastingdienst bij de burgers van de provincie Zuid-Holland geïnd. De provincie Zuid-Holland beschikt niet over inzicht in de administratie van de belastingdienst en ontvangt geen zekerheid in de vorm van een controleverklaring van een onafhankelijk accountant bij de periodieke verantwoordingsinformatie van de belastingdienst. De verantwoordingsinformatie van de belastingdienst is door de provincie Zuid-Holland.

Grondslagen balans

Inleiding

Uitgangspunt voor de analyse van de vermogenspositie van de provincie is de balans. Het uitgangspunt voor de waarderingsgrondslagen zijn de art. 35 en 59 tot en met 65 van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV).

Gebeurtenissen na balansdatum

Het COVID-19 (Corona) virus heeft geen financiële gevolgen voor de Jaarrekening 2019, maar wel voor naar verwachting veel beleidsterreinen van onze Begroting 2020 en mogelijk voor de jaren daarna. Hoe groot de financiële impact zal zijn is nu onmogelijk te bepalen. We monitoren onze risico's en die van onze partners voortdurend. Onze organisatie loopt geen risico voor de continuïteit. We bewaken onze liquiditeitspositie goed en nemen zo nodig maatregelen om onze tak engedurende deze crisis zo goed mogelijk te blijven uitvoeren.

Waarderingsgrondslagen

Activa

Op de balans worden de activa onderscheiden in vaste en vlottende activa, al naar gelang zij zijn bestemd om de uitoefening van de werkzaamheid van de provincie al dan niet duurzaam te dienen.

Vaste activa

Onder de vaste activa worden afzonderlijk opgenomen:

- immateriële vaste activa;
- materiële vaste activa (inclusief gronden);
- financiële vaste activa.

De immateriële vaste activa bestaan uit kosten van onderzoek en ontwikkelingsactiva. Volgens het BBV vallen hier ook onder de kostenverbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio. Deze kosten worden bij de provincie niet geactiveerd. Onder de immateriële vaste activa vallen ook de bijdragen aan activa van derden. Deze bijdragen worden wel geactiveerd.

Bij de materiële vaste activa wordt onderscheid gemaakt tussen investeringen met een economisch nut en investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut. Het BBV schrijft voor om ook investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing (bijvoorbeeld rioolrecht) kan worden geheven, afzonderlijk op te nemen. Deze investeringen komen bij de provincie niet voor. Het BBV schrijft daarnaast voor om bij de materiële vaste activa aan te geven welke in erfpacht zijn uitgegeven. Investeringen met maatschappelijk nut moeten met ingang van 2017 verplicht worden geactiveerd. Voorheen was dit een keuze. Binnen de provincie Zuid-Holland werden tot en met 2016 investeringen groter dan € 1 mln geactiveerd. Vanaf 2017 worden alle investeringen geactiveerd.

Activa met een meerjarig economisch nut en activa in de openbare ruimte met een meerjarig maatschappelijk nut, worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, onder aftrek van de gerealiseerde afschrijvingen. Op de waardering worden bijdragen van derden die in directe relatie staan met een actief in mindering gebracht.

Investeringen met een economisch nut worden afgeschreven in overeenstemming met de verwachte toekomstige levensduur. De volgende afschrijvingstermijnen gelden voor de hieronder met name genoemde activa:

- 30 jaar voor het pand van het provinciehuis;
- 25 jaar voor nieuwbouw bedrijfsgebouwen;
- Voor onderdelen van de (bedrijfs)gebouwen, waarvoor een kortere gebruiksduur wordt verwacht, wordt de componenten methode toegepast;
- 20 jaar voor isolatie bedrijfsgebouwen;
- 25 jaar voor dienstvaartuigen;
- 15 jaar voor technische installaties in bedrijfsgebouwen;
- 15 jaar voor veiligheidsvoorziening bedrijfsgebouwen;
- 10 jaar voor inrichting (meubilair en inventaris) en bekabeling ICT;
- 10 jaar voor telefooninstallaties;
- 5 jaar voor transportmiddelen en kantoormachines;
- 3 jaar voor communicatiemiddelen, automatiseringsapparatuur en -programmatuur (ICT-middelen);
- geen afschrijving op (onder)gronden en terreinen en kunstvoorwerpen met een cultuurhistorische waarde.

Voor investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut, worden de volgende afschrijvingstermijnen gehanteerd:

- 40 jaar voor vaarwegen, recreatieobjecten en landschapszorg;
- 30 jaar voor wegen en fietspaden.

Voor immateriële vaste activa gelden de volgende afschrijvingstermijnen:

- 5 jaar voor kosten van onderzoek en ontwikkeling gemaakt in de voorbereidingsfase;
- Kosten voor het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio worden niet geactiveerd;
- Bijdragen aan activa in eigendom van derden worden conform de in deze tabel voor de soortgelijke materiële vaste activa geldende termijnen afgeschreven. Op basis van de nota materiële vaste activa vanuit het BBV per december 2017 mogen de afschrijvingstermijnen van de provincie niet langer zijn dan de afschrijvingstermijnen die de ontvangende derde partij hanteert.

Waarderingsbeleid Grond-voor-Grond

De aankooprijzen van de aangekochte gronden, die vallen binnen het Natuurnetwerk Nederland, wordt afgewaardeerd naar een reële prijs voor natuurwaarde en als zodanig op de balans gezet. Aankopen die buiten de begrenzing vallen worden voor de aanschafprijs op de balans gezet. Het verschil tussen de opbrengsten uit verkoop van de grond minus risicofactor, minus boekwaarde verkochte grond en minus verkoopkosten is in de begroting opgenomen als dekkingmiddel voor de realisatie van de Natuurnetwerk Nederland doelstelling.

Financiële vaste activa

- De financiële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs. Deelnemingen worden tegen de marktwaarde gewaardeerd indien de marktwaarde lager is dan de verkrijgingsprijs;
- Geen afschrijving op deelnemingen.

Met betrekking tot de afschrijvingen hanteert de provincie op dit moment de - meest voor de hand liggende - lineaire systematiek.

Vlottende activa

Onder de vlottende activa worden afzonderlijk opgenomen de voorraden, de uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar, de liquide middelen en de overlopende activa.

Conform het BBV zijn de vlottende activa gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Waarbij de verkrijgingsprijs de inkooprijzen de bijkomende kosten omvat. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

Voor in erfpacht uitgegeven gronden geldt de uitgifteprijs van de eerste uitgifte als verkrijgingsprijs. Voor niet in exploitatie genomen gronden geldt dat deze worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs waarbij de boekwaarde met eventuele voorziening wegens een lagere marktwaarde wordt verrekend. Eventuele voorzieningen wegens oninbaarheid worden met de boekwaarde van leningen en vorderingen verrekend.

Passiva

Ook de passiva worden onderscheiden in vaste en vlottende passiva. Onder de vaste passiva worden afzonderlijk opgenomen het eigen vermogen, de voorzieningen en de vaste schulden, met een rentetypische looptijd van één jaar of langer. Onder de vlottende passiva worden afzonderlijk opgenomen de netto-vlottende schulden, met een rentetypische looptijd korter dan één jaar en de overlopende passiva.

Reserves, vaste schulden en de vlottende passiva

Deze balansposten zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. De onttrekkingen aan de reserves worden gebaseerd op de omvang van de werkelijk gemaakt kosten van het betreffende doel indien dit conform het besluit van de Provinciale Staten is. Hierdoor wijkt de werkelijke onttrekking af van de begrote onttrekkingen.

Vorzieningen

De waardering vindt plaats tegen de nominale waarde met uitzondering van de voorziening dubieuze debiteuren. Voor het treffen en het op peil houden van de voorziening dubieuze debiteuren dient een groepsgewijze beoordeling plaats te vinden van betreffende vorderingen kleiner dan € 0,05 mln en een individuele beoordeling voor vorderingen groter dan € 0,05 mln.

Voor eventuele risico's ter zake van gegarandeerde geldleningen zijn geen voorzieningen getroffen. Hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing.

Subsidieverplichtingen

In 2018 heeft de provincie een start gemaakt met het harmoniseren van de administratieve verwerking van verstrekte subsidies. In januari 2019 is een handreiking van de commissie BBV verschenen waarin wordt aangegeven op welke wijze de administratieve verwerking van subsidieverplichtingen met ingang van 2019 moet plaatsvinden. In 2019 zal de provincie deze harmonisering verder vormgeven en laten aansluiten op genoemde handreiking van de commissie BBV.

8. Balans

Activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Balans per 31-12-2019
Vaste activa		
<i>Immateriële vaste activa</i>		
Kosten onderzoek en ontwikkeling activa	14.150	14.651
Bijdrage aan activa in eigendom van derden	75.572	87.813
Subtotaal	89.722	102.464
<i>Materiële vaste activa</i>		
Investerings met economisch nut	122.122	125.221
Investerings met maatschappelijk nut	922.471	1.076.243
Subtotaal	1.044.593	1.201.464
<i>Financiële vaste activa</i>		
Deelnemingen	41.425	42.552
Overige verbonden partijen	1.916	1.916
Overige uitzettingen looptijd > = 1 jaar	4.639	8.394
Subtotaal	47.980	52.862
Vaste activa	1.182.296	1.356.789
Vlottende activa		
<i>Voorraden</i>		
Onderhanden werk voorraden	17.078	17.898
Subtotaal	17.078	17.898
<i>Uitzetting met een rentetypische looptijd < 1 jaar</i>		
Vordering op openbare lichamen	109.853	119.833
Verstrekte kredietleningen	0	0
Overige vorderingen	2.379	2.699
Overige uitzettingen	0	0
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met looptijd < 1 jaar	97.966	67.394
Subtotaal	210.198	189.926
<i>Liquide middelen</i>		
Kassaldi	0	0
Bank saldi	108.084	103.918
Subtotaal	108.084	103.918
<i>Overlopende activa</i>		
Vooruitbetaalde bedragen	14.044	18.985
Nog te ontvangen bedragen op uitkeringsoverheden met specifiek bestedingsdoel	8.457	5.886
Overige overlopende activa	35.994	48.432
Subtotaal	58.496	73.303
Vlottende activa	393.856	385.045
TOTAAL GENERAAL ACTIVA	1.576.153	1.741.834

Passiva (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Balans per 31-12-2019
Vaste passiva		
<i>Eigen vermogen</i>		
Algemene reserve	80.780	92.794
Bestemmingsreserve	715.661	717.466
Nog te bestemmen resultaat lopend jaar	12.937	21.095
Subtotaal	809.378	831.354
<i>Vaste schulden, rentetypische looptijd van één jaar of langer</i>		
Binnenlandse bank en	367.395	483.728
Subtotaal	367.395	483.728
<i>Voorzieningen (exclusief voorzieningen dubieuze debiteuren)</i>		
Voor geschatte onzekere verplichtingen en verliezen	34.220	39.403
Subtotaal	34.220	39.403
Totaal Vaste passiva	1.210.993	1.354.485
Vlottende passiva		
<i>Overlopende passiva</i>		
Nog te betalen kosten	179.780	157.983
Overige vooruit ontvangen bedragen	916	1.567
Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel	134.921	129.565
Subtotaal	315.617	289.116
<i>Vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar</i>		
Overige schulden	49.542	98.233
Subtotaal	49.542	98.233
Totaal Vlottende passiva	365.159	387.349
TOTAAL GENERAAL PASSIVA	1.576.153	1.741.834

Mutatie activa (bedragen x € 1.000)	
Immateriële vaste activa	12.742
Materiële vaste activa	156.869
Financiële vaste activa	4.881
Voorraden	820
Uitzetting met een rentetypische looptijd < 1 jaar	-20.273
Liquide middelen	-4.166
Overlopende activa	14.808
Totale mutatie	165.682

Mutatie passiva (bedragen x € 1.000)	
Eigen vermogen	21.976
Voorzieningen (exclusief voorzieningen dubieuze debiteuren)	5.183
Vaste schulden, rentetypische looptijd van één jaar of langer	116.333
Vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar	48.691
Overlopende passiva	-26.501
Totale mutatie	165.682

8.1 Vaste activa

Ter toelichting zijn specificaties samengesteld voor de immateriële, materiële en financiële vaste activa. Onder de specificaties zijn toelichtingen opgenomen.

Immateriële vaste activa

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Investerings	Bijdragen derden	Afschrijvingen	Afgerekend	Balans per 31-12-2019
Kosten onderzoek en ontwikkeling activa	14.150	2.987	0	2.486	0	14.651
Bijdrage aan activa in eigendom van derden	75.572	21.673	0	9.432	0	87.813
Totaal	89.722	24.660	0	11.918	0	102.464

Kosten onderzoek en ontwikkeling activa

In totaal is er voor onderzoek en ontwikkeling activa voor € 3 mln gerealiseerd. Met betrekking tot gereed gemelde projecten is € 1 mln geactiveerd. Dit bedrag bestaat voor € 0,5 mln uit wegeprojecten en voor € 0,5 mln uit vaarwegprojecten.

Bijdragen aan activa in eigendom van derden

In totaal is er voor bijdragen in activa van derden voor € 21,7 mln gerealiseerd. De investeringen bedragen € 12,1 mln. Dit betreft voornamelijk bijdrage Leiden West ad € 6,5 mln, fietspad267 ad € 1,9 mln, fietspad508 ad € 0,9 mln en fietspad227 ad € 0,9 mln.

Materiële vaste activa

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Investerings	Bijdragen derden	Afschrijvingen	Afgerekend	Balans per 31-12-2019
Investerings met economisch nut						
Overige duurzame bedrijfsmiddelen	16.305	7.478	0	5.691	0	18.092
Gebouwen	64.826	6.885	0	4.484	0	67.227
Gronden en terreinen	34.026	0	0	0	0	34.026
Vervoersmiddelen	720	0	0	220	0	500
Machines, apparaten en installaties	6.245	43	0	913	0	5.375
Subtotaal	122.122	14.406	0	11.307	0	125.221
Investerings met maatschappelijk nut						
Grond, water- en wegenbouw kundigewerk en	922.471	279.966	74.227	51.966	0	1.076.243
Subtotaal	922.471	279.966	74.227	51.966	0	1.076.243
Totaal	1.044.593	294.372	74.227	63.273	0	1.201.464

Investerings met economisch nut

In totaal is voor investeringen met economisch nut aan investeringen en projecten in ontwikkeling voor € 14,4 mln gerealiseerd. Van de investeringen ad € 14,4 mln is € 12,2 mln geactiveerd. Het verschil ad € 2,2 mln betreft nog niet afgeronde projecten. Onderstaande toelichtingen hebben betrekking op de geactiveerde investeringen in 2019.

Overige duurzame bedrijfsmiddelen

De investeringen in overige duurzame bedrijfsmiddelen bedragen € 7,6 mln en betreffen hoofdzakelijk automatisering en digitalisering ad € 7,2 mln.

Gebouwen

De investeringen in gebouwen bedragen € 3,5 mln en betreffen met name investeringen in het provinciehuis in verband met renovatie van het bestuursgebouw en verplaatsing van de receptie en de Statenzaal.

Machines, apparaten en installaties

De investeringen in machines, apparaten en installaties bedragen € 1,1 mln en betreffen onder andere liftinstallaties en klimaatinstallaties.

Investerings met maatschappelijk nut

Grond, water- en wegenbouwkundige werken

In totaal is voor grond, water- en wegenbouwkundigewerk enaan investeringen en projecten in ontwikkeling voor € 204,6 mln (verminderd met investeringsbijdragen van derden) gerealiseerd. Van de investeringen ad € 278,8 mln is € 95 mln in 2019 geactiveerd. Tegenover deze geactiveerde investering staat een investeringsbijdrage van derden van € 8,2 mln. Het verschil tussen € 278,8 mln en het geactiveerde bedrag ad € 95 mln betreft nog niet afgeronde projecten (investeringen en projecten in ontwikkeling). Onderstaande toelichtingen hebben betrekking op de belangrijkste geactiveerde investeringen in 2019 met de bijbehorende van derden ontvangen bijdragen.

Wegen

De investeringen in provinciale wegen bedragen € 27,2 mln. Dit betreft de investering in de N222 ad € 23,7 mln en de N209 geluidsscherm Kruisweg ad € 3,5 mln. Aan investeringsbijdragen is € 3,5 mln ontvangen voor de N222 en € 1,1 mln voor N209 geluidsscherm Kruisweg.

Openbaar vervoer

De investeringen in openbaar vervoer bedragen € 6 mln en betreffen HOV Gouda-Schoonhoven ad € 2,9 mln, HOV Alphen-Schiphol ad € 0,9 mln, HOV Leiden CS-Zoetermeer ad € 0,9 mln en HOV Leiden CS-Leiderdorp ad € 0,9 mln. Aan investeringsbijdragen is € 0,1 mln ontvangen.

Rijwielpaden

De investeringen in rijwielpaden bedragen € 0,6 mln. De belangrijkste investering is fietspad228 ad € 0,4 mln. De investeringsbijdrage ad € 0,4 mln betreft fietspad 228.

Verkeersveiligheid

De investeringen in verkeersveiligheid bedragen € 16 mln. Dit betreft hoofdzakelijk groot onderhoud aan de N222 (€ 3,4 mln), N207 (€ 2,9 mln), N210 (€ 2,2 mln) en N223 (€ 5,5 mln). Aan investeringsbijdragen is € 1,8 mln ontvangen voor groot onderhoud aan de N210 (€ 0,7 mln) en N223 (€ 1,1 mln).

Vaarwegen

De investeringen in vaarwegen bedragen € 45,2 mln. De betreft voornamelijk oeververvangings traject T1.3 ad € 8,5 mln, groot onderhoud bruggen Aarkanaal ad € 5,1 mln, oeververvangings Gouwe ad € 22,8 mln en Merwedekanaal ad € 3,5 mln. De investeringsbijdrage ad € 1,4 mln betreft voornamelijk oeververvangings Gouwe (€ 1,1 mln) en het Merwedekanaal (€ 0,2 mln).

Uitsplitsing voor 2017 en na 2017

Onderstaande tabel geeft inzicht in de investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut die vóór het Begrotingsjaar 2017 zijn gedaan en degene die erna zijn gedaan. Dit in verband met de, conform BBV, verplichte activering van investeringen met een maatschappelijk nut vanaf 1 januari 2017.

Materiële vaste activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Investeringen	Bijdragen derden	Desinvesteringen	Afschrijvingen	Afgerekend	Balans per 31-12-2019
<i>Investerings met maatschappelijk nut, voor 2017</i>							
Grond, water- en wegebouw en undigewerken	612.839	0	0	0	47.455	0	565.384
<i>Investerings met maatschappelijk nut, vanaf 2017</i>							
Grond, water- en wegebouw en undigewerken	309.631	279.966	74.227	0	4.511	0	510.859
Totaal	922.471	279.966	74.227	0	51.966	0	1.076.243

Financiële vaste activa

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Waarvan Voorzieningen per 31-12-2018	Investeringen	Bijdragen derden	Afschrijvingen	Afgerekend	Voorziening	Voorzieningen per 31-12-2019	Balans per 31-12-2019
Deelnemingen	41.425	-4.195	1.127	0	0	0	0	-4.195	42.552
Overige verbonden partijen	1.916	0	0	0	0	0	0	0	1.916
Overige uitzettingen looptijd > = 1 jaar	4.639	-700	3.054	0	0	0	700	0	8.394
Totaal	47.980	-4.895	4.181	0	0	0	700	-4.195	52.862

Voor een overzicht van de voorzieningen op deelnemingen zie de [paragraaf Verbonden Partijen](#).

Deelnemingen

De investeringen in deelnemingen ad € 1,1 mln betreffen stortingen in het aandelenkapitaal van de Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV, ten behoeve van Energiq Energie- en Innovatiefonds BV.

Overige uitzettingen looptijd >= 1 jaar

Deze post bestaat uit geldleningen u/g aan openbare lichamen en uit overige geldleningen u/g. Aan Warmtebedrijf Holding zijn geldleningen verstrekt inclusief opgelopen rente over de hoofdsommen ad € 4,2 mln. De aflossing van geldleningen aan veerbedrijven bedraagt € 0,2 mln. Van geldleningen aan agrarische collectieven is € 0,6 mln afgelost. De aflossing van de voorfinanciering grondverwerving Groenzone Berkel-Pijnacker bedraagt € 0,4 mln.

8.2 Vlottende activa

Ter toelichting zijn specificaties samengesteld voor de voorraden, de uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar, de liquide middelen en de overlopende activa. Onder de verloopoverzichten zijn toelichtingen opgenomen.

Voorraden

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
Onderhanden werk voorraden	17.078	820	17.898
Totaal	17.078	820	17.898

In 2019 is er voor € 9,5 mln grond aangekocht welke is afgewaardeerd voor € 6,8 mln en heeft er een afwaardering van de in 2019 verkochte grond plaatsgevonden van € 1,9 mln.

Uitzetting met rentetypische looptijd < 1 jaar

Vorderingen op openbare lichamen

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
<i>Vordering op openbare lichamen</i>			
Vordering op openbare lichamen	109.853	9.981	119.833
Voorziening dubieuze debiteuren openbare lichamen	0	0	0
Subtotaal	109.853	9.980	119.833
<i>Overige vorderingen</i>			
Debiteuren	2.812	571	3.383
Voorziening dubieuze debiteuren overheden	-433	-251	-684
Subtotaal	2.379	320	2.699
<i>Uitzettingen in 's Rijks schatkist met looptijd < 1 jaar</i>			
Rekeningcourantverhouding met Rijk	97.966	-30.573	67.394
Subtotaal	97.966	-30.573	67.394
Totaal	210.198	-20.273	189.926

Overige vorderingen

De hoogte van de vorderingen is ten opzichte van voorgaande jaren iets toegenomen. Alle vorderingen, waaronder het provinciefonds, de opcenten motorrijtuigenbelasting, de BTW aangiften en de notarisafrekeningen lopen via de debiteurenadministratie.

In het overzicht zijn de vorderingen onderverdeeld naar Publiekrechtelijke lichamen / overheid en Niet-Publiekrechtelijke lichamen / Particulier weergegeven.

Vorderingen op publiekrechtelijke lichamen / overheid

Vorderingen op openbare lichamen

Publiekrechtelijke lichamen/Overheid Dienstjaar (bedragen x € 1.000)	Stand per 01-01-2019	Rel. Aandeel	Mutaties 2018	Stand per 31-12-2019	Rel. Aandeel
2018	6.466	100%	-6.465	2	0,03%
2019	0	0%	7.167	7.167	99,97%
Totaal	6.466	100%	702	7.169	100%

In bovengenoemde tabel is gerekend met alleen de stand van de daadwerkelijke openstaande vorderingen ad € 7,2 mln per 31 december 2019. Het verschil tussen de daadwerkelijk estand van de openstaande vorderingen ad € 7,2 mln en de stand in de tabel uitzettingen met rentetypische looptijd < 1 jaar per 31-12-2019 ad € 119,8 mln bestaat uit de opcentenmotorrijtuigenbelasting (MRB) € 29,8 mln en BTW compensatiefonds (BCF) ad € 82,8 mln. Het bedrag van de MRB is eind januari 2020 ontvangen.

Per ultimo 2019 staat aan vorderingen een bedrag open van € 7,2 mln. Bijna het volledige bedrag heeft betrekking op vorderingen van 2019. Hiervan is € 6 mln gefactureerd in december 2019.

Overige vorderingen

Publiekrechtelijke lichamen/Particulier Dienstjaar (bedragen x € 1.000)	Stand per 01-01-2019	Rel. Aandeel	Mutaties 2018	Stand per 31-12-2019	Rel. Aandeel
2011	67	2,37%	-1	66	1,94%
2014	32	1,13%	0	32	0,94%
2015	260	9,24%	-1	259	7,65%
2016	457	16,25%	-2	455	13,45%
2017	390	13,85%	-388	2	0,05%
2018	1.607	57,15%	-1.262	345	10,19%
2019	0	0%	2.225	2.225	65,78%
Totaal	2.812	100,00%	517	3.383	100,00%

Per ultimo 2019 staat aan vorderingen open een bedrag van € 3,3 mln. Van het op staande bedrag heeft € 1,1 mln betrekking op vorderingen uit 2018 en eerder. Het resterende bedrag van € 2,2 mln heeft betrekking op vorderingen van 2019. Hiervan is € 1,1 mln gefactureerd in december 2019.

Het op staande bedrag van € 3,3 mln heeft betrekking op vorderingen in verband met vorderingen uit overeenkomst, subsidie -orderingen, dwangsommen, belastingaanslagen, zoals aanslagen leges WABO en Wet Natuurbescherming, aanslagen Grondwaterheffing en Precario, overige vorderingen, zoals huren en pachten, detacheringen, schades en doorbelastingen.

Bij de bepaling van de per ultimo benodigde stand van de voorziening Dubieuze Debiteuren voor zowel de vorderingen op publiekrechtelijke lichamen / overheid als voor de niet-publiekrechtelijke lichamen / particulier is voor de kleine vorderingen de dynamische methode en voor vorderingen > € 50.000 de statische methode gevolgd.

De voorziening dubieuze debiteuren is met € 0,25 mln toegenomen tot € 0,68 mln volgens onderstaande specificatie:

Voorziening dubieuze debiteuren (bedragen x € 1.000)	
Stand voorziening per 1 januari 2019 is:	433
Toevoegingen:	
• Dotaties	366
Onttrekkingen:	
• Vrijval voorziening	-93
• Afboeking	-22
Subtotaal	115
Stand voorziening per 31-12-2019	684

De toename komt voornamelijk door nog niet afgeronde faillissementen.

Vordering per ultimo/soort debiteur	Civiel particulier	Civiel overheid en belastingen particulier
2011 t/m 2012	100%	50%
2013 t/m 2014	75%	37,5%
2015 t/m 2017	50%	25%
2018	25%	12,5%
2019	0%	0%

In bovenstaande overzicht zijn de percentages voor de berekening van de voorziening per soort opgenomen. De reden van de afwijkende percentages tussen civiele vorderingen op particulieren en civiele vorderingen op overheden en belastingen is de mate van risico

Uitzetting met rentetypische looptijd < 1 jaar

Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een looptijd < 1 jaar.

Bijna alle overtollige liquide middelen van de provincie Zuid-Holland moeten worden ondergebracht bij de schatkist. In het begin van 2019 waren de overtollige middelen zo'n € 98 mln, in de loop van 2019 zijn deze middelen uitgeput en is de provincie Zuid-Holland weer gaan lenen (zie langlopende geldleningen). Het geld wat op 31-12-2019 op de rekening-courant bij het Rijk stond is geleend om de piek in de betalingen in januari 2020 op te vangen.

Liquide middelen

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
Bank saldi	108.084	-4.166	103.918
Totaal	108.084	-4.166	103.918

De provincie Zuid-Holland heeft alle bankrekeningen van de huisbankier BNG verplicht gekoppeld aan het stelsel van het schatkistbankieren. Dat betekent dat dagelijks alle saldi worden afgeroomd of aangevuld tot een bedrag van € 100.000.

Desondanks staat er een nog een fors bedrag op de post liquide middelen. Dit saldo bestaat uit het bedrag dat voor het project PMR 750ha op een rekening-courant bij het Groenfonds staat. Deze rekening-courant mag contractueel alleen gebruikt worden voor de betrokkenheid op het PMR-project. Het Groenfonds stelt deze projectmiddelen via het zogenaamde vrijwillig schatkistbankieren bij het Rijk. Indirect staan deze middelen dus ook bij de schatkist.

Drempelbedrag

Op de verplichting voor decentrale overheden hun liquide middelen bij het Rijk te stallen geldt een uitzondering voor liquide middelen tot een bepaald bedrag: het drempelbedrag. Dit bedrag is afhankelijk van het begrotingstotaal en bedraagt voor de provincie Zuid-Holland op basis van de Begroting 2019 € 4,1 mln. Het drempelbedrag is gebaseerd op een gemiddelde per kwartaal, waardoor incidentele uitschieters gedurende het kwartaal kunnen worden opgevangen. In de jaarstukken en kwartaalrapportages dient te worden aangegeven welk bedrag aan liquide middelen gemiddeld in een kwartaal op de rekening-courant is gestald. De provincie Zuid-Holland is in 2019 onder het voor haar geldende drempelbedrag gebleven, zie onderstaande tabel:

Berekeningbenutting drempelbedragsschatkistbankieren (bedragen x € 1.000)				
Verslagjaar				
Drempelbedrag	4.146,34			
	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	120	124	111	114
Ruimte onder het drempelbedrag	4.027	4.022	4.036	4.033
Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag				
Verslagjaar				
Begrotingstotaal verslagjaar	698.172			
Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 mln	500.000			
Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 mln te boven gaat	198.172			
Drempelbedrag	4146,344			
(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen				
	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	10.768	11.271	10.184	10.445
Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	120	124	111	114

Overlopende activa

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
Vooruitbetaalde bedragen	14.044	4.942	18.985
Overige overlopende activa	35.994	12.438	48.432
Nog te ontvangen bedragen op uitkeringsoverheden met specifiek bestedingsdoel	8.457	-2.571	5.886
Totaal	58.496	14.808	73.303

Vooruitbetaalde bedragen

De per 31 december 2019 vooruitbetaalde bedragen worden in 2020 ten laste van de exploitatie geboekt. De belangrijkste vooruitbetaalde bedragen zijn:

(bedragen x € 1 mln)	
Voorschot subsidies	14,5
Onderhoudslicenties 2018	2,9
Huur en servicekosten districtskantoren	1,5
Totaal	18,9

Overige overlopende activa

Het saldo per 31 december 2019 bestaat voornamelijk uit transitorische vorderingen. Deze vorderingen zijn onder te verdelen in:

(bedragen x € 1 mln)	
Aanslagen grondwaterheffing	1,0
Nog te declareren projectkosten aan partners	3,9
Verrekening loonkosten	1,9
Af te schrijven schade	0,8
Brugbediening	0,5
Verkeersregelinstallaties	0,4
Aanslagen precariobelasting	0,8
Subsidieafrekeningen	6,2
Grondverkoop	12,2
Herindeling Vijfheerenlanden	14,5
Overig	1,2
Totaal	48,4

Nog te ontvangen bedragen op uitkering overheden met specifiek bestedingsdoel

Progr.	Nog te ontvangen bedragen op uitkeringen van overheden (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2018	Vermeerderingen	Verminderingen	Saldo per 31-12-2019	Rijk	Mede overheden	EU
1	Luchtkwaliteit	4.123	0	4.123	0	X		
1	Bodemsanering	3.655	1.828	87	5.396	X		
2	Infraprojecten investeringen	409	0	0	409	X	X	
3	Economische Zaken	42	0	31	11			X
4	Europese Netwerken	228	75	233	70	X	X	X
Totaal		8.457	1.903	4.474	5.886			

8.3 Vaste Passiva

Per toelichting zijn specificaties samengesteld voor het eigen vermogen, de reserves, de voorzieningen en de langlopende schulden. Daar waar gesproken wordt over programmareserves betreft het bestemmingsreserves

Eigen Vermogen (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
Algemene reserve	80.780	12.013	92.794
Programmareserves	715.661	1.806	717.466
Nog te bestemmen resultaat lopend jaar	12.937	8.157	21.095
Totaal	809.378	21.976	831.354

8.4 Staat van reserves

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2018	Toevoegingen		Onttrekkingen		Saldo per 31-12-2019
		via resultaat bestemming programma rekening	via resultaat bestemming vorig jaar	via resultaat bestemming programma rekening	via resultaat bestemming vorig jaar	
Algemene reserve	80.780	100.234	12.937	101.158	0	92.794
Programmareserve 1	269.033	130.604	0	158.910	0	240.727
Programmareserve 2	198.780	50.489	0	26.779	0	222.490
Programmareserve 3	147.451	52.420	0	28.995	0	170.875
Programmareserve 4	10.371	3.956	0	5.321	0	9.006
Overzichten, middelen en overhead	90.026	69.396	0	85.054	0	74.367
Totaal	796.441	407.099	12.937	406.217	0	810.260

Totaaloverzicht beklemming reserves

Onderwerp	Saldo reserve 2020	Juridisch verplicht 2020	Bestuurlijk verplicht 2020	Niet verplicht 2020
Algemene reserve	92.794	0	30.000	62.794
Programmareserve 1	240.727	30.285	209.658	783
Programmareserve 2	222.490	129.647	82.079	10.764
Programmareserve 3	170.875	52.398	113.456	5.019
Programmareserve 4	9.006	6.156	2.600	250
Overzichten, middelen en overhead	74.367	0	69.865	4.502
Totaal	810.260	218.486	507.658	84.112

Reserves uitgesplitst naar doel

In onderstaand overzicht is voor alle reserves inzichtelijk gemaakt welke toevoegingen en onttrekkingen er hebben plaatsgevonden. Hierbij is ook aangegeven bij welk doel deze toevoegingen en onttrekkingen zijn verantwoord.

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Algemene reserve				
Algemene reserve	5-1	100.234	101.158	-924
Programmareserve 1				
Groene ambities	1-2	1.764	630	1.133
Groene ambities	1-3	1.260	6.528	-5.268
Groene ambities	1-4	3.372	42.981	-39.609
Groene ambities	1-5	0	3.614	-3.614
Groene ambities	3-4	509	0	509
Sanering glastuinbouw	1-5	0	244	-244
Luchtkwaliteit (NSL)	1-6	0	-886	886
Luchtkwaliteit (NSL)	5-1	0	1.479	-1.479
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	1-4	796	0	796
Vlietland	1-3	0	144	-144
Decentralisatieakkoord natuur	1-2	0	1.500	-1.500
Decentralisatieakkoord natuur	1-3	0	-920	920
Decentralisatieakkoord natuur	1-4	0	65.643	-65.643
Apparaatslasten DLG	5-1	3.250	3.398	-148
Natuurcompensatie	1-4	0	1.055	-1.055
Milieuaspecten omgevingbeleid	1-6	0	159	-159
Milieuaspecten omgevingbeleid	5-1	0	192	-192
Reserve UPG 40	1-2	438	30	408
Reserve UPG 40	1-3	292	430	-138
Reserve UPG 40	1-4	397	655	-257
Reserve UPG 40	1-5	1.063	1.365	-302
Reserve Ontwikkelopgave natuur	1-4	6.828	16.296	-9.468
NatuurNetwerk Nederland	1-3	0	-203	203
NatuurNetwerk Nederland	1-4	94.667	2.846	91.821
Risicoreservering Grevelingen	1-2	5.000	0	5.000
Kosten/risico bestuursdwang OD's	5-1	0	421	-421
Omgevingsveiligheid	1-6	10.264	9.436	828
IODS	1-4	705	393	312
IODS	2-1	0	1.000	-1.000

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Zandmotor	1-1	0	88	-88
Frictiekosten RUD	1-6	0	395	-395
Programmareserve 2				
1%-regeling Kunst	5-1	0	172	-172
Egalisatiereserve expl proj PZI	2-1	5.540	1.240	4.300
Egalisatiereserve expl proj PZI	5-1	0	17.500	-17.500
Bereikbaarheid	2-1	14.747	3.812	10.935
Mobiliteit	2-1	1.929	-244	2.173
Mobiliteit	2-2	11.754	2.702	9.052
Risicoreserve Revolverend Verenfonds	2-2	1.200	0	1.200
Egalisatiereserve beheer & onderhoud	2-1	15.319	0	15.319
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	2-1	0	1.103	-1.103
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	3-6	0	495	-495
Programmareserve 3				
MJP Bodem, ondergrond en grondwater	1-1	500	0	500
MJP Bodem, ondergrond en grondwater	1-4	0	1.888	-1.888
MJP Bodem, ondergrond en grondwater	3-7	3.591	5.727	-2.137
Bedrijventerreinen	3-1	0	202	-202
Bedrijventerreinen	3-5	0	-2.935	2.935
Alt.locatie Hoek sche Waard	3-5	0	1.260	-1.260
Mitigatie/Energie	3-2	2.300	1.600	700
Mitigatie/Energie	5-1	0	100	-100
Overcommitting OP-West	5-1	0	1.405	-1.405
Interreg-cofinanciering EFRO	3-1	400	3.650	-3.250
Greendeal Zonnepanelen-asbest	3-2	0	113	-113
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	1-1	0	21	-21
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	1-4	0	89	-89
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	3-3	0	1.244	-1.244
Regionale netwerken topsectoren	3-1	773	590	183
Risicoreserve Energiefonds	3-2	23.675	0	23.675
Versterking economie	3-1	7.100	3.128	3.972
Versterking economie	3-2	0	93	-93
Versterking economie	3-5	650	500	150
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	3-1	6.831	3.643	3.188
Implementatie Omgevingswet	3-3	0	1.097	-1.097
Opstellen integrale onderzoeksagenda	3-3	300	138	162

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Regionale gebiedsgerichte projecten	3-3	200	0	200
Regionale gebiedsgerichte projecten	4-1	0	2.376	-2.376
Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	3-2	2.700	2.037	663
Risicoreserve Regmed XB	3-1	1.200	375	825
Verduurzaming Industrie	3-2	2.200	0	2.200
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	3-5	0	500	-500
IRP Goeree-Overflakkee	1-2	0	74	-74
IRP Goeree-Overflakkee	3-3	0	80	-80
Programmareserve 4				
Restauratie&herbestemming monumenten	3-6	3.956	5.321	-1.365
Overzichten, middelen en overhead				
Groot onderhoud MJOP gebouwen	5-1	0	2.473	-2.473
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	5-1	0	76.582	-76.582
Alertheidsbudget	5-1	0	2.700	-2.700
Reserve Nazorg stortplaatsen	3-7	0	1.315	-1.315
Reserve Vitaliteit	Overhead	0	42	-42
Begrotingssaldo 2024-2031	5-1	69.354	0	69.354
Frictiekosten algemeen	1-3	0	77	-77
Frictiekosten algemeen	5-1	0	282	-282
Egal.k aplastNota IWA Bedrijfsvoer.	5-1	0	1.483	-1.483
Jonge ambtenaren	Overhead	42	6	36
Kickstart	Overhead	0	92	-92
Eindtotaal		407.098	406.217	882

Algemene reserve

De algemene reserve is in 2019 persaldo met € 12 mln toegenomen. Hieronder is verloop van de algemene reserve in 2019 weergegeven:

Verloop Algemene reserve (bedragen x € 1 mln)	
Saldo op 31-12-2018	80,8
Mutaties eerdere begrotingen	-0,9
Mutaties Voorjaarsnota 2019 afwikkeling Jaarrekening 2018	
* Rekeningresultaat 2018	12,9
* Bek lemmingrekeningresultaat 2018	-13,1
	-0,2
Mutaties Voorjaarsnota 2019	
* Exogene ontwikkelingen	0,9
* Overige ontwikkelingen	-6,9
Totaal bestemd bij Voorjaarsnota 2019	-6,0
Mutaties Najaarsnota 2019	
* Exogene ontwikkelingen	-10,7
* Overige ontwikkelingen	29,9
Totaal bestemd bij Najaarsnota 2019	19,2
Stand 31-12-2019	92,8
Beoogd weerstandsvermogen	-30,0
Vrij besteedbaar deel Algemene reserve	62,8

Per ultimo 2019 is de stand van de algemene reserve € 92,8 mln. Bij de vaststelling van de Beleidsnota Risicomanagement en weerstandsvermogen is de minimale omvang van de algemene reserve genormeerd op € 30 mln. Het deel van de algemene reserve dat het minimumbedrag te boven gaat, is voor Provinciale Staten vrij besteedbaar.

Toelichting op de reserves

Algemene reserve

(bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2019
Algemene reserve	80.780	113.171	101.158	92.794
Totaal	80.780	113.171	101.158	92.794

Overzicht beklemming algemene reserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2019	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Algemene reserve	92.794	0	30.000	62.794
Totaal	92.794	0	30.000	62.794

Toelichting algemene reserve

Onderwerp:	Algemene reserve
Inhoud en doel	Het opvangen van risico's en tegenvallers.
Functie	Buffer
Voeding	Risico reserveringen, historisch gerealiseerde rekeningresultaten
Besluitvorming/instellingsjaar	Niet van toepassing.
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Binnen de begroting, voorjaars- en najaarsnota zijn voorstellen ingediend ten bate of ten laste van de Algemene Reserve. Dit heeft in 2019 geleid tot een netto toename van € 12 mln.
Toelichting bek lemdheid	Minimaal aan te houden weerstandsvermogen bedraagt € 30 mln en wordt gezien als bestuurlijk verplicht.

Programmareserve 1

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2019
Groene ambities	67.254	6.904	53.751	20.407
Sanering glastuinbouw	351	0	244	107
Luchtkwaliteit (NSL)	2.955	0	593	2.361
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	10.976	796	0	11.772
Vlietland	334	0	144	189
Decentralisatieakkoord natuur	67.143	0	66.223	920
Apparaatslasten DLG	465	3.250	3.398	318
Natuurcompensatie	1.351	0	1.055	296

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12- 2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12- 2019
Ontw.persp.Grevelingen/Volkerak-Zoom	10.000	0	0	10.000
Milieuaspecten omgevingbeleid	978	0	351	627
Reserve UPG 40	10.490	2.190	2.480	10.200
Reserve Ontwikkelopgave natuur	82.401	6.828	16.296	72.933
NatuurNetwerk Nederland	0	94.667	2.643	92.024
Risicoreservering Grevelingen	0	5.000	0	5.000
Kosten/risico bestuursdwang OD's	421	0	421	0
Omgevingsveiligheid	5.795	10.264	9.436	6.622
IODS	5.390	705	1.393	4.702
Zandmotor	1.586	0	88	1.498
Friciekosten RUD	1.146	0	395	751
Totaal	269.033	130.604	158.910	240.727

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2019	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Groene ambities	20.407	11.186	9.221	0
Sanering glastuinbouw	107	0	0	107
Luchtkwaliteit (NSL)	2.361	2.000	0	361
Beheerplannen Natura 2000 / PAS	11.772	1.831	9.941	0
Vlietland	189	46	143	0
Decentralisatieakkoord natuur	920	920	0	0
Apparaatslasten DLG	318	0	318	0
Natuurcompensatie	296	291	0	5
Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom	10.000	0	10.000	0
Milieuaspecten omgevingsbeleid	627	0	523	104
UPG 40	10.200	2.289	7.911	0
Ontwikkelopgave Natuur	72.933	5.680	67.253	0
NatuurNetwerk Nederland	92.023	4.866	87.157	0
Risicoreservering Grevelingen	5.000	0	5.000	0
Kosten / risico bestuursdwang OD's	0	0	0	0
Omgevingsveiligheid	6.622	0	6.622	0
IODS	4.702	1.096	3.606	0
Zandmotor	1.498	80	1.418	0
Friciekosten RUD	751	0	545	206
Totaal	240.726	30.285	209.658	783

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Groene ambities
Inhoud en doel	Het onderdeel Groene ambities binnen programmareserve 1 is bestemd voor het provinciale aandeel in het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget 50% en financiële ruimte 50%
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2007
Looptijd	2038
Toelichting onttrekkingen	<p>In totaal wordt € 53,8 mln onttrokken aan de reserve voor de dekking van lasten voor diverse activiteiten. Dat betreft onder andere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Middelen onttrokken om te storten in de reserve NatuurNetwerk Nederland € 34,2 mln, • Realisatie, ontwikkeling en beheer recreatievoorzieningen € 6,5 mln (waarvan Recreatievoorzieningen € 2,4 mln, Recreatiegebieden € 1,5 mln, Landschapstafels € 1,5 mln, Routenetwerken € 1,1 mln), • Weidevogel maatregelen € 7,7 mln (waarvan motie 725 'Winst voor weidevogels' € 0,6 mln en weidevogelkerngebieden € 7,1 mln), • Biodiversiteit € 1,3 mln (waarvan € 1,1 mln voor Faunabeheer/Faunafonds en € 0,2 mln algemeen), • Landbouw € 3,6 mln (waarvan € 2,2 mln oude ILG-subsidieregelingen, € 1,2 mln landbouwbeleid, Groene Cirkels en algemeen, € 0,2 mln voedsel/families/jong leren eten), • Overige € 0,5 mln.
Toelichting toevoegingen	<p>In totaal wordt € 7 mln gestort in de reserve. Dat betreft onder andere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • € 1,8 mln aan ontvangen rijksmiddelen voor KlimaatSlimme Landbouw en de Regiodeal Bodemdaling, • € 1,8 mln niet aangewende middelen uit 2018 op diverse onderdelen gestort in de reserve (bek lemddeel van de Jaarrekening 2018), • € 2,6 mln vrijval van een opgehevenreserve (€ 1,6 mln) en overboeking uit een andere reserve (€ 1 mln), • € 0,7 mln vrijvallende frictiekosten, • € 0,1 mln diverse kleine posten.
Toelichting bek lemdheid	<p>Van het saldo van de reserve Groene Ambities is € 11,2 mln juridisch verplicht. Daarnaast is deze reserve voor € 9,2 mln bestuurlijk verplicht.</p> <p>In het deel bestuurlijk everplichting is de dekking opgenomen voor een verplichting voor Langsingeland van € 0,8 mln en € 0,7 mln verwerving en bijkomende kosten in het kader van de aanleg de groenzone die nog niet in de begroting verwerkt zijn. De afkoop van het beheer in het kader van overdracht van recreatiegebieden is opgenomen onder bestuurlijk everplichtingen m.u.v. de Nieuwe Dordtse Biesbosch. Deze laatste moet nog in de begroting verwerkt worden</p>

Onderwerp:	Sanering glastuinbouw
Inhoud en doel	De programmareserve wordt aangewend voor planschades en saneringsactiviteiten verspreid liggende glastuinbouw.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte en programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2004
Looptijd	2019

Toelichting onttrekkingen	Er is conform de geplande uitgaven van de onderliggende subsidiedossiers, € 0,2 mln aan de reserve onttrokken.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting belemmering	De eindstand 2019 kent geen verplichtingen meer. Het restant is niet langer nodig.

Onderwerp:	Luchtkwaliteit (NSL)
Inhoud en doel	De reserve wordt ingezet voor projecten ter verbetering van de luchtkwaliteit waardoor het mogelijk is te blijven voldoen aan de grenswaarden en daarmee ruimtelijke ontwikkeling mogelijk te maken. Deze projecten maken onder andere onderdeel uit van het (nieuwe) provinciale actieprogramma Luchtkwaliteit en het programma Integrale Aanpak Binnenvaart, gericht op verduurzaming van de binnenvaartketen. Ook het provinciale aandeel van het project CLINSH wordt gedekt uit deze reserve.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2011
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Conform het besluit in de Najaarsnota 2011 valt € 1,5 mln vrij ter dekking van de in het coalitieakkoord afgesproken intensivering. Voor CLINSH is € 0,3 mln onttrokken aan de reserve. De toegekende subsidies voor de Coolport en de Waterbus (Aquabus) zijn lager uitgevallen dan beschikbaar. Het voordeel op de exploitatie van € 1,2 mln is met de reserve verrekend door een correctie op de onttrekking (negatieve onttrekking).
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting belemmering	In de reserve is € 1,3 mln juridisch belemmerd voor CLINSH en € 0,7 mln voor het akkoord SLA, dat op 13 januari 2020 samen met 36 gemeenten en 9 provincies is ondertekend. Het onbelemmerde deel van de reserve van € 0,4 mln kan worden ingezet voor laaginfrastructuur zero-emissie i.h.k.v. luchtkwaliteit.

Onderwerp:	Beheerplannen Natura 2000 / PAS
Inhoud en doel	Doel is het belemmeren van activiteiten, namelijk in het kader van Natura 2000 de uitvoering van de (met elk aarsamenhangende) beheersplannen en -maatregelen Programmatische Aanpak Stikstof. Conform de Decembercirculaire 2014 zijn er middelen vanuit het Rijk beschikbaar gesteld voor dit doel.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	De niet aangewende middelen uit 2018 van € 0,8 mln zijn gestort in de reserve (belemmerde deel van de Jaarrekening 2018).
Toelichting belemmering	In deze wet is opgenomen dat Gedeputeerde Staten verantwoordelijk zijn voor het treffen van (instandhoudings) maatregelen die zijn vastgelegd in de Natura 2000 beheerplannen. Op grond van die wettelijke taak zijn alle middelen bestuurlijk belemmerd.

	<p>Vanaf 2022 zullen voor de tweede PAS-periode nieuwe verplichtingen worden vastgelegd en verwerkt in de begroting.</p> <p>In de periode 2020-2024 zullen diverse tussenevaluaties plaatsvinden en zullen de Natura 2000 beheerplannen voor de tweede en derde beheerplanperiode worden vastgesteld.</p>
--	---

Onderwerp:	Vlietland
Inhoud en doel	Deze programmareserve is bedoeld voor het financieren van de (proces)kosten van het project Vlietland / Meeslouwerplas.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalige OVP Vlietland
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	Er is € 0,1 mln onttrokken voor activiteiten in de Vlietlanden.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	<p>Het saldo van de reserve Vlietland per 31-12-2019 is voor € 0,2 mln programmatisch bek lemd (reeds in de meerjaren programmering opgenomen).</p> <p>Na 2021 is nog geen concrete planning opgenomen. Met de exploitant zijn afspraken gemaakt tdie de reserve volledig bestuurlijk bek lemme.</p>

Onderwerp:	Decentralisatieakkoord natuur
Inhoud en doel	In 2011 is een akkoord gesloten tussen Rijk en provincies over de decentralisatie van het natuurbeleid. Hierbij zijn afspraken gemaakt tover de afwikkeling ILG, realisatie herijk teEHS en het natuurbeheer. Voor de uitvoering van dit akkoord ontvangt de provincie via het provinciefonds middelen (integratie-uitk eringnatuur). Via deze reserve worden deze middelen bestemd voor de uitvoering van het natuurakkoord en de aanvullend daarop gemaakt teafspraken met het Rijk en in IPO-verband.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarstukken 2013
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	In totaal is € 66,2 mln onttrokken aan de reserve. Daarvan heeft € 1,5 mln betrekking op een bijdrage aan de bochtafsnijding Delftse Schie en € 65,6 mln betrekking op een storting in de reserve NatuurNetwerk Nederland. Dit laatste is in het Kaderbesluit Groen (KBG) 2018 voorgesteld en in de Begroting 2019 verwerkt. Tenslotte is er een correctie op een eerdere onttrekking als gevolg van een lagere subsidievestiging.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Het restsaldo op de reserve Decentralisatieakkoord natuur dient te worden behouden voor een doorgeschoven subsidieverplichting met betrekking tot de Oranjabonnen - gemeente Rotterdam.

Onderwerp:	Apparaatslasten DLG
Inhoud en doel	Met de reserve Apparaatslasten DLG worden de financiële effecten voor de provincie Zuid-Holland gevolgd die ontstaan als gevolg van de overkomst van de medewerkers van Dienst Landelijk Gebied (DLG). Deze reserve wordt gebruikt om de apparaatslasten te dekken van deze DLG-medewerkers. De reserve wordt gevoed uit de voor dit doel extra ontvangen gelden via het provinciefonds. Deze gelden zijn in de periode tot 2021 onvoldoende zodat een tijdelijke overheveling uit de reserve Groene Ambities nodig is. In verband met de afnemende werkhoeveelheid wordt de formatie van deze voormalige DLG-medewerkers afgebouwd zodat de lasten gaan dalen. De daling vindt vooral plaats in de jaren 2021 en 2022. Naar verwachting is de bijdrage uit het provinciefonds vanaf 2021 voldoende. In 2022 zal het voorgefinancierde bedrag uit de reserve Apparaatslasten DLG worden 'terugbetaald' aan de reserve Groene Ambities.
Functie	Egalisatie
Voeding	Financiële ruimte en deelreserve Groene ambities
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2015
Looptijd	2022
Toelichting omtrekkingen	Er is in 2019 € 3,4 mln conform begroting onttrokken om de apparaatslasten te dekken van de DLG-medewerkers.
Toelichting toevoegingen	Er is in 2019 conform begroting € 3,3 mln toegevoegd vanuit het provinciefonds om de apparaatslasten te dekken van de DLG-medewerkers.
Toelichting beklemming	Deze reserve wordt gebruikt om de loonkosten van de medewerkers die vanuit Dienst Landelijk Gebied (DLG) zijn overgekomen. Er is geen formele beklemming, maar alternatieve inzet van deze middelen kan leiden tot onvoldoende dekking voor de loonkosten van deze groep medewerkers. Verder is deze reserve in het verleden 'voorgefinancierd' met een bijdrage uit de reserve Groene Ambities. Deze voorfinanciering dient uiteindelijk te worden teruggestort in de reserve Groene Ambities.

Onderwerp:	Natuurcompensatie
Inhoud en doel	Als door aanleg van onder meer infrastructuur natuurwaarden verloren gaan dan moeten deze worden gecompenseerd volgens Provinciaal beleid. Dat geldt zowel voor Gedeputeerde Staten als voor andere initiatiefnemers. Compensatiemaatregelen voor herstel van natuurwaarden geschiedt vaak in de vorm van aanleg natuur of natuurbeheer. Reserve Natuurcompensatie dient ter dekking van de op basis van de Subsidieregeling Natuurcompensatie Zuid-Holland vastgestelde compensatiemaatregelen. Veel van deze maatregelen moeten nog gepland worden.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalig reserve NORAH / Voormalig reserve Zuidwestelijke Randweg Gouda-N207 / Natuurcompensatie RijnlandRoute vanuit de programmareserve 2 (Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI) / N210
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2028
Toelichting omtrekkingen	De onttrekking is € 1,1 mln waarvan € 0,1 mln betrekking heeft op natuurcompensatie. De overige € 1 mln heeft betrekking op een terugstorting die gedaan moet worden in de reserve Groene Ambitie. In het verleden is € 1 mln uit de reserve Groene Ambitie gestort in de reserve Natuurcompensatie als dekking voor uitstaande verplichtingen.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemming	De middelen in de reserve Natuurcompensatie zijn noodzakelijk voor de natuurcompensatie onder andere in het kader van de realisatie van de RijnlandRoute.

Onderwerp:	Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom
Inhoud en doel	De provincie voornemens € 10 mln bij te dragen in het door het Rijk en de regio op te richten fonds waaruit het ontwikkelingsperspectief van de ontwerp-Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer wordt gefinancierd. Het gaat daarbij om maatregelen voor herstel van het getij op de Grevelingen en verzilting van het Volkerak-Zoommeer. Dit k omtook de ecologie en economie in het gebied ten goede. Het bestuurlijke overleg hierover en de uitwerking (waaronder de financiering) is nog gaande.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	GS hebben op 3 maart 2015 ingestemd met een bestuursovereenkomst waarin PZH heeft toegezegd € 10 mln bij te dragen aan de maatregelen die nodig zijn voor herstel van beperkt getij op de Grevelingen en het terugbrengen van zout en beperkt getij op het Volkerak-Zoommeer. In de Begroting 2015 was een eenmalig budget van € 10 mln op genomen voor de verbetering van de waterkwaliteit van Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Bij Najaarsnota 2015 is dit budget in programmareserve Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoommeer gestort.

Onderwerp:	Milieuaspecten omgevingsbeleid
Inhoud en doel	Specifiek worden hieruit de jaarlijk semetingen en inspecties gefinancierd die in het kader van de uitvoering van actieplannen Geluid voor provinciale wegen worden uitgevoerd om de mate van geluidreductie vast te stellen. Deze metingen hebben betrekking op de periode 2014-2018. Daarnaast worden middelen gereserveerd voor incidentele projecten op het gebied van (integraal) strategisch milieubeleid, die voortvloeien uit (tussentijds) evaluaties (zoals evaluatie RUD's en beleidsvisie) en herziening van beleid. In 2017 is hier de intensivering van VTH tak enaan toegevoegd.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2016
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	In het kader van Intensivering VTH en activiteiten voor geluid is € 0,2 mln onttrokken. Daarnaast valt € 0,2 mln uit de reserve vrij ten gunste van de algemene reserve (coalitieakkoord).
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Verwacht wordt dat dit jaar in totaal circa € 0,5 mln aan geluidmetingen zal worden besteed. Het saldo van € 0,1 mln is onbeklemd beschikbaar.

Onderwerp:	UPG 40
Inhoud en doel	Met het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is € 40 mln extra toegekend aan het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). De provinciale middelen zijn in de jaren 2016-2019 op de begroting beschikbaar gesteld voor het UPG. De UPG € 40 mln middelen die in een jaar niet worden besteed, wordt op jaareinde aan deze Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord toegevoegd. De middelen blijven daarmee ter beschikking voor het UPG voor de jaren daarna. De reserve maakt het mogelijk om de € 40 mln te kunnen monitoren. Deze middelen worden ingezet voor de Landschapstafels, Groenparticipatie en POP3.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte (€ 40 mln UPG Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	In totaal is € 2,5 mln onttrokken waarvan € 0,4 mln voor de landschapstafels en € 2,1 mln voor landbouw (POP3).
Toelichting toevoegingen	In totaal wordt € 2,2 mln toegevoegd aan de reserve. Daarvan heeft € 0,2 mln betrekking op de landschapstafel en is het gevolg van een looptijdwijziging van een subsidie. € 1,9 mln en € 0,1 mln hebben betrekking op respectievelijk landbouw (POP3) en groenparticipatie en zijn het gevolg van wijzigingen bij diverse subsidie maatregelen.
Toelichting bekendheid	Het saldo van de reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord per 31-12-2019 is voor € 10,2 mln programmatisch bekend (reeds in de meerjaren programmering opgenomen). Met het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is € 40 mln extra toegekend aan het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). Deze middelen worden ingezet voor de Landschapstafels (€ 20 mln) waarbij de provinciale bijdrage is vastgelegd in de Meerjarenprogrammering Groen 2016-2019. Daarnaast worden de middelen ingezet voor Groenparticipatie (€ 5 mln). Het resterende deel (€ 15 mln) dient voornamelijk te worden ingezet ter dekking van de uitgaven van POP3 waarbij de provincie zich samen met de andere provincies heeft gecommitteerd om EU-subsidies, beschikbaar gesteld voor de landbouw, middels verplichte cofinanciering aan te vullen.

Onderwerp:	Ontwikkelopgave Natuur
Inhoud en doel	De opbrengsten van de grondverkoop van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL worden gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur. Met deze opbrengsten kunnen aankopen inrichting van NNN-gebieden worden gefinancierd. Door deze aparte reserve te maken kunnen de grondopbrengsten en de uitgaven ten laste van de grondopbrengsten gevolgd blijven worden. Voorheen zaten deze middelen in de OVP Ontwikkelopgave natuur, maar er is geen basis meer om de OVP te handhaven uit hoofde van het BBV (geen terugbetalingsverplichting). Daarom is het saldo van de OVP vrijgevallen bij Jaarrekening 2016 en gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.
Functie	Spaar
Voeding	Verkoopopbrengsten van Grond voor Gronden
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	In totaal wordt € 16,3 mln onttrokken aan de reserve voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland (waarvan € 0,1 mln voor Deltanatuur, € 7,9 mln voor Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke, € 1,6 mln voor Grondtransactie en overige NNN, € 6,7 mln bijdrage aan de Groene Waterparel).

Toelichting toevoegingen	In totaal wordt € 6,8 mln gestort in de reserve. Dat betreft het saldo van de verkoopopbrengsten van Groene Grond en doorlevering van NNN-gronden.
Toelichting bek lemdheid	<p>Deze reserve bevat de middelen uit de OVP Ontwikkelopgave Natuur die bij Jaarrekening 2016 is vrijgevallen, alsmede de middelen die zijn gerealiseerd met de verkoop van gronden die de provincie heeft ontvangen van DLG/BBL in het kader van het Decentralisatieakkoord Natuur. Deze middelen moeten worden ingezet ten behoeve van de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland.</p> <p>In het Kaderbesluit Groen 2018 (d.d. 15-05-2018) zijn de bijdragen uit Beschikbare middelen (gedecentraliseerde middelen, bestaande provinciale middelen) en uit Grond (verkoop en pacht) t/m 2027 begroot. De middelen uit Grond worden gereserveerd in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.</p>

Onderwerp:	NatuurNetwerk Nederland
Inhoud en doel	Het instellen van één nieuwe reserve (Reserve NatuurNetwerk Nederland) ten behoeve van de NNN middelen met een looptijd tot en met 2027. De reserve wordt gebruikt om het fluctuerende kasritme op te vangen en wordt gevoed door de provinciale middelen welk een enig jaar niet tot uitgaven komen maar wel benodigd zijn voor het programma op een later tijdstip. Door het instellen van deze reserve wordt vermenging met andere middelen, begrotingsdoelen voorkomen.
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de reserves Groene ambities en Decentralisatieakkoord Natuur
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2018
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	In totaal wordt € 2,6 mln onttrokken aan de reserve voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland (waarvan € 1,5 mln voor Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke, € 1,1 mln voor overige NNN).
Toelichting toevoegingen	Er wordt € 94,7 mln gestort in de reserve. Daarmee worden, zoals in het Kaderbesluit Groen (KBG '18) is afgesproken, middelen beschikbaar gesteld voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland.
Toelichting bek lemdheid	<p>De middelen in de reserve NatuurNetwerk Nederland dienen beschikbaar te blijven voor de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland zoals vastgelegd in het Decentralisatieakkoord Natuur.</p> <p>In het Kaderbesluit Groen 2018 (d.d. 15-05-2018) zijn de bijdragen uit Beschikbare middelen (gedecentraliseerde middelen, bestaande provinciale middelen) en uit Grond (verkoop en pacht) t/m 2027 begroot. De Beschikbare middelen (gedecentraliseerde middelen, bestaande provinciale middelen) worden gereserveerd in de reserve NatuurNetwerk Nederland.</p>

Onderwerp:	Risicoreservering Grevelingen
Inhoud en doel	Dekking van mitigerende maatregelen voor natuur en recreatie die nodig zijn bij het terugbrengen van getij op de Grevelingen.
Functie	Buffer
Voeding	Uit de reserve Groene ambities
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2018
Looptijd	2025
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.

Toelichting toevoegingen	Er is € 5 mln gestort ter dekking van de Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer waarvoor de provinciaal € 10 mln heeft gereserveerd in de reserve Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom.
Toelichting bek lemdheid	Met besluit PZH-2016-569526275 hebben GS op 1 oktober 2016, in de aanloop naar de Tweede Kamer behandeling, ingestemd met "het uitspreken van een bereidheid om indien nodig op zoek te gaan naar een extra provinciale bijdrage van € 5 mln, als dekking van mitigerende maatregelen voor natuur en recreatie die nodig zijn bij het terugbrengen van getij op de Grevelingen". Omdat kort daarna bleek dat er vanuit het Rijk geen mogelijkheid was om het dekkingstekort van tussen € 75 en € 95 mln te dichten, zijn deze extra € 5 mln vanuit de PZH (dus bovenop de al toegezegde € 10 mln, in totaal € 15 mln dus) daarna niet meer intern 'geregeld'. Deze mogelijke extra PZH-bijdrage is wel door het Rijk naar de Tweede Kamer gecommuniceerd, als onderdeel van de "mogelijke aanvullende regionale bijdragen van € 7,5 mln waarmee het dekkingstekort in combinatie met het "mogelijk voordeel van vroege marktbetrokkenheid en opimalisatie van het ontwerp (€ 0-€ 20 mln)" wellicht kan worden teruggebracht tot € 75 mln.

Onderwerp:	Kosten / risico bestuursdwang OD's
Inhoud en doel	Dekking van niet voorziene handavingskosten, bijvoorbeeld voor het opleggen van dwangsommen dan wel het uitoefenen van bestuursdwang of het uitvoeren van incidentele onvoorziene toezicht- en handavingsacties. Dit kan ook betrekking hebben op soortgelijke bedrijven. Bij het opleggen van dwangsommen dan wel bestuursdwang zijn veelal extra (juridische) kosten gemoeid. De looptijd is doorlopend, maar het veld is numeriek, daarom is gekozen voor 9999.
Functie	Egalisatie
Voeding	Baten opgelegde dwangsommen (of gedeelte daarvan)
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2013
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Het saldo van € 0,4 mln is ten gunste van de algemene reserve vrijgevallen (coalitieakkoord).
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Omgevingsveiligheid
Inhoud en doel	De provincie Zuid-Holland voert namens alle decentrale overheden in Nederland het secretariaat voor de Impuls Omgevingsveiligheid (IOV). Dit is het landelijk programma waarbij het structureel vergroten en verankeren van veiligheid centraal staat. De reserve heeft tot doel het borgen van middelen voor de uitvoering van het landelijk programma Impuls Omgevingsveiligheid. Op dit moment is het nog onzeker welk bedrag wordt ontvangen van het Rijk voor de uitgaven 2018. Zodra dit in één van de circulaire naar voren komt wordt dit verwerkt in het eerstvolgende P&C product. De middelen blijven beschikbaar tot de invoering van de Omgevingswet van kracht is geworden. Daarom is voor de looptijd 9999 gekozen.
Functie	Spaar
Voeding	Rijksbijdrage
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2015
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Voor de uitvoering van het programma Impuls Omgevingsveiligheid is € 9,4 mln uitgegeven ten laste van deze reserve.

Toelichting toevoegingen	Conform begroting is € 10,3 mln van de ontvangen provinciefondsuitkering toegevoegd aan de reserve.
Toelichting bek lemdheid	De gereserveerde middelen zijn volledig bestuurlijk bek lemd omdat PZH het secretariaat uitvoert voor de Impuls Omgevingsveiligheid, waarbij de gelden naar de decentrale overheden wordt doorgeleid.

Onderwerp:	IODS
Inhoud en doel	De integrale ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) hangt samen met de verlenging van de Rijksweg A4 in deze regio. De provincie heeft een rol in de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in dit gebied, als de A4 verlengd wordt. De IODS-partners hebben afgesproken dat alle werkzaamheden gelijk tijdig zullen aanvangen, in 2011. In de programmareserve zitten middelen voor de uitvoering van de versterking van de ruimtelijke kwaliteit die uit de programmareserve onttrokken worden.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2004
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Er is € 1,4 mln onttrokken aan de reserve waarvan € 1 mln voor de bijdrage aan de N468 en de overige € 0,4 mln ten behoeve van de IODS.
Toelichting toevoegingen	Er is € 0,7 mln gestort in de reserve. Dit betreft het beklemde Jaarrekeningresultaat 2018 dat ontstond als gevolg van doorgeschoven activiteiten.
Toelichting bek lemdheid	Van het saldo van de reserve IODS is € 1,1 mln juridisch verplicht. De gehele reserve is bestuurlijk verplicht om de afspraken, vormgegeven in het IODS-convenant, tussen Rijk, provincie Zuid-Holland, lokale overheden en verschillende maatschappelijke organisaties te dekken.

Onderwerp:	Zandmotor
Inhoud en doel	Het kustprogramma van de provincie Zuid-Holland heeft tot doel om de kust veilig te maken voor huidige en komende generaties. Dit is in lijn met het advies van de commissie Veerman (Deltacommissie), waarin de Zandmotor is genoemd. Ter dekking van de provinciale bijdrage aan de aanleg van de Zandmotor is geld in de programmareserve opgenomen. Daarnaast is de provincie volgens de overeenkomsten die met Rijkswaterstaat zijn gesloten gehouden het natuurbeheer van de Zandmotor te regelen via opdrachtverlening aan Zuid-Hollands Landschap.
Functie	Spaar
Voeding	Deels door herschikking binnen het programma (Kust-onderdelen en reservering IRP's). Vanuit het innovatiebudget is € 1 mln beschikbaar gesteld. Daarnaast is € 1 mln uit de financiële ruimte beschikbaar gesteld (Najaarsnota 2010).
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2010
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	Er is € 0,1 mln onttrokken aan de reserve ten behoeve van de Zandmotor.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	De middelen in de reserve Zandmotor moeten beschikbaar blijven voor het beheer en de bewaking van de Zandmotor. Hoewel in de Uitvoerings- en Beheerovereenkomst deze tijd gelimiteerd lijkt tot 10 jaar na ingebruikname van de Zandmotor, is met het ontstaan van de Zandmotor en de verantwoordelijkheidsverdeling zoals vastgelegd in de Uitvoeringsovereenkomst een verplichting voor het beheer ontstaan. In het beheerprotocol wordt dit verwoord in de inleiding waar wordt opgemerkt dat 'Het Beheerbudget is voorzien voor de komende 10 jaar terwijl de zandmotor 20 jaar werkzaam kan zijn.'

Onderwerp:	Friciekosten RUD
Inhoud en doel	De gelden in deze programmareserve zijn bedoeld om de omgevingsdiensten in oprichting te bekostigen, na oprichting, om de frictiekosten te betalen.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2011
Looptijd	2020
Toelichting omtrent omtrent omtrent	In 2019 is € 0,4 mln aan frictiekosten betaald aan de ODWH.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemming	De gelden in deze programmareserve zijn bedoeld om de omgevingsdiensten in oprichting te bekostigen, na oprichting, om de frictiekosten te betalen. Met een eerder besluit is ten laste van deze reserve € 0,4 mln voor extra bijdrage aan DCMR inzake ICT investeringstekort, beklemd. Verder verwachten we in het jaar 2020 € 0,2 mln aan frictiekosten die we aan ODWH dienen te betalen. Bestuurlijk is in totaal € 0,5 mln beklemd en is het saldo van € 0,2 mln onbekteld.

Programmareserve 2

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2019
1%-regeling Kunst	172	0	172	0
Egalisatiereserve expl proj PZI	19.272	5.540	18.740	6.072
Bereikbaarheid	21.417	14.747	3.812	32.352
HOV Net Zuid-Holland Noord	5.377	0	0	5.377
Mobiliteit	111.077	13.683	2.458	122.302
Risicoreserve Revolverend Verenfond	3.800	1.200	0	5.000
Egalisatiereserve beheer & onderhoud	34.950	15.319	0	50.269
Voorm. Invest. budg. Sted. Vern. 3 (ISV3)	2.716	0	1.598	1.118
Totaal	198.780	50.489	26.779	222.490

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2019	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
1%-regeling Kunst	0	0	0	0
Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI	6.072	850	0	5.222
Bereikbaarheid	32.352	0	26.810	5.542
HOV-Net Zuid-Holland Noord	5.377	5.377	0	0
Mobiliteit	122.302	122.302	0	0
Risicoreserve Revolverend Verenfond	5.000	0	5.000	0
Egalisatiereserve beheer en onderhoud	50.269	0	50.269	0
Voormalig Investeringsbudget Stedelijk e Vernieuwing 3 (ISV 3)	1.118	1.118	0	0
Totaal	222.490	129.647	82.079	10.764

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	1%-regeling Kunst
Inhoud en doel	De 1%-regeling Publiek ekunstprojecten is beëindigd. Van de zes projecten loopt alleen Buytenland nog in programma 1.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2009
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	In de Najaarsnota 2019 zijn de resterende middelen van de reserve 1%-regeling Kunst vrijgevallen om te worden ingezet in de nieuwe coalitieperiode.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI
Inhoud en doel	<p>WAS: De programmareserve was ingesteld om vertragingen en versnellingen bij projecten op te vangen, waarbij de projecten binnen het totale projectbudget blijven, maar verschillen ontstaan in de kasritmes. In verband met de invoering van het nieuwe BBV voor de Begroting 2017 zijn de exploitatieprojecten omgezet naar investeringsprojecten en bevat het nieuwbouwdeel van het PZI geen exploitatieprojecten meer. Na verwerking van het Kaderbesluiten Infra 2016 en 2017 en de financiële consequenties van de BBV-wijziging resteert vanaf 2023 een structurele storting van € 2,9 mln. Bij Kaderbesluit infrastructuur 2018 zal een voorstel worden voorgelegd over de inzet van deze middelen.</p> <p>WORDT: De programmareserve was ingesteld om vertragingen en versnellingen bij projecten op te vangen, waarbij de projecten binnen het totale projectbudget blijven, maar verschillen ontstaan in de kasritmes. In verband met de invoering van het nieuwe BBV voor de Begroting 2017 zijn de exploitatieprojecten omgezet naar investeringsprojecten en bevat het nieuwbouwdeel van het PZI geen exploitatieprojecten meer. Na verwerking van de Kaderbesluiten Infra 2016 en 2017 en de financiële consequenties van de BBV-wijziging resteert vanaf 2023 een structurele storting van € 2,9 mln. Deze middelen worden betrokken bij het opstellen van het Kaderbesluit 2020. De looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.</p>
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2010
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	<p>Voor de volgende activiteiten zijn bijdragen uit de reserve geboekt t:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ISV3 € 1,1 mln, • Planmatig onderhoud N207 (flankerende maatregelen) € 0,1 mln, • Vrijval naar algemene reserve (Coalitieakkoord 2019-2023) € 17,5 mln.
Toelichting toevoegingen	Conform de begroting is € 5,4 mln in de reserve gestort. Ook is € 0,1 mln gestort die van de gemeente Rotterdam is ontvangen als bijdrage in de door de provincie te verlenen subsidie voor de voorbereiding A20 Nieuwerkerk a/d IJssel - Gouda. Deze storting is opgenomen in de Begroting 2020 en zal bij de Voorjaarsnota 2020 worden bijgesteld.
Toelichting bek lemdheid	De omvang van de reserve bedraagt ultimo 2019 € 6,1 mln en loopt op tot € 6,6 mln ultimo 2034. Dit is inclusief de voorstellen die zijn opgenomen in de 1e Begrotingswijziging. Na verwerking van het Kaderbesluit Infrastructuur 2020 resteert vanaf 2024 een structurele storting van bijna € 0,2 mln.

Onderwerp:	Bereikbaarheid
Inhoud en doel	Het doel van deze programmareserve is het kunnen opvangen van meevallers op de mobiliteitsprojecten en- programma's van Verkeer en Vervoer en DBI. De middelen kunnen dan tijdelijk als vrij besteedbaar deel worden gereserveerd voor nieuwe of andere bestaande bereikbaarheidsdoeleinden. Dit kunnen projecten zijn in het kader van Verkeer en vervoer (aanleg van nieuw) als in het kader van Beheer en onderhoud (instandhouding). De programmareserve is ingesteld als instrument om middelen voor mobiliteit te kunnen behouden voor mobiliteitsdoeleinden. Dit conform het Hoofdlijnenakkoord. De looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2011
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Conform begroting zijn de volgende bijdragen aan de reserve onttrokken: <ul style="list-style-type: none"> • Duurzame bereikbaarheid Rotterdam – Den Haag € 0,7 mln, • Resultaat mobiliteit Jaarrekening 2018 € 2,1 mln, • Overdracht N456, N220/N223 € 0,2 mln, • Fietspad F508.1 Mariahoeve-Schip holboog € 0,8 mln.
Toelichting toevoegingen	Conform begroting zijn de volgende stortingen in de reserve gedaan: <ul style="list-style-type: none"> • Vrijval bijdrage Connexxion € 0,3 mln, • A577 cofinanciering Rijk fietsinfrastructuur € 4,0 mln, • Overdracht N468 € 1,0 mln, • Vredenburglaan € 6,7 mln, • Rijksamendement Hoogland (fietsroutes) € 2,7 mln.
Toelichting bek lemdheid	Bek lemmingen ultimo 2019: <ul style="list-style-type: none"> • Opbrengstverkoop steunpunt Gnephoek ad € 1,2 mln, dat door de komst van de Maximabrug moest wijken. De opbrengst is nodig voor de latere bouw van een nieuw steunpunt (Voorjaarsnota 2015), • A577 cofinanciering Rijksmiddelen Investerings Fietsinfrastructuur (voor uitvoering Fietsplan 2016-2025) € 8 mln (Begroting 2018), • Storting rekeningssaldo 2017 en bijdrage uit IODS middelen voor de overdracht N468 ad € 4,9 mln (Voorjaarsnota 2018), • Ter gedeeltelijke dekking van de overdracht wegen is het budget voor beheer en onderhoud structureel met € 0,1 mln verlaagd. Deze structurele storting is tot en met 2029 bestemd om de bijdrage uit de reserve te dekking van de overdracht te compenseren. Vanaf 2030 valt de storting in het vrij besteedbare deel van de reserve (Voorjaarsnota 2018), • Via de provinciefondsuitkering ontvangen rijksbijdrage voor de snelfietsroutes F583 BAR-route (Barendrecht-Ridderkerk-Albrandswaard) F15 IJsselmonde ad € 2,5 mln, F263.5 SFR Rotterdam-Gouda ad € 2,2 mln (Voorjaarsnota 2018) en F508.2 Fietsbrug Haagse Trekvlief Verlengde Velostrada ad € 1,2 mln (Voorjaarsnota 2018). De projectbudgetten van de fietspaden zijn met deze bijdragen verhoogd, waardoor de netto investeringen voor deze projecten stijgen. De hogere kapitaallasten als gevolg van de hogere netto investeringen worden gedekt door de gereserveerde middelen vrij te laten vallen als de projecten afgerond zijn, • In 2014 is besloten € 6,7 mln van de opbrengst van de verkoop van de zogenaamde BBL-kavel (Glasparel Plus) voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur in te zetten voor de aanleg van de Vredenburglaan. Bij de Begroting 2019 zijn de middelen daartoe overgebracht van de reserve Groene ambities naar de reserve Bereikbaarheid (PZH-2014-459527702 en Begroting 2019).

	<p>Vooruitblik Voorjaarsnota 2020 (niet in saldo bestuurlijk verplicht): Bij Kaderbesluit infrastructuur 2017 is € 6 mln beschikbaar gesteld voor energietransitiemaatregelen bij beheer- en onderhoudsprojecten. Om een bredere inzet van deze middelen voor de energietransitie mogelijk te maken worden de middelen met de 1e Begrotingswijziging 2020 overgezet van de reserve Beheer en onderhoud naar de reserve Bereikbaarheid. In 2020 gaat het voornamelijk om het aanbrengen van zonnepanelen in fietspaden en de Tjalmaweg (Rijnlandroute). Voor de Voorjaarsnota 2020 is een voorstel in voorbereiding voor een 'Samenwerkingsovereenkomst Zon op Infra' met de provincies Noord-Holland en Noord-Brabant. De provinciale inzet daarvoor bedraagt € 1,5 mln.</p> <p>In 2019 zijn budgetten opgenomen voor overdracht van wegen en voor een aantal subsidies. Een deel van de overdrachten heeft niet plaatsgevonden en voor een aantal subsidies is nog geen aanvraag ontvangen. Het betreft de volgende activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overdracht wegen (N220/N223 en overig) ad € 2,4 mln, • Overdracht N472/N446 € 3,6 mln, • Korte termijn aanpak Mobiliteit en verstedelijking 2019 ad € 0,3 mln, • Aansluiten gemeentelijke VRI's (Katwijk, Noordwijk, Voorschoten en Alphen) op verkeerscentrale ad € 0,2 mln.
--	--

Onderwerp:	HOV-Net Zuid-Holland Noord
Inhoud en doel	Het HOV-Net Zuid-Holland Noord geeft invulling aan R-net en strekt zich uit van Utrecht tot de kust, met aftakkingen richting Noordvleugel en Haaglanden. Het resultaat is een duurzaam, hoogwaardig, frequent en herkenbaar openbaar vervoernetwerk, met diverse knooppunten, waar de verbindingen naadloos op elkaar aansluiten. De middelen in de reserve zijn toegezegd voor no-regret maatregelen voor korte termijnoplossingen voor de corridor Leiden-Centraal-Leiden Lammenschans (PS 6549 januari 2013).
Functie	Spaar
Voeding	Vanuit de vrijvallende gelden voor OV (€ 5 mln in 2012)
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2012
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bekendheid	De middelen in de reserve zijn toegezegd in een overeenkomst voor no-regret maatregelen voor korte termijnoplossingen voor de corridor Leiden-Centraal-Leiden Lammenschans (PS 6549 januari 2013).

Onderwerp:	Mobiliteit
Inhoud en doel	<p>WAS: Vanuit de impuls gelden is structureel € 1,5 mln beschikbaar gesteld voor het behoud, aanbod en verbetering van het Openbaar Vervoer, zowel over land als over water. De komende periode zullen twee langjarige concessies moeten worden verleend. Dit extra budget geeft de mogelijkheid om, met behoud van lage tarieven, het aanbod van het OV (in tijdstip of frequentie) te behouden of te verbeteren. Op dit moment worden plannen ontwikkeld voor de inzet van deze middelen. In afwachting daarvan worden de middelen in de reserve Mobiliteit gestort. Via de provinciefondsuitkering is € 1,9 mln ontvangen specifiek voor het Actieprogramma regionaal OV. Dit bedrag wordt ook gestort in de reserve. Ook het saldo tussen de ontvangen middelen mobiliteit via het provinciefonds en de uitgaven in het bestedingsplan mobiliteit ad € 5,1 mln wordt in de reserve gestort als buffer voor het mogelijke risico als gevolg van in de concessies opgenomen indexatie OV en voor de</p>

	dekkings van de uitgaven voor Gedragsbeïnvloeding. WORDT: De provincie ontvangt jaarlijks via de provinciefondsuitkering middelen voor mobiliteit. Deze middelen worden voornamelijk ingezet voor de OV-concessies, de stimulering en verduurzaming van mobiliteit en regionale infrastructurele projecten. Het jaarlijkse resultaat van de ontvangen bijdrage en de verantwoorde lasten wordt verrekend met de reserve.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie provinciefonds
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2016
Looptijd	2099
Toelichting onttrekkingen	Ter uitvoering van de Motie M729, aangenomen bij de Voorjaarsnota 2017/Kadernota 2018-2021 en Amendement A578, aangenomen bij de Begroting 2018 is € 2 mln aan de reserve onttrokken voor de uitvoering van het tarievenbeleid. In 2019 is € 0,5 mln aan subsidies afgerekend en aan de reservemiddelen onttrokken.
Toelichting toevoegingen	Conform begroting is € 0,5 mln gestort voor de waterstofbussen en € 1,9 mln voor de regionale en provinciale infrastructuur. De storting voor de exploitatie OV bedraagt € 11,3 mln en is daarmee € 0,4 mln hoger dan geraamd door het resultaat op activiteiten die vallen onder OV (o.a. SRM subsidies).
Toelichting beklemde	De beklemde middelen uit de OVP BDU zijn conform aanwijzingen van het ministerie van I&W overgegaan naar de beklemde middelen reserve Mobiliteit. Ze worden ingezet voor infrastructurele projecten die in het verleden in bestedingsplannen zijn toegekend en nieuwe regionale mobiliteitsprojecten, toegekend onder de SRM. Hiernaast is een deel beklemd voor verduurzaming ov, impuls kwaliteitsov, tarievenverlaging en aan de indexatieafspraken die gemaakt zijn in het Heerenveenakkoord.

Onderwerp:	Risicoreserve Revolverend Verenfond
Inhoud en doel	WAS: Doelstelling van het fonds is om in de provincie veerverbindingen voor forensen en scholieren in stand te houden die voldoen aan de maatschappelijk gewenste kwaliteitsniveau. Beoogd wordt onder meer om de verduurzaming van de veerponten te stimuleren via vernieuwing en renovatie. Via het fonds kunnen veerexploitanten hiervoor een lening krijgen van de provincie. De reserve heeft de functie van risicoreserve. WORDT: Doelstelling van het fonds is om in de provincie veerverbindingen voor forensen en scholieren in stand te houden die voldoen aan het maatschappelijk gewenste kwaliteitsniveau. Beoogd wordt onder meer om de verduurzaming van de veerponten te stimuleren via vernieuwing en renovatie. Daarvoor is, conform het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019, een revolverend verenfond opgezet voor vernieuwing en groot onderhoud ter grootte van € 12 mln (waarvoor een risicoreserve van € 5 mln wordt opgebouwd). Via het fonds kunnen veerexploitanten hiervoor een lening krijgen van de provincie. De reserve heeft de functie van risicoreserve.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2016
Looptijd	2099
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Conform het besluit in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is de 4e tranche van € 1,2 mln in de reserve gestort. In 2019 werd de laatste storting uitgevoerd, waarmee de beoogde omvang van € 5 mln voor de reserve is bereikt.

Toelichting bek lemdheid	Conform artikel 12.2 van de subsidieregeling mobiliteit wordt de reserve aangehouden ter dekking van het risico dat aan derden verstrekte leningen niet worden afgelost.
--------------------------	--

Onderwerp:	Egalisatiereserve beheer en onderhoud
Inhoud en doel	De door PS vastgestelde Nota budgetbehoefte geeft een gemiddeld jaarbudget voor beheer en onderhoud. Door de toestandsafhankelijke aanpak van het onderhoud, waarbij het areaal op het economisch meest rendabele moment wordt onderhouden, ontstaan pieken en dalen in de jaarlijkse uitgaven. Bij het Kaderbesluit infrastructuur 2016 is besloten een egalisatiereserve te vormen om deze schommelingen op te vangen en voor de provinciale begroting een gelijkmatige lastenontwikkeling te presenteren. De egalisatiereserve beheer en onderhoud DBI is per 2016 ingesteld. Eens in de 4 jaar wordt de budgetbehoefte voor het dagelijks en planmatig beheer en onderhoud berekend. Dit zal in 2020 weer herijkt worden. De looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmaresultaat / programmabegroting
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2017
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	De storting in de reserve bedraagt € 15,3 mln. Hierin is het resultaat op de materiële budgetten voor beheer en onderhoud inbegrepen.
Toelichting bek lemdheid	De middelen zijn bestuurlijk verplicht om het door PS vastgestelde kwaliteitsniveau voor het beheer en onderhoud te kunnen handhaven zoals is vastgesteld bij de Nota Kapitaalgoederen (2016). In 2020 zal een geactualiseerde Nota Kapitaalgoederen bestuurlijk ter besluitvorming aan PS worden voorgelegd waarbij deze egalisatiereserve tevens zal worden betrokken.

Onderwerp:	Voormalig Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing 3 (ISV 3)
Inhoud en doel	In 2015 is door PS besloten om het restant van de beschikbare ISV 3 middelen, die niet meer als belemmering te worden aangemerkt, in te zetten voor doelen waarvoor het budget van het Rijk was bestemd. De middelen zijn beschikbaar gesteld voor de volgende onderwerpen uit het Hoofdlijnenakkoord: Uitvoeringsprogramma Groen (Doel 1-3), Kwaliteitsnet Goederenvervoer (Doel 2-1) en Beschermd, bekend en beleefbaar erfgoed (Doel 3-6). Jaarlijks zullen voor deze onderwerpen middelen aan de reserve worden onttrokken.
Functie	Spaar
Voeding	Overlopende passiva
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is in totaal € 1,6 mln aan de reserve onttrokken voor de volgende activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteitsnet Goederenvervoer, Beter benutten goederenvervoer € 1,1 mln, • Beschermd, bekend en beleefbaar erfgoed, Opdrachterfgoed & ruimte € 0,5 mln.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Het restsaldo op de reserve Voormalig Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing 3 (ISV 3) dient te worden behouden voor een doorgeschoven subsidieverplichting met betrekking tot de Landschapstafel Leidse Ommelanden.

Programmareserve 3

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12- 2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12- 2019
MJP Bodem, ondergrond en grondwater	38.764	4.091	7.616	35.238
Bedrijventerreinen	5.564	0	-2.733	8.297
Alt.locatie Hoek scheWaard	2.430	0	1.260	1.170
Mitigatie/Energie	1.364	2.300	1.700	1.964
Overcommitting OP-West	4.705	0	1.405	3.300
Interreg-cofinanciering EFRO	11.703	400	3.650	8.453
Greendeal Zonnepanelen-asbest	404	0	113	290
InnovationQuarter	4.700	0	0	4.700
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	13.250	0	1.355	11.895
Regionale netwerken topsectoren	2.125	773	590	2.308
Duurz.expl.energiepotent.Zuidplasp.	113	0	0	113
Risicoreserve Energiefonds	17.515	23.675	0	41.190
Versterking economie	19.475	7.750	3.721	23.505
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	10.328	6.831	3.643	13.516
Implementatie Omgevingswet	3.306	0	1.097	2.209
Opstellen integrale onderzoeksagenda	451	300	138	613
Regionale gebiedsgerichte projecten	4.161	200	2.376	1.986
Zuidelijk e Randstad	258	0	0	258
Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	422	2.700	2.037	1.085
Risicoreserve Regmed XB	1.200	1.200	375	2.025
Risicoreserve Waste to Chemistry	3.000	0	0	3.000
Verduurzaming Industrie	0	2.200	0	2.200
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	1.938	0	500	1.438
IRP Goeree-Overflakkee	274	0	154	120
Totaal	147.451	52.420	28.995	170.875

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2019	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Meerjarenplan Bodem, ondergrond en grondwater	35.238	0	35.238	0
Bedrijventerreinen	8.297	8.251	0	46
Alternatieve locatie Hoek scheWaard	1.170	1.170	0	0
Mitigatie / Energie	1.964	343	1.000	621
Overcommitting OP-West	3.300	3.300	0	0
Interreg-cofinanciering EFRO	8.453	8.453	0	0

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2019	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Greendeal Zonnepanelen-asbest	290	132	158	0
InnovationQuarter	4.700	0	4.700	0
Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder	11.895	0	11.895	0
Regionale netwerken topsectoren	2.308	2.285	0	23
Duurzame exploitatie energiepotentieel in de Zuidplaspolder	113	0	113	0
Risicoreserve Energiefonds	41.190	0	41.190	0
Versterking economie	23.505	9.436	10.707	3.362
MIT MKB Innovatierегeling Topsectoren	13.516	13.516	0	0
Implementatie Omgevingswet	2.209	2.209	0	0
Opstellen integrale onderzoeksagenda	613	520	0	93
Regionale gebiedsgerichte economische projecten	1.986	678	910	398
Zuidelijk e Randstad	258	0	220	38
Energietransitie gebouwde omgeving en glastuinbouw		667		418
Risicoreserve RegMed XB	2.025	0	2.025	0
Risicoreserve Waste to Chemistry	3.000	0	3.000	0
Verduurzaming industrie	2.200	0	2.200	0
Bedrijventerreinen: IRP Oude Rijnzone	1.438	1.438	0	0
IRP Goeree-Overflakkee	120	0	100	20
Totaal	170.873	52.398	113.456	5.019

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Meerjarenplan Bodem, ondergrond en grondwater
Inhoud en doel	Via het provinciefonds ontvangt de provincie een decentralisatieuitkering voor de uitvoering van het meerjaren werkprogramma bodem 2010-2014. Het werkprogramma is een uitwerking van het Bodemconvenant dat met Rijk en gemeenten is overeengekomen. Met ingang van 2015 (tot en met 2020) ontvangt de provincie, als decentralisatieuitkering via het provinciefonds, middelen voor uitvoering van het convenant "Bodem en ondergrond" (op 17 maart 2015 door Rijk, VNG, IPO en UvW vastgesteld). Op landelijk niveau participeert de provincie in de voorbereiding van een nieuw bodemconvenant 2016-2020. Of hierna nog continuering van de decentralisatieuitkering zal plaatsvinden is niet zeker. Met de programmareserve (Egalisatiereserve) kunnen verschillen in het kasritme over de looptijd van het werkprogramma worden opgevangen. Kasritmeverschillen kunnen ontstaan door versnellingen of vertragingen in de uitvoering van projecten en door verschillen in de uitgaven voor het werkprogramma en het vaste kasritme van ink omstenuit de decentralisatieuitkering. Looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2011

Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	<p>Aan de reserve wordt € 7,6 mln onttrokken voor de volgende activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sanering spoedlocaties € 3,5 mln, • Sanering Rhoonse Stort € 1,9 mln, • Afzanden Kralingse Plas € 0,3 mln, • Nazorg RUD's € 1,2 mln, • Uitvoeringsprogramma bodem € 0,5 mln, • Voetgangersbrug gemeente Gouda € 0,2 mln.
Toelichting toevoegingen	<p>Voor de uitvoering van het convenant Bodem en ondergrond wordt € 3,6 mln van het Rijk ontvangen. Ook wordt in het kader van de Regiodeal bodemdaling € 0,5 mln in de reserve gestort voor Living labs Boeren met hoog water.</p>
Toelichting bek lemdheid	<p>De provincie is op de grond van de Wet bodembescherming en de Waterwet bevoegd gezag voor respectievelijk bodem en grondwater. Dit houdt in dat de provincie in diverse gevallen als bevoegd gezag de kosten voor de sanering en de nazorg voor haar rekening moet nemen. Voor dit doel heeft de provincie de afgelopen decennia middelen ontvangen van het Rijk uit de Doel Uitkering Bodem (DUB). De ontvangen rijksmiddelen zijn alleen bestemd voor bodemsaneringen en nazorg. De uitwerking van deze afspraken is onder meer vastgelegd in het Convenant bodem en ondergrond 2016-2020 dat op 17 maart 2015 door het Rijk, de VNG, het IPO en het UvW is vastgesteld. Naast bovengenoemd convenant is de wijze van uitvoering van de wettelijk provinciale taak vastgelegd in de Wet bodembescherming, de Waterwet en de Circulaire bodembescherming.</p> <p>De omvang van de reserve is voor een deel al specifiek bestemd voor projecten die nu bekend zijn en waarvoor de provincie als bevoegd gezag financieel voor aan de staat. Dit is vaak vastgelegd in overeenkomsten met gemeenten, waterschappen en bedrijven. Onzekere factoren voor de komende jaren zijn de financiële effecten van de overheveling van de bevoegd gezag-takken naar gemeenten, de financiële effecten van de werkvoorraad spoed die na de inwerkingtreding van de Omgevingswet bij de provincie blijft en projecten waarvan de planning, omvang en benodigde acties nu nog niet helder zijn.</p> <p>De provincie blijft onder de Omgevingswet verantwoordelijk voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bodemsaneringen die vallen onder het overgangsrecht, • Nazorglocaties die vallen onder het omgevingsrecht (soms eeuwigdurend), • Grondwaterverontreinigingen en saneringen, • Nieuwe saneringen bij complexe bedrijven, • En opkomendestoffen (p)ZZS (zeer zorgwekkende stoffen) inclusief PFAS. <p>In bovengenoemd convenant is voor de periode 2016-2020 een totaalbedrag afgesproken wat de provincie ontvangt ter uitvoering van haar wettelijke taken. De provincie ontvangt waarschijnlijk voor de periode 2021-2030 ruim 60% minder vergoeding van het Rijk voor de uitvoering van haar wettelijke taken als bevoegd gezag onder de Omgevingswet. Dat is aanzienlijk minder dan wat we nodig hebben om aan onze verplichtingen te kunnen voldoen.</p> <p>In de reserve zijn de middelen specifiek bestemd voor bodemsaneringen en nazorg waar de provincie bevoegd gezag is. Gezien de eerder genoemde redenen zoals overeenkomsten, Omgevingswet, werkvoorraad en de grote verlaging van de vergoeding vanuit het Rijk, is een (gedeeltelijke) vrijval van de reserve niet wenselijk. Bij het (gedeeltelijke) vrijvallen van de reserve zou het betekenen dat de lasten voor de uitvoering van de wettelijke taken gedeeltelijk worden gedekt vanuit de algemene reserve.</p>

Onderwerp:	Bedrijventerreinen
Inhoud en doel	Het leveren van een bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid via het stimuleren van investeringen in de noodzakelijk ruimtelijke voorwaarden. De middelen in de programmareserve zijn bestemd voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen door middel van uitgifte van meerjarige projectsubsidies met een looptijd van maximaal zeven jaar (met de mogelijkheid om met drie jaar extra te verlengen).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voordracht GS, nr. 4408 van 5 september 1995. In 1996 is de verordening ontwikkelingsfonds bedrijventerreinen vastgesteld. In 1997 is de eerste beschikking/subsidie verstrekt.
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is conform de raming sprake van een negatieve onttrekking van circa € 2,9 mln. Vanuit de subsidieregeling voor herstructurering van bedrijventerreinen is voor het project Port Valley Rotterdam looptijdverlenging aangevraagd. Van het totale bedrag van de verlenging ad € 4 mln is € 1,1 mln in 2019 verantwoord en in de jaren 2020 t/m 2022 wordt in totaal € 2,9 mln verantwoord. Daarom zijn de lasten 2019 nu overeenkomstig verlaagd en is ook de onttrekking aan de reserve Bedrijventerreinen verlaagd. Daarnaast zijn er in lijn met het budget middelen onttrokken aan deze reserve voor de subsidieregeling detailhandel. Het bedrag ad € 0,2 mln is wel lager dan begroot.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemtheid	De omvang van de reserve per eind 2019 komt overeen met de maximale subsidielast die voortvloeit uit de nog onderhanden bedrijventerreinendossiers. Er wordt permanent gemonitord of dossiers uiteindelijk lager dan maximaal worden afgesloten en de daarmee vrijvallende middelen worden uit de reserve verwijderd ten gunste van de algemene ruimte van de provincie. Er is een klein overschot dat niet meer nodig is, als gevolg van lager gebruik in 2019 van beoogde middelen uit deze reserve voor de subsidieregeling detailhandel.

Onderwerp:	Alternatieve locatie Hoeksche Waard
Inhoud en doel	De programmareserve is ingesteld voor het realiseren van 120 ha haven gerelateerd bedrijventerrein ten behoeve van de Rotterdamse regio en voor de versterking van de Rotterdamse haven. De groene inpassing van het bedrijventerrein wordt door de Gemeenschappelijke Regeling Nieuw Reijerwaard nader uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Verwacht werd realisatie in 2017. Het inpassingsplan heeft inmiddels de Raad van State-procedure doorlopen en is eind 2015 onherroepelijk geworden. Uit overleg tussen de provincie, de Gemeenschappelijke Regeling Nieuw Reijerwaard en de gemeente Rotterdam is naar voren gekomen dat een afgeronde subsidieaanvraag in 2018 aan de voorwaarden voldoet (het subsidiebedrag voor de groene inpassing van Nieuw-Reijerwaard). In 2018 is besloten een begrotingssubsidie van € 9 mln toe te kennen. Deze wordt gefaseerd toegekend in de periode 2018-2023.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget en financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2010
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	Begroot werd een onttrekking van € 1,3 mln. Dit is ook feitelijk onttrokken. Verdere gedeeltelijke fasering vindt plaats in de periode 2020-2023.

Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	De groene inpassing van het bedrijventerrein is door de Gemeenschappelijk e Regeling Nieuw Reijerwaard nader uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Realisatie vindt plaats in de periode 2018-2023. Het volledige bedrag is in 2018 door PS toegekend als begrotingssubsidie. De fasering 2020-2023 behelst € 1.170.000.

Onderwerp:	Mitigatie / Energie
Inhoud en doel	Ter uitvoering van een aantal specifieke projecten op energiegebied is de programmareserve bestemd voor aanvragen in het kader van de subsidieregeling warmte. Bij Voorjaarsnota 2012 werd een deel van programmareserve in programma 1 overgebracht naar programma 3, dit vanwege de nieuwe programmastructuur.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2007 / Voorjaarsnota 2012
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is € 1,7 mln onttrokken aan de reserve. Dit betreft € 1 mln ten behoeve van de subsidie aanleg Glasp arielen € 0,7 mln ten behoeve van uitkeringen in het kader van de subsidieregeling Lok ale Initiatieven.
Toelichting toevoegingen	In 2019 is € 2,3 mln toegevoegd aan de reserve conform Begroting 2019.
Toelichting bek lemdheid	Het saldo ultimo 2019 is voor € 1,3 mln beklemd en is bestemd voor financiering van de subsidieregeling Lokale Initiatieven (€ 0,3 mln), welke op het moment van schrijven reeds volledig is besteed aan verleende subsidies en derhalve juridisch beklemd en een subsidie voor aanleg Energieweb Glasp arielen (€ 1 mln).

Onderwerp:	Overcommittering OP-West
Inhoud en doel	Deze reserve dient ter dek king van risico's door overcommittering en de dek king van de bevoorschotting van de management autoriteit van het Landsdeel West voor overcommitteringsprojecten OP West.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2012
Looptijd	2025
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is € 1,4 mln onttrokken en terug gegeven aan de algemene middelen van de provincie. Dit is eerder afgesproken om een tekort in de algemene middelen in 2019 af te wenden. De Afdeling Samec heeft hiermee zijn bijdrage aan het terugdringen van het tekort geleverd.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	De middelen in de reserve zijn gekenschetst als juridisch beklemd. Besloten is de middelen in te zetten voor subsidies die beschikbaar zijn gesteld vanuit cofinanciering van de EFRO-regeling, periode 2014-2019. De geschatte fasering van de gesubsidieerde activiteiten in de markt leidt ertoe dat er € 1,7 mln in de planning is opgenomen voor 2020 en € 1,7 mln is verdeeld over 2021 en 2022. Op het peilmoment van deze jaarrekening zijn de subsidies nog niet verleend en is er op dossierniveau geen juridische verplichting. In de Voorjaarsnota 2019 is echter al wel bestuurlijk akkoord verkregen om de middelen beschikbaar te stellen. Het plafond is opengesteld en intek eningen beoordeling vindt begin 2020 plaats. Herschikking van deze middelen binnen de provincie is dus niet meer mogelijk , daarom is het volledige plafondbedrag gekenschetst als juridische verplichting.

Onderwerp:	Interreg-cofinanciering EFRO
Inhoud en doel	De voor de Beleidsvisie en het Uitvoeringsprogramma Regionale Economie en Energie beschikbare middelen worden voor dit doel gereserveerd. Het betreft de provinciale cofinanciering van EFRO-projecten. Deze programmareserve zal voorzien in het kasritme van deze projecten.
Functie	Spaar
Voeding	Programma 3
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2012
Looptijd	2022
Toelichting onttrekkingen	Er is voor € 3,6 mln aan de reserve onttrokken in 2019, vrijwel exact gelijk aan het begrote bedrag. De middelen zijn onttrokken voor de activiteiten die volgens de planningen van de ontvangers van EFRO-subsidies in 2019 zijn verricht.
Toelichting toevoegingen	Voor het onderwerp EFRO Interreg zijn tot en met 2017 middelen in de reserve gestort. In 2017 is een laatste initiële storting in de reserve EFRO Interreg gedaan van € 2,5 mln. In 2019 is € 0,4 mln gestort wegens fasering van uitgaven voor de Interreg-regeling.
Toelichting bek lemdheid	De stand van de reserve per 31 december 2019 is noodzakelijk om het maximaal te besteden budget voor de onderwerpen EFRO en Interreg te kunnen uitgeven. Hiervan is op het moment van schrijven al € 4,4 mln daadwerkelijk aan verleende subsidies besteed en daarom juridisch verplicht. Er is daarnaast, passend binnen beleidsafspraken, begroot dat er nog voor € 4 mln aan gesubsidieerde activiteiten door de markt zal worden uitgevoerd in 2020 en verder. Het plafond hiervoor is in 2019 verhoogd en opengesteld via de voorjaarsnota, en eind 2019 separaat met € 0,5 mln verhoogd en opengesteld vanuit de afdeling Energie. Subsidieaanvragen zijn op moment van schrijven in behandeling. Een herschikking van deze middelen is hiermee niet meer mogelijk. Hoewel er op peilmoment nog geen sprake is van juridische bek lemdheid op dossierniveau, worden de middelen toch gekenschetst als juridisch bek lemd. De middelen zijn niet vrij inzetbaar en zullen bestemd raken voor het doel waarvoor de middelen nu zijn ingezet.

Onderwerp:	Greendeal Zonnepanelen-asbest
Inhoud en doel	Met het ministerie van Infrastructuur en Milieu is het convenant 'asbestdak eraf, zonnepanelen erop' aangegaan, waarin de provincie met behulp van rijksgeld zorg draagt voor de uitvoeringsregeling om asbestdak en bij agrarische ondernemers te saneren, in die gevallen waarin zonnepanelen op de betreffende dak worden geplaatst. Subsidieregeling Zonnepanelen. Het budget voor de nieuwe subsidieregeling zonnepanelen ad € 0,9 mln is in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 verdeeld over de periode 2017–2023. Het deel voor 2018-2023 wordt onttrokken aan de reserve Greendeal zonnepanelen.
Functie	Spaar
Voeding	Rijksbijdrage
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is € 0,1 mln onttrokken aan de reserve voor uitkeringen in het kader van subsidiedossiers "asbestdak eraf, zonnepanelen erop".
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Toelichting bek lemdheid	De middelen ultimo 2019 zijn belemddomdat zij het gevolg zijn van het convenant 'asbest eraf, zonnepanelen erop' waarin de provincie met rijk sgeldzorg draagt voor de uitvoeringsregeling om asbestdak enbij agrarische ondernemers te saneren, in die gevallen waarin zonnepanelen op de betreffende dak en worden geplaatst. Hiervan is op het moment van schrijven € 0,1 mln daadwerkelijk aan verleende subsidies besteed en daarom juridisch verplicht.
--------------------------	---

Onderwerp:	InnovationQuarter
Inhoud en doel	Programmabudget; herallocatie middelen Economie van in totaal € 4,7 mln; 2013 tot en met 2016. Looptijd: De einddatum wordt definitief bepaald na de volstorting van het Participatiefonds, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Buffer
Voeding	Programmabudget (herallocatie middelen Economie van in totaal € 4,7 mln (2013 tot en met 2016).
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2013
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Het risico voor de provincie dat samenhangt met een mogelijke waardedaling van het aandelenbezit in IQ wordt tot nu toe geschat op € 4,7 mln. Hierop is de reservestand gebaseerd (ook € 4,7 mln). Gezien de aard van de reserve is de stand te schetsen als bestuurlijk belemdd. De middelen kunnen niet worden verschoven naar andere provincie-onderwerpen. Zie ook de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing in de jaarstukken.

Onderwerp:	Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder
Inhoud en doel	Betreft de inzet van de Nota Ruimte middelen ten behoeve van het Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder. Op basis van de geactualiseerde planning voor de uitvoering van het project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder worden in 2024 de laatste middelen uit de reserve ingezet.
Functie	Spaar
Voeding	De bestemmingsreserve wordt gevoed door het restant van de aan het ROZ toegekende Nota Ruimte middelen en de aan de provincie gedecentraliseerde middelen naar aanleiding van de Nota Ruimte.
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2014
Looptijd	2024
Toelichting onttrekkingen	Voor de Groene Waterparel en het Restveengebied wordt € 0,1 mln aan de reserve onttrokken. Voor de inzet voor activiteiten in het kader van de Noa ruimte wordt € 1,2 mln aan de reserve onttrokken.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Toelichting bek lemdheid	Het restant van de door het Rijk definitief vastgestelde bijdrage op basis van de business case voor de duurzame ontwikkeling van de Zuidplaspolder en de restantmiddelen na opheffing van de GR ROZ zijn in 2014 aan de provincie overgedragen. De middelen in deze reserve moeten worden ingezet voor de verdere ontwikkeling van de Zuidplaspolder in de vorm van diverse projecten. Eind 2014 zijn middelen overgedragen vanuit de GR ROZ naar de provincie met de afspraak dat de Provinciale Staten verklaart de subsidietaak over te nemen van de ROZ mits daar geen financiële risico's aan verbonden zijn. De middelen in de reserve zijn bestemd voor duurzame gebiedsontwikkeling van de Zuidplaspolder. Bij vrijval van deze middelen kunnen lopende projecten niet gedekt worden en kan geen uitvoering gegeven worden aan de gemaakte afspraken bij opheffen van de GR ROZ en overnemen van de subsidietaak voor de duurzame gebiedsontwikkeling van de Zuidplaspolder.
--------------------------	---

Onderwerp:	Regionale netwerken topsectoren
Inhoud en doel	Doel is om samenwerkingsverbanden te ondersteunen tussen de publiek en private partijen met groeipotentie, in specifieke sectoren van de economie.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	2015
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	De onttrekking ad € 0,6 mln betreft uitloop vanuit het verleden.
Toelichting toevoegingen	De toevoeging bedraagt € 0,8 mln voor fasering van verleningen naar 2020. Het bedrag ligt in lijn met het budget dat hiervoor geaccordeerd is.
Toelichting bek lemdheid	De subsidieregeling voor RNT (Regionale Netwerken Topsectoren) is in 2018 gewijzigd in de Subsidieregeling regionale netwerken voor innovatie Zuid-Holland (RNIZ). Bij de overgang is besloten de middelen in de reserve beschikbaar te stellen voor de nieuwe regeling. De stand per eind 2019 is juridisch bevestigd op grond van reeds verleende subsidies op dossierniveau en hun activiteiten in 2020 en verder (€ 2,3 mln).

Onderwerp:	Duurzame exploitatie energiepotentieel in de Zuidplaspolder
Inhoud en doel	Betreft middelen voor verdere uitwerking convenant 'Duurzame exploitatie energiepotentieel Zuidplaspolder-Noord'. Deze taak is overgedragen aan de provincie na opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ). De reserve zal gedurende de looptijd van het project Duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder ingezet worden. Specifieke planning is nu nog niet bekend.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Toelichting bek lemdheid	<p>Bij de opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ) zijn deze middelen overgedragen aan de provincie voor verdere uitwerking van het convenant 'Duurzame exploitatieenergiepotentieel ZuidplaspolderNoord'. Er wordt onderzocht welke inzet van de reserve mogelijk is voor de ontwikkeling van circa 4.000 woningen in Zuidplaspolder.</p> <p>In het convenant staat aangegeven dat de middelen ingezet worden ter realisering van wat in het convenant is afgesproken. Bij het vrijvallen van de middelen in de reserve kangen uitvoering gegeven worden aan de gemaakte afspraken.</p>
--------------------------	--

Onderwerp:	Risicoreserve Energiefonds
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is de oprichting van een risicoreserve Energiefonds verwoord. Voor nieuwe ambities en techniek endie nodig zijn voor de energietransitie is een Energiefonds in het leven geroepen ter grootte van € 100 mln. Daarbij worden deelnemingen en participaties geselecteerd op rendement. Voor dit fonds wordt tevens een risicoreserve aangelegd van € 25 mln, ter afdekking van het financieel risico dat de provincie loopt in de deelnemingen en participaties. De middelen voor dit laatste aspect worden vrijgemaakt en worden gestort in een aparte reserve. Looptijd is onbepaald, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	2016
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	In 2019 is € 23,675 mln toegevoegd aan de reserve. Dit betreft € 9,1 mln conform Begroting 2018, € 13,9 mln conform Voorjaarsnota 2019 en € 0,7 mln bij jaarrekening 2019 wegens vrijval voorziening Warmtebedrijf.
Toelichting bek lemdheid	De middelen ultimo 2019 zijn bestuurlijk belemddomdat zij het gevolg zijn van de provinciale deelname in het Warmteparticipatiefonds.

Onderwerp:	Versterking economie
Inhoud en doel	<p>In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is afgesproken dat er extra geïnvesteerd wordt in het domein Economie. In de nadere uitwerkingsfase hiervan is een aantal afzonderlijke grote onderwerpen gedefinieerd, en daarnaast een cluster initiatieven waarvan de uitwerking pas in een tweede fase aan de orde is. Om de middelen die voor dit laatste onderdeel worden vrijgemaakt goed te kunnen monitoren is een extra reserve noodzakelijk. Voorzien wordt dat deze middelen worden ingezet voor subsidieverstrekking aan derden, waarbij die derden meer dan één jaar (het verleningsjaar) nodig zullen hebben voor uitvoering. Dat betekent dat de middelen die beschikbaar moeten zijn in het verleningsjaar, gedeeltelijk aan het einde van dat jaar opgespaard moeten worden in een reserve, om in de latere jaren onttrokken te worden zodra de activiteiten zijn uitgevoerd. In de Voorjaarsnota 2017 zijn de investeringsimpulsen verwerkt en toegelicht. In totaal is in 2017 € 22,5 mln in de reserve Versterking economie gestort. Het betreft de volgende onderdelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Transitiecampus: € 5 mln; · Investeren in vernieuwing € 5 mln; · Extra bijdrage MIT-MKB € 1 mln; · Glastuinbouw Westland € 4 mln; · Waste2chemicals (Chemiecluster Rotterdamse Haven): € 7,5 mln. <p>De uitvoering vindt grotendeels in 2018 plaats: in dat jaar wordt € 10,5 mln aan de reserve onttrokken en aan de lasten toegevoegd. Voor Waste2chemicals worden nadere voorstellen uitgewerkt. Voor Glastuinbouw Westland ligt de nadruk van de uitvoering in 2019 (€ 3,3 mln). De extra bijdrage voor MIT (€ 1 mln) is in 2017 verwerkt. Looptijd is onbepaald, daarom is 9999 ingevuld.</p>
Functie	Spaar

Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	2016
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	De onttrekkingen vloeien hoofdzakelijk voort uit de subsidieverlening voor Modernisering Glastuinbouw Westland (€ 1 mln), geprognosticeerde uitgaven voor Transitiecampus (Accez) ad € 0,4 mln en geprognosticeerde uitgaven voor het Fieldlab Smitzh ad € 1 mln. Daarnaast heeft onttrekking plaatsgevonden voor de Campusregeling (€ 0,5 mln) en Energie op bedrijventerreinen (€ 0,5 mln).
Toelichting toevoegingen	De storting heeft hoofdzakelijk betrekking op fasering van uitgaven naar 2020 en volgende jaren voor onder meer Spacecampus SRON (€ 5 mln), de aanloopfase van het Human Capital programma (€ 0,5 mln) en Fieldlabs (€ 1,4 mln). De stortingen waren voorzien in het budget.
Toelichting bek lemdheid	<p>De eindstand 2019 ad € 23,5 mln is bijna volledig bestemd voor uitgaven in 2020 en verder. Dit komt voor een groot deel voort uit de Impuls ten tijde van de Voorjaarsnota 2017 van provinciebreed € 48 mln. Deze middelen zijn bedoeld voor geadresseerde werkvelden waar bestuurlijk afspraken over zijn gemaakt, zoals Transitiecampus (Accez), Modernisering Glastuinbouw Westland, de Campusregeling en Fieldlabs. Daarnaast zijn later vergelijkbare impulsen toegewezen, waarvoor ook middelen in de reserve zijn gestort en nu weer worden onttrokken: Smitzh en Spacecampus/Sron. De lasten van Smitzh zijn voor € 0,3 mln al vervroegd in 2019 genomen ten laste van de algemene middelen, waardoor ze niet meer verplicht hoeven te worden in de reserve.</p> <p>De middelen zijn voor € 9,4 mln reeds juridisch verplicht (Glastuinbouw Westland € 1,9 mln, Smitzh € 3,9 mln, Campusregeling € 2,4 mln, Energie op bedrijventerreinen € 0,4 mln, Aerospace € 0,8 mln) en voor € 10,7 mln bestuurlijk verplicht en gebudgetteerd als onttrekking in de jaren vanaf 2020 (vooral Accez € 3,6 mln, Spacecluster Noordwijk € 6,3 mln). Er zijn bij vrijwel alle onderwerpen harde of vergevorderde toezeggingen. De ondertekende samenwerkingsovereenkomsten ACCEZ, Spaceregio Noordwijk en Leerpark Drechtsteden zijn beschikbaar. Daarnaast zijn enkele bedragen in de eindstand 2019 bedoeld voor onderwerpen 2020 die al door PS zijn goedgekeurd in de beleidsarme Begroting 2020. Hierdoor worden er momenteel in potentie elke dag bedragen binnen deze onderwerpen uitgegeven. Dit zijn bijvoorbeeld budgetten voor het Innovatieteam, aanloopkosten Human Capital en de bijdrage in de VTH-kosten van het Energieteam. Deze bedragen zijn verantwoord onder 'Niet verplicht' maar kennen toch een bepaalde verbintenis.</p>

Onderwerp:	MIT MKB Innovatieregeling Topsectoren
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is afgesproken dat er extra geïnvesteerd wordt in het domein Economie. Een van de onderdelen die in de nadere uitwerkingsfase hiervan naar voren zijn gekomen is innovatiestimulering van het MKB. Om dit geïdentificeerde onderdeel goed te kunnen aansturen, is een extra reserve noodzakelijk gebleken. Deze middelen worden ingezet voor subsidieverstrekking aan derden, waarbij die derden meer dan één jaar (het verleningsjaar) nodig zullen hebben voor uitvoering. Dat betekent dat de middelen die beschikbaar moeten zijn in het verleningsjaar, gedeeltelijk aan het einde van dat jaar opgespaard moeten worden in een reserve, om in de latere jaren onttrokken te worden zodra de activiteiten zijn uitgevoerd.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	2016
Looptijd	2025

Toelichting onttrekkingen	Subsidieontvangers die in 2017 of 2018 subsidie hebben toegewezen gekregen, voeren deels ook in 2019 nog hun activiteiten uit. Hiertoe is in 2019 totaal € 3,6 mln aan de reserve onttrokken.
Toelichting toevoegingen	In 2019 is conform raming € 6,8 mln gestort in verband met fasering van bestedingen in 2020 en later van in 2019 verleende subsidies.
Toelichting bek lemdheid	Het volledige saldo per eind 2019 ad € 13,5 mln wordt hier aangemerkt als juridisch verplicht. Het betreft de middelen die nodig zijn om gesubsidieerde activiteiten die de markt na 2019 verricht te bevestigen. Subsidieverleningen hiertoe zijn al aangegaan.

Onderwerp:	Implementatie Omgevingswet
Inhoud en doel	Op 22 maart 2016 heeft de Eerste Kamer ingestemd met het wetsvoorstel Omgevingswet. De Omgevingswet vervangt 26 wetten geheel of gedeeltelijk (zoals de Wro, Wabo en Tracéwet). Invoering van deze wet zal zowel incidenteel als structureel financiële consequenties hebben voor decentrale overheden. De transitiekosten voor de provincie Zuid-Holland worden geschat op € 6 mln in de periode 2016 -2020.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2016
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	Voor de implementatie van de Omgevingswet is in 2019 € 1,1 mln onttrokken aan de reserve.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	De gereserveerde middelen dienen ter dekking van de transitiekosten die, conform het bestuursakkoord voor Zuid-Holland, worden gemaakt voor de implementatie van de Omgevingswet. De implementatieperiode loopt voorlopig t/m december 2020.

Onderwerp:	Opstellen integrale onderzoeksagenda
Inhoud en doel	Om maatschappelijke opgaven op te kunnen lossen wordt een integrale onderzoeks- en verkenningagenda opgesteld. Hiervoor zullen in de komende jaren nieuwe sector doorsnijdende lange termijn onderzoeken worden opgestart. De benodigde middelen worden beschikbaar gesteld door de 5 beleidsafdelingen en kunnen door de inzet van deze reserve flexibel worden ingezet. Wanneer er duidelijkheid is over de inhoud van de agenda en op te starten onderzoeken zullen de benodigde middelen aan deze reserve worden onttrokken. Op basis van de geactualiseerde agenda wordt de looptijd verlengd van 2019 naar 2020.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2016
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	De middeleninzet voor de Toekomstagenda in 2019 bedraagt € 0,1 mln.
Toelichting toevoegingen	De vermeerdering betreft de laatste tranche van € 0,3 mln die door vijf deelnemende beleidsafdelingen wordt ingezet.
Toelichting bek lemdheid	Om een integrale onderzoeks- en verkenningagenda op te stellen, is een programmareserve gevormd ten laste van bestaande materiële budgetten. Eind 2020 loopt de reserve af en vallen de niet bestede middelen vrij vanuit de reserve naar de algemene middelen. Voor 2020 zijn verplichtingen aangegaan om de laatste onderzoeken van het programma ToekomstAgenda 2016-2020 in 2020 op te kunnen leveren.

Onderwerp:	Regionale gebiedsgerichte economische projecten
Inhoud en doel	Deze reserve bevat middelen die apart worden gehouden voor regionale gebiedsgerichte projecten. Omdat de projecten elk vak gebied van PZH moeten kunnen omvatten, is het karakter algemeen. In de loop van 2017 is een totaalbedrag van € 7 mln hiervoor vrijgemaakt en in deze reserve gestort. Eveneens in de loop van 2017 zijn plannen geconcretiseerd, voor € 6,1 mln. De cijfermatige gevolgen ervan zijn verwerkt en leiden tot een onttrekking uit de reserve in de jaren 2017-2019. Het initiatief voor dit onderwerp hangt sterk samen met de Impulslijst van € 48 mln - initiatief nummer 8; € 5 mln van de € 7 mln is hieruit afkomstig; € 2 mln was al eerder geadresseerd.
Functie	Egalisatie
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2016 (amendement 524)
Looptijd	2032
Toelichting onttrekkingen	De onttrekkingen in de jaren tot en met 2030 volgen het uitgavenpatroon van de onderliggende projecten. dit is ook in 2019 het geval geweest (€ 2,4 mln).
Toelichting toevoegingen	De toevoeging ad € 0,2 mln heeft betrekking op het gebiedsprogramma Goeree-Overflakkee.
Toelichting bek lemdheid	Van de eindstand 2019 wordt wegens aangegane verplichtingen voor onder meer de gebieden Goeree-Overflakkee, Alphen-Gouda-Woerden en Hoeksche Waard € 0,7 mln gekenschetst als juridisch verplicht. Verplichtingen liggen vast. Daarnaast zijn uitgaven voorzien tot en met het jaar 2031 voor € 0,9 mln. Deze horen bij het 12-jarige plan voor gebiedsontwikkeling Leerpark Drechtsteden. De plannen zijn nog niet afgerond maar middelen zijn wel al toegezegd aan gemeente en andere Leerpark-partijen. Herprioritering zou ingaan tegen eerder overeengekomen toezegging van de provincie om te investeren in het Leerpark.

Onderwerp:	Zuidelijke Randstad
Inhoud en doel	Het restant van de middelen die door deelnemende partijen in de loop der jaren ter beschikking zijn gesteld ten behoeve van de uitgaven van het netwerk Zuidelijke Randstad blijft beschikbaar voor materiële uitgaven namens de netwerkpartners ten behoeve van het netwerk. De terugbetalingsverplichting die hier in het verleden op rustte is vervallen. Door een gewijzigde planning van de activiteiten worden in 2021 de laatste gereserveerde middelen ingezet.
Functie	Egalisatie
Voeding	De bestemmingsreserve is ontstaan uit de resterende middelen OVP Zuidvleugel
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2018
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	In de Begroting 2019 is € 220.000 beschikbaar gesteld voor klimaatadaptief bouwen (2019 € 70.000, 2020 € 70.000, 2021 € 80.000). De middelen worden beschikbaar gesteld uit de reserve Zuidelijke Randstad.

Onderwerp:	Energietransitie gebouwde omgeving en glastuinbouw
Inhoud en doel	In de Begroting 2018 is € 8 mln gereserveerd voor Energietransitie Glastuinbouw en gebouwde omgeving. Gezien de spreiding van de activiteiten over de komende jaren, is een reserve nodig om de middelen die in de toekomst nodig zijn tijdelijk veilig te stellen en te bewaren.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2018
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is € 2 mln onttrokken aan de reserve ten behoeve van uitkeringen in het kader van de subsidieregeling Lokale Initiatieven.
Toelichting toevoegingen	In 2019 is € 2,7 mln toegevoegd aan de reserve conform Begroting 2018.
Toelichting belemmering	Het saldo ultimo 2019 is voor € 0,7 mln belemmerd en is bestemd voor financiering van de subsidieregeling Lokale Initiatieven, welke op het moment van schrijven reeds volledig is besteed aan verleende subsidies en derhalve juridisch belemmerd.

Onderwerp:	Risicoreserve RegMed XB
Inhoud en doel	Bij de behandeling van de PZH-Begroting 2018 in Provinciale Staten op 8 november 2017 is amendement 582 aangenomen. Daarin is sprake van het aanmaken van een risicoreserve voor het onderwerp RegMed XB (Economie) waarin € 1,2 mln gestort wordt in 2018. De risicoreserve is bedoeld voor het opbouwen van een risicobuffer voor een nog nader te concretiseren investeringsbeslissing. Looptijd is onbekend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Egalisatie
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2018
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is € 0,4 mln onttrokken voor een subsidieregeling in het betrokken gebied en voor het Holland-US Bridge Program (geneeskunde).
Toelichting toevoegingen	Bij Kadernota 2019-2022 is besloten om in 2019 € 1,2 mln te storten.
Toelichting belemmering	<p>Bij de behandeling van de Begroting 2018 in Provinciale Staten op 8 november 2017 is amendement 582 aangenomen. Daarin is sprake van een risicoreserve voor het onderwerp RegMed XB (Economie) waarin € 1,2 mln gestort wordt in 2018 en 2019. De risicoreserve is bedoeld voor de opbouw van een risicobuffer voor een nog nader te concretiseren investeringsbeslissing op het gebied van regeneratieve geneeskunde. Gezien het karakter van risicoreserve is er voor gekozen om de eindstand 2019 te beschetsen als bestuurlijk verplicht. De vraag is overigens of gezien de nadere voortschrijding van dit onderwerp het karakter van de reserve moet worden veranderd in een 'gewone' programmareserve ofwel spaarreserve.</p> <p>In de Begroting 2020-2023 is € 0,6 mln opgenomen voor dit onderwerp, gefinancierd uit deze reserve. Partners van de provincie rekenen op deze middelen, al is er geen formele juridische verplichting. Ook in breder verband worden gesprekken met partners gevoerd over een financiële bijdrage in projecten. Daarbij wordt aangegeven dat er momenteel middelen worden vrijgehouden voor het onderwerp (Life Science & Health). Uiteraard wordt tevens vermeld dat hierover geen 100% zekerheid is.</p>

Onderwerp:	Risicoreserve Waste to Chemistry
Inhoud en doel	Een van de punten uit het versterken van de Economie in Zuid-Holland (onderdeel van het Hoofdlijnenakkoord 2016-2019) is extra aandacht voor het chemiecluster in de haven van Rotterdam. Om de risico's van de lening van circa € 7,5 mln die aan dit cluster wordt verstrekt goed in te dekken, is het noodzakelijk om een separate risicoreserve voor dit chemiecluster te maken.
Functie	Buffer
Voeding	Algemene middelen
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2018
Looptijd	9999
Toelichting omtrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemming	De middelen zijn bestuurlijk bevestigd omdat zij in beheer moeten worden gehouden voor het geval de bijbehorende lening aan het consortium rond Waste to Chemistry niet volledig kan worden terugbetaald aan de provincie. De risicoreserve dekt het risico hierop financieel af.

Onderwerp:	Verduurzaming industrie
Inhoud en doel	
Functie	Doorgeschoven prestaties
Voeding	Doel 3.2
Besluitvorming/instellingsjaar	2019
Looptijd	9999
Toelichting omtrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	In de Najaarsnota 2019 is € 2,2 mln toegevoegd aan de reserve wegens bijstelling van de planning.
Toelichting beklemming	De middelen zijn bestuurlijk bevestigd omdat deze door Provinciale Staten zijn toegekend voor Verduurzaming Industrie in Begroting 2019: <i>Voor de verduurzaming van de industrie (70% van de CO2 uitstoot in Zuid-Holland) zal de provincie in 2019 een intensief programma opzetten. De basis wordt najaar 2018 gelegd voor de ontwikkeling van een specifiek Industrieprogramma. Dit behelst het maken van een streefbeeld waar we naartoe werken (bijvoorbeeld in 2030) en de samenhangende set aan activiteiten en projecten (denk aan energie-infrastructuur, waterstof, energie-opslag en conversie, inzet reststoom en extra inzet op energiebesparing bij de industrie) om daar te komen. Deze inzet voor de verduurzaming van de industrie vergt in 2019 € 2,5 mln. De resterende middelen ad € 2,2 mln zijn bij Najaarsnota 2019 gestort in de reserve ter dekking van lasten in 2020.</i>

Onderwerp:	Bedrijventerreinen: IRP Oude Rijnzone
Inhoud en doel	Doel van het project Oude Rijnzone is het realiseren van een samenhangende ontwikkeling en integrale uitvoering van werken, wonen, infrastructuur, recreatieve en groen-blauwe structuur, gericht op duurzame ruimtelijke ontwikkeling van het gebied de Oude Rijnzone als onderdeel van het Groene Hart. De middelen in de reserve zijn specifiek ter dekking van de Uitvoeringssubsidies Herstructurerend Bedrijventerreinen in de Oude Rijnzone (momenteel enkel nog gebied Hoogewaard).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget

Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2010
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	De vermindering ad € 0,5 mln komt rechtstreeks voort uit het subsidiedossier Hoogewaard waarvoor deze reserve is bestemd. De vermindering volgt het door de subsidieontvanger aangegeven activiteitenpatroon over de looptijd. Het gedeelte voor 2019 wordt als last getoond in de Jaarrekening 2019 van de provincie en gedekt uit deze reserve.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	De totale omvang van de reserve is juridisch bek lemd. Het subsidiedossier Oude RijnZone (bedrijventerrein Hoogewaard) vormt de volledige onderbouwing bij deze reserve.

Onderwerp:	IRP Goeree-Overflakkee
Inhoud en doel	Het doel van deze reserve betreft het realiseren van projecten die een rechtstreeks verband hebben met het gebied Goeree-Overflakkee.
Functie	Spaar
Voeding	Enmalig, uit reserve IRP Delflandse kust
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2013
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Onttrekkingen ad € 0,2 mln hebben plaatsgevonden, dat is conform budget 2019. De onttrekkingen hangen samen met het gebiedsprogramma Goeree-Overflakkee.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Het restant van de reserve (€ 0,1 mln, de laatste uitloop) is als onttrekking begroot in het jaar 2020. De middelen worden daarom gekenschetst als bestuurlijk bek lemd. Er staan op peilmoment (februari 2020) nog geen verplichtingen 2020 of later in Coda. Mogelijk kan het bedrag als daar aanleiding toe is, in overleg met de afdeling (P&P) elders worden ingezet.

Programmareserve 4

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12- 2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12- 2019
Restauratie&herbestemming monumenten	10.371	3.956	5.321	9.006
Totaal	10.371	3.956	5.321	9.006

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2019	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Restauratie & Herbestemming Monumenten	9.006	6.156	2.600	250
Totaal	9.006	6.156	2.600	250

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Restauratie & Herbestemming Monumenten
Inhoud en doel	De programmareserve is bedoeld voor de uitvoering door de provincie van het gedecentraliseerde restauratiebeleid van rijksmonumenten. De middelen worden ingezet voor subsidieverlening en de matchingsafspraken met betrekking tot het ruimtelijk beleid voor het erfgoed. Wegens het meerjarige karakter van de subsidies loopt het uitgavenpatroon niet synchroon met het vaste kasritme van de decentralisatieuitkering. Looptijd is onbepaald, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2012
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Er wordt € 5,3 mln aan de reserve onttrokken voor de uitvoering in 2019 van uitgestelde activiteiten die horen bij subsidieverleningen 2018 en eerder.
Toelichting toevoegingen	Er wordt € 3,9 mln aan de reserve toegevoegd voor gesubsidieerde activiteiten die horen bij subsidieverleningen 2019 maar pas in 2020 of later zullen worden uitgevoerd. De middelen worden zolang bewaard in de reserve.
Toelichting bekendheid	De stand van de reserve wordt grotendeels onderbouwd door de optelling van uitgestelde activiteiten bij subsidieontvangers. De activiteiten vinden plaats in 2020 of later. De stand van de reserve is daardoor voor € 6,2 mln juridisch verplicht. Daarnaast is er een bestuurlijke verplichting van € 2,6 mln voor de Kanjerregeling (totaal Kanjerregeling € 3 mln, waarvan € 0,4 mln reeds juridisch is verplicht). De kanjerprojecten zijn door PS in 2018 geaccordeerd. Momenteel wordt er een PS besluit opgesteld voor de besteding van de € 2,6 mln van de Kanjerregeling. Het besluit is door GS inmiddels geaccordeerd. Daarnaast is € 0,25 mln niet verplicht.

Reserves Overzichten, Middelen en Overhead

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12- 2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12- 2019
Groot onderhoud MJOP gebouwen	2.473	0	2.473	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	76.582	0	76.582	0
Alertheidsbudget	2.700	0	2.700	0
Reserve Nazorg stortplaatsen	5.713	0	1.315	4.398
Reserve Vitaliteit	233	0	42	190
Begrotingssaldo 2024-2031	0	69.354	0	69.354
Frictiekosten algemeen	356	0	361	-5
Egal.k aplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	1.592	0	1.483	109
Jonge ambtenaren	285	42	6	321
Kickstart	92	0	92	0
Totaal	90.026	69.396	85.054	74.367

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2019	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Groot onderhoud MJOP gebouwen	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslasten	0	0	0	0
Alertheidsbudget	0	0	0	0
Reserve Nazorg stortplaatsen	4.398	0	0	4.398
Reserve Vitaliteit	190	0	190	0
Begrotingssaldo 2024-2031	69.354	0	69.354	0
Frictiekosten Algemeen	-5	0	0	-5
Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA Bedrijfsvoering	109	0	0	109
Jonge ambtenaren	321	0	321	0
Kickstart	0	0	0	0
Totaal	74.367	0	69.865	4.502

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Groot onderhoud MJOP gebouwen
Inhoud en doel	Bij Begroting 2016 zijn extra middelen beschikbaar gesteld voor de vorming van de voorziening groot onderhoud op basis van het Meerjarenonderhoudsplan gebouwen 2015-2030. Looptijd: Bepaald. In de meerjarenbegroting is het MJOP voor 15 jaar vastgesteld. Wegens vertraging o.a. door extra onderzoek voor duurzaamheid zullen de verwachte uitgaven later plaatsvinden dan verwacht. Omdat de geplande maximale storting in de voorziening wegens het spreidingsprincipe niet zomaar meer mag plaatsvinden is in 2016 een reserve Onderhoud gebouwen ingesteld, waarmee de beschikbaar gestelde middelen beschikbaar blijven voor het meerjarige onderhoud.
Functie	Spaar
Voeding	Exploitiemiddelen Begroting 2016
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	De gehele reserve ad € 2.472.682 is vrijgevalen in verband met de renovatie van het bestuursgebouw C. De besluitvorming voor de renovatie is bij Voorjaarsnota 2019 verwerkt.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Egalisatiereserve afschrijvingslasten
Inhoud en doel	Omdat investeringsprojecten soms op een ander moment worden uitgevoerd (en geactiveerd) dan oorspronkelijk begroot, verschuift een deel van de afschrijvingslasten in de tijd. Als dit zich voordoet, dan worden de bijbehorende dekkingmiddelen met de egalisatiereserve afschrijvingslasten verrekend. Ook de effecten van verschuivingen tussen exploitatie- en investeringsmiddelen worden met deze reserve verrekend. Hierdoor worden afwijkingen in de langetermijnontwikkeling van de afschrijvingslasten zoveel mogelijk 'afgevlakt', wat ten goede komt aan de stabiliteit van de begroting.
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de vrijvallende kapitaallasten
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2010 (wijziging Voorjaarsnota 2017/Kadernota 2018-2021)
Looptijd	2044
Toelichting omtrekkingen	Met deze omtrekking wordt de reserve opgeheven, conform Begroting 2019.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemtoegheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Alertheidsbudget
Inhoud en doel	Instellen van een alertheidsbudget voor € 5 mln in zowel 2018 als 2019. Daarmee creëren we slagkracht en budgettaire ruimte voor opgaven die wij niet nu voorzien maar ongetwijfeld met urgentie op ons af zullen komen. Voorstellen die in het kader van het alertheidsbudget gedaan worden, zullen uiteraard voor besluitvorming aan uw Staten worden voorgelegd.
Functie	Spaar
Voeding	Algemene reserve
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2018
Looptijd	2019
Toelichting omtrekkingen	Als onderdeel van vergroting van inzicht in de reserves is de reserve Alertheidsbudget nader geanalyseerd. Naar aanleiding van deze analyse is gebleken dat budgettaire ruimte hiervoor ook binnen de algemene reserve plaats kan vinden. Daarom wordt voorgesteld de reserve Alertheidsbudget op te heffen. Het college blijft niettemin waarde hechten aan een slagvaardige provincie die alert inspeelt op nieuwe kansen en uitdagingen, zoals destijds ook toegelicht in de Brief van GS inzake Vervolginvulling alertheidsbudget. Vrijval van het budget bedraagt € 2,7 mln en daarmee wordt de reserve beëindigd.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemtoegheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Reserve Nazorg stortplaatsen
Inhoud en doel	Deze reserve heeft een relatie met de voorziening nazorg stortplaatsen. In de recent uitgevoerde ALM-studie (begin 2018) worden verschillende beleggingsmixen in verschillende scenario's doorgerekend. Mede aan de hand van deze studie worden in de nabije toekomst besluiten genomen omtrent de te volgen beleggingsmix. Daaropvolgend wordt mogelijk het beleggingsstatuut aangepast om vervolgens de gekozen mix ten uitvoering te leggen. Dit resulteert mogelijk in een besluit tot aanpassing van de rekenrente dat tot uiting komt in de tarieventabel bij de Verordening nazorgheffing eind 2018. De verwachting op basis van de ALM studie is dat de rekenrente gaat stijgen en deze verwachting dient nu bij de Jaarrekening 2017 te worden meegenomen. Op basis hiervan wordt de voorziening Nazorg Stortplaatsen verlaagd met € 5,7 mln. Aangezien er nog geen besluit is genomen en nog diverse onzekerheden spelen wordt voorgesteld de middelen ad € 5,7 mln nog wel beschikbaar te houden voor dit doel en deze onder te brengen in een bestemmingsreserve 'Egalisatiereserve fonds nazorg'.
Functie	Egalisatie
Voeding	Voorziening nazorg stortplaatsen
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2017
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	Over 2019 heeft een onttrekking plaatsgevonden van € 1,3 mln om de dotatie aan de voorziening Nazorg gesloten stortplaatsen te dekken.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemtoegendheid	<p>De provincie Zuid-Holland is, op basis van de sinds 1 april 1998 geldende Nazorgregeling zoals benoemd in de Wet milieubeheer, bestuurlijk, organisatorisch en financieel verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen. Het gaat hierbij specifiek om de stortplaatsen die op of na 1 september 1996 nog in bedrijf waren. Doel van de nazorgregeling is het zeker stellen dat de gesloten stortplaatsen voldoen aan het vereiste beschermingsniveau en geen risico vormen voor het milieu.</p> <p>Op de inzet van de middelen zijn geen juridische of bestuurlijke afspraken gemaakt en er rust geen verplichting op het saldo van deze reserve. Momenteel is er sprake van een tekort tussen het verwacht opgebouwd doelvermogen en het werkelijk opgebouwd doelvermogen voor de gesloten stortplaatsen. Het rendement is niet toereikend met als gevolg dat het tekort wordt gedekt door de provincie. De reserve Nazorg gesloten stortplaatsen dient om huidige en toekomstige tekorten en misgelopen rendement te dekken. Op dit moment houdt de provincie rekening met misgelopen rendement voor de komende 15 jaar.</p> <p>Gezien de lage rentestanden en de daarmee gekoppelde rendementen op de obligatieportefeuille en de huidige negatieve ontwikkelingen op de aandelenmarkt, is het van groot belang de reserve aan te houden en niet te laten vrijvallen om het verwachte tekort in het fonds in de komende jaren te kunnen dekken. De provincie is als bevoegd gezag voor de gesloten stortplaatsen.</p>

Onderwerp:	Reserve Vitaliteit
Inhoud en doel	De reserve Vitaliteit zal worden gebruikt om de vitaliteit van de ambtenaren te vergroten.
Functie	Buffer
Voeding	Eenmalig uit de reserve Kickstart
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2018

Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is € 0,042 mln onttrokken aan de reserve Vitaliteit om de vitaliteit van de ambtenaren te vergroten.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	In het bestuurlijk overleg met de gedeputeerde personeel/middelen en de vak bonden is bij de Voorjaarsnota 2018 besloten een bedrag van € 0,23 mln te bestemmen om de vitaliteit van de ambtenaren te vergroten. Deze middelen zijn vrijgekomen bij het opheffen van de middelen uit de arbeidscapaciteit voor gedifferentieerd belonen van medewerkers. In 2019 is € 0,042 mln besteed zodat een bestuurlijke verplichting van € 0,19 mln resteert tot en met 2021.

Onderwerp:	Begrotingssaldo 2024-2031
Inhoud en doel	Omdat investeringsprojecten soms op een ander moment worden uitgevoerd (en geactiveerd) dan oorspronkelijk begroot, verschuift een deel van de afschrijvingslasten in de tijd. Een deel van de vrijvallende afschrijvingslasten zijn in de kadernota 2017 bevestigd in het totale begrotingssaldo. De bevestiging is vastgelegd voor de jaren 2024 t/m 2030.
Functie	Buffer
Voeding	Uit de vrijvallende kapitaallasten
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2019
Looptijd	2031
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Het bedrag uit de egaliseringsreserve afschrijvingslasten bedoeld voor dit doel is gestort in deze reserve.
Toelichting bek lemdheid	Bij Kadernota 2017 is besloten tot instelling van deze reserve ter dekking van de negatieve begrotingssaldo's over de periode 2024 t/m 2030.

Onderwerp:	Friciekosten Algemeen
Inhoud en doel	Om aan de benodigde frictiekosten bij de taakstelling Focus met Ambitie (FmA) en het eerdere Organisatie van de Toekomst (OvT)-traject te kunnen voldoen is bij Najaarsnota 2012 de reserve Fricie Algemeen gevormd. De middelen voor OvT-traject zijn in ieder geval beschikbaar t/m 2019, voor het deel FmA gereserveerd is de looptijd nog niet bekend. Door middel van deze reserve kunnen fricties integraal worden opgelost. De beschikbare middelen kunnen binnen de kaders flexibel worden ingezet.
Functie	Spaar
Voeding	Overzichten, Middelen en Overhead
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2012
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Om aan de taakstelling Focus met Ambitie (FmA) en het eerdere Organisatie van de Toekomst (OvT) traject te kunnen voldoen, over de afbouw van de G.Z-H naar Staatsbosbeheer is in 2019 € 0,1 mln onttrokken aan de reserve Friciekosten algemeen. Bij de Najaarsnota 2019 is besloten het niet verplichte deel van deze reserve van € 0,1 mln te laten vrijvallen ten gunste van het resultaat. Omdat de afbouw van de G.Z-H naar Staatsbosbeheer is afgerond en er geen lasten meer worden verwacht, valt het restantsaldo van deze reserve van € 0,2 mln ook vrij ten gunste van het resultaat.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Toelichting bek lemdheid	Bij Jaarrekening 2019 is het laatste restant van het budget ad € 155.000 vrijgevallen ten gunste van de algemene reserve. Daarmee is deze reserve Frictie algemeen beëindigd en vindt er geen bestuurlijk ebek lemmingplaats.
--------------------------	---

Onderwerp:	Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA Bedrijfsvoering
Inhoud en doel	Opvangen van de effecten van het verschuiven van kasritmes van de investeringen op de berek endekapitaallasten. Deze reserve is ingesteld voor afwijk ingenop gebied van bedrijfsvoering op basis van de nota IWA (2013).
Functie	Egalisatie
Voeding	Vrijval kapitaallasten
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2015
Looptijd	2044
Toelichting onttrekkingen	De onttrekking is conform begroot, voor het opvangen van de effecten van het verschuiven van kasritmes van de investeringen op de berek endek apitaallastenvoor bedrijfsvoering.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bek lemdheid	Deze reserve is ingesteld voor het opvangen van de effecten van het verschuiven van kasritmes van de investeringen op de berek endekapitaallasten voor bedrijfsvoering. In Begroting 2020 wordt deze reserve opgeheven en valt het resterende deel vrij in de algemene reserve.

Onderwerp:	Jonge ambtenaren
Inhoud en doel	Eind 2014 is in het Georganiseerd Overleg een besluit genomen dat 50% van het budget gedifferentieerd belonen 2014, te weten € 0,6 mln, beschikbaar wordt gesteld voor het aantrekken van jonge ambtenaren. Dit is daarmee bestuurlijk bek lemd. Deze middelen zijn in de Voorjaarsnota 2015 beschikbaar gek omenen dienen de k omende jaren beschikbaar te blijven voor het aantrekken van Jonge Ambtenaren. In de Najaarsnota 2015 is deze reserve ingesteld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is voor kosten voor Jonge ambtenaren € 0,06 mln onttrokken. De overige k ostenzijn verantwoordt bij de reserve Kickstart.
Toelichting toevoegingen	Aan de reserve Jonge ambtenaren is een bedrag ad € 0,04 mln toegevoegd. Dit bedrag is afkomstig uit het restant van de reserve Kickstart waaruit jonge ambtenaren (onder meer mbo-ers, statushouders en werkervaringsplaatsen) zijn gefinancierd. Het budget van deze reserve Kickstart is afkomstig uit het restant gedifferentieerd belonen 2014 van de provincie dat in overleg met de vak bondenhieraan is toegekend. Het programma voor jonge mbo'ers is 2019 niet uitgevoerd, door toegenomen kansen op de arbeidsmarkt. Hierdoor staat nog een bedrag ad € 0,04 mln in deze reserve dat aan de reserve Jonge ambtenaren wordt toegevoegd.
Toelichting bek lemdheid	Eind 2014 is in het Georganiseerd Overleg een besluit genomen dat 50% van het budget gedifferentieerd belonen 2014, te weten € 0,6 mln, beschikbaar wordt gesteld om jonge ambtenaren aan te trekken. Dit is daarmee bestuurlijk bek lemd. Het restant van deze middelen ad € 0,3 mln is beschikbaar voor 2020 en volgende jaren.

Onderwerp:	Kickstart
Inhoud en doel	De reserve Kickstart is ingesteld voor de (loon)kosten van jonge ambtenaren (kickstarters). Het saldo is aangevuld met het restant aan gedifferentieerd belonen wat zodoende voor provinciale medewerkers beschikbaar blijft.
Functie	Egalisatie
Voeding	Overschot voorgaande jaren en 2017
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2018
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Uit de reserve Kickstart worden onder andere kosten voor jonge ambtenaren (onder meer mbo-ers, statushouders en werkervaringsplaatsen) gefinancierd. Het budget van deze reserve Kickstart is afkomstig uit het restant gedifferentieerd belonen PZH 2014 dat in overleg met de vak bonden hieraan is toegekend. De kosten voor deze jonge ambtenaren bedragen in 2019 € 0,05 mln. Het programma voor jonge mbo'ers is niet uitgevoerd, vanwege de toegenomen kansen op de arbeidsmarkt. Hierdoor staat nog een restbedrag ad € 0,04 mln in deze reserve dat aan de reserve Jonge ambtenaren wordt toegevoegd. Daarmee is de reserve Kickstart per 31 december 2019 beëindigd.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting bekendheid	Niet van toepassing.

8.5 Staat van voorzieningen

Voorzieningen (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen		Saldo per 31-12-2019
			Vrijval t.g.v. de exploitatie	Aanwending	
Voorz.Groot onderhoud MJOP gebouwen	834	733	0	1.567	0
Voorziening Grondbank RZG Zuidplas	9.600	0	0	0	9.600
Voorziening Grondwaterheffing	3.019	0	0	515	2.504
Voorziening Nazorg stortplaatsen	2.553	1.315	0	0	3.868
Voorziening Pensioenen GS	11.527	2.801	0	504	13.824
Voorziening Personeelsopleidingsbudg	864	1.484	0	562	1.786
Voorziening PMR 750 HA	5.753	0	0	0	5.753
Voorziening Premiëningen	71	0	0	2	69
Voorziening Vijfheerenlanden	0	2.000	0	0	2.000
Totaal Voorzieningen	34.220	8.333	0	3.150	39.403

In bovenstaand overzicht zijn de voorzieningen opgenomen zoals weergegeven onder de post voorzieningen op de balans. Naast deze voorzieningen zijn er voorzieningen die rechtstreeks in mindering gebracht moeten worden op de bijbehorende balansposten. Dit betreft de voorziening dubieuze debiteuren die rechtstreeks in mindering gebracht is op de debiteuren. Zie hiervoor de toelichting op de vlottende activa. Daarnaast zijn de voorzieningen voor deelnemingen rechtstreeks in mindering gebracht op de deelnemingen. Zie hiervoor de [paragraaf Verbonden Partijen](#) voor een overzicht.

Toelichting op de voorzieningen

Onderwerp	Grondbank RZG Zuidplas
Inhoud en doel	<p>De voorziening dient ter dekking van verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, maar wel redelijkerwijs te schatten.</p> <p>De provincie is voor 40% deelnemer in de GR Grondbank RZG. Per 31 december 2011 zijn de gronden in het bezit van de Grondbank met € 30 mln afgewaardeerd waardoor een tijdelijk negatief eigen vermogen bij de GR is ontstaan. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) (toetsbrief begroting Grondbank 2015) gaat er vanuit dat er in 2018 voldoende zicht is op ontwikkeling en zo het tijdelijk negatief eigen vermogen weer positief en toereikend zal zijn om de in de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing geïventariseerde risico's te kunnen opvangen.</p> <p>Voor het tijdelijk negatief eigen vermogen heeft de provincie bij Jaarrekening 2011 een voorziening getroffen die in 2015 is aangepast tot € 9,6 mln.</p>
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Grondwaterheffing
Inhoud en doel	De voorziening is bij de Jaarrekening 2004 gevormd voor het saldo van ontvangen heffingen en gemaakt kosten. Deze voorziening heeft zowel een egalisatiefunctie als een functie om mogelijke toekomstige schadeclaims te kunnen dekken.
Toelichting onttrekkingen	Er is € 0,5 mln onttrokken uit de voorziening. De onttrekking is voor een groot deel het gevolg van extra (onvoorzien) verleende vergunningen i.h.k.v. de Waterwet door de omgevingsdienst Haaglanden.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing

Onderwerp	Groot onderhoud MJOP gebouwen
Inhoud en doel	<p>Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor kosten die in een volgend begrotingsjaar gemaakt zullen worden, waarbij die kosten hun oorsprong mede vinden in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.</p> <p>Provinciale Staten hebben op 3 februari 2016 de Nota Onderhoud kapitaalgoederen, onderdeel Gebouwen 2016-2019, vastgesteld. Beleidsuitgangspunt is hierbij dat een sober en doelmatig kwaliteitsniveau conform NEN-2767 normering op het wettelijk minimum, conditieniveau 3 wordt gehanteerd. Tot en met 2019 staan de volgende kwaliteitsaspecten centraal: functionaliteit, veiligheid en representatie.</p> <p>In uitwerking op deze nota hebben Gedeputeerde Staten in 2016 het Beheerplan Gebouwen 2016-2019 voor planmatig beheer en onderhoud vastgesteld. Een belangrijk onderdeel is het inzichtelijk hebben van een meerjarenonderhoudsplan. Het 'Beheerplan Gebouwen' wordt elke vier jaar geactualiseerd. Vanaf 2019 is in elke opdracht duurzaamheid en circulair gebruik van materialen opgenomen.</p>
Toelichting onttrekkingen	Aan deze voorziening is € 1,6 mln onttrokken ten behoeve van het uitvoeren van regulier onderhoud aan het Provinciehuis. Enerzijds betreft dit € 0,8 mln aan vrijval als gevolg van besluitvorming omtrent de renovatie van bestuursgebouw C. Een deel van de dekking komt namelijk uit de voorziening MJOP. De resterende € 0,8 mln die is onttrokken betreffen de daadwerkelijk in 2019 gemaakt lasten.
Toelichting toevoegingen	Voor het uitvoeren van het regulier onderhoud aan gebouwen is € 0,7 mln aan de voorziening gedoteerd.

Onderwerp	Pensioenen GS
-----------	---------------

Inhoud en doel	Deze voorziening is ingesteld om aan de pensioenverplichtingen van de GS-leden te kunnen voldoen. Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten.
Toelichting onttrekkingen	Naast bovengenoemde storting in de pensioenvoorziening GS heeft er ook een onttrekking plaatsgevonden. Dit betreft een bedrag van € 0,5 mln dat ten laste van de voorziening is gebracht om de kosten van de algemene pensioenwet politiek e ambtsdragers te kunnen betalen.
Toelichting toevoegingen	Om de voorziening pensioenen GS toereikend te laten zijn, is een berekening gemaakt voor alle rechten van de huidige GS-leden en gewezen GS-leden voor en na pensioendatum. Als grondslag is een contante waarde uitgevoerd door APG. De berekening heeft ertoe geleid dat de voorziening ultimo 31 december 2019 met € 2,8 mln verhoogd wordt om aan de verplichtingen te kunnen blijven voldoen. De extra hoge storting dit jaar is mede het gevolg van een andere berekening van de rentesystematiek. De rente wordt vanaf heden op 0% gesteld. Hierdoor wordt de fluctuatie in de dotatie per jaarschijf minder.

Onderwerp	Personeelopleidingsbudget (POB)
Inhoud en doel	Elke vaste medewerker of tijdelijke medewerker met een dienstverband van 6 maanden of langer beschikt vanaf 1 januari 2018 over een Persoonlijk OntwikkelingsBudget (POB). Dit POB kan gebruikt worden voor opleiding en ontwikkeling over een periode van 5 jaar. Voor de bekostiging van het POB wordt een jaarlijkse voorziening getroffen van € 1.000 per medewerker per jaar. Dit is ongeveer € 1,5 mln per jaar.
Toelichting onttrekkingen	In 2019 is € 0,6 mln onttrokken uit de voorziening POB voor opleiding en ontwikkeling van vaste medewerkers of tijdelijke medewerkers met een dienstverband van 6 maanden of langer.
Toelichting toevoegingen	In 2019 is € 1,484 mln gestort in de voorziening POB.

Onderwerp	PMR 750 HA
Inhoud en doel	In het jaarrekeningproces 2018 is uit onderzoek gebleken dat op de provinciale bijdrage geen terugbetalingsverplichting rust. De in 2006 opgenomen OVP 750 HA PMR is daarom ge(her)classificeerd als voorziening.
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Premielingen
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico's voor bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten. De voorziening heeft als doelobligaties uit te betalen en coupons te verzilveren van de uitgelote premieleningen 1957 en 1959.
Toelichting onttrekkingen	Voor de uitbetaling van coupons van voormalige obligatielingen heeft een marginale onttrekking ad € 2.212,00 uit de voorziening plaatsgevonden.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Vijfheerenlanden
Inhoud en doel	In verband met de financiële afwikkeling van de herindeling Vijfheerenlanden wordt een voorziening getroffen. De voorziening dient ter dekking van de financiële gevolgen van de onderhandelingen met de provincie Utrecht.
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Er is € 2 mln toegevoegd voor de ontvlechtingen van de samenwerkingsverbanden Vijfheerenlanden. Afwikkeling zal plaats vinden in 2020.

8.6 Langlopende schulden

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
Binnenlandse banken	367.395	116.333	483.728
Totaal	367.395	116.333	483.728

Voor een toelichting op deze mutaties verwijzen wij u naar de [paragraaf Financiering](#).

8.7 Vlottende passiva

Staat van overlopende passiva (exclusief activa die nog niet in gebruik zijn genomen)

(bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
Overige schulden	49.542	48.691	98.233
Totaal	49.542	48.691	98.233

Nog te betalen kosten

Het saldo van de nog te betalen kosten is met € 21,8 mln afgenomen als gevolg van een toename van de per 31 december 2019 opgevoerde balansverplichtingen en overige transitorische schulden ad € 38,9 mln en de afname van de betaalde kosten ad € 60,7 mln. Het eindsaldo van € 158 mln bestaat uit :

RC verhoudingen stortplaatsen/Proav en Houdstermij	4,3 mln
Te betalen LH/Sociale verzekeringspremies/BTW	8,0 mln
Nog te betalen subsidies	94,7 mln
Reeds geleverde prestaties	47,7 mln
Nog te betalen rente OG	3,3 mln
	158,0 mln

Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel

Deze uitkeringen worden nader gespecificeerd in de staat van overlopende passiva.

Overige vooruit ontvangen bedragen

Het saldo van de overige vooruit ontvangen bedragen is met € 0,7 mln toegenomen tot € 1,6 mln. Dit betreft vooruit ontvangen bijdragen voor MIRT-onderzoek Vijfheerenlanden ad € 0,1 mln, bijdrage van Metropoolregio Rotterdam-Den Haag ad € 0,3 mln, vooruit ontvangen projectbijdragen ad € 0,8 mln en vooruit gefactureerde huur 2019 ad € 0,4 mln.

Overlopende passiva (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2018	Mutaties 2019	Balans per 31-12-2019
Nog te betalen kosten	179.780	-21.797	157.983
Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel	134.921	-5.356	129.565
Overige vooruit ontvangen bedragen	916	652	1.567
Totaal	315.617	-26.501	289.116

Overlopende passiva (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2018	Vermeerderingen		Verminderingen		Saldo per 31-12-2019
		Storting verplichte rente	Overige toevoegingen	Aanwending	Terugbetalingen	
Overlopende passiva rentedragend						
#OVP Jeugdhulpverlening TM 2019	50	0	0	51	0	0
Overlopende passiva niet rentedragend						
OVP BDU	43.791	0	0	7.051	0	36.739
OVP Leren duurzame ontwikkeling	150	0	0	0	0	150
OVP 750 HA PMR	88.844	0	-7.852	7.119	0	89.576
OVP Boeren voor natuur	546	0	0	108	0	437
OVP Zandmotor	1.072	0	0	361	0	711
OVP Natuurcompensatie HSL zuid	95	0	0	0	0	95
OVP Bochtafsn.Delftse Schie	0	0	1.037	-1.037	0	0
OVP Deltanatuur	8	0	0	0	0	8
OVP Programmabur.Warmte en Koude Z-H	0	0	-47	0	0	47
OVP Clean Inland Shipping	365	0	0	365	0	0
OVP Bermmaatregelen N- wegen	0	0	-1.801	0	0	1.801
Totaal	134.921	0	-8.663	14.019	0	129.565

Overlopende passiva	Financieringsbron		
	Rijk	Mede overheden	EU
Overlopende passiva rentedragend			
OVP Jeugdhulpverlening	X		
Overlopende passiva niet rentedragend			
OVP BDU	X		
OVP Leren duurzame ontwikkeling	X		
OVP 750 HA PMR	X		
OVP Boeren voor natuur	X		
OVP Zandmotor	X		
OVP Natuurcompensatie HSL zuid	X		
OVP Bochtafsn.Delfse Schie			
OVP Deltanatuur	X	X	
OVP Programmabur.Warmte en Koude Z-H		X	
OVP Clean Inland Shipping			X

9. Niet uit de balans blijvende verplichtingen (NUBBV)- en rechten (NUBBR)

De provincie is verplicht om inzicht te geven over de belangrijkste verplichtingen na het jaar 2019, die niet zijn opgenomen op de balans. De belangrijkste verplichtingen zijn doorgegaan > € 1 mln.

A. Borgstellingen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de per 31 december 2019 gewaarborgde geldleningen van zorginstellingen en overige garantstellingen. Dit betreft oude garantstellingen, in 2019 zijn geen nieuwe garanties verstrekt door de provincie.

Naam instelling (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedrag	Stand 31-12-2018	Stand 31-12-2019	Percentage garantstellingen
<i>Garantstelling zorginstellingen</i>				
St. Verpleeghuis Alblasserwaard W. Sliedrecht	8.359	1.791	1.493	100%
Subtotaal zorginstellingen	8.359	1.791	1.493	
<i>Garantstelling overige</i>				
Waterbus (Aquabus b.v.)	8.869	4.490	3.969	100%
Groenfonds - pVSPN			12.316	100%
Groenfonds - convenantsleningen	5.340	3.738	3.210	6%
Subtotaal overige	14.209	8.228	19.495	
Totaal gewaarborgd	22.568	10.019	20.988	

De garantstelling voor de lening van de Stichting Verpleeghuis Alblasserwaard-W Sliedrecht (RIVAS) is de laatste lopende garantie aan een zorginstelling, deze loopt af in het jaar 2024. Hiervoor zijn hypothecaire zekerheden bedongen waardoor het risico als zeer laag kan worden beschouwd.

De garantstelling voor de lening van de Waterbus is gekoppeld aan de (boek)waarde van de schepen.

De provincie heeft een doorbetalingsverplichting van rente en aflossingsbedragen van leningen aan het Nationaal Groenfonds. Deze leningen zijn in 1999 tot stand gekomen door een convenant tussen het Rijk en de provincies in het kader van natuurontwikkeling. Deze afspraken lopen door tot en met het jaar 2023. Aan het Groenfonds zijn garantstellingen afgegeven voor de voorfinanciering van de provinciale subsidieregeling particulier natuurbeheer. De garantstelling betreft de betalingsverplichtingen die voortvloeien uit de leningen die Groenfonds aantrekt. Bij elk aangenomen gaat het per 31-12-2019 om maximaal € 12,3 mln.

Het risico van beide garantstellingen is bijzonder laag vanwege het feit dat het hier gaat om leningen waarvan de aflossing en renteverplichtingen via provinciale bijdragen en subsidies worden betaald. Deze laatste garantie is voor de volledigheid nu voor het eerst in deze jaarrekening meegenomen.

Naast bovenstaande directe garantstellingen staat de provincie als deelnemer van gemeenschappelijke regelingen indirect garant voor eventuele schulden van deze GR's (dit op grond van bepalingen in de Provinciewet en Wet Gemeenschappelijke Regelingen).

B. Arbeidsgerelateerde verplichtingen

Vakantiedagen

Het totaal aan niet opgenomen verlofuren is 120.422. Dat afgezet tegen een gemiddeld uurloon van € 30 geeft een totale waarde van € 3,6 mln.

Wachtgeldregeling GS-leden

De verplichtingen met betrekking tot de wachtgeldregeling GS bedroegen in 2019 minder dan € 0,1 mln.

C. Inkoop en subsidieverplichtingen

Programma 1 (bedragen x 1.000)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2.026	2.027	Totaal
NUBBV totaal	102.806	30.894	4.204	1.853	915	797	788	766	143.022
Waarvan:		-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	11.768	6.639	2.597	958	165	58	56	40	22.282
* Gedek tuit reserve	20.799	6.264	1.803	908	170	63	61	40	30.110
* Groter dan € 1 mln	71.337	28.223	2.128	1.491	799	681	681	681	106.020
Verklaring groter dan € 1 mln	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Algemene bijdragen omgevingsdiensten	32.854	-	-	-	-	-	-	-	32.854
Agrarisch Natuurbeheer	11.614	11.600	-	-	-	-	-	-	23.214
Biodiversiteit	9.653	3.987	1.786	1.486	794	681	681	681	19.748
Subsidie Natuur- en Landschapsbeheer	5.672	5.577	-	-	-	-	-	-	11.249
POP3 Watermaatregelen	2.955	4.305	-	-	-	-	-	-	7.260
Bewaking externe veiligheid	2.543	100	-	-	-	-	-	-	2.642
Overig	6.045	2.655	342	5	5	-	-	-	9.052
Totaal	71.337	28.223	2.128	1.491	799	681	681	681	106.020

Programma 2 (bedragen x € 1.000)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2.026	2.027	Totaal
NUBBV totaal	405.586	158.997	34.754	11.021	7.483	5.206	6.638	766	630.452
Waarvan:	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	89.043	5.571	826	45	-	-	-	-	95.485
* Gedek tuit reserve	1.054	396	-	-	-	-	-	-	1.450
* Groter dan € 1 mln	335.217	143.986	28.778	8.899	6.053	4.385	6.261	568	534.147
Verklaring groter dan € 1 mln	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rijnlandroute	166.909	127.340	21.372	2.846	-	-	-	-	318.467

Programma 2 (bedragen x € 1.000)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2.026	2.027	Totaal
Consessies	79.723	-	-	-	-	-	-	-	79.723
Uitvoering projecten	62.443	9.357	912	912	912	912	2.616	-	78.065
Groot Onderhoud N470GeeftEnergie	5.334	-	-	-	-	-	-	-	11.183
Beheer en onderhoud	10.187	6.536	6.494	5.141	5.141	3.472	3.645	568	41.183
Overige	4.772	754	-	-	-	-	-	-	5.526
Totaal	335.217	143.986	28.778	8.899	6.053	4.385	6.261	568	534.147

Programma 3 (bedragen x € 1.000)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2.026	2.027	Totaal
NUBBV totaal	51.806	16.193	6.646	1.248	797	107	-	-	76.798
Waarvan:	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	37.451	15.928	6.591	1.212	797	107	-	-	62.087
* Gedekt uit reserve	27.032	10.618	5.177	421	20	-	-	-	43.267
* Groter dan € 1 mln	20.206	5.495	3.315	233	-	-	-	-	29.248
Verklaring groter dan € 1 mln	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beleidsproces Regionale Economie	7.494	2.256	1.306	-	-	-	-	-	11.056
Herstr. bedrijventerr., waarvoor beschikbaar ingezijn afgegeven	3.599	3.239	2.008	233	-	-	-	-	9.079
Werkplannen bodem 2019	6.268	-	-	-	-	-	-	-	6.268
Duurz. Gebiedsontw. Zuidplaspolder	1.500	-	-	-	-	-	-	-	1.500
Schone Energie	1.112	-	-	-	-	-	-	-	1.112
Overige	233	-	-	-	-	-	-	-	233
Totaal	20.206	5.495	3.315	233	-	-	-	-	29.248

Programma 4 (bedragen x € 1.000)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2.026	2.027	Totaal
NUBBV totaal	7.749	288	108	57	-	-	-	-	8.202
Waarvan:	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	6.521	180	-	-	-	-	-	-	6.701
* Gedek tuit reserve	100	180	-	-	-	-	-	-	280
* Groter dan € 1 mln	5.008	-	-	-	-	-	-	-	5.008
Verklaring groter dan € 1 mln	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boek jaarsubsidie2019 ProBiblio	5.008	-	-	-	-	-	-	-	5.008
Totaal	5.008	-	-	-	-	-	-	-	5.008

Overzichten en Middelen (bedragen x € 1.000)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2.026	2.027	Totaal
NUBBV totaal	532	500	-	-	-	-	-	-	1.032
Waarvan:	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Gedek tuit reserve	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Groter dan € 1 mln	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Overhead (bedragen x € 1.000)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2.026	2.027	Totaal
NUBBV totaal	33.285	23.053	8.191	2.548	405	-	-	-	67.482
Waarvan:	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Gedek tuit reserve	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Groter dan € 1 mln	19.777	20.749	6.863	2.206	325	-	-	-	49.920
Verklaring groter dan € 1 mln	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Renovatie bestuursgebouw C	13.120	15.040	1.600	-	-	-	-	-	29.760
OV-abonnementen	1.895	1.975	1.975	-	-	-	-	-	5.845
Meerjarig onderhoud provinciehuis	1.400	1.400	1.400	1.400	-	-	-	-	5.600
Huurlasten gebouw Ypsilon	727	963	963	481	-	-	-	-	3.134
Bovenwettelijke WW-uitk eringenvoormalig personeel	563	600	600	-	-	-	-	-	1.763
<i>Overige</i>	2.071	772	325	325	325	-	-	-	3.818
Totaal	19.777	20.749	6.863	2.206	325	-	-	-	49.920

D. NUBBR

De provincie verhuurt delen van het provinciehuis aan het advocatenkantoor Bird & Bird en de Omgevingsdienst Haaglanden. De totale contante waarde van de lopende contracten voor de verhuur bedraagt meer dan € 4,4 mln.

10. Stille reserves

Stille reserves van niet-bedrijfsgebonden activa worden in het BBV gedefinieerd als het verschil tussen de actuele waarde en de boekwaarde, waarbij de eerste materieel hoger uitvalt dan de tweede. De actuele waarde is gedefinieerd als de marktwaarde van het actief.

Stille Reserves (bedragen x € 1 mln)	Startsituatie 31-12-2018	Mutaties 2019	Saldo 31-12-2019
Gebouwd onroerend goed	0,9	-	0,9
Onbebouwd onroerend goed	5,6	-0,4	5,2
Kunst	0,4	-	0,4
Deelnemingen	48,2	-1,9	46,3
Verbonden partijen	-0,2	0,2	-0,4
Totaal	54,9	-2,1	52,4

Gebouwd onroerend goed

Voormalige dienstwoningen

De provincie heeft nog twee dienstwoningen in eigendom, die verkocht zouden kunnen worden tegen een boek winstop het moment dat de woning vrij van huur komt. Het beleid is om zo snel mogelijk tot verkoop over te gaan. Verkopen in verhuurde staat is niet aantrekkelijk. Er is wel sprake van enig achterstallig onderhoud. Het niet uitvoeren van dit achterstallig onderhoud is onbehoorlijk ten aanzien van onze huurders en leidt tot waardeverlies van de woningen (dus minder opbrengsten bij verkoop). Het is belangrijk dat in onderhoud geïnvesteerd blijft worden. Het realiseren van de opbrengst is afhankelijk van de vrijval van de huur. Rekening houdend met te maken kosten behoudzaamheidsaspect, wordt de stille reserve-omvang becijferd op 80% van de WOZ-waarde per 1-1-2019 (€ 0,8 mln): € 0,6 mln.

Voormalige steunpunten

Op dit moment is er één voormalig steunpunt dat onder de categorie stille reserves valt.

Op basis van een behoedzame waardebeoordeling wordt uitgegaan voor de stille reserve-omvang van 80% van de WOZ-waarde per 1-1-2019 (€ 0,3 mln): € 0,2 mln.

Onbebouwd onroerend goed

Verspreide provinciale eigendommen

Met "Verspreide Eigendommen" worden al de onroerende zaken in eigendom van de rechtspersoon provincie Zuid-Holland bedoeld, voor zover deze niet behoren tot de provinciale wegen, een project of een opgave. Deze gronden zijn in het verleden aangekocht voor een provinciaal doel maar zijn door splitsing vaak als "restgrond" in bezit van de provincie gebleven. Verspreide eigendommen zonder functie voor de provinciale bedrijfsvoering of zonder provinciaal strategisch belang worden door de provincie verkocht. In de tussentijd wordt de grond beheerd door middel van o.a. huur of pacht. In 2019 is circa 14 ha aan verspreid bezit verkocht voor een totaalbedrag van € 0,5 mln.

De stille reserve-omvang wordt vanaf 2015 berekend op basis van de daadwerkelijk gerealiseerde m² prijs. De opbrengst van verkochte gronden zijn in de Jaarrekening 2019 in aansluiting op eerdere boekjaren opgenomen op basis van een geschat oppervlak van 209 ha (2018: 223 ha) en een geschatte m² prijs van € 2,50. Door deze berekeningsmethode komt de omvang in de Jaarrekening 2019 uit op ongeveer € 5,2 mln (2018: € 5,6 mln).

In 2018 is gestart met een analyse van alle verspreide provinciale eigendommen. Dit is een technisch complexe opgave met veel uitzoekwerk. Het gaat om snippers van enkele vierkante meters tot ruim 10 ha. Omdat er ook veel juridische aspecten zitten aan deze opgave is het zaak om dit zeer zorgvuldig uit te voeren. In 2019 is een

projectgroep van start gegaan waarin samen met de Dienst Infrastructuur wordt onderzocht welke percelen afgestoten kunnen worden. Als pilotproject wordt de gemeente Goeree-Overflakkee ter hand genomen. De eerste resultaten zullen eind 2020 bekend zijn.

Het resultaat van de analyse moet een beter zicht bieden op de precieze kadastrale oppervlakte verspreide provinciale eigendommen, huidig gebruik en de mogelijke bestemming (verkoop of blijvend bezit te beheren via bijv. verhuur).

Op dit moment wordt er een passief verkoopbeleid gevoerd ten aanzien van de verspreide provinciale eigendommen. In de toekomst is een meer planmatige aanpak van verkoop voorzien.

Kunst

De marktwaarde van de kunstcollectie in eigendom van de provincie is circa € 0,4 mln.

Deelnemingen

De stille reserves in de deelnemingen zijn berekend op basis van de intrinsieke waarde per 31 december 2018 van de in bezit zijnde aandelen. De specificatie van de deelnemingen is als volgt:

Deelnemingen (bedragen x € 1.000)	Intrinsieke waarde per 31-12-2018	Balans 31-12-2018 (excl. voorzieningen)	Stille Reserve	Uitgekeerd dividend
NV Bank Nederlandse Gemeenten	46.661	142	46.519	1.739
NV Nederlandse Waterschapsbank	2.145	5	2.140	25
NV Provinciaal Afvalverwijderingsbedrijf	3.765	-	3.765	-
Delta Nutsbedrijven NV	671	-	671	-
Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV	5.657	8.668	-3.011	-
Warmtebedrijf Infra NV / Warmtebedrijf Holding BV	1.642	1.800	-158	-
InnovationQuarter BV	22.443	25.000	-2.557	-
R.O.M. Drechtsteden Capital BV	8.885	10.000	-1.115	-
R.O.M. Drechtsteden Holding NV	3	4	0	-
R.O.M. Drechtsteden Beheer BV	2	2	0	-
Totaal	91.874	45.620	46.254	1.765

* Aandelen om niet gekregen/ nihil waardering

Overige verbonden partijen (bedragen x € 1.000)	Intrinsieke waarde per 31-12-2018	Balans PZH	Stille Reserve	Uitgekeerd dividend
Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland CV	962	1.355	-392	-
R.O.M. Drechtsteden Kil III CV	540	561	-22	-
Totaal	1.502	1.916	-414	-

11. Rechtmatigheid

Inleiding

De accountant voert ten behoeve van Provinciale Staten een controle uit op de provinciale jaarrekening. De accountantscontrole gaat naast de getrouwheid (juiste weergave van de cijfers) in op de rechtmatigheid (zijn de baten, lasten en balansmutaties volgens de geldende regels tot stand gekomen). De rechtmatigheid wordt getoetst aan de hand van het Normenkader Rechtmatigheid. Een aanvullend toetsingscriterium in het kader van de rechtmatigheid betreft de begrotingsrechtmatigheid. Bovengenoemde onderwerpen zullen hierna verder worden toegelicht.

Normenkader Rechtmatigheid

Er zijn binnen de provincie diverse kaders aanwezig die (kwaliteits)eisen stellen aan de interne controle. Naast de provinciale kaders is de wet- en regelgeving in de Provinciewet, artikel 216 en 217, van belang. Hierin is geregeld dat Provinciale Staten bij verordening regels vaststellen voor de controle op het financiële beheer en op de inrichting van de financiële organisatie. Deze verordening waarborgt dat de rechtmatigheid van het financiële beheer en de inrichting van de financiële organisatie wordt getoetst. Het begrip rechtmatigheid in het kader van de accountantscontrole richt zich vooral op financiële rechtmatigheid: de mate waarin de belangrijk steds door het bestuur uitgevoerde financiële beheershandelingen in overeenstemming zijn met de hiervoor geldende regels. De jaarlijkse rechtmatigheidscontrole door de accountant moet Provinciale Staten in staat stellen om het gevoerde financieel beheer te beoordelen.

Het Normenkader omvat de relevante wet- en regelgeving (zowel Europees, nationaal als provinciaal) voor de belangrijkste processen met financiële consequenties. Deze processen zijn: Verwerven en aannemen (ink open, aanbesteden, prestatielevering en factuurbetaling), Verstrekken en vaststellen subsidies, Genereren van ink omsten (onderdeel subsidiebaten en overige opbrengsten), In standhouden Bedrijfskapitaal (onderdeel salarissen en betalingsverkeer), Planning en Control (onderdeel begrotingsuitvoering). Provinciale Staten hebben Gedeputeerde Staten opgedragen het Normenkader Rechtmatigheid periodiek te actualiseren. Op 3 december 2019 hebben Gedeputeerde Staten de meest recente versie van het Normenkader Rechtmatigheid vastgesteld.

Interne controle 2019

Reguliere interne controles

De interne controles over 2019 zijn door het team Administratieve Organisatie en Interne Controle (AO/IC) uitgevoerd volgens het door Gedeputeerde Staten in december 2018 vastgestelde Concern Interne Controle Plan 2019. Met dit plan geven Gedeputeerde Staten uitvoering aan de toetsing van artikel 18 van de 'Financiële verordening Provincie Zuid-Holland 2017'. Hierin is opgenomen dat Gedeputeerde Staten jaarlijks zorg dragen voor de interne controle op de getrouwheid van de informatieverstrekking en de (financiële) rechtmatigheid van de beheershandelingen.

De volgende interne controles zijn in 2019 uitgevoerd:

- a. Verwerven en aannemen (Ink open, aanbesteden, prestatielevering en factuurbetaling, grondadministratie);
- b. Verstrekken en vaststellen subsidies;
- c. Genereren van ink omsten (onderdeel Overige opbrengsten);
- d. In standhouden bedrijfskapitaal (onderdeel Betalingsverkeer);
- e. In standhouden bedrijfskapitaal (onderdeel Salarissen);
- f. Planning en Control (onderdeel Begrotingsuitvoering).

Naast de hiervoor genoemde interne controles zijn in 2019 ook, in samenwerking met de IT-auditor van de accountant, delen van de IT-audit uitgevoerd. Hierbij worden gedurende het jaar diverse controlewerkzaamheden uitgevoerd om een oordeel te vormen over de betrouwbaarheid en de integriteit van de geautomatiseerde omgeving van de organisatie.

Naar aanleiding van de in 2019 uitgevoerde interne controles zijn met de proceseigenaren en het management afspraken gemaakt om de opzet, bestaan en werking van de processen en beheersmaatregelen, waar nodig, verder te verbeteren.

Aanvullende interne controle/onderzoek

Naast de reguliere interne controles is in 2019 ook een aantal aanvullende interne controles/onderzoeken uitgevoerd. De aanleiding om deze uit te voeren kan divers zijn. Zo kunnen bestuur en management een verzoek doen voor de uitvoering van een bijzonder onderzoek; kan de accountant adviseren om bepaalde onderwerpen nader te onderzoeken en/of geven ontwikkelingen in de externe omgeving aanleiding om dergelijke controles te initiëren. De in 2019 uitgevoerde aanvullende interne controles/onderzoeken hebben vooral betrekking op de verdere verbetering/uitbreiding van de bestaande (interne) controles en het reageren op externe ontwikkelingen. Een belangrijk aanvullend onderzoek waarvan de uitvoering in 2019 is gestart betreft het uitvoeren van een tussentijdse controle op de projectadministratie van materiële investeringsprojecten.

Naast de jaarlijkse controle van de provinciale jaarrekening controleert de accountant ook een aantal financiële verantwoordingen met betrekking tot 'van derden verkregen financiële middelen'. Deze verantwoordingen hebben vaak betrekking op materiële investeringsprojecten binnen de provincie. Met behulp van een dergelijke verantwoording voldoet de provincie aan de informatieplicht die de geldverstrekker heeft verbonden aan het beschikbaar stellen van de financiële middelen. In een financiële verantwoording moet worden onderbouwd wat de provincie wanneer gedaan heeft met de ter beschikking gestelde financiële middelen. Deze verantwoording moet vergezeld gaan van een controleverklaring van de accountant. Dit betreft een controle 'achteraf'. Om de betrouwbaarheid van (tussentijdse) relevante financiële informatie verder te vergroten én om er voor te zorgen dat voor het opstellen van de provinciale jaarrekening tijdig beschikbaar worden over de juiste financiële gegevens met betrekking tot deze materiële investeringsprojecten heeft de accountant geadviseerd het team AO/IC tussentijdse controles te laten uitvoeren op de desbetreffende projectadministraties. Eind 2019 is, in overleg met de accountant, begonnen met het opzetten van deze controle. De uitvoering hiervan vindt in de eerste helft van 2020 plaats.

Aanvullende controles naar aanleiding van aanbevelingen van Deloitte

De accountant heeft in september 2018 het eerste deel van zijn interim-controle 2018 uitgevoerd. Hierbij heeft hij voornamelijk gekeken naar de opzet van de huidige processen binnen de provincie. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in de managementletter 2018 die door Deloitte is opgesteld en hebben geleid tot een tweetal aanbevelingen waarmee in 2019 rekening gehouden moest worden voor wat betreft de uitvoering van de interne controles.

Subsidieverstrekkings

In de afgelopen jaren is zowel door AO/IC als door de accountant vastgesteld dat een deel van de openstaande subsidieverplichtingen die zijn ontstaan in 2012 of in de jaren daarvoor mogelijk onterecht als openstaand waren aangemerkt. Naar aanleiding hiervan is in de afgelopen jaren een uitgebreid intern onderzoek gestart naar het al dan niet terecht openstaan van de subsidieverplichtingen die betrekking hebben op deze periode. Dit onderzoek is begin 2019 afgerond. Waar nodig zijn correcties doorgevoerd. Oorzaak van deze correcties moet vooral gezocht worden in het niet structureel monitoren op een tijdige vaststelling van subsidies. De invoering van een nieuw subsidievolg-systeem moet deze monitoring naar verwachting beter waarborgen. AO/IC zal actief, als adviseur, betrokken worden bij het vormgeven en implementeren van het nieuwe subsidievolg-systeem, specifiek op die onderdelen die betrekking hebben op de (materiële) financiële beheershandelingen en de bijbehorende (geautomatiseerde) beheersmaatregelen.

Prestatieontvangstmelding

Binnen de applicatie voor de financiële administratie is een functionaliteit opgenomen waarbij door de verantwoordelijke medewerker (digitaal) getekend wordt voor de levering van de prestatie door de leverancier. Dit is een stap in het inkoopproces die uiteindelijk moet leiden tot een rechtmatige betaling van de inkoopfactuur. Het documenteren van de onderbouwing van de geleverde prestatie vindt momenteel niet structureel plaats. Dit aspect krijgt nadrukkelijk aandacht bij de aanschaf van het nieuwe inkoopstelsel. Het 'live' gaan van dit nieuwe inkoopstelsel stond gepland voor eind 2019, maar is vertraagd en wordt nu in het begin van de zomer van 2020 verwacht. Met betrekking tot de vormgeving en implementatie van dit nieuwe inkoopstelsel zullen zowel de accountant als AO/IC nadrukkelijk als adviseur worden betrokken. Daarnaast zal binnen de organisatie in haar geheel aandacht worden gegeven aan het verbeteren van de kwaliteit van de prestatieontvangstmelding. Hierbij moet gedacht worden aan het opstellen van instructies, het (mede-) verzorgen van informatiesessies.

Ontwikkelingen voor 2020

Naast de reguliere interne controles zal ook in 2020 door AO/IC een aantal aanvullende onderzoeken worden uitgevoerd in het kader van de financiële rechtmatigheid. De belangrijkste hiervan is:

Europese aanbestedingen

Binnen de provincie is sprake van een groot aantal verschillende inkoopopdrachten en leveranciers. Hierdoor is de controle van de Europese aanbestedingswet een omvangrijk proces. Een deel van deze controle maakt onderdeel uit van de reguliere interne controle op het proces Verwerven en aannemen. Daarnaast wordt tijdens de controle van de provinciale jaarrekening een aanvullend onderzoek gedaan specifiek naar het juist en volledig toepassen van de Europese aanbestedingswet. In het najaar van 2019 is het overleg met de accountant gestart om de uitvoering van dit aanvullend onderzoek meer te spreiden over het jaar. Hierdoor worden mogelijk onrechtmatigheden nog sneller bekend en wordt de hoeveelheid werk bij de jaarrekeningcontrole zelf beperkt. Dit aanvullend onderzoek wordt in 2020 in overleg met de accountant verder vormgegeven.

Een externe ontwikkeling die van belang is voor de hele provinciale organisatie en waaraan in 2020 nadrukkelijk aandacht zal worden besteed betreft de 'Rechtmatigheidsverantwoording van Gedeputeerde Staten'. Conform nieuwe wetgeving zullen Gedeputeerde Staten met ingang van het boekjaar 2021 een rechtmatigheidsverantwoording op moeten nemen in de jaarrekening. Op dit moment maakt deze rechtmatigheidsverantwoording nog onderdeel uit van de controleverklaring van de accountant. Met ingang van het boekjaar 2021 komt deze verantwoordelijkheid te liggen bij Gedeputeerde Staten. De accountant zal nog wel een controle hierop uitvoeren om zodoende te kunnen verklaren dat deze 'getrouw' is (lees: een getrouwe weergave van de werkelijkheid). Op dit moment maakt de accountant gebruik van de interne controles die worden uitgevoerd door AO/IC. Deze controles zullen met ingang van het boekjaar 2021 dan ook de basis vormen voor de af te geven rechtmatigheidsverantwoording. Om Gedeputeerde Staten in de gelegenheid te stellen deze rechtmatigheidsverklaring op een verantwoorde wijze af te kunnen geven zullen, naast deze 'reguliere' controles, aanvullende activiteiten uitgevoerd moeten worden. Deze aanvullende activiteiten hebben, onder andere, betrekking op het opstellen van specifieke risicoanalyses, het mogelijk (her)inrichten van processen en het trekken van definitieve conclusies na afrondingen van de noodzakelijke controlewerkzaamheden. Ten behoeve van de planning en uitvoering van de uit te voeren activiteiten zullen betrokken onderdelen gezamenlijk optrekken. Daarnaast wordt invulling gegeven aan een actieve samenwerking met de accountant op dit gebied. Het streven is om de provinciale organisatie in 2020 gereed te hebben om uitvoering te kunnen geven aan deze nieuwe wetgeving.

Begrotingsrechtmatigheid

Bij rechtmatigheidscontrole vormt het begrotingscriterium een belangrijk aanvullend toetsingscriterium. Financiële beheerhandelingen die ten grondslag liggen aan de baten en lasten, alsmede de balansposten, dienen tot stand te zijn gekomen binnen de grenzen van de geautoriseerde begroting en de hiermee samenhangende

programma's. Volgens het BBV dienen de afwijkingen tussen begroting en de jaarrekening goed herkenbaar in de jaarrekening te worden opgenomen en te worden toegelicht. Door het vaststellen van de jaarrekening door Provinciale Staten worden de desbetreffende uitgaven alsnog geautoriseerd. Het gaat hier om overschrijdingen waarbij Gedeputeerde Staten bij het doen van de uitgaven binnen het door Provinciale Staten uitgezette beleid zijn gebleven.

De afwijking die gedurende het jaar 2019 al bekend waren, zijn door Gedeputeerde Staten tijdens het jaar in de vorm van begrotingswijzigingen aan Provinciale Staten voorgelegd. Afwijkingen waarvoor dit niet meer mogelijk was, zijn conform het BBV in de jaarrekening per programma toegelicht.

Programma 2 Bereikbaar en verbonden

- Omdat het de provincie niet is toegestaan een bijdrage aan derden te activeren als de eigenaar niet activeert of korter activeert is er € 8,5 mln afgeschreven op de bijdragen in activa van derden.
- In verband met de herindeling Vijfheerenlanden is een deel van de provinciale activa in het Merwedekanaal volgens de wet ARHI geen activa meer van provincie Zuid-Holland. Deze worden overgedragen aan de provincie Utrecht. Dit leidt tot een extra afschrijving van € 14 mln, waar een vordering tegenover staat.

Programma 5 Overzichten en middelen

- Op grond van de Algemene pensioenwet politiek ambtsdragers (Appa) is de provincie wettelijk verplicht om zorg te dragen voor het verstrekken van een ouderdoms- of nabestaandenpensioen aan de (oud) leden van Gedeputeerde Staten en/of partners. De afgelopen jaren zijn er grote wijzigingen in de voorziening Pensioenen GS geweest vanwege de methodiek waarbij een rekenrente wordt gehanteerd. De methodiek is bij de Jaarrekening 2019 aangepast, waardoor minder schommelingen ontstaan in de voorziening en deze meer in overeenstemming is met de daadwerkelijk opgebouwde pensioenverplichtingen. Om dit te realiseren wordt de voorziening Pensioenen GS verhoogd met € 2,8 mln.

Programma Overhead

- De lasten van de facilitaire dienstverlening (o.a. op de gebieden schoonmaak, inkoop bedrijfsrestaurant en energie) hebben een grotere omvang dan geraamd. Deels betreft kosten die intern verrekend worden, deze zijn zichtbaar zijn in de baten (€ 0,6 mln).
- Door de grotere vraag naar data gedreven werken en digitalisering is er een toename van kosten op ICT-dienstverlening (€ 1,5 mln), waaronder een significant deel voor inhuur (zie ook paragraaf Bedrijfsvoering). Daarnaast is in 2019 meer ICT-capaciteit benodigd geweest op activiteiten/projecten in de exploitatie en minder in de investeringen dan was gepland. Dit heeft geresulteerd in een onderbesteding op de investeringsuitgaven en een overbesteding in de exploitatielasten (€ 1,8 mln), zie ook toelichting Investeringsuitgaven.

12. Verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen (SISA)

 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 										
SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2019 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 6 maart 2020										
BZK	C25	Beleidsregeling subsidies Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK) Beleidsregeling subsidies budget investeringen ruimtelijke kwaliteit (BIRK) Provincies en gemeenten	Besteding (jaar T) exclusief bestedingen uit baten exploitatie	Eindverantwoording Ja/Ne	Cumulatieve bestedingen tot en met (jaar T) exclusief bestedingen uit baten exploitatie	Berekende bate boven drempelwaarde ten behoeve van benefit sharing	Aantal gerealiseerde kwaliteitsdragers	Aantal gerealiseerde kwaliteitsdragers		
			<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: C25 / 01	<i>Aard controle n.v.t.</i> Indicatornummer: C25 / 02	<i>Aard controle n.v.t.</i> Indicatornummer: C25 / 03	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: C25 / 04	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: C25 / 05	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: C25 / 06		
			1364.024	Ja	13.542.153	10	6	6		
lenV	E12	Regeling specifieke uitkeringen N-wegen Provincies	Totale besteding (jaar T) ten laste van het Rijk	Totale cumulatieve besteding (t/m jaar T (inclusief 2018)) ten laste van het Rijk	Cumulatieve cofinanciering (t/m jaar T (inclusief 2018))					
			<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E12 / 01	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E12 / 03	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E12 / 04					
			10	10	10					
		Projectnaam / nummer	Project wijkt meer dan 10% af (Ja/Ne)	Totale omvang per type maatregel	Project afgerond Ja/Ne	Eindverantwoording Ja/Ne				
			<i>Aard controle n.v.t.</i> Indicatornummer: E12 / 05	<i>Aard controle N.v.t.</i> Indicatornummer: E12 / 06	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E12 / 06	<i>Aard controle n.v.t.</i> Indicatornummer: E12 / 07	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E12 / 08			
		1 E120756 N457 Bentwoudlaan - Vredenburglaan	Nee	Bermverharding: 19.200 m ² Geleiderails: 0,4 km	Nee	Nee				
		2 EN2140801 N214 Papendrecht-Noordeloos	Nee	Bermverharding: 63.000 m ² Geleiderails: 2,0 km	Nee					
		3 EN2160501 N216 Melissant - Middelharnis	Nee	Bermverharding: 12.720 m ² Geleiderails: 0 km	Nee					
		4 EN2231103 N223 Duurzaam veilig fase 3	Nee	Bermverharding: 9.360 m ² Geleiderails: 3,9 km	Nee					
		5 EN20719TS N207 Bergambacht-Gouda	Nee	Bermverharding: 20.640 m ² Geleiderails: 0 km	Nee					
lenV	E27	Brede doeluitkering verkeer en vervoer Wet BDU Verkeer en Vervoer (art. 10)	Eindsaldol-reservering (jaar T-1)	Terugbetaling door derden vanuit BDU-bijdrage verstrekte middelen in (jaar T)	Besteding (jaar T)	Correctie over besteding (T-1)	Eindsaldol-reservering (jaar T)			
			<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E27 / 01	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E27 / 02	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E27 / 03	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E27 / 04	<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: E27 / 05			
			143.791.271	1343.012	17.269.105	-125.820	136.739.358			
LNV	L4	Deelproject 750 hectare natuur- en recreatiegebied (Project)	Besteding (jaar T)	Eindverantwoording Ja/Ne						
			<i>Aard controle R</i> Indicatornummer: F4 / 01	<i>Aard controle n.v.t.</i> Indicatornummer: F4 / 02						
			15.205.132	Nee						

13. Overzicht van lasten en baten per taakveld/ uitvoeringsinformatie

Taakvelden (bedragen x 1.000)	Primaire begroting			Begroting na wijziging			Realisatie			Verschil begroot vs realisatie		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
0 Algemene dek kingsmiddelen												
0.1 Uitkeringprovinciefonds	0	276.284	-276.284	0	273.642	-273.642	0	280.711	-280.711	0	-7.069	7.069
0.2 Opbrengst provinciale belastingen	0	340.050	-340.050	0	337.550	-337.550	0	341.926	-341.926	0	-4.376	4.376
0.3 Geldlenen en uitzettingen	1	0	1	0	0	0	-636	122	-758	636	-122	758
0.4 Deelnemingen	1.222	1.000	222	939	1.740	-800	943	22.266	-21.324	-3	-20.527	20.523
0.5 Algemene dek kingsmiddelen,overige baten en lasten	48.898	72.562	-23.664	69.771	79.068	-9.297	9.004	1.914	7.090	60.767	77.154	-16.387
0.6 Overhead	93.573	2.477	91.096	95.875	2.542	93.333	100.312	5.062	95.249	-4.437	-2.520	-1.916
0.8 Mutaties reserves	137.696	88.352	49.344	141.774	135.527	6.247	205.144	206.701	-1.557	-63.370	-71.174	7.804
Saldo Algemene dekkingsmiddelen	281.390	780.725	-499.335	308.359	830.069	-521.709	314.766	858.702	-543.936	-6.407	-28.633	22.227
1 Bestuur												
1.1 Provinciale staten	3.684	0	3.684	3.554	0	3.554	3.330	0	3.330	224	0	224
1.2 Gedeputeerde staten	1.401	0	1.401	1.301	0	1.301	970	35	934	331	-35	366
1.3 Kabinetszaken	2.552	0	2.552	2.699	0	2.699	2.599	117	2.483	99	-117	216
1.4 Bestuurlijk eorganisatie	3.914	1.545	2.369	5.328	2.376	2.952	4.808	2.376	2.433	519	0	519
1.5 Interbestuurlijk toezicht op de regio	1.505	0	1.505	1.608	0	1.608	1.491	0	1.491	117	0	117
1.6 Openbare orde en veiligheid	2.071	0	2.071	2.574	0	2.574	2.095	0	2.095	479	0	479
1.9 Bestuur, overige baten en lasten	2.999	221	2.779	3.423	231	3.192	3.476	282	3.194	-53	-51	-2
Saldo Bestuur	18.126	1.765	16.361	20.486	2.607	17.879	18.769	2.810	15.959	1.717	-203	1.920

Taakvelden (bedragen x 1.000)	Primaire begroting			Begroting na wijziging			Realisatie			Verschil begroot vs realisatie		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
2 Verkeer en vervoer												
2.1 Landwegen	111.872	11.393	100.479	112.613	13.136	99.477	116.139	9.447	106.692	-3.526	3.689	-7.215
2.2 Waterwegen	36.727	3.809	32.919	40.410	5.074	35.336	55.419	6.111	49.307	-15.009	-1.037	-13.972
2.3 Openbaar vervoer	103.863	6.097	97.766	108.023	8.059	99.964	103.528	3.776	99.753	4.494	4.284	211
2.9 Verkeer en vervoer, overige baten en lasten	36.196	14.475	21.720	19.890	4.400	15.490	23.500	7.686	15.814	-3.610	-3.286	-325
Saldo Verkeer en vervoer	288.658	35.774	252.883	280.935	30.669	250.266	298.586	27.019	271.566	-17.650	3.650	-21.300
3 Water												
3.1 Waterkeringen	2.535	684	1.851	2.337	609	1.728	1.975	449	1.526	363	160	203
3.2 Kwantiteit oppervlaktewater	6.122	252	5.870	5.797	252	5.545	5.853	206	5.647	-56	46	-102
3.3 Kwantiteit grondwater	1.660	490	1.170	1.634	430	1.204	1.679	430	1.249	-45	0	-45
3.4 Kwaliteit oppervlaktewater	0	0	0	300	300	0	559	559	0	-259	-259	0
3.5 Kwaliteit grondwater	1.682	300	1.382	8.464	454	8.010	6.213	2.402	3.811	2.251	-1.948	4.199
3.9 Water, overige baten en lasten	7.302	5.464	1.838	11.315	10.678	638	9.404	8.953	451	1.911	1.725	186
Saldo Water	19.300	7.190	12.110	29.847	12.723	17.125	25.682	12.999	12.683	4.165	-276	4.441
4 Milieu												
4.1 Bodembescherming	10.713	5.627	5.086	14.352	9.242	5.110	12.163	7.072	5.091	2.190	2.170	19
4.2 Luchtverontreiniging	3.460	678	2.783	3.447	678	2.770	1.967	-520	2.487	1.480	1.198	282
4.3 Geluidhinder	245	192	53	245	192	53	212	159	53	33	33	0
4.4 Vergunningverlening en handhaving	49.630	3.950	45.680	48.842	4.113	44.729	46.509	2.348	44.161	2.334	1.765	568
4.6 Duurzaamheid	70.207	10.876	59.332	73.493	15.203	58.291	70.630	14.367	56.263	2.864	836	2.028
Saldo Milieu	134.256	21.322	112.934	140.380	29.427	110.954	131.481	23.425	108.056	8.900	6.002	2.897

Taakvelden (bedragen x 1.000)	Primaire begroting			Begroting na wijziging			Realisatie			Verschil begroot vs realisatie		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
5 Natuur												
5.1 Natuurontwikkeling	179.195	150.628	28.567	177.444	148.342	29.102	169.030	144.660	24.370	8.414	3.682	4.731
5.2 Beheer natuurgebieden	2.900	0	2.900	2.823	0	2.823	2.813	0	2.813	10	0	10
5.9 Natuur, overige baten en lasten	5.125	2.047	3.078	7.468	4.246	3.222	10.782	5.404	5.378	-3.314	-1.158	-2.156
Saldo Natuur	187.220	152.675	34.545	187.735	152.588	35.146	182.626	150.064	32.561	5.109	2.524	2.585
6 Regionale economie												
6.1 Agrarische aangelegenheden	2.328	1.289	1.040	5.359	4.254	1.105	3.182	3.971	-789	2.178	283	1.895
6.3 Kennis en innovatie	28.791	15.088	13.703	29.295	8.060	21.235	28.010	7.814	20.196	1.285	246	1.039
6.4 Recreatie en toerisme	31.767	18.676	13.091	32.060	18.280	13.780	26.656	13.898	12.758	5.404	4.382	1.022
6.9 Regionale economie, overige baten en lasten	5.837	860	4.977	6.019	600	5.419	6.471	590	5.881	-451	10	-461
Saldo Regionale economie	68.723	35.913	32.810	72.733	31.194	41.539	64.318	26.273	38.045	8.415	4.921	3.494
7 Cultuur en maatschappij												
7.1 Cultuur	19.617	6.148	13.470	35.046	8.899	26.147	34.100	8.472	25.629	946	428	518
7.2 Maatschappij	7.524	57	7.467	7.510	57	7.454	6.361	55	6.306	1.149	2	1.148
7.9 Cultuur en maatschappij, overige baten en lasten	0	0	0	0	0	0	6	0	6	-6	0	-6
Saldo Cultuur en maatschappij	27.141	6.204	20.937	42.556	8.956	33.600	40.467	8.526	31.941	2.089	429	1.659
8 Ruimte												
8.1 Ruimtelijke ordening	14.274	1.670	12.604	12.998	1.984	11.014	9.923	1.805	8.119	3.074	180	2.895
8.9 Ruimte, overige baten en lasten	6.200	2.049	4.151	5.794	1.608	4.187	5.307	1.396	3.911	487	211	276
Saldo Ruimte	20.474	3.719	16.755	18.792	3.592	15.200	15.230	3.201	12.029	3.562	391	3.171
Totaal taakvelden	1.045.287	1.045.287	0	1.101.825	1.101.825	0	1.091.925	1.113.020	-21.095	9.900	-11.195	21.095

Kijklijnen

Extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

In de bestuurlijk inleiding van de Begroting 2017 is aangegeven dat de provincie ruimte en vertrouwen heeft om de ambities verder te versnellen, te verdiepen en te versterken door incidentele en structurele inzet van middelen. Hierbij is welbewust naar kansen gekeken die nog in de resterende collegeperiode kunnen worden uitgevoerd (of verplicht). In de Begroting 2017 zijn 12 voorstellen benoemd, waarover bij de Voorjaarsnota 2017 een afweging is gemaakt. In deze kijklijn wordt een totaaloverzicht gegeven van de 12 voorstellen gevolgd door een toelichting op de stand van zaken.

Totaaloverzicht extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

Nr.	Onderwerp (bedragen in €)	Besluit Voorjaarsnota 2017	I/S	R/B	Doel	Realisatie
	Versnellen transitie naar innovatieve en duurzame toekomst					
1	Fonds ter financiering kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten	2.000.000	I	R	3.2	Afgerond
2	Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven	7.500.000	I	R	3.1	Afgerond
3	Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit	6.000.000	I	B	2.1	Afgerond
		4.000.000	I	B	2.2	Afgerond
4	Accez	5.000.000	I	B	3.1	Afgerond
	Versterken Zuid-Hollandse economie					
5	Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'	5.000.000	I	R	3.1	Afgerond
6	Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland	4.000.000	I	R	3.1	Afgerond
7	Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB	1.000.000	I	R	3.1	Afgerond
8	Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte werken	5.000.000	I	R	3.1	Afgerond
	Verdiepen van bestaande ambities					
9	Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)	3.000.000	S	B	2.2	Afgerond
10	Oplossen knelpunten openbaar vervoer	1.500.000	I	B	2.2	Afgerond
11	Beperkte verlaging op centen op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)	3.000.000	S		5	Afgerond
12	Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken	500.000	I	R	1.6	Afgerond
		500.000	I	B	1.6	Afgerond
	Totaal	48.000.000				

I/S = Incidenteel / Structureel

R/B = toevoeging aan Reserve of Budget

Toelichting

Impuls 1 Fonds ter financiering kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten

In 2019 zijn circa 130 aanvragen ontvangen voor de subsidieregeling lokale energie-initiatieven Zuid-Holland. Het beschikbare budget (€ 4,5 mln) was medio 2019 uitgeput. Er is dankbaar gebruik gemaakt van de extra gelden (€ 2 mln) die PS bij voorjaarsnota aan de regeling hebben toegevoegd.

Impuls 2 Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven

In de Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 7,5 mln gereserveerd voor een bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven. Het project Waste to Chemistry is aan deze transitieopgave gekoppeld. Het gaat hierbij om de bouw van een fabriek in de Rotterdamse haven die afvalstoffen zal omzetten naar duurzame chemische bouwstenen (methanol). De provincie werkt in de projectuitwerking naast de private initiatiefnemers samen met andere publieke partijen (zoals de gemeente Rotterdam en Rijksoverheid). Doordat de subsidie wordt verstrekt in de vorm van een lening is er een (grote) kans dat het leningbedrag wordt terugbetaald. Er is voor het risico rond deze lening een risicoreserve ingesteld van 40% (dus € 3 mln) van de lening. Mocht blijken dat het risicoprofiel na verloop van tijd is veranderd, dan zal de risicoreserve worden aangepast.

Impuls 3 Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit

Met deze investeringsimpuls is het volgende bereikt:

- Versterking en uitbreiding van het concept "weg van de energietransitie" (N211 en N470). De werkzaamheden aan de N211 tussen Poeldijk en Den Haag zijn afgerond. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een zeer geslaagd project waarin de eerste CO₂ negatieve weg van Nederland is gerealiseerd en de verbinding met lokale bedrijven en bewoners is gezocht.
- De werkzaamheden aan de volgende weg (N470) zijn gegund. Dit is de eerste weg die over de volledige lengte van 17 kilometer CO₂-negatief wordt vernieuwd. De uitvoering is gestart in 2019 en duurt twee jaar. Er wordt een mix van maatregelen uitgevoerd die energie besparen en opwekken. Hier wordt onder andere een proef gedaan met asfalt. Het asfaltmengsel bepaalt voor een groot deel hoe energiezuinig een weg is. Binnen het traject zijn 2 locaties aangewezen als proeftuin waar nieuwe asfaltmengsels met verschillende eigenschappen getest kunnen worden.
- De provincie Zuid-Holland en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat hebben samen een SBIR (Small Business Innovation Research)-competitie in gang gezet. Het SBIR-traject wordt een proeftuin van de natte infrastructuur. Het doel van deze competitie is het stimuleren van innovatieve bedrijven voor het vinden van haalbare oplossingen voor het opwekken van duurzame energie langs de provinciale oevers/kades. In dit traject zijn ondernemers uitgenodigd om haalbaarheidsstudies op te stellen en proefprojecten uit te voeren voor de energietransitie van vaarwegen. In 2019 is fase 1 van de SBIR afgerond. In deze fase zijn acht haalbaarheidsstudies voltooid. Hiervan zijn drie initiatieven geselecteerd om een pilot te mogen uitvoeren. Het betreft twee initiatieven die een damwandconstructie combineren met warmte- en koudeopslag en één initiatief die energie wint uit golfbeweging. De pilots zullen plaatsvinden in 2020.
- Opschaling van het duurzame openbaar vervoer met waterstofbussen. Op 20 november 2019 heeft de provincie met I&W een samenwerkingsovereenkomst getekend voor JIVE II, waarbij een opschaling naar 50 bussen voor Nederland in drie regio's (Groningen, Drenthe, en Zuid-Holland) is voorzien. Hiervan zullen er 20 in de provincie Zuid-Holland gaan rijden, uiterlijk in 2021. Cofinanciering van de EU en ministerie van I&W is beschikbaar.

Impuls 4: Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei (Accez)

De uitvoering van deze impuls vindt plaats onder de noemer ACCEZ. Het project loopt nog door tot en met 2021.

Impuls 5: Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'

De uitwerking van deze impuls heeft geleid tot twee subsidieregelingen: Campussen in Zuid-Holland en Fieldlabs.

Voor de Campusregeling zijn de middelen tot en met 2019 besteed en wordt verlenging voorgesteld in de Coalitieperiode 2020-2023. Ook voor Fieldlabs worden voor die periode middelen aangevraagd.

Impuls 6: Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland

De subsidieverlening heeft plaatsgevonden. De uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten loopt nog door tot en met 2021.

Impuls 7: Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB

Deze impuls van € 1 mln is in 2017 extra geïnvesteerd in het subsidiefond van de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland (MIT ZH). Er zijn met deze middelen meer MIT R&D samenwerkingsprojecten gefinancierd in 2017 en daarmee is deze impuls afgerond.

Impuls 8 Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte werken

Op 14 december 2017 hebben Gedeputeerde Staten het Maatregelenpakket gebiedsgericht werk en Zuid-Holland 2017 vastgesteld, waarmee een bedrag van in totaal € 6,1 mln in de vorm van subsidies zal worden verstrekt aan de gebieden Hoeksche Waard, Alblasserdam - Vijfheerenlanden, Goeree Overflakkee, Alphen aan den Rijn – Midden-Holland – Woerden, en de Leidse Regio om dragende gebiedsopgaven te realiseren. Het budget restant ad € 0,9 mln is inmiddels ingezet als onderdeel van de door Dordrecht gevraagde cofinanciering voor de Maakfabriek Dordrecht, als onderdeel van de Campusontwikkeling Drechtsteden in het kader van de Groeiagenda Drechtsteden (looptijd t/m 2031).

Impuls 9 Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)

De structurele middelen voor behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer worden deels ingezet voor de exploitatiesubsidie van het veer Maassluis - Rozenburg. Het restantbedrag is gereserveerd voor versterking van het personenvervoer over water. Daarmee zijn de middelen van deze impuls volledig ingezet.

Impuls 10 Oplossen knelpunten openbaar vervoer

Middelen van de investeringsimpuls voor 'oplossen knelpunten openbaar vervoer' zijn ingezet voor projecten om een aantal buslijnen langer door te laten rijden in de avonduren en om een aantal rustigere buslijnen te behouden die anders zouden zijn opgeheven. Hiermee is de leefbaarheid en bereikbaarheid van het landelijk gebied verbeterd.

Impuls 11 Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)

De ink omstenuit opcenten zijn opgebouwd uit de omvang van het wagenpark en het door de provincie vastgestelde tarief. Het tarief is in de collegeperiode als volgt ontwikkeld:

- In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is vastgelegd dat het opcententarief is verlaagd van 95 naar 92 opcenten.
- De intensiveringsimpuls voor een 'Slimmer, schoner, sterk & Zuid Holland' in 2016 bevat een kleine verlaging naar 91,7 opcenten in 2017.
- In de Kademota 2016, naar aanleiding van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten', is het tarief verder verlaagd naar 91,4 opcenten.
- Tot slot is in de Begroting 2018 het tarief voor twee jaar (2018 en 2019) vastgesteld op 90,4 opcenten.

Impuls 12 Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken

De Impuls heeft op verschillende opgaven een lerend effect gehad en een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van kennis en expertise bij zowel de provincie als de omgevingsdiensten. Dit wordt geborgd en doorgezet in de trajecten die buiten de Impuls verder gebracht worden, zoals de (programmatische) aanpak van Zeer Zorgwekkende Stoffen, de sturing op de omgevingsdiensten en het risicogericht toezicht. De resultaten van het programma Impuls VTH zijn beschreven in de eindrapportage.

Bijlagen

Bijlage 1 Controleverklaring

Bijlage 2 Kerngegevens provincie Zuid-Holland

Voor de kerngegevens zie de websites [Waar staat je provincie](#) en de [Staat van Zuid-Holland](#).

Bijlage 3 Afkortingenlijst

AADV	Altijd Actuele Digitale Vergunningen
ACCEZ	Accelerating Circular Economy Zuid-Holland
ANLb	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
Asv	Algemene Subsidieverordening Zuid-Holland
BBL	Bureau Beheer Landbouwgronden
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BDU	Brede Doeluitkeringen
Bibob	Bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BRIKS	Bouwen, Reclame, Inrit, Kappen en Slopen
BRZO	Besluit risico's zware ongevallen
BZK	ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CdK	Commissaris der Koning
CLINSH	CLean INland SHipping
CmK	Cultuureducatie met Kwaliteit
CPB	Centraal Plan Bureau
DAV	Drechtsteden-Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
DBI	Dienst Beheer Infrastructuur
DCMR	DCMR Milieudienst Rijnmond
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DP	Doorgeschoven prestatie
ECB	Europese Centrale Bank
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EMU	Economische en Monetaire Unie
EZK	ministerie van Economische Zaken en Klimaat
FBE	Faunabeheereenheid Zuid-Holland
FmA	Focus met Ambitie
FRAMES	Flood Resilient Areas by Multi Layered Safety
G.Z-H	Groenservice Zuid-Holland
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GS	(College van) Gedeputeerde Staten
GWW	Grond Weg en Waterbouw
HIC	Haven Industrie Complex
HOV	Hoogwaardig openbaar vervoer

I&W	ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
IBT	Interbestuurlijk toezicht
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
Interreg	Interregionale samenwerking
IODS	Integrale ontwikkeling Delft-Schiedam
IPO	Interprovinciaal Overleg
IQ	InnovationQuarter
IRP	Integraal Ruimtelijk Project
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
IWA	Investerings, waarderingen en afschrijvingen
KRW	Kaderrichtlijn Water
LAG	Lokale Actiegroep
LNC	Landschap, Natuur en Cultuurhistorie
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIT	MKB Innovatiestimulering Topsectoren
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MKB	Midden- en kleinbedrijf
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MRDH	Metropoolregio Rotterdam Den Haag
NBC	Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard
NCW	Nederlands Christelijk Werkgeversverbond
NEN 2767	Conditiemeting van gebouwen, terreinen en installaties
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NO2	Stikstofdioxide
NPRZ	Nationaal Programma Rotterdam Zuid
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
ODWH	Omgevingsdienst West Holland
OV	Openbaar vervoer
OVP	Overlopende passiva
OZHZ	Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid
P&C	Planning en Control
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PDV	Perifere Detailhandelsvestigingen
PMR	Project Mainportontwikkeling Rotterdam
PNB-regeling	Regeling subsidies particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties
POP	Platteland OntwikkelingsProgramma
PRG	Provinciale Recreatiegebieden
PS	(College van) Provinciale Staten
PZE	Programma Zuid-Hollands Economie

PZG	Programma Zuid-Hollands Groen
PZH	provincie Zuid-Holland
PZI	Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur
R-net	Randstad-net
REGMED XB	Regenerative Medicine Crossing Borders
RNIZ	Regionale Netwerken voor Zuid-Holland
RodS	Recreatie om de Stad
ROM-D	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden
ROZ	Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplas
RUD	Regionale Uitvoeringsdienst
RWS	Rijkswaterstaat
RZG	Rotterdam Zoetermeer Gouda
SBIR	Small Business Innovation Research
SEOP	Stichting Educatieve Orkestprojecten
SMITZH	Smart Manufacturing Industriële Toepassingen in Zuid-Holland
SRON	Nederlands instituut voor ruimteonderzoek
TBO	Terreinbeherende organisaties
TKI	Topconsortia voor Kennis en Innovatie
UPG	Uitvoeringsprogramma Groen
UvW	Unie van Waterschappen
UWO	Uitwerkingsovereenkomst
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VGG	Vereniging Gelijk berechtiging Grondbezitters
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VNO	Verbond van Nederlandse Ondernemingen
VTH	Vergunningen, Toezicht en Handhaving
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAS	wet Aanpak schijnconstructies
WKO	Warmte-Koude Opslag
Wob	Wet openbaar bestuur
Wro	Wet ruimtelijk e ordening
ZZS	Zeer Zorgwekkende Stoffen

Bijlage 4 Amendementen en moties